

Programma-evaluatie van Den Engh

Opvoeden in groepsverband

Amsterdam, 12 april 2005

Yvonne van Heerwaarden
Nelleke Hilhorst
Annelies Slabbèrtje

Met medewerking van:
Jo Hermanns (Co-Act Consult)
Eva Klooster

COLOFON

© 2004 WODC

Postadres WODC:
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
www.wodc.nl

adres DSP-groep:
Van Diemenstraat 374
1013 CR Amsterdam

E-mail dsp@dsp-groep.nl
www.dsp-groep.nl

April 2005

Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het ministerie van Justitie/WODC.

Tekst: Y. van Heerwaarden, N. Hilhorst, A. Slabbèrtje
mmv: J. Hermanns (Co-Act Consult), E. Klooster
Vertaling: Karl Bates
Druk: Appelbloesem Pers, Amsterdam

Opdrachtgever: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum,
ministerie van Justitie

Het rapport is te downloaden vanaf de website www.dsp-groep.nl

Inhoudsopgave

Summary	5
Samenvatting	7
Voorwoord	16
1 Inleiding	18
1.1 Korte schets Den Engh	18
1.2 Onderzoek: reikwijdte, vragen en verantwoording	20
1.3 Toetsingskader	23
1.4 Leeswijzer	25
2 Programma-ontwerp	28
2.1 Doelstelling	28
2.2 Doelgroep	29
2.3 Eindtermen	29
2.4 Uitgangspunten van de aanpak van Den Engh	30
2.5 Karakterisering essentiële bestanddelen van de werkwijze	32
2.6 Kunnen effecten verwacht worden?	36
2.7 Conclusie met betrekking tot de theoretische kaders	39
2.8 Kan de methodiek van Den Engh werken?	40
2.9 Toetsingskader: theoretische onderbouwing	41
3 Instroom en plaatsing	44
3.1 Beoogde doelgroep	44
3.2 Toelatingscriteria	45
3.3 Capaciteit en bezetting	47
3.4 Selectie- en plaatsingsprocedure	47
3.5 Aantal en kenmerken geplaatste jongens	52
3.6 Bereikte versus beoogde doelgroep	56
3.7 Conclusies	57
3.8 Toetsingskader: selectie en indicatie	58
3.9 Toetsingskader: heterogene groepssamenstelling	59
4 Programma-aanpak	60
4.1 Fasering programma	60
4.2 Trajecten en duur	64
4.3 Activiteiten	65
4.4 Individu binnen de aanpak	66
4.5 Scholing	67
4.6 Ouders	68
4.7 Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen	70
4.8 Toetsingskader: continuïteit van het programma	75
4.9 Conclusie	76
5 Kwaliteitsvoorwaarden	79
5.1 Personeel	79
5.2 Materiële voorzieningen	83
5.3 Organisatie	85
5.4 Toetsingskader: randvoorwaarden	86

6	Monitoring en effect	89
6.1	Rapportageproces	89
6.2	Kwaliteitsbewaking door procesbegeleiders	92
6.3	Monitoring en effectmeting	93
6.4	Toetsingskader: doorlopende evaluatie	94
7	Imago en samenwerking	97
7.1	Imago algemeen	97
7.2	Imago specifiek	98
7.3	Samenwerking	99
7.4	Aansluiting op behoefte en problematiek jongens	101
7.5	Betrokkenheid ouders	104
7.6	Nazorg	105
7.7	Conclusies	105
8	Interviews jongens	107
8.1	Vooraf	107
8.2	Essentiële onderdelen van het programma	107
8.3	Fasering van het programma	112
8.4	Effectiviteit van het programma	115
8.4	Conclusie	117
9	Aanpak in de praktijk	119
9.1	Werkzame bestanddelen in de praktijk	119
9.2	Programma-aanpak in de praktijk	122
9.3	Conclusie	129
9.4	Toetsingskader: fasering	129
9.5	Toetsingskader: motivatie	131
9.6	Toetsingskader: dynamische criminogene risicofactoren	133
9.7	Toetsingskader: effectieve methoden	135
9.8	Toetsingskader: programma-integriteit	137
10	Conclusies en aanbevelingen	139
10.1	Toetsingskader met scores	139
10.2	Samenvatting toetsingskader	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
10.3	Toetsing aan de hand van What Works	143
10.3	Conclusies	146
10.4	Aanbevelingen	148
	Bijlagen	
Bijlage 1	Onderzoeksverantwoording	154
Bijlage 2	Literatuuronderzoek	160
Bijlage 3	Gebruikte literatuur	172
Bijlage 4	Theoretische onderbouwing Den Engh	176
Bijlage 5	Beginnelsenwet justitiële jeugdinrichtingen	178

Summary

//PM

Samenvatting

Inleiding

Den Engh is een behandelinrichting en vanaf de oorsprong (1833) altijd gericht op de behandeling van zwakbegaafde jongens. De opvoedingsmethode is in de loop van de geschiedenis wel veranderd. Sinds 1996 wordt de huidige Socio Groeps Strategie (SGS) op de rijksinrichting toegepast. Deze methode is in samenwerking met de Rijksuniversiteit van Groningen ontwikkeld.

De totale capaciteit van Den Engh bestaat uit 196 plaatsen. Van de 196 plaatsen zijn 160 plaatsen voor de groep zwakbegaafde jongens. Naast de landelijke bestemming voor zwakbegaafde jongens heeft Justitie in 2003 36 extra plaatsen beschikbaar gesteld bij Den Engh voor de opvang en begeleiding van jeugdige veelplegers. In Den Engh zitten jongens in de leeftijd van 12 tot 23 jaar. Dit zijn zowel jongens met een strafrechtelijke maatregel (PIJ) als een civielrechtelijke maatregel (OTS of voogdij met gesloten uithuisplaatsing).

Den Engh

Den Engh kent drie trajecten: Transport & Logistiek (T&L), Maritiem en Veelplegers. Alle trajecten worden op basis van de SGS-methode uitgevoerd, waarbij grote variatie bestaat in de mate waarin de SGS-methode wordt gehanteerd. De methode wordt binnen het traject T&L in de meest zuivere vorm toegepast. De trajecten Maritiem en Veelplegers zijn afgeleid van het traject T&L, waarbij met name het traject Veelplegers op diverse punten van de SGS-methode afwijkt.

Het groepsproces is in de SGS-methodiek het uitgangspunt voor de opvoeding van de jongens. De centrale gedachte is dat de groep gebruikt wordt om jongeren positieve ervaringen op te laten doen, waardoor nieuwe positieve beheersingspatronen ontstaan. Dit betekent dat de jongeren opgevoed worden met als doel om op te groeien tot personen met goede lichamelijke, affectieve, cognitieve, sociale en esthetische/ ethische beheersingspatronen. In het kader van deze opvoeding worden de jongeren onderwezen en opgeleid.

Onderzoek

Het ministerie van Justitie heeft opdracht gegeven voor deze programma-evaluatie om meer zicht te krijgen op het programma en de aanpak van Den Engh. Het onderzoek is gericht op evaluatie van de SGS-methode. Het onderzoek bestaat uit vijf onderdelen:

- 1 Analyse instroom en plaatsing
- 2 Interviews met jongeren
- 3 Imago en samenwerking
- 4 Effectiviteit van de aanpak
- 5 Programma-evaluatie

Deze programma-evaluatie richt zich specifiek op de reguliere trajecten van Den Engh voor de doelgroep zwakbegaafde jongeren. Daarnaast is er een experimenteel Traject Veelplegers, een afgeleide van de SGS-methodiek en nog sterk in ontwikkeling. Dit onderdeel wordt in dit onderzoek alleen in beschrijvende zin meegenomen (en niet getoetst).

Om het programma van Den Engh te kunnen evalueren is een *toetsingskader* opgesteld. Dit kader is vooral gebaseerd op 'What Works'¹: richtlijnen die – als daaraan voldaan wordt – de kans vergroten dat een interventie succesvol is. Een kanttekening bij dit toetsingskader is dat als Den Engh geen gebruik maakt van de als effectief bewezen methoden, niet geconcludeerd kan worden dat de aanpak niet deugt. Maar dan moet de gehanteerde werkwijze wel theoretisch onderbouwd zijn. Een ander punt is dat het niet alleen gaat om *of* iets werkt, maar ook *hoe*, voor *wie* en in *welke context* (kwantitatieve gegevens). Ondanks mogelijke kanttekeningen bij de *What Works* beginselen zijn deze in dit onderzoek als meetlat gehanteerd, aangezien het ministerie van Justitie deze beginselen ook als uitgangspunt neemt bij de binnenkort te starten brede accreditatie. (Voor kanttekeningen bij *What Works* en beschrijving toetsingskader zie 1.3).

Niet alle vragen uit het toetsingskader hebben hetzelfde belang. Op basis van de literatuur is een weging gemaakt van de factoren. Van de 19 factoren die het meest van belang zijn bij een strafrechtelijke interventie wordt een onderscheid gemaakt in factoren waaraan het programma in sterke, redelijke en niet/geringe mate voldoet.

Analyse instroom en plaatsing

Den Engh richt zich op op zwakbegaafd niveau functionerende jongeren en veelplegers. Volgens Den Engh komen de veelplegers grotendeels overeen met de zwakbegaafde jongens wat betreft problematiek en behoeften, met uitzondering van het IQ. Den Engh hanteert zelf geen specifieke toelatingscriteria.

De selectie loopt via het ministerie van Justitie. Voor Justitie vormt het IQ (tussen de 55 en 80) van de jongens het belangrijkste toelatingscriterium. Naast zwakbegaafdheid kijkt Justitie bij plaatsing in Den Engh ook naar de geschiktheid van de betreffende jongen voor de groepsaanpak. Voor het Traject Veelplegers hanteert Justitie de landelijke definitie van veelplegers als criterium. De jongens die behoren tot de groep van veelplegers worden geplaatst met een Ondertoezichtstelling met machtiging gesloten uithuisplaatsing.

In 2003 zijn er (volgens Den Engh) 105 jongens ingestroomd. Hiervan behoren 59 jongens tot de zwakbegaafde groep en 46 jongens tot de groep van veelplegers. In 2003 waren de civielrechtelijke en strafrechtelijke plaatsingen voor de doelgroep van zwakbegaafde jongens ongeveer gelijk (54% tegenover 46%). De meeste jongens (70,5%) zijn 15 of 16 jaar op moment van instroom. In 2003 was de meerderheid (72%) van de geplaatste jongens van allochtone afkomst, waarvan de Marokkaanse jongens (35%) veruit de grootste groep uitmaakte. De Nederlandse jongens vormen met 28% de

Noot 1   Engelse What Works beginselen: Programme Accreditation Criteria, van het Correctional Services Accreditation Panel, London, augustus 2003.

tweede groep. Door de geringe instroom zijn de mogelijkheden voor Den Engh om tot een optimale groepssamenstelling te komen beperkt. Den Engh streeft naar homogeniteit in de groepen (wat betreft leeftijd).

Interviews met jongeren

Opmerkelijk is het grote verschil tussen de waardering en kritiek van de jongens die de trajecten T&L en Maritiem hebben doorlopen en de jongens uit het traject Veelplegers. Deze verhalen komen niet overeen.

De jongens uit de trajecten T&L en Maritiem zijn overwegend positief. Ze zien allen de activiteiten als leukste en meest specifieke onderdeel van Den Engh. Het fysieke aspect en de spanning en avontuur van de activiteiten spreekt hen zeer aan. Daarbij bleken de jongens enthousiast over het onderwijs. Alle jongens bleken zeer trots op hun behaalde diploma's en certificaten. De belangrijkste kritiek ten aanzien van het programma van Den Engh heeft volgens de jongens te maken met de duur en zwaarte van het programma. De geïnterviewde jongens geven hiervan tal van voorbeelden (zie hoofdstuk 8). Tevens merkten zij allemaal op dat zij veel moeite hadden met het feit dat de groep altijd gecorrigeerd werd voor gedrag van een individueel groepslid. De jongens ervaren dit als een groot onrecht en kunnen dit moeilijk accepteren.

De twee jongens uit het traject Veelplegers hebben aangegeven Den Engh verbitterd en gefrustreerd te hebben verlaten. Zij hebben weinig waardering voor de SGS. Dit had voornamelijk te maken met het straffen van de groep voor het gedrag van een individu, maar ook het moeten corrigeren van de groepsgenoten. Uit de verhalen blijkt dat de jongens elkaar op een gegeven moment zijn gaan corrigeren, maar dat dit een grote façade is geweest. De jongens spraken vooraf af om elkaar waar en wanneer te corrigeren. Ook kijken deze jongens heel anders aan tegen het onderwijs en beschouwen het niveau van het onderwijs veel te laag en de relevantie van de certificaten ver te zoeken.

Imago en samenwerking

Het imago en de bekendheid onder de plaatsers van de zwakbegaafde doelgroep van Den Engh is doorgaans positief. Vooral omdat gemeend wordt dat het programma en de werkwijze goed aansluit bij deze doelgroep. Duidelijk verbeterd is de samenwerking en ook worden ouders beter betrokken. Genoemde minpunten zijn de starre planning en het afwijzen van communicatie over zaken die niet goed lopen. Den Engh wordt getypeerd als een naar binnen gekeerde organisatie. Opvallend is verder dat sommige kinderrechtvaardigheidssterk voor en andere sterk tegen plaatsing op Den Engh zijn.

Het beeld voor wat betreft de veelplegers wijkt hier sterk van af. Een kritiekpunt is dat voor de start erg hoge verwachtingen zijn geschapen. De tegenvallende recidive en de hoeveelheid incidenten én de vraag of het programma wel aansluit bij deze doelgroep maakt dat er nog wel voorstanders zijn, maar dat er ook plaatsers zijn die grote vraagtekens zetten bij plaatsing in Den Engh. Verder wordt gesteld dat de wijze waarop ouders worden betrokken niet aansluit bij de overwegend Islamitische doelgroep. Ook ten aanzien van deze doelgroep worden de beperkte mogelijkheden

van open communicatie en het star dicteren van afspraken als kritiek genoemd. Verder worden er vragen gesteld over de selectie van jongeren (in Amsterdam) voor Den Engh.

Effectiviteit van de aanpak

De theorie achter de methodiek van Den Engh is uitgebreid beschreven. Desalniettemin is duidelijk dat de theorieën en ordeningskaders die gebruikt zijn niet gebaseerd zijn op de omvangrijke literatuur over ontwikkelingspsychopathologie van de afgelopen jaren (bijvoorbeeld groepsgerichte versus individuele aanpak; affectvrije benadering). Nu is het hebben van een moderne snit als zodanig geen kwaliteitskenmerk van een goede theorie, maar tientallen jaren empirisch onderzoek naar de manier waarop kinderen zich ontwikkelen en hoe problemen in de ontwikkeling kunnen ontstaan negeren is ook geen verdienste. De theoretische kaders van Den Engh lijken een gesloten systeem te vormen dat door een in omvang beperkte groep personen is ontwikkeld. De theoretische fundering en theoretische architectuur van dat systeem is enkele decennia geleden gelegd. Daarna is er voortgebouwd, zonder dat de fundamenten of het ontwerp nog ter discussie zijn gesteld. (Zo heeft weinig zichtbare reflectie plaatsgevonden op basis van moderne theorievorming.)

Het sterke punt is dat er een redelijk compleet en gedetailleerd gebouw staat. Weinig instellingen zullen zich kunnen beroepen op zulke gedetailleerd beschreven theorieën. Het zwakke punt is dat de wetenschappelijke wereld buiten het theoretische gebouw zich verder ontwikkeld heeft, zonder dat dit van invloed is geweest op de bouwers en bewoners van het huis.

Het dilemma dat nu ontstaat is het volgende. De theorie achter Den Engh is misschien wel gedateerd en op onderdelen niet houdbaar, maar daarom nog niet volledig onverdedigbaar. Dit dilemma kan alleen worden opgelost door empirisch onderzoek. De conclusie is dat we niet weten of de theorie achter Den Engh wel een zinnige basis vormt voor een behandelmethodiek.

Programma-evaluatie

Programma-ontwerp

De aanpak van Den Engh is gericht op het zodanig stimuleren van de groep dat zij zich na twee jaar als gezonde mensen kunnen beheersen. De aanpak is onderverdeeld in vier fasen, waarbij de ontwikkeling van de groep bepalend is voor het tempo. De activiteiten zijn heel belangrijk voor de socio-groepsvorming en zijn avontuurlijk, uitdagend en afwisselend, maar taak en functie gericht. Op deze manier doen de jongeren positieve leerervaringen op, waardoor hun zelfbeeld en motivatie groeit. Bovendien wordt door de activiteiten het onderwijs geïntegreerd in de aanpak. Dat betekent dat de jongeren vooral in het begin spelenderwijs leerervaringen opdoen. Het belang van de ondersteuning van de ouders wordt erkend, maar zij spelen op dit moment nog een bescheiden rol in de aanpak.

Het programma in de praktijk

Door de (uniforme) groepsaanpak wordt er weinig aangesloten bij de behoeften van individuele jongeren. De leefgroep wordt gebruikt als middel bij de opvoeding, maar als de groep erg homogeen is (veel allochtonen, lei-

derstypes) biedt dat minder kans op leren. Normerend optreden door volwassenen dient volgens de visie van Den Engh zoveel mogelijk beperkt te worden. Maar de groepsopvoeders hebben zeker de eerste fasen een sturende rol. In de praktijk blijkt verder dat niet alle jongeren in hetzelfde tempo hetzelfde leerproces doormaken, terwijl wel de hele groep geacht wordt tegelijkertijd een nieuwe fase in te gaan. De zwakkere jongens houden de groep op. Binnen het programma worden voor de zwakbegaafde doelgroep aantrekkelijke taak- en functiegerichte activiteiten uitgevoerd. Bij de veelplegers sluiten de activiteiten minder goed aan.

In de praktijk is duidelijk een spanningsveld aanwezig tussen de verantwoordelijkheid van de groepsopvoeders, de groepsverantwoordelijkheid en individuen die niet meedoen. De ongemotiveerde jongeren stagneren de groep. De groep gaat voor het individu (er zijn geen individuele behandelplannen, er wordt niet vraaggericht gewerkt en er vindt geen afstemming plaats op criminogene factoren van individuele jongens). De individuele fase is beperkt van duur; jongens ervaren de stap terug in de maatschappij als aanzienlijk. Er is sprake van een kloof tussen de instelling en de samenleving. De nazorg is vrijblijvend en naar ons inzicht te beperkt wat betreft intensiteit. De conclusie is dan ook dat zeker voor de veelplegers de aanpak onvoldoende aanslaat. Het programmaverloop voor de groep zwakbegaafden achten we positiever.

Programma langs het toetsingskader

Uit het volgende overzicht kan worden afgeleid dat het programma van Den Engh vanuit een eigen visie is opgebouwd en ontwikkeld. Het door Den Engh uitgevoerde onderzoek naar de effecten van de SGS-methode biedt onvoldoende zicht op de recidive van de jongens die aan het programma hebben deelgenomen. De afwezigheid van een groot aantal essentiële onderdelen van de - in het toetsingskader – opgenomen factoren leidt tot de veronderstelling dat het programma in de huidige vorm slechts in zeer beperkte mate zal leiden tot vermindering van crimineel gedrag van jongeren die de Den Engh hebben doorlopen.

Schema 1 Score Den Engh op 19 belangrijkste factoren toetsingskader

In sterke mate aanwezig	In redelijke mate aanwezig	In geringe mate aanwezig
<ul style="list-style-type: none"> • Praktisch onderwijs • Beoordeling personeel 	<ul style="list-style-type: none"> • Selectiecriteria (exclusiecriteria) • Leren van vaardigheden • Oefenen vaardigheden in praktijk • Medewerkers toegerust om in te spelen op verschillen in leerstijl, motivatie en capaciteit van jongeren • Programma uitgevoerd zoals beoogd • Registratie van gegevens 	<ul style="list-style-type: none"> • Formuleren van doelstellingen en eindtermen • Uitgewerkte (wetenschappelijk onderbouwde) werkwijze • Afname tekorten/ dynamische risicofactoren • Aansluiten individuele leerstijlen en capaciteiten jongeren • Gebruik maken van gedragstherapeutische aanpak • Gebruik maken van gezinssysteem • Samenhang intensiteit programma en recidive risico • Aandacht bij jongere voor herkenning van kenmerken die leiden tot plegen delict • Doorbreken van deze (bovenbedoelde) kenmerken • Begeleiding bij maatschappelijke reïntegratie • Effectiviteitonderzoek

De afwezigheid van een groot aantal als essentieel aangemerkte factoren leidt tot de veronderstelling dat het programma in de huidige vorm slechts in beperkte mate zal leiden tot vermindering van crimineel gedrag van jonge-

ren die Den Engh hebben doorlopen.

De SGS methode is een unieke aanpak die niet lijkt op wat elders wordt toegepast (en getoetst is). De door Den Engh als werkzaam beschreven bestanddelen zijn niet gebaseerd op vigerende theorieën, noch op evidence based programma's.

Conclusie en aanbevelingen

De belangrijkste conclusie uit dit onderzoek is dat er, vanuit de What Works beginselen geen redenen zijn om aan te nemen dat de SGS methode werkt (en dus leidt tot recidive vermindering). Omgekeerd kan er ook niet geconcludeerd worden dat het niet werkt. Alleen een effectonderzoek kan bepalen of de SGS methodiek werkt. Op basis van de in dit onderzoek toegepaste toetsingskader (op basis van de What Works beginselen) worden weinig elementen in Den Engh gevonden die bij zouden kunnen dragen aan recidivevermindering. Dit betekent dat naar alle waarschijnlijkheid veel effectiviteitverhoging te bereiken is door aanpassing van het programma. Op basis van de onderzoeksbevindingen is een aantal aanbevelingen opgesteld ter verbetering van de SGS methode (in de zin dat de kans op recidive vermindering wordt vergroot). Deze aanbevelingen zijn enerzijds gericht op Den Engh en anderzijds op Justitie.

Den Engh

De onderzoekers plaatsen substantiële kanttekeningen bij de SGS aanpak van Den Engh. Om de behandeling beter te laten aansluiten bij de 'What Works' beginselen, moet aan de volgende condities worden voldaan:

- *Methodiek aanpassen aan huidige ontwikkelingen*
Ondanks dat in deze studie niet bewezen is of de methodiek wel of niet werkt, is wel geconstateerd dat in de door Den Engh gehanteerde methodiek niet recente empirische ontwikkelingen en theoretische inzichten zijn meegenomen. Den Engh heeft daarbij niet onderbouwd waarom binnen de SGS methodiek is afgezien van het aanpassen van de methodiek aan de nieuwe inzichten. Aanbevolen wordt om te bekijken of de SGS methodiek aangepast kan worden aan de recente wetenschappelijke inzichten (uit vigerende theorieën en uit de empirie: evidence based).
- *Ouders ook op individuele wijze sterker betrekken bij het programma*
Momenteel is Den Engh bezig om de ouders steeds meer bij het programma te betrekken. Dit onderdeel is sterk in ontwikkeling. Daarbij is het van belang dat in de benadering van ouders het accent niet ligt in de groep, maar op begeleiding van een individuele jongere en zijn ouders. Van een groepsgewijze aanpak kunnen slechts geringe effecten verwacht worden.
- *Meer systematisch aanleren van vaardigheden*
Vanuit het idee dat de jongens heropgevoed worden, leert Den Engh die vaardigheden aan, die tijdens het proces van (her)opvoeden aan de orde komen. De onderzoekers bevelen aan om naast deze manier van werken ook op een meer systematische wijze vaardigheden aan te leren. Immers de meeste jongens zullen zich na Den Engh zelfstandig in de samenleving moeten zien te redden. Het richten op vaardigheden die een jongen in de maatschappij nodig heeft is daarom van groot belang. Door middel van goede screenings- en diagnose-instrumenten dient individueel te worden vastgesteld aan welke vaardigheden het een jongere ontbreekt. Ten aanzien van het aanleren van vaardigheden moeten er ook duidelijke eindtermen geformuleerd worden. Dan is duidelijker wanneer een jongere gereed is voor vertrek en is het voor instellingen waarnaar doorverwezen

wordt duidelijker welke vaardigheden de jongeren al wel en nog niet beheersen.

- *Risicotaxatie bij aanvang*
Bij aanvang van het programma dient een inschatting gemaakt te worden van de kans op recidive van een individuele jongere (risicotaxatie). In de programmering dient (op individueel niveau) met de uitkomst rekening te worden gehouden. Dit betekent dat de groep als norm niet heilig mag zijn, maar de individuele ontwikkeling van een jongere meer leidend moet worden.
- *Aandacht voor criminogene factoren bij de intake en de begeleiding*
Een programma dat gericht is op het verminderen van de kans op recidive dient gericht te zijn op (veranderbare) problemen en kenmerken van een jongere die samenhangen met zijn criminele gedrag (het verminderen van de dynamische risicofactoren). Binnen Den Engh zal dit aspect ontwikkeld dienen te worden. Dit betekent dat de, bij de intake van Den Engh in kaart gebrachte kenmerken en problemen van jongeren ook een duidelijke plaats moeten krijgen in de aanpak.
- *Vergroten van transparantie en samenwerking*
De geïsoleerde positie van Den Engh als instelling dient doorbroken te worden. Daarnaast gaat het ook om het vergroten van de ontvankelijkheid voor kritiek en bereidheid tot veranderen bij Den Engh. Het gaat dan om het bespreekbaar maken van ervaren knelpunten van plaatsers (gezinsvoogden), samenwerkingspartners (bijv. ten aanzien van nazorg), de uitwisseling met DJI en meer wetenschappelijke vragen over de aanpak (bijvoorbeeld uit dit onderzoek). Dit is een belangrijke randvoorwaarde voor een succesvol vervolg.

De voorgestelde aanpassingen zijn dermate substantieel dat betwijfeld kan worden of een organisatie dat zelf kan. Naar onze mening dient overwogen te worden dit verbeterproces van het programma door een wetenschappelijk comité te laten sturen. Belangrijke onderdelen zijn heroriëntering op theoretische grondslagen en What Works beginselen integreren in de aanpak.

Justitie

- *Recidiveonderzoek*
Op basis van de theoretische onderbouwing is onbekend of de door Den Engh gehanteerde theorie een zinnige basis vormt voor een behandelmethodiek. Daarmee kan niet worden gesteld dat de SGS methode effectief kan zijn, maar evenmin dat dit niet zo is. In samenhang met de eventuele keuze voor een heroriëntatie dient gekozen te worden om een gedegen onderzoek te doen naar de effecten van de SGS voor zwakbegaafden. Pas dan wordt duidelijk of de behandelmethodiek het gewenste effect heeft, dat wil zeggen dat met de SGS methodiek recidive wordt voorkomen. Indien – zoals voorgesteld – gekozen wordt voor een vrij fundamentele aanpassing op het programma komt recidiveonderzoek pas in tweede instantie aan de orde.
- *Registratie*
De registratie moet verbeteren. Het kost nu erg veel moeite om gegevens over aantallen jongeren uit het (Tulp)stelsel te halen. Justitie en Den Engh komen daarbij ook uit op andere aantallen.
- *Nazorg*
Een volgend aspect dat evident verbetering behoeft is de nazorg. De kloof tussen het leven in en rondom Den Engh enerzijds en de samenleving anderzijds is erg groot. Dit geldt in het algemeen voor terugkeer in de maatschappij van jongeren die in een justitiële jeugdinrichting zijn ge-

weest. Ten aanzien van zwakbegaafde jongens vraagt dit om nog eens extra aandacht, gezien hun beperktere capaciteiten om zich een plek in de samenleving te verwerven. Zij verdienen intensieve begeleiding op het gebied van wonen, werken en vrije tijd bij de stap van een gesloten, overzichtelijke en 'beschermde' omgeving naar de vrije maatschappij. Hoewel duidelijk in een Convenant Nazorg is vastgelegd dat de Jeugdreclassering verantwoordelijk is voor de uitvoering van Nazorg is ook bekend dat de huidige aanpak vaak onvoldoende intensief is om een jongere adequaat te kunnen begeleiden terug in de samenleving. Binnen het ministerie van Justitie wordt gewerkt aan verbetering van de nazorg en (aan het ontwikkelen van verplichte nazorg). Met Den Engh dienen afspraken gemaakt te worden over de invulling van die nazorg. Waarbij de optie nazorg overlaten aan de jeugdreclassering – naar onze mening - onvoldoende effectief is. Beschikbare financiële middelen spelen hierbij een belangrijke rol.

- *Veelplegers*

Het programma voor veelplegers is in dit onderzoek niet getoetst aan de hand van de vragen uit het toetsingskader, maar slechts in beschrijvende zin besproken. De reden hiervan is dat het programma een experimentele status heeft en nog volop in ontwikkeling is. Geconstateerd is het volgende:

- Het programma voor veelplegers is een afgeleide van de SGS-methodiek. Deze methode scoort slechts op twee van de elementen uit het toetsingskader positief, op zeven redelijk en op tien negatief. Door Den Engh is niet theoretisch onderbouwd dat de SGS methodiek van toepassing is op de doelgroep veelplegers. Het veelplegersprogramma is een 'verdunding' van de SGS-methodiek en niet specifiek aangepast aan veelplegers en voldoet daarmee niet aan het responsiviteitsbeginsel. De groepsaanpak in een homogene groep sluit niet aan bij deze doelgroep.
- Ook de activiteiten (Middelen, Robinson Crusoe) sluiten niet aan bij deze doelgroep. De groepsopvoeders stellen dat er sprake is van weerstand bij de jongens tegen het programma aanbod.
- De doelgroep van veelplegers is onvoldoende helder afgebakend en de instroom wordt achteraf marginaal door Justitie getoetst. Het is de vraag of op die manier de 'juiste' doelgroep in Den Engh wordt geplaatst.
- Het imago onder plaatsers is overwegend negatief. Dit wordt onder andere veroorzaakt door de onduidelijkheid omtrent programmering en duur (wisselt sterk) en de ervaringen met geplaatste jongens.
- De geïnterviewde jongens zijn negatief.

Op basis van deze constatering is de vraag gerechtvaardigd of de SGS methode voor de veelplegers gecontinueerd zou moeten worden. Ons advies aan het ministerie van Justitie is dan ook om na overleg met de ketenpartners in de vier grote steden en Den Engh zelf serieus en kritisch te kijken naar de levensvatbaarheid van de SGS methode voor deze doelgroep. Een dergelijke herbezinning hoort naar onze mening bij de voortgangsbespreking van een experiment dat een paar jaar geleden van start is gegaan. Op basis van een nadere analyse van de sterke en zwakke punten van de SGS methode voor de veelplegers kan een afwijking worden gemaakt tussen hetzij een fundamentele vernieuwing en herstart van de SGS voor veelplegers, hetzij de afbouw van dit onderdeel. Indien gekozen wordt voor een fundamentele vernieuwing is een herbezinning op de theoretische grondslagen en mogelijk werkzame be-

standdelen op zijn plaats zijn, evenals - op wat langere termijn – een onderzoek naar de recidivecijfers van oud deelnemers aan het programma. Gezien de politieke belangstelling, de veelheid van betrokken partijen en de 'beschadigde' positie van Den Engh pleiten wij daarbij voor een onafhankelijke externe partij om dit 'bezinningsproces' te leiden.

Voorwoord

Graag willen we alle geïnterviewde medewerkers van Den Engh, de jongeren en de geïnterviewde samenwerkingspartners hartelijk danken voor hun medewerking. Een speciaal woord van dank willen we richten aan mevrouw Liefing en mevrouw Swartjes die meerdere malen de gevraagde aanvullende cijfers en informatie hebben aangeleverd en hebben bijgedragen aan een efficiënte uitvoering van dit onderzoek. Verder danken wij de leden van de begeleidingscommissie die de conceptversies zinvol hebben becommentarieerd.

De begeleidingscommissie bestond uit:

Prof. dr. M. de Winter (voorzitter)
Hoogleraar Universiteit van Utrecht

drs. G.L. Fornaro
Ministerie van Justitie, Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI)

drs W.M. Kleiman
Ministerie van Justitie, Directie Justitieel Jeugdbeleid (DJJ)

drs M. Kruissink
Ministerie van Justitie, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC)

drs. A. Slotboom
Openbaar Ministerie, Parket Generaal

Mr. drs. J.T.J. Struyker Boudier
Ministerie van Justitie, Directie Wetgeving (DW)

1 Inleiding

1.1 Korte schets Den Engh

De geschiedenis van Den Engh begint al in 1833. In een Rotterdamse gevangenis werd voor zwakbegaafde jongens gestart met groepsopvoeding. Deze aanpak werd in 1863 overgenomen door een tuchthuis in Doetinchem, dat plaats bood aan 100 jeugdigen. In 1880 werd het tuchthuis een Rijks Opvoedings Gesticht en kreeg een capaciteit van 150 plaatsen, voor zowel jongens met een strafrechtelijke als een civielrechtelijke maatregel. In de periode 1950-1960 liep de toestroom terug tot zo'n 20 jongens. Het huis 'Den Engh' in Den Dolder werd in 1959 door het ministerie van Justitie gekocht. In de loop van de jaren nam de toestroom sterk toe: van 56 jongens in 1971 tot circa 120 jongens in 2004. Lange tijd is er gewerkt vanuit een open setting in paviljoens die verspreid over het terrein lagen. In ieder paviljoen woonde een leefgroep. Sinds 2003 is Den Engh gehuisvest in een nieuw centraal en gesloten gebouw, dat voldoet aan de eisen van een justitiële inrichting met hekken en tralies.

Vanaf het begin is Den Engh gericht geweest op de behandeling van zwakbegaafde jongens en is een behandelinrichting. De opvoedingsmethode is in de loop van de geschiedenis wel veranderd. De huidige Socio Groeps Strategie (SGS) wordt sinds 1996 op de rijksinrichting toegepast en is in samenwerking met de Rijksuniversiteit van Groningen ontwikkeld. De SGS neemt het groepsproces als uitgangspunt voor de opvoeding van de jongens. De centrale gedachte is dat de groep gebruikt wordt om jongeren positieve ervaringen op te laten doen, waardoor nieuwe positieve beheersingspatronen ontstaan. Deze methode wordt toegepast op de oorspronkelijke doelgroep van zwakbegaafde jongens, en sinds 2002 ook op de doelgroep van veelplegers. De jongens in Den Engh zijn in de leeftijd van 12 tot 23 jaar.

Den Engh kent drie trajecten: Transport & Logistiek (T&L), Maritiem en Veelplegers. Alle trajecten worden op basis van de SGS-methode uitgevoerd, waarbij wel grote variatie bestaat in de mate waarin de SGS-methode wordt gehanteerd. Het traject Veelplegers is nog volop in ontwikkeling. De oorspronkelijke groep van zwakbegaafde jongens komt terecht in de trajecten T&L en Maritiem. De nieuwe doelgroep van veelplegers wordt logischerwijs geplaatst in het traject Veelplegers.

Den Engh is op verschillende locaties werkzaam. In Den Dolder is het hoofdkantoor gevestigd. Daar worden de groepen binnen het traject Transport & Logistiek begeleid en de groepen Veelplegers verblijven hier gedurende een gedeelte van hun programma. In Ossendrecht zijn het traject Maritiem en het opleidingsinstituut ondergebracht. Daarnaast beschikt Den Engh over diverse schepen, waaronder de Smal Agt 1 en 2. Deze schepen worden ingezet voor de trajecten Maritiem en Veelplegers.

In Den Engh zitten zowel jongens met een strafrechtelijke maatregel (PIJ) als een civielrechtelijke maatregel (OTS of voogdij met gesloten uithuisplaatsing).

Er wordt binnen Den Engh bij het samenstellen van de leefgroep geen onderscheid gemaakt tussen deze twee groepen. Om een impressie te hebben van de sfeer in Den Engh worden een paar voorbeelden gegeven die naar onze mening kenmerkend zijn voor Den Engh als justitiële jeugdinstelling.

- De medewerkers van Den Engh spreken de jongeren en elkaar met U aan. Dit is gericht op het tonen van respect voor volwassenen, die andere taken en bevoegdheden hebben. Hiermee wordt het verschil tussen de jongeren en de volwassenen benadrukt. Ook bevestigt dit de functionele relatie van de medewerkers met de jongens en met elkaar.
- Er zijn vaste momenten waarop binnen Den Engh een nieuwe groep van zo'n 12 jongens van start gaat. De jongens worden bij binnenkomst ontvangen in een zeer primitieve van de buitenwereld afgesloten ruimte. De ruimte is specifiek voor de ontvangst thematisch ingericht. Zo kan de ruimte eruit zien als een onbewoond eiland met zand, water, sprokkelhout en kokosnoten. Op het 'onbewoonde eiland' bevinden zich de groepsopvoeders verkleed als eilandbewoners. De groepsopvoeders nemen de binnengekomen jongens mee in de fantasiewereld. Zij worden op een impliciete wijze uitgenodigd om mee te doen met het spel. In deze ruimte moeten zij ook daadwerkelijk samen met de groepsopvoeders enkele dagen overleven. Niets is vanzelfsprekend en de jongens worden uitgedaagd om gezamenlijk oplossingen te bedenken om te overleven. Deze fase van binnenkomst wordt door Den Engh de omsluitingsfase genoemd en is bedoeld om het groepsproces op gang te brengen.
- De jongens en de medewerkers dragen uniforme kleding. Bij binnenkomst moeten de jongens direct al hun persoonlijke eigendommen, zoals kleding, horloges, portemonnees e.d. inleveren. Zij krijgen per leefgroep dezelfde kleding, zodat door de opgelegde homogeniteit niemand een positie in de groep kan afdwingen op grond van uiterlijk of materiële goederen.
- Na de omsluitingsfase verblijven de jongens hoofdzakelijk in één van de vleugels van het nieuwe gebouw. Iedere groep heeft zijn eigen van de andere groepen afgesloten leefruimte. Deze ruimte is kaal bij binnenkomst van de jongens en stimuleert de jongens om de leefruimte in te richten naar hun eigen keuze. Op deze manier krijgt de leefruimte iets 'eigens' en 'vertrouws'. Door de groep jongens wordt in overleg met de groepsopvoeders een thema voor de inrichting gekozen. Tijdens een rondleiding bleek een groep voor het thema WK-voetbal gekozen te hebben. De ruimte was voorzien van een tribune om gezamenlijk de wedstrijden op televisie te kunnen bekijken en aangekleed met vlaggen van alle deelnemende landen. Na vertrek van de groep jongens wordt de ruimte ontruimd, zodat deze opnieuw leeg is bij binnenkomst van een nieuwe groep.
- De groepsopvoeders zijn zeer actieve en enthousiaste jonge personen (grotendeels in de leeftijd van 25-35 jaar). Zij beleven zichtbaar zelf plezier aan het bedenken en uitvoeren van nieuwe thema's en activiteiten. Hun inlevingsvermogen in de activiteiten is groot. Zo troffen we een groepsopvoeder voor een interview verkleed als piraat.
- Opvallend is dat de medewerkers overwegend 'met één mond praten'. In kader van het onderzoek is gesproken met diverse groepsopvoeders en teamleiders, van zeer ervaren tot vrij nieuw. Deze medewerkers antwoorden opmerkelijk hetzelfde op gestelde vragen. Het gedachtegoed over de SGS is breed en uniform verspreid over de medewerkers.

1.2 Onderzoek: reikwijdte, vragen en verantwoording

Het Ministerie van Justitie heeft deze programma-evaluatie laten uitvoeren om meer inzicht te krijgen in het programma en de aanpak van jeugdinstelling Den Engh. Dit met als doel na te gaan welke factoren werkzaam zouden kunnen zijn in termen van effectiviteit. Op grond van dit onderzoek kan besloten worden al dan niet een empirisch onderzoek naar de effectiviteit van Den Engh uit te voeren. Bovendien draagt dit onderzoek bij aan de kennis over de werking van groepsgerichte aanpakken, zodat Justitie kan besluiten of - en zo ja onder welke omstandigheden - dergelijke groepsgerichte aanpakken van jeugdige delinquenten gecontinueerd zullen worden. De opdrachtgever heeft een evaluatie in twee onderdelen voor ogen. Het WODC van het Ministerie van Justitie heeft DSP-groep opdracht gegeven voor het eerste onderdeel van de evaluatie van Den Engh, te weten de programma-evaluatie. Afhankelijk van de uitkomsten van dit eerste deel beslist Justitie of er al dan niet een tweede deel komt, waarin de effectiviteit van Den Engh nader onderzocht wordt.

Reikwijdte

Het onderzoek is gericht op evaluatie van de SGS-methode. De SGS-methode wordt binnen de drie bestaande trajecten van Den Engh uitgevoerd. Er bestaat variatie in de mate waarin de SGS-methode binnen de trajecten wordt toegepast. De methode wordt binnen het traject T&L in de meest zuivere vorm toegepast. De trajecten Maritiem en Veelplegers zijn afgeleid van het traject T&L, waarbij met name het traject Veelplegers op diverse punten van de SGS-methode afwijkt. Bijvoorbeeld de kortere verblijfsduur en het werken met subgroepen op de boot (dit laatste geldt ook voor het traject Maritiem).

Daarnaast is het traject Veelplegers nog volop in ontwikkeling; het is gestart in april 2002, met een (grotendeels maritiem) programma van 12 maanden. Inmiddels is de duur 18 maanden en wordt nagedacht over een andersoortig programma met onder meer horeca. Den Engh streeft naar een duur van het programma van twee jaar. Pas als het programma 24 maanden bedraagt kan dit in de ogen van Den Engh ook voor de veelplegers effectief zijn.

Bovenstaande betekent dat deze programma-evaluatie zich specifiek richt op de trajecten Transport & Logistiek en Maritiem. Het traject Veelplegers is een afgeleide van de SGS-methode en is nog te sterk in ontwikkeling voor een evaluatie. Het traject Veelplegers is wel meegenomen in beschrijvende zin in het onderzoek, maar de programma-evaluatie aan de hand van het toetsingskader wordt niet 'losgelaten' op dit traject.

Onderzoeksvragen

Het onderzoek bestaat uit 5 onderdelen:

1 Literatuuronderzoek

- Wat is er in de literatuur (binnen en buitenland) bekend over de werkzame bestanddelen binnen de aanpak van jeugddelinquenten?
- Wat zijn de werkzame bestanddelen van de aanpak volgens Den Engh zelf?
- Is er in de diverse literatuur een wetenschappelijke onderbouwing te vinden voor de werkzame bestanddelen van Den Engh?

2 *Analyse plaatsing en instroom*

- Voor welke jongens is Den Engh in de optiek van deze jeugdinrichting bedoeld en welke toelatingscriteria gelden er?
- Welke jongens heeft Justitie op het oog voor de Den Engh-aanpak en welke criteria hanteert Justitie bij de selectie van deze jongens?
- Welke criteria worden gehanteerd bij de selectie van veelplegers en welke juridische constructies worden toegepast?
- Is er een verschil tussen de feitelijk geplaatste jongens en de oorspronkelijk door Justitie beoogde doelgroep en wat zijn daarvan de redenen?
- Welke en hoeveel jongens komen feitelijk bij Den Engh terecht?
- Zijn er verschillen tussen de beoogde jongens en de feitelijk bereikte jongens?
- Zo ja: wat zijn de redenen of oorzaken voor deze verschillen?

3 *Imago en samenwerking*

- Hoe staat het met de bekendheid en het imago van Den Engh bij personen/instanties die de plaatsing verzorgen en de samenwerking tussen de inrichting en deze personen/instanties?

4 *Interviews met uitgestroomde jongeren?*

- Hoe waarden de uitgestroomde jongens het programma van Den Engh?
- Hoe waarden de uitgestroomde jongens de fasering van het programma?
- Wat vinden de uitgestroomde jongens van de effectiviteit van het programma? Wat hebben de jongens geleerd op Den Engh?

5 *Programma-evaluatie*

- Hoe ziet het Den Engh programma eruit?
- Is de bejegening in de Den Engh-aanpak in overeenstemming met Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen?
- In hoeverre zijn de effectiviteitscriteria uit 'What Works' terug te vinden in de werkwijze van Den Engh?

Verantwoording

In deze paragraaf wordt kort ingegaan op de toegepaste methode die is gebruikt om bovenstaande onderzoeksvragen te beantwoorden. Er wordt een korte verantwoording gegeven van de onderzoeksmethoden per onderzoeksvraag. In bijlage 1 wordt een uitgebreide onderzoeksverantwoording geboden.

- Ad 1 In opdracht van het Ministerie van Justitie heeft DSP-groep het evaluatieonderzoek van de Glen Mills School uitgevoerd². In dat onderzoek is veel aandacht besteed aan het maken (en vervolgens toepassen) van een toetsingskader. Hiervoor is een uitgebreid literatuuronderzoek uitgevoerd om de (in eerdere onderzoeken) gevonden werkzame factoren in de aanpak van problematische/delinquente jongeren te achterhalen. In bijlage 2 wordt het literatuuronderzoek verricht in kader van de programma-evaluatie van de Glen Mills School weergegeven. In meta-evaluatie onderzoek is gezocht naar de werkzame factoren of onderdelen van programma's, die effectief blijken te zijn, in de zin van vermindering van recidive. De door DSP-groep gevonden bouwstenen voor het toetsingskader zijn

Noot 2 Programma-evaluatie van de Glen Mills School, DSP-groep, oktober 2004.

vervolgens gelegd naast de concept 'Kwaliteitscriteria voor de (ex-ante) beoordeling van interventies' van het Ministerie van Justitie³ en er is een definitief kader opgesteld.

Het evaluatie-onderzoek van Den Engh wordt aan de hand van dit toetsingskader uitgevoerd. Op deze wijze ontstaat de mogelijkheid van vergelijkbaarheid van beide onderzoeken. Bij de toetsing van de theoretische onderbouwing van de aanpak heeft prof. dr. J. Hermanns een belangrijke bijdrage geleverd.

- Ad 2 Gegevens over instroom en plaatsing zijn verkregen uit face-to-face interviews met medewerkers van het Ministerie van Justitie (DJI) en Den Engh. Daarnaast heeft nog meerdere keren via de mail en telefoon overleg plaatsgevonden over onder meer de aangeleverde en aan te leveren aanvullende cijfers en gegevens.
- Ad 3 Om een beeld te krijgen van het imago van Den Engh en de samenwerking is aan negen instellingen (bureaus jeugdzorg, William Schrikker Groep, Raad voor de Kinderbescherming, OM en politie) in (telefonische) interviews gevraagd naar hun indruk en ervaringen met Den Engh. Hiervoor is met 13 medewerkers gesproken.
- Ad 4 Veel tijd is besteed aan het achterhalen van uitgestroomde jongens van Den Engh (die langer dan een jaar in Den Engh hebben doorgebracht). Er zijn in totaal 6 jongens geïnterviewd. Twee jongens uit het traject Transport en Logistiek, twee jongens uit het traject Martitien en twee jongens uit het traject Veelplegers. Deze uitgebreide diepte-interviews zijn gehouden in een neutrale omgeving aan de hand van een checklist. Op basis van een door Den Engh verstrekte lijst met namen van alle jongens die in de periode medio 2002-medio 2004 langer dan een jaar in Den Engh verbleven, is een aselechte steekproef gemaakt van 8 jongens. Via de contacten van DSP-groep (Spirit Amsterdam, project Nazorg Harde Kern) zijn twee jongens achterhaald die tot de groep van veelplegers behoren.
- Ad 5 Het ontwikkelde toetsingskader is gebruikt om het programma van Den Engh te evalueren. Bij de beantwoording van de vragen uit het toetsingskader is in eerste instantie gebruik gemaakt van de aanwezige stukken over Den Engh.
- In uitgebreide face-to-face interviews met medewerkers binnen de instelling is veel aanvullende informatie verzameld. In bijlage 1 is een overzicht opgenomen van de gesproken medewerkers van Den Engh. En verder is in de literatuur gezocht naar mogelijke pedagogische en ontwikkelingspsychologische verklaringen van de eventuele werkzaamheid van de door Den Engh benoemde onderscheiden essentiële bestanddelen van de SGS-methode. In bijlage 3 is een overzicht opgenomen van de bestudeerde bronnen voor de onderbouwing van de aanpak van Den Engh.

Noot 3 Deze kwaliteitscriteria zijn met name gebaseerd op 'What Works'; de Accreditatiecriteria van de Joint Prison/ Probation Accreditation Panel 2000 – 2001 uit Engeland. Aangezien de Engelse kwaliteitscriteria ook gebruikt zijn in Effectieve Strafrechtelijke Interventies (Handleiding M. Bol; Ministerie van Justitie, 2001) en dit voor ons toetsingskader ook een belangrijke bron was, bleken de gevonden elementen grotendeels overeenkomstig. Het door DSP-groep opgestelde concept toetsingskader is op sommige punten aangepast aan de Engelse criteria; op sommige punten is ook vastgehouden aan de eigen indeling en zijn de inhoudelijke kenmerken verder uitgewerkt, aan de hand van wetenschappelijke literatuur.

1.3 Toetsingskader

In dit onderzoek wordt aan de hand van het - in het kader van het onderzoek naar de Glen Mills School ontwikkelde - toetsingskader beschreven in hoeverre in de SGS-methode van Den Engh de factoren aanwezig zijn, die volgens breed wetenschappelijk onderzoek bepalend zijn voor de effectiviteit van het programma.

Om een vergelijking tussen Glen Mills School en Den Engh op basis van de programma-evaluatie mogelijk te maken, is ervoor gekozen om het toetsingskader en de daarin benoemde belangrijkste factoren ongewijzigd in dit onderzoek te gebruiken.

Alvorens het toetsingskader weer te geven, wordt een aantal kanttekeningen geplaatst bij het kader.

- Als binnen Den Engh geen gebruik wordt gemaakt van de effectief bewezen methoden, kan niet geconcludeerd worden dat de aanpak 'niet deugt'. Als Den Engh niet voldoet aan het toetsingselement van effectieve methoden telt dit niet erg zwaar mee in het eindoordeel ten aanzien van de programma-evaluatie, mits de gehanteerde werkwijze wel theoretisch onderbouwd is.
- De toepassing van het toetsingskader geeft inzicht in het huidige programma en de huidige uitvoering van het programma van Den Engh. Dit maakt dat het toetsingskader vooral beschouwd moet worden als een hulpmiddel bij de uitvoering van een programma-evaluatie en het doen van verslag van de bevindingen.
- Een toetsingskader behoort geen statische meetlat te zijn. Het gaat om een continu proces waarbij ruimte geboden moet worden aan nieuwe inzichten. Accreditatie uitsluitend op basis van datgene dat elders (vooral in de VS) als effectief is bewezen (RCT⁴, evidence based) is te beperkt. Er moet ook experimenteerruimte blijven voor nieuwe ontwikkelingen en inzichten. Aan dergelijke nieuwe ideeën moet wel als eis worden gesteld dat de methode gebaseerd is op bestaande theoretische modellen.
- Het gaat er niet alleen om óf iets werkt, maar ook hoe interventies werken en waarom ze bij sommige ouders wel en bij anderen niet goed werken. Dit vereist kwalitatief onderzoek (overigens hebben we daar bij deze programma evaluatie wel aandacht aan besteed).
- Het gevaar dreigt van overgeprotocolleerde programma's, terwijl evenzeer de persoonlijke en professionele vaardigheden van de individuele begeleider een belangrijke rol spelen.

Ondanks deze kanttekeningen zijn de *What Works* beginselen in dit onderzoek gekozen als meetlat, aangezien het ministerie van Justitie deze beginselen ook als uitgangspunt neemt bij de binnenkort te starten brede accreditatie.

Dit toetsingskader is weergegeven op de volgende pagina. Het kader bestaat uit 43 vragen; de belangrijkste zijn vet weergegeven. Er zijn 19 factoren benoemd die het meest van belang zijn bij een effectieve strafrechtelijke interventie. Hierbij is gebruik gemaakt van de weging die in Engeland wordt gebruikt ten aanzien van de *What Works* beginselen.

Noot 4 Randomised Control Trial.

Elementen	Toetsingsvragen
1 Theoretische onderbouwing (Programma-ontwerp)	<ul style="list-style-type: none"> • Is er een heldere afbakening van de doelgroep? • Zijn er (concrete, meetbare) doelstellingen en resultaten geformuleerd in eindtermen (als de mate en soort recidive)? • Zijn de werkzame bestanddelen van de aanpak theoretisch onderbouwd? • Is er sprake van een uitgewerkte (gedragswetenschappelijk onderbouwde en aange-toonde) werkwijze? • Is de gekozen combinatie van doelen en behandeling voor de specifieke doelgroep (op schrift) geëxpliceerd?
2 Selectie en indicatie	<ul style="list-style-type: none"> • Zijn er selectiecriteria/ criteria voor deelname en eventuele exclusiecriteria? • Is er sprake van een heldere selectieprocedure, waarin bepaald wordt of een cliënt voldoet aan de selectiecriteria? • Zijn bij de indicatiestelling criminogene tekorten vastgesteld en de kans op recidive? • Is er sprake van een indicatiestelling en individuele behandelplannen?
3 Dynamische criminogene risicofactoren	<ul style="list-style-type: none"> • Is het programma gericht op het verminderen van de invloed van de tekorten of dyna-mische risicofactoren (bij en buiten de delinquent)? • Afstemming programma op individuele cliënten
4 Motivatie	<ul style="list-style-type: none"> • Worden ontvankelijkheid en motivatie van de delinquent gemeten bij aanvang? • Wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling van ontvankelijkheid en motivatie? • Wordt aangesloten bij de belevingswereld⁵ van de delinquent en op de behoefte om zich op een bepaalde wijze te gedragen? • Biedt het programma ruimte om aan te sluiten op individuele leerstijlen van de jongere? en op de capaciteiten?
5 Effectieve methoden: het programma gebruikt methoden die aantoonbaar effectief of veelbelovend zijn.	<ul style="list-style-type: none"> • Wordt bij het programma gebruik gemaakt van een (cognitief) gedragstherapeutische aanpak? • Is het programma mede gericht op het leren van vaardigheden? • Kunnen de aangeleerde vaardigheden in de praktijk geoefend worden? • Is het programma mede gericht op praktisch onderwijs (afgestemd op het niveau van delinquent)? • Richt het programma zich op protectieve (situationeel, persoonlijk, systeem) factoren? • Worden deze factoren versterkt? • Wordt bij het programma gebruik gemaakt van het (gezins)systeem? • Is er sprake van een heterogene (t.a.v. gedragsproblemen, delinquent gedrag of bepaalde delicten) samenstelling?
6 Fasering, intensiteit en duur van het programma	<ul style="list-style-type: none"> • Zijn de duur van (elke fase van) het programma alsmede de intensiteit/ frequentie onder-bouwd? • Hangt de intensiteit van het programma samen met het recidiverisico? • Worden er fases onderscheiden van indicatiestelling bij detentie via een toenemend aantal vrijheidsgraden naar nazorg en begeleiding in de vrije samenleving? • Is er sprake van een heldere behandelingsplanning?
7 Continuïteit van het programma	<ul style="list-style-type: none"> • Wordt er aandacht besteed om de delinquent bij zichzelf de kenmerken te leren onder-kennen die leiden tot het plegen van een delict? • En om de delinquent te leren deze te doorbreken? • Wordt de cliënt begeleid bij maatschappelijke reïntegratie?
8 Randvoorwaarden (materieel en personeel)	<ul style="list-style-type: none"> • Voldoen de materiële voorzieningen (huisvesting en financiële middelen)? • Staan er duidelijke eisen beschreven die gesteld worden aan de (verschillende typen) uitvoerders van het programma? • Wordt goed opgeleid en gemotiveerd personeel geselecteerd? • Wordt verzekerd dat het personeel bekwaam wordt en blijft? • Zijn de uitvoerders toegerust om professioneel om te gaan met verschillen in leerstijlen, capaciteiten, motivatie, et cetera? • Wordt het personeel beoordeeld?
9 Programma-integriteit	<ul style="list-style-type: none"> • Wordt het programma geheel uitgevoerd zoals beoogd? • Wordt dat gewaarborgd en bewaakt? Is er sprake van monitoring, (zelf)evaluatie of audits?
10 Doorlopende evaluatie	<ul style="list-style-type: none"> • Worden gegevens geregistreerd, bijvoorbeeld over aantal deelnemers, afhakers en afmakers? • Wordt er effectiviteitoronderzoek gehouden? • Wordt de recidive na verloop van een jaar na aanvang van het programma onderzocht? • Wordt gebruik gemaakt van controlegroepen?

Noot 5 In het toegepaste toetsingskader bij de programma-evaluatie van de Glen Mills School stond hier 'levensstijl'.

Binnen de What Works beginselen zijn zes criteria benoemd die (geheel) positief gescoord moeten worden:

- 1 theoretisch (bewezen) veranderingsmodel (eerder effecten aangetoond met de werkwijze)
- 2 selectie doelgroep (voor wie is het programma bedoeld)
- 3 gericht op dynamische criminogene risicofactoren (richten op kenmerken/eigenschappen van een individu die het risico voor recidive verhogen)
- 4 continuïteit van het programma (waaronder overdracht, nazorg)
- 5 monitoring (met het oog op programma-integriteit)
- 6 doorlopende evaluatie (om te weten wat het effect van de aanpak is)

Naast deze elementen is het - naar onze mening - voor de effectiviteit van een programma verder cruciaal dat er gebruik gemaakt wordt van inhoudelijke methoden, die aantoonbaar effectief zijn (en bijdragen aan het terugdringen van recidive).

In het laatste hoofdstuk (10 'Conclusies en aanbevelingen') is een schema opgenomen waar het programma van Den Engh voor elk van deze factoren een score krijgt toegekend. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt in factoren waaraan Den Engh in sterke, redelijke of geringe mate voldoet.

1.4 Leeswijzer

Deze rapportage volgt grotendeels de opbouw van het toetsingskader. In ieder hoofdstuk wordt aandacht besteed aan één of meerdere factoren uit het toetsingskader. Elk hoofdstuk begint met een beschrijving van de feitelijke situatie op de betreffende toetsingsfactoren. Vervolgens worden in het hoofdstuk de toetsingsvragen beantwoord.

Deze rapportage start met de beschrijving en de toetsing van de door Den Engh onderscheiden werkzame bestanddelen van de SGS-methode (hoofdstuk 2).

In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de instroom en plaatsing. De toelatingscriteria, de beoogde en bereikte doelgroep en de selectie worden beschreven. Hoofdstuk 4 richt zich op de programma-aanpak. Er wordt beschreven hoe het programma van Den Engh eruit ziet wat betreft fasering, activiteiten, scholing, betrokkenheid ouders en nazorg.

Hoofdstuk 5 beschrijft de toetsingsvragen over de randvoorwaarden van personeel, huisvesting en organisatie.

Hoofdstuk 6 gaat in op het monitoren van de jongeren en de effectmeting van de aanpak.

In hoofdstuk 7 wordt aan de hand van interviews met plaatsers beschreven wat het imago van Den Engh is en hoe de samenwerking met Den Engh wordt ervaren.

Hoofdstuk 8 geeft een indruk van de ervaringen van uitgestroomde jongens van Den Engh. Ingegaan wordt op onder meer de onderdelen die de jongeren in sterke en minder stek mate waarderen.

Hoofdstuk 9 bevat de aanpak van Den Engh in de praktijk. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de vraag of het programma wordt uitgevoerd zoals beoogd. Ook wordt ingegaan op de wijze waarop Den Engh de kwaliteitsbewaking heeft georganiseerd.

Tot slot bevat hoofdstuk 10 de conclusies en aanbevelingen. Onder meer worden de scores van Den Engh op de belangrijkste toetsingsvragen kort toegelicht.

Schema 1.1 Leeswijzer

Onderzoekselementen	Verwijzing naar hoofdstuk
Theoretische onderbouwing	Hoofdstuk 2.9
Selectie en indicatie	Hoofdstuk 3.8
Dynamische criminogene factoren	Hoofdstuk 9.6
Motivatie	Hoofdstuk 9.5
Effectieve methoden	Hoofdstuk 9.7
Fasering, intensiteit en duur van het programma	Hoofdstuk 4.1
Beginselenwet justitiële jeugdinrichting	Hoofdstuk 4.7
Continuïteit van het programma	Hoofdstuk 4.8
Randvoorwaarden	Hoofdstuk 5.4
Imago en samenwerking	Hoofdstuk 7
Ervaringen uitgestroomde jongens	Hoofdstuk 8
Programma-integriteit	Hoofdstuk 9.8
Doorlopende evaluatie	Hoofdstuk 6.4
Conclusies en aanbevelingen	Hoofdstuk 10

2 Programma-ontwerp

In dit hoofdstuk wordt gestart met een beschrijving van de aanpak op Den Engh (paragraaf 2.1 tot en met 2.5). Deze beschrijving is grotendeels gebaseerd op rapportages van Den Engh zelf⁶ en op interviews met (staf – en lijn) medewerkers. Ingegaan wordt op de doelstelling, de doelgroep, de eindtermen, de uitgangspunten van de aanpak van Den Engh, de karakterisering en de bestanddelen van de werkwijze. In het tweede gedeelte worden voorgaande onderdelen getoetst. De vragen uit het eerste onderdeel van het toetsingskader met betrekking tot de theoretische onderbouwing worden in paragraaf 2.6 tot en met 2.8 beantwoord.

In dit hoofdstuk staat daarmee de volgende onderzoeksvraag centraal:

- Is er in de diverse literatuur een wetenschappelijke onderbouwing te vinden voor de werkzame bestanddelen van Den Engh?

2.1 Doelstelling

Halverwege de jaren negentig ontstond binnen Den Engh de overtuiging dat behandelen of bieden van hulpverlening bij hechtingsgestoorde jongens niet werkt. Ook de roep om meer jongeren langer op te sluiten, harder te straffen en meer te disciplineren is in de ogen van Den Engh niet de oplossing. Den Engh is er van overtuigd dat als de hekken, de straf of de discipline wegval- len, deze jongeren met dezelfde vaart weer in hun oude gedragspatroon vervallen. Ze beschouwen deze jongeren ook niet als volwassenen, aange- zien ze zich niet volwassen gedragen. Ze vragen daarmee wel om anders met deze jongere om te gaan. Den Engh heeft daarom gekozen voor een pedagogische aanpak waarin de jongens *heropgevoed* worden.

Den Engh kiest daarbij voor de orthopedagogiek als hoofdtheoretisch uit- gangspunt⁷. Dit betekent dat de jongeren opgevoed worden met als doel om op te groeien tot personen met goede lichamelijke, affectieve, cognitieve, sociale en esthetische/ ethische beheersingspatronen. In het kader van de- ze opvoeding worden de jongeren onderwezen en opgeleid. De opvoeding is daarbij gericht op het leren omgaan met sociale grenzen, zodanig dat hun houding ten opzichte van deze grenzen overeenkomt met het standaard- beeld van jongeren zonder gedragsproblemen en/of justitiecontacten.

Den Engh hanteert daarvoor de volgende orthopedagogische doelstelling:

Doel van de residentiële opvoeding en behandeling in Den Engh is de houding, gedragingen en reacties van de jongens in overeenstemming te brengen met de gangbare waarden en normen in de Nederlandse samenleving.

Noot 6 Zie literatuurlijst in bijlage 3.

Noot 7 De klinische pedagogische doelstelling en de sociaal pedagogische doelstelling zijn samengebracht in de orthopedagogische doelstelling. Deze beide doelstellingen zijn uitgewerkt in bijlage 4.

2.2 Doelgroep

Den Engh is bedoeld voor jongens die op zwakbegaafd niveau functioneren in de leeftijd van 12 tot 23 jaar. Daarnaast begeleidt Den Engh sinds 2002 veelplegers uit de vier grote steden. Voor een nadere omschrijving van deze doelgroepen wordt verwezen naar hoofdstuk 3.1.

De jongeren binnen Den Engh hebben veelal een langdurig en veelzijdig hulpverlenings- en inrichtingsverleden. Bij veel van deze jongeren is sprake van langdurige, intensieve samengestelde problematiek. Dit uit zich door de aanwezigheid van ernstige gedragsproblemen, die in toenemende mate leidde tot conflicten met hun omgeving, hun gezin, de school, hun vrienden, werkgevers en anderen. Daarbij hebben sommige jongens in ernstige mate sociale en materiële grenzen overschreden in de vorm van berovingen, bedreigingen, geweldplegingen, diefstallen en seksuele delicten. De jongeren die op Den Engh verblijven kenmerken zich, volgens Den Engh door de aanwezigheid van opvoedingsproblemen (pedagogische verwaarlozing), een hechtingsstoornis en een laag zelfbeeld. Daarbij kennen deze jongeren geen taakbehoefte, hebben zij grote behoefte aan spanning, hebben de neiging het delict te bagatelliseren en externaliseren de eigen misstappen. Den Engh onderscheidt de volgende probleemtypen:

- jeugdigen met antisociaal gedrag⁸
- jeugdigen met teruggetrokken gedrag of internaliserende (psychische) problematiek⁹
- jeugdigen met (ernstige) sociale of relationele problemen¹⁰
- jeugdigen met een achtergrond van sociale en maatschappelijke achterstand

2.3 Eindtermen

Den Engh veronderstelt dat na een verblijf van twee jaar in de instelling bij de jongeren positieve beheersingspatronen zijn gegroeid. Hiermee doelt Den Engh enerzijds op een verbetering van de attitude ten opzichte van sociale maatschappelijke grenzen. Anderzijds groeit de jongere van een 'ik-negatieve' jongere naar een 'ik-positieve' jongere. Hierdoor wordt volgens de uitgangspunten van Den Engh de kans op recidive ingeperkt. De eindtermen van de aanpak op Den Engh worden niet concreet benoemd.

Wel hanteert Den Engh een meetinstrument (ASL) om de houding te meten van individuele jongeren ten opzicht van sociale limieten (normen en waarden, wetten en regels). De resultaten worden afgezet tegen gemiddelde scores die zijn afgenomen bij 'normaal' functionerende jongeren zonder politiecontacten. In paragraaf 6.3 wordt uitgebreid ingegaan op dit meetinstrument.

Noot 8 Onder antisociaal gedrag wordt het volgende verstaan: agressiviteit, criminaliteit, drugsgebruik, hyperactiviteit, ongehoorzaamheid, liegen, impulsiviteit, vandalisme en weglopen.

Noot 9 Onder internaliserende (psychische) problematiek wordt het volgende verstaan: angstig, teruggetrokken gedrag, verlegenheid, depressie, gevoelens van eenzaamheid.

Noot 10 Met sociale of relationele problemen wordt het volgende bedoeld: het niet hebben van vrienden, ongeremdheid, zich afkeren van de buitenwereld of zich daar tegen vijandig verhouden.

2.4 Uitgangspunten van de aanpak van Den Engh

De aanpak van Den Engh is gebaseerd op drie visies, die bepalend zijn geweest voor de invulling van de methodiek:

- *Mensvisie (open horizontaal mensbeeld)*
Binnen de aanpak van Den Engh wordt het mensbeeld niet losgezien van het maatschappijbeeld. Dit betekent dat het innerlijke van de mens niet strikt gescheiden is van zijn omgeving; zowel de omgeving als het innerlijke van de mens hebben een sterke invloed op elkaar. Daarbij wordt de mens beschouwd als individu dat in onderlinge afhankelijke relaties tot elkaar staat en daarin een veelheid van maatschappelijke groeperingen vormt.
- *Ontwikkelingsvisie*
Den Engh gaat er vanuit dat kinderen fasegewijs bepaalde ontwikkelingsstadia doorlopen. In deze stadia worden specifieke vaardigheden eigen gemaakt en worden op verschillende manieren relaties gevormd. Deze ontwikkelingsfasen kenmerken zich door specifieke driften of behoeften, die het kind moet leren beheersen. Het gaat achtereenvolgens om lichamelijke, gevoelsmatige, verstandelijke, sociale en esthetische beheersingspatronen. In al deze fasen worden zogenaamde deel-ikken gevormd die uiteindelijk met elkaar integreren en een persoonlijkheid gaan vormen¹¹.
- *Pedagogische visie*
De opvoeding houdt zich bezig met de aansluiting en het zorgen voor evenwicht tussen de persoonlijke behoeften en de invloeden van buiten. Het gaat erom de balans te vinden tussen de eisen die de samenleving (omgeving) aan de mens stelt en de mate waarin de mens zich overgeeft aan de bevrediging van de eigen behoeften. Elk mens kent behoeften die van binnenuit komen. Als die balans is gevonden en de beheersingspatronen onder controle zijn is men volwassen (het ik staat dan midden tussen de behoefte en de omgeving).

Naast deze visies hebben bij de ontwikkeling van de methodiek verschillende orthopedagogische concepten als bouwsteen gediend. We gaan hier kort in op drie van deze bouwstenen.

1 *Het 4-variabelenmodel*¹²

Het 4-variabelenmodel is ontwikkeld om de kwaliteit van het opvoeden te kunnen analyseren en te bevorderen. Hierin zijn vier opvoedingsvariabelen onderscheiden binnen het opvoedingssysteem:

- *De K-variabele: het kind de jeugdige*
In de opvoeding moet rekening worden gehouden met het feit dat elk mens uniek is vanuit zijn eigen situatie (historisch, sociaal, genetisch, familiaal) en de reactie van het kind op de opvoeding.
- *De O-variabele: de volwassene als opvoeder*
Van belang hierbij is tevens de eigenheid van de opvoeder en zijn of haar opvoedingsattitude.
- *De St-variabele: situatietypes binnen de opvoeding*
Een situatietype is een regelmatig terugkerende activiteit/ moment in de dagelijkse opvoeding, dat herkend wordt doordat het een constan-

Noot 11 Het denkmodel van De Lange (1991) over groei, ontwikkeling en opvoeding ligt ten grondslag aan bovenstaand mensbeeld en wordt in de aanpak van Den Engh toegepast. De Lange gaat daarbij uit van behoeften in plaats van driften.

Noot 12 Het concept van het 4-variabelenmodel is ontleend aan de orthopedagogen Rink, Algra, Van Lokven en Vlieg (1992 en 1994).

te identiteit heeft.

- *De Sc-variabele: de situationele context waarin de opvoeding plaatsvindt*

Van belang voor de opvoeding is de dynamiek van het systeem, het sociale netwerk en de materiële conditie van het systeem.

Om de jongere een optimale opvoeding te kunnen bieden en hem te leren omgaan met sociale grenzen, wordt in de aanpak van Den Engh niet alleen naar het aandeel van de jongere gekeken. Dit betekent dat de jongere (K-variabele) wordt beschouwd als gelijkwaardig onderdeel van deze vier opvoedingsvariabelen. Specifieke aandacht krijgt de wijze waarop alle vier aspecten zo goed mogelijk ingericht kunnen worden, met als doel de opvoeding (pedagogische invloed) ten aanzien van de jongere zo effectief mogelijk te laten zijn.

2 *Drie werk -of opvoedingsniveaus*

De aanpak van Den Engh is opgezet volgens de drie strategieën van Kok. Kok heeft de specifieke aspecten van opvoeding in een residentiële instelling geordend met behulp van deze strategieën.

- *Eerstegraads-strategie*

Kok (1995) beschouwt deze strategie als het pedagogische klimaat van de residentiële setting (het geheel van het orthopedagogische handelen in de leefsituatie). Binnen Den Engh is dit vertaald naar de dagelijkse opvoeding in de leefgroep. De manier waarop er in het dagelijks contact wordt omgegaan met de sociale grenzen en structuren is sterk bepalend voor de sfeer in de leefgroep. Kortom, het eerste niveau betreft het opvoedingsprogramma dat door de gehele groep tijdens het tweejarig verblijf op Den Engh wordt doorlopen.

- *Tweedegraads-strategie*

Met tweedegraads-strategie bedoelt Kok het aanbieden van training/therapie, gericht op de persoonlijkheidsontwikkeling. Deze doelgerichte trainingen mogen direct of indirect een bijdrage leveren aan dit doel, maar dienen wel te worden uitgevoerd volgens een duidelijk omschreven werkwijze/methodiek. Den Engh heeft hier invulling aangegeven door aparte werkvormen, trainingen en methoden aan te bieden gericht op de persoonlijke ontwikkeling. Een voorbeeld is de Reactie Motivatie Training (RMT). Deze training wordt in de volgende paragraaf nader omschreven.

- *Derdegraads strategie*

Met de laatste strategie stelt Kok (1991) dat er ruimte dient te zijn voor de eigenheid van het individu. Indien de eigenheid van het kind tot uiting komt in het gedrag of het kind deze weet te verwoorden dient dit verwerkt te worden in het opvoedend plannen en handelen. Deze eigenheid wordt beschouwd als essentiële factor in het opvoedproces. Binnen de groepsaanpak van Den Engh is dit een blijvend aandachtspunt. Tijdens de dagelijkse activiteiten wordt rekening gehouden met de geaardheid van de individuele jongere. Zij zijn (zowel de positieve als negatieve uitschieters) bepalend voor de begrenzing van activiteiten.

3 *Het orthopedagogische referentiekader*

Een integratie van de drie opvoedingsniveaus en het 4-variabelenmodel leidt tot het orthopedagogische referentiekader van Den Engh. Dit refe-

rentiekader bestaat uit een matrix met twaalf cellen¹³. Links worden de drie opvoedingsniveaus weergegeven en aan de bovenkant de vier opvoedingsvariabelen. Per niveau worden de verwachtingen die aan de vier opvoedingsvariabelen worden gesteld ingevuld.

2.5 Karakterisering essentiële bestanddelen van de werkwijze

Op basis van het voorgaande (de drie visies en de orthopedagogische concepten) is de SGS methodiek tot stand gekomen. In deze paragraaf worden de essentiële bestanddelen van de SGS methodiek besproken. Aan de medewerkers van Den Engh is onder meer gevraagd wat volgens hen de kenmerkende onderdelen zijn van de SGS methodiek. In de volgende paragraaf (2.6) wordt gekeken of deze (afzonderlijke) aspecten theoretisch onderbouwd kunnen worden.

De aanpak van Den Engh stelt tot doel jongeren op te voeden tot personen die goed om kunnen gaan met hun innerlijke behoeften (beheersingspatronen) en geleerd hebben om te gaan met sociale (maatschappelijke) grenzen. Om dit doel te bereiken hanteert Den Engh de Socio Groeps Strategie (SGS) die door De Lange is ontwikkeld. Het groepswerk van Redl en Wine- man ligt aan de basis van de SGS. Daarnaast is de aanpak gebaseerd op de theorieën van Aichorn, Brown en Hart de Ruyter.

SGS wordt gekenmerkt door de volgende bestanddelen:

- 1 Fasegewijs aansluiten bij de groei die van binnenuit komt
- 2 Leefgroep als middel bij de opvoeding
- 3 Bevorderen van socio-klimaat
- 4 Normontwikkeling
- 5 Gefaseerd opvoedingsprogramma (kwadrantenmodel)
- 6 Aansluiten bij de jongeren via taak en functie gerichte activiteiten.
- 7 Stimuleren van gewenste reactietypes en motivatietypes (RMT)
- 8 Praktisch leren geïntegreerd in de opvoeding
- 9 Ouders (netwerk van de jongeren) betrekken bij de aanpak

1 *Fasegewijs aansluiten bij de groei die van binnenuit komt*

In de fasentheorie (de Lange) wordt uitgegaan van achtereenvolgende fasen, waarin een bepaalde behoefte centraal staat. Het doorlopen van deze fasen en daarbij het bevredigen van deze behoeften zijn voorwaarden voor een goed verloop van de latere ontwikkeling. In elke fase maakt de jongere zich vaardigheden eigen om de ontwikkelingstaken uit te kunnen voeren die nodig zijn om de volgende fase goed te kunnen doorlopen. De volgende fasen worden onderscheiden:

- *De lichamelijke fase*
Deze fase loopt van 0 tot 6 maanden waarin de lichamelijke behoefte centraal staat.
- *De affectieve fase*
Vanaf vijf maanden tot het vierde/vijfde jaar speelt de affectieve behoefte een belangrijke rol.
- *De cognitieve fase*
Van het vijfde tot circa het negende jaar vraagt de verbale, verstandelijke behoefte aandacht.

Noot 13 In bijlage 5 wordt het referentiekader schematisch weergegeven en beknopt toegelicht.

- *De sociale fase*
In de sociale fase (vanaf ongeveer het negende tot het elfde, twaalfde jaar) richt het kind zich op leeftijdsgenoten. Hierbij staat het doen van spontane activiteiten centraal.
- *De ethische, esthetische en religieuze fase*
Van twaalf tot zestien jaar richt de jongere zich op zichzelf en maakt eigen keuzes zoals tussen goed en kwaad, mooi en lelijk, religie en dergelijke. De jongere ontwikkelt een behoefte tot betrokkenheid op zijn ruimere omgeving, in de vorm van maatschappelijke betrokkenheid.
- *De integratiefase*
Tenslotte vindt in de laatste fase van het leven van de jongere een integratie plaats van de voorafgaande fasen en vormt zich de eigen persoonlijkheid.

De theorie gaat er vanuit dat het niet goed doorlopen van deze fasen leidt tot een gebrek aan veiligheid/geborgenheid. Hierdoor ontstaat er geen groei van positieve beheersingspatronen, maar negatief zelfhandhavinggedrag. Zo kunnen primaire en secundaire hechtingsstoornissen¹⁴ ontstaan. De aanpak op Den Engh is erop gericht om bij jongeren met primaire en secundaire hechtingsstoornissen deze fasen te herstellen. Dit wordt gedaan door aan te sluiten bij de aanwezige basale beheersingspatronen (starten bij ontwikkelingsniveau van de jongere) en fasegewijs de beheersingspatronen aan te leren. De minimale duur van het programma bedraagt twee jaar en is volgens Den Engh nodig om de positieve beheersingspatronen te internaliseren.

2 *Leefgroep als middel bij de opvoeding*

Den Engh gaat er vanuit dat bij de hechtingsgestoorde jongeren het wantrouwen naar volwassenen groot is. Zij kunnen niet (meer) in persoonlijke betrokkenheid met volwassenen worden gebracht. Den Engh ziet daarom af van de poging om de volwassene de rol op zich te laten nemen van persoonsgerichte opvoeder/therapeut. De pedagogische relatie bevordert echter het groeien van beheersingspatronen. Mede door de leeftijd van deze jongeren zijn zij sterk gericht op leeftijdsgenoten. De SGS werkt daarom met de leefgroep als middel bij de opvoeding. De opvoeding vindt plaats in omgangssituaties en groepsactiviteiten, waardoor de jongeren van binnenuit kunnen groeien. Jongeren in de leefgroepen moeten leren omgaan met de leefgroep als opvoedingsmiddel.

Zij moeten leren functioneren als lid van de leefgroep. Dit houdt onder meer in gezamenlijk taken leren uitvoeren, verantwoordelijkheid leren dragen en oplossingen proberen te vinden voor conflicten. Veiligheid en geborgenheid zijn daarbij twee facetten die essentieel zijn. Den Engh probeert veiligheid en geborgenheid te bieden onder meer met behulp van 'peers' (leeftijdsgenoten). Indien hieraan wordt voldaan smelt het asociale gedrag weg en is er ruimte om ander gedrag te gaan vertonen.

Noot 14 Met primaire hechtingsstoornis wordt bedoeld dat de lichamelijke en/ of affectieve fase niet goed doorlopen zijn; van secundaire hechtingsstoornissen spreekt men als de cognitieve en/of sociale fase niet goed doorlopen zijn.

3 *Bevorderen van socio-klimaat*

In de visie van Den Engh dienen jongeren met hechtingsstoornissen in eerste instantie relaties in affectieve zin (psycheklimaat) te vermijden. De affectieve relatie wordt (zeker in het begin) beschouwd als conflictveroorzakende factor. In een affectief geladen klimaat ontstaan onvermijdelijk overdrachtsrelaties. Deze relaties accentueren vaak de oorspronkelijke problematiek en vergroten juist de weerstand en afweer van deze jongeren. In de residentiële aanpak van jongeren met hechtingsstoornissen wordt daarom socio-groepsvorming bevorderd en psychevorming beperkt. De socio-groepsopvoeder richt zich voornamelijk op groepsrelaties en groepsinteracties. Door nadruk te leggen op het gedrag van de jongere in de groep voelt de jongere zich minder persoonlijk bekritiseerd en staat hij meer open voor gedragsverandering. Daarbij moet voorkomen worden dat jongeren ouderenfiguren zoeken en dit vinden in de groepsopvoeders. Dit vraagt van de groepsopvoeders een specifieke houding, waarin functioneel contact centraal staat. Jongeren hebben per definitie last van de functie van groepsopvoeder en zullen proberen dit op de persoon te spelen. Als de groepsopvoeders (met hun persoon) achter de functie blijven staan is dit te voorkomen.

4 *Normontwikkeling*

Er wordt gebruik gemaakt van processen van groepsdynamica om de normontwikkeling bij de jongeren te stimuleren. Vanuit de veiligheid van de groep creëert de groep eigen waarden en normen. De inzet van de programmering ondersteunt en stimuleert deze nieuwe waarden en normen. Het normerend beïnvloeden door volwassenen wordt daarbij beperkt tot een zo stringent mogelijke confrontatie met de norm van leeftijdsgenoten. Het basisuitgangspunt daarbij is dat de jongeren de wens hebben om te zijn zoals de anderen. De groep kan echter aangesproken worden door de groepsopvoeders op de eigen norm. Als de veiligheid in de groep is toegenomen zullen ook steeds vaker individuele groepsleden andere groepsleden aanspreken op gedrag dat buiten deze norm valt.

5 *Gefaseerd opvoedingsprogramma (kwadrantenmodel)*

Het opvoedingsprogramma is ingedeeld in een aantal diverse, op elkaar aansluitende stadia: de fase van omsluiting, leidercenterend fase, groepscenterend fase en de individuele fase. In deze fasen wordt het opvoedingsproces aan de hand van het kwadrantenmodel stapsgewijs door de leefgroep doorlopen. De keuze voor deze opeenvolging van fasen maakt het mogelijk om de ontwikkeling van jongeren zodanig te stimuleren dat zij zich ontwikkelen van een negatief ik-gerichte jongere (1^e kwadrant/ omsluitingsfase), via een negatief wij-gerichte jongere (2^e kwadrant/leidercenterend fase) en een positief wij-gerichte jongere (3^e kwadrant/groepscenterend fase) naar een positief ik-gerichte jongere (4^e kwadrant/individuele fase).

6 *Aansluiten bij de jongeren via taak en functie gerichte activiteiten.*

In de periode van de omsluiting worden de jongeren door activiteiten naar elkaar toe gedreven. Dit met het doel om de sociale drang te versterken om zich bij elkaar aan te sluiten. Het gaat erom dat door de situaties en activiteiten positieve groepsgevoelens ontstaan, waardoor het individu ontspant. Deze ontspanning brengt ontdooiing teweeg. Den Engh gaat er vanuit dat bij hechtingsgestoorde kinderen het negatieve afwevende zelfhandhavinggedrag plaats maakt voor positief beleefde ervaringen in groepsactiviteiten. Door de activiteiten wordt uiteindelijk een soci-

ogroep gevormd, waarin men voor elkaar verantwoordelijkheid gaat dragen.

De activiteiten zijn taak- en functiegericht, omdat volgens Den Engh daar de aansluiting gevonden kan worden met deze hechtingsgestoorde jongeren die moeilijk relaties kunnen aangaan (door ontbreken van beheersingspatronen). Relaties vormen zich volgens Den Engh op basis van drie aspecten: sociaal-emotionele elementen, elementen gericht op samenwerken en het verrichten van taken en aspecten gerelateerd aan de functie. Vaak ontstaat contact met mensen op basis van het sociaal-emotionele aspect. Juist deze jongeren dienen volgens Den Engh benaderd te worden vanuit functiegerichte taken, omdat de beheersingspatronen rond het sociaal-emotionele onvoldoende ontwikkeld zijn. Vanuit de taak en functiegerichte activiteiten wordt gewerkt aan het sociaal-emotionele aspect.

7 *Stimuleren van gewenste reactietypes en motivatietypes (RMT)*

De Reactie- en Motivatie Training is gebaseerd op het aanbieden van inzichten en op het maken van keuzes. Het gaat daarbij specifiek om het leren omgaan met sociale grenzen. Om in de opvoeding van Den Engh de leersituatie en de RMT te kunnen benutten moeten bij de jongeren nieuwe beheersingspatronen zijn gegroeid. Hiermee wordt bedoeld dat hun afweer naar de samenleving en hun wantrouwen naar volwassenen is afgenomen. Er dient sprake te zijn van zogenaamde 'maatschappelijk taakbehoefte'. Gekozen is daarom om de jongeren de RMT aan het eind van het opvoedingsproces te laten volgen. Jongeren leren tijdens deze training om te gaan met ongewenste reactie- en motivatietypes. De volgende reactiemogelijkheden worden onderscheiden:

- aanpassen aan de sociale grenzen;
- overschrijden van sociale grenzen;
- onderhandelen ten aanzien van sociale grenzen;
- vermijden van sociale grenzen (terugtrekken uit de situatie).

Jongeren leren ongewenste reactie- en motivatietypes te reduceren en gewenste reactie- en motivatietypes te stimuleren. De motivaties van de jongeren kunnen tevens verschillen. Jongeren kunnen enerzijds sterk gericht zijn op zichzelf of juist op de ander en de samenleving. De motivatie van jongeren kan ook bepaald worden doordat zij gericht zijn op het hier en nu of juist meer gericht op de toekomst of de consequenties van het eigen handelen.

Concreet betekent dit dat de RMT is gericht op het bieden van gedrags- en handelingsalternatieven, waarbij oog is voor de gevolgen van het gedrag. Het vergroten van kennis rond de reactiemogelijkheden ten opzichte van sociale grenzen is daarbij van belang, maar ook het 'modellen' (voordoen) van gedrag¹⁵. Via de RMT worden vooral de reactietypes aanpassing en onderhandelen gestimuleerd en het reactietype overschrijden afgezwakt. Ten slotte is de RMT in toenemende mate gericht op de toekomst en minder op zichzelf en het hier-en-nu.

Noot 15 In bijlage 4 wordt kort ingegaan op de methoden die tijdens de RMT training gebruikt worden.

8 *Praktisch leren geïntegreerd in de opvoeding*

Den Engh beschouwt het als een fundamentele voorwaarde om vanwege de aard van de doelgroep in het opvoedingsklimaat geïntegreerd onderwijs aan te bieden. Er wordt vanuit gegaan dat onderwijs op de vertrouwde manier (via een onderwijzer voor de klas) bij velen de negatieve gevoelens en ervaringen weer naar boven haalt. Dit vergroot de kans tot het herhalen van de mislukking uit het verleden. In de sociogroepsopvoeding wordt de integratie van het onderwijs mogelijk gemaakt door de vorming te laten plaatsvinden onder invloed van de vier opvoedingsfasen die de jongeren op Den Engh doorlopen.

Vooraf in de omsluitingsfase wordt spelenderwijs en ondernemend, individueel en gezamenlijk via 'trial en error' geleerd en geoefend. Tijdens het doorlopen van het activiteitenprogramma kan, vanaf de tweede helft van de leidercenterend fase tijd worden ingeruimd voor het verwerven van gerichte motorische basisvaardigheden (zoals schrijven) en van specifieke intellectuele basisvaardigheden (zoals taal, lezen en rekenen). In de eerste helft van de groepscenterend fase worden via het aanbieden van activiteiten verstandelijke behoeften uitgelokt. Deze activiteiten roepen vragen op, zodat daarmee de ingang voor het willen weten wordt gestimuleerd.

In de sociogroep dragen de sterkeren de verantwoordelijkheid voor de zwakkeren. De zwakkeren leren van de sterkeren en de sterkeren ontwikkelen zich verstandelijk verder, omdat ze op deze manier de stof overstijgen. In de tweede helft van de groepscenterend fase groeien de jongeren van de sociogroep toe naar het individuele maatschappelijke perspectief, waarin individuele beroepsmogelijkheden duidelijk en voorbereid worden. Hieraan wordt een stageperiode gekoppeld die in de meeste gevallen buiten de instelling wordt uitgevoerd.

9 *Ouders (netwerk van de jongeren) betrekken bij de aanpak*

Een belangrijke voorwaarde voor het slagen van de aanpak is de betrokkenheid van ouders en dat zij achter de opname in Den Engh staan. Den Engh tracht de gezagsrelatie te herstellen tussen de ouders en het kind. Dit mede met het oog op eventuele terugkeer in de thuissituatie.

Affectieve relaties van deze jongeren met de thuissituatie worden door Den Engh in eerste instantie als conflictveroorzakende factoren beschouwd en dienen te worden vermeden. De relatie met de ouders is namelijk gebaseerd op 'oud'-gedrag. Dit houdt in dat de hechtingsgestoorde jongere relaties aangaan, waarbij de leeftijd niet overeenkomt met de gevoelskwalificaties en beheersingspatronen. Hierdoor is vaak de gezagsrelatie tussen ouders en kind verstoord. Om dit te kunnen doorbreken dienen ouders evenals de groepsopvoeders gebracht te worden tot een meer affectvrije houding.

2.6 **Kunnen effecten verwacht worden?**

Voorgaande paragrafen zijn ingegaan op de theoretische uitgangspunten van de methodiek van Den Engh. In de volgende paragrafen wordt de beschreven methodiek getoetst.

Wereldwijd is er een groeiende stroom aan wetenschappelijk onderzoek naar de effectiviteit van interventies en de werkzame bestanddelen van die interventies die effectief gebleken zijn. Op grond van met name meta-analyses wordt niet alleen steeds duidelijker welke programma's de beoog-

de doelen bereiken, maar ook waardoor dat komt. In deze en de volgende twee paragrafen zal een poging gedaan worden om de inhoud van het werk in Den Engh te vergelijken met wat bekend is uit dat onderzoek. Daarbij wordt eerst gekeken naar de theoretische basis van de methodiek in Den Engh en naar de wijze waarop de theorie vertaald is in de gehanteerde methodiek.

Theoretische kaders

Drie theoretische inspiratiebronnen

Uit de diverse documenten (de Lange, 2002; Jonker 2004) en de analyses in de voorafgaande hoofdstukken blijkt dat de theoretische inspiratie voor de methodiek die in Den Engh ontwikkeld is, een combinatie vormt van psychoanalytische, orthopedagogische en ontwikkelingspsychologische noties. Wellicht de belangrijkste psychoanalytische noties zijn de begrippen 'hechting, hechtingsstoornis en beheersingspatronen'. Uit de ontwikkelingspsychologie is de opvatting ontleend dat ontwikkeling bestaat uit een aantal elkaar hiërarchisch opvolgende fasen. Uit de orthopedagogische theorieën zijn het 4-variabelenmodel van Rink en de behandelstrategieën van Kok (het Vraagstellend Ordenend Systeem) belangrijke inspiratiebronnen. Deze drie theoretische lijnen zijn in de theorie 'achter Den Engh' door elkaar heen gevlochten. Op basis hiervan is een redelijk unieke handelingstheorie ontstaan. Uniek in de zin dat in deze theorie concepten en processen in termen beschreven worden die elders niet of nauwelijks (meer) voorkomen. Zoals hieronder blijkt levert dat zowel sterke als zwakke punten op voor de verdedigbaarheid van de methodische aanpak van Den Engh.

Het begrip hechting en 'beheersingspatronen'

In de verschillende documenten wordt de doelgroep van Den Engh beschreven als jongeren die zeer vroeg in hun ontwikkeling op een essentieel punt een tekort hebben opgedaan. Ze hebben zich niet kunnen hechten aan één of meer personen. In de psychoanalyse wordt hechting gezien als een noodzakelijke basis voor de verdere ontwikkeling.

Het begrip hechting staat ook in modernere ontwikkelingspsychopathologische theorieën centraal. Er is een omvangrijke empirische evidentie dat een veilige hechting een positieve invloed heeft op de latere ontwikkeling van kinderen en een onveilige of ambivalente hechting een risicofactor is voor latere problemen. Anders dan in de oorspronkelijke analytische theorieën is de invloed van de hechtingskwaliteit in de eerste levensjaren niet doorslaggevend voor de kwaliteit van het menselijk leven. Indien hechtingskwaliteit in de eerste levensjaren als predictor van allerlei latere ontwikkelingsuitkomsten wordt onderzocht, worden maar geringe tot matige correlaties gevonden.

Daarnaast is het evident dat de ontwikkeling van kinderen door vele andere risicofactoren (kenmerken van kinderen, ouders, leefsituaties, traumatische ervaringen etc.) beïnvloed wordt.

Door 'hechtingsstoornissen' te benoemen als een belangrijke mogelijke verklaring voor het ernstige probleemgedrag waarmee de doelgroep van Den Engh te maken heeft, sluit Den Engh aan op vigerende wetenschappelijke theorieën. Wel is het zo dat recentere wetenschappelijke ontwikkelingen niet gevolgd zijn. Wellicht dat daardoor het concept 'hechting' en 'hechtings-

stoornis' een té belangrijke plaats krijgt in het conceptuele stelsel van Den Engh.

Naast hechting heeft het concept 'beheersingspatronen' een duidelijk psychoanalytische achtergrond. Men gaat ervan uit dat verschillende ontwikkelingsfasen gekenmerkt worden door driften en behoeften die gekanaliseerd moeten worden en waarover het individu door beheersingspatronen macht moet verwerven. Deze opvatting is in deze termen grotendeels uit de internationale wetenschappelijke literatuur verdwenen. Men ziet steeds meer dat er gesproken wordt over ontwikkelingsopgaven (en de daarmee samenhangende opvoedingsopgaven) en competenties. Deze worden niet alleen gezien als het kanaliseren van in wezen negatieve driften en behoeften, maar positief inhoudelijk gelabeld als verworvenheden die kinderen en jongeren zich eigen maken.

Ontwikkelingspsychologische theorie

De verschillende fasen die onderscheiden worden in de ontwikkeling (en waarin de verschillende beheersingspatronen geleerd worden), namelijk de fase van de lichamelijke behoeften, de affectieve fase, de cognitieve fase, de sociale fase en de esthetische/ethische fase lijken eveneens vooral aan de psychoanalytische literatuur ontleend te zijn (bijv. Sanders- Woutstra & de Witte, 1986, de Lange, 2002). Wellicht zijn er overeenkomsten met modernere conceptuele stelsels met betrekking tot regulatie en co-regulatie. Deze worden echter niet beschreven.

Een belangrijk uitgangspunt is de hiërarchische opbouw van de fasen: de ene fase moet goed doorlopen zijn om de andere met succes in te kunnen gaan. De methodische aanpak is er dan ook een waarin teruggedaan wordt naar een eerdere fase (de sociale fase) om als het ware 'opnieuw te beginnen'. Deze regressie-achtige benadering is in de psychoanalytische wereld een tijd erg populair geweest. De onderliggende opvattingen over de ontwikkeling van kinderen hebben echter geen stand gehouden in de ontwikkelingspsychologie van de afgelopen decennia. Het in zo'n strakke volgorde plaatsen van de verschillende fasen zoals hier beschreven, is discutabel. De verschillende ontwikkelingsdomeinen worden in de hedendaagse ontwikkelingspsychologie als vanaf het allereerste begin van de ontwikkeling als geïntegreerd gezien. Ontwikkelingen op het emotionele, sociale, perceptuele, cognitieve en morele domein vinden vanaf de geboorte gelijktijdig plaats. Het 'overdoen' van een eerdere fase van ontwikkeling is in feite niet mogelijk. Wat een kind aan sociale, cognitieve of emotionele ontwikkeling heeft doorgemaakt, kan niet ongedaan gemaakt worden.

Orthopedagogische noties

De context waarin de methodiek van Den Engh wordt uitgevoerd is die van de klassieke orthopedagogische leefgroep: een groep van geruime tijd met elkaar levende en lerende jongeren wordt als een instrument van hulp en verandering gebruikt. De ontwikkelde sociogroepsstrategie (SGS) plaatst nog meer nadruk op het inzetten van groepsprocessen en gezamenlijke ervaringen dan de traditionele internaatsbehandeling. De meer individuele benadering komt pas aan de orde als de jongere in de groep een aantal veranderingen heeft doorgemaakt.

Het 4-variabelen model van Rink (zie paragraaf 2.4) is een ordeningsmodel waarin vier domeinen genoemd worden die relevant zijn bij opvoedkundig handelen. Dit model kan gebruikt worden om de groepsopvoeding te analy-

seren. Het model impliceert dat er rekening gehouden moet worden met kenmerken van kinderen, van opvoeders, van concrete dagelijkse situaties en van de institutionele context (bijvoorbeeld gezin versus leefgroep).

Kok beschrijft behandel niveaus in drie lagen: het niveau van het algemene pedagogische klimaat, het niveau van de specifieke programma's voor een jongere (bijvoorbeeld een therapie) en het derde niveau het pedagogisch handelen dat aansluit bij individuele persoonlijke ontwikkeling van het kind.

Beide systemen zijn ordeningssystemen: ze geven in abstracte zin aan waar men op moet letten bij het (ortho)pedagogisch handelen. Vooral het systeem van Kok is binnen de klassieke internaatsbehandeling algemeen bekend en vaak gehanteerd (Kanis, 2004; Klomp, 2004). De systemen bevatten als zodanig geen methodisch inhoudelijke voorschriften voor hoe er in de verschillende domeinen en op de verschillende niveaus gehandeld moet worden. Overigens heeft Kok dat zelf wel gedaan (bijvoorbeeld voor kinderen die hij als structopathen benoemde). Zoals door Jonker (2004) gesteld, vormen de ordeningen van Kok en Rink een 'orthopedagogisch referentiekader'. De inhoudelijke invulling van dat kader verloopt in de methodiekbeschrijving van Den Engh volgens de theoretische uitgangspunten van de gehanteerde psychoanalytische en ontwikkelingspsychologische visies.

2.7 Conclusie met betrekking tot de theoretische kaders

De theorie achter de methodiek van Den Engh is uitgebreid beschreven. Bovenstaande korte schets doet geen recht aan de uitgebreide onderbouwing in verschillende documenten. Desalniettemin is duidelijk dat de theorieën en ordeningskaders die gebruikt zijn niet de modernste snit hebben en niet gebaseerd zijn op de omvangrijke literatuur over ontwikkelingspsychopathologie van de afgelopen jaren. Eigentijdse begrippen zoals 'ontwikkelingspaden', 'ontwikkelingstaken', óf 'opvoedingstaken', risicofactoren en protectieve factoren, resiliency, bio- sociaal-ecologische denkmodellen, om er maar een paar te noemen, worden niet in de documenten aangetroffen.

Nu is het hebben van een moderne snit als zodanig geen kwaliteitskenmerk van een goede theorie, maar tientallen jaren empirisch onderzoek naar de manier waarop kinderen zich ontwikkelen en hoe problemen in de ontwikkeling kunnen ontstaan negeren is ook geen verdienste. De theoretische kaders van Den Engh lijken een gesloten systeem te vormen dat door een in omvang beperkte groep personen is ontwikkeld.

De theoretische fundering en theoretische architectuur van dat systeem is enkele decennia geleden gelegd. Daarna is er voortgebouwd, zonder dat de fundamentele of het ontwerp nog ter discussie zijn gesteld.

Het sterke punt is dat er een redelijk compleet en gedetailleerd gebouw staat. Weinig instellingen zullen zich kunnen beroepen op zulke gedetailleerd beschreven theorieën. Het zwakke punt is dat de wetenschappelijke wereld buiten het theoretische gebouw zich verder ontwikkeld heeft, zonder dat dit van invloed is geweest op de bouwers en bewoners van het huis.

Het dilemma dat nu ontstaat is het volgende. De theorie achter Den Engh is misschien wel gedateerd en op onderdelen niet houdbaar, maar daarom nog niet volledig onverdedigbaar. Dit dilemma kan alleen worden opgelost door

empirisch onderzoek. Er wordt echter geen empirische toetsing van de theorie of onderdelen van de theorie gerapporteerd. De referenties betreffen vrijwel uitsluitend theoretische literatuur. Voor een deel heeft dit zeker te maken met het gegeven dat psychoanalytische en orthopedagogische theorieën die men als uitgangspunt neemt nogal vaag zijn en weinig verifieerbare en falsifieerbare uitspraken toestaan. Het huidige empirische onderzoek in de kinder- en jeugdpsychiatrie, in de ontwikkelingspsychopathologie, in de orthopedagogiek en de ontwikkelingspsychologie houdt zich daarnaast (met uitzondering van het thema hechting) met andere thema's bezig dan de theoretische thema's die voor Den Engh relevant zijn. Dat alles betekent echter nog niet dat het theoretisch kader van Den Engh niet overleefd zou zijn als deze wel de aandacht zou hebben gehad van de gemeenschap van internationale onderzoekers. De conclusie, op de aan het begin van het hoofdstuk geformuleerde onderzoeksvraag, moet dus zijn dat we niet weten of de theorie achter Den Engh wel een zinnige basis vormt voor een behandelmethodiek.

2.8 Kan de methodiek van Den Engh werken?

In de voorafgaande paragrafen is geconstateerd dat de theoretische basis van Den Engh geen overtuigende basis kan zijn voor een werkzame methodiek. Dat wil niet zeggen dat de ontwikkelde methodiek per definitie onwerkzaam is. De theorie vormt in de documenten van Den Engh meer een ruim kader dan dat er concrete en dwingende voorschriften voor de behandeling van de jongeren uit voortkomen. Zelfs het feit dat men de SGS beschrijft in de hierboven theoretische termen wil nog niet zeggen dat het geen werkzame aanpak kan zijn. Wellicht dat de methodiek zonder moeite met meer eigentijdse en getoetste theorieën en begrippen beschreven kan worden.

En toch werkt het... Of niet?

Alle bezwaren en problemen die genoemd zijn, zouden met een zwaai van tafel geveegd kunnen worden als uit onderzoek zou blijken dat Den Engh wél helpt en minimaal even goede resultaten haalt als andere programma's voor de doelgroep. Zelfs ondanks alle kritiek in bovenstaande paragrafen zou er een nog niet nader gedefinieerd en misschien wel erg idiosyncratische of persoonlijk werkzaam bestanddeel in de methodiek kunnen zitten. Om dit aan te tonen zou echter een randomized control trial (RCT) nodig zijn, waarbij jongeren willekeurig aan een aantal verschillende programma's worden toegewezen. Vergelijking van de resultaten van de programma's kan uitsluitsel geven. Duidelijk zou ook kunnen worden welk type interventie bij welk type probleem het beste helpt. Helaas vindt dit onderzoek in Nederland vrijwel nooit plaats.¹⁶

De studie van Jonker (2004) is als een vergelijkend onderzoek gepresenteerd, waarin de resultaten van de aanpak van Den Engh werd vergeleken met resultaten van andere programma's zoals beschreven door onder andere Boendermaker. Hoewel dit stellig een belangrijke en serieuze studie is (en in Nederland een van de weinige op dit gebied), mogen de opbrengsten niet gezien worden als een bewijs van effectiviteit van Den Engh in relatie

Noot 16 Dat betekent dat men zich bij de besluitvorming over interventies vooral moet laten leiden door buitenlands onderzoek. Ook dit heeft bezwaren. Wat in de VS werkt, hoeft in Nederland niet te werken. Deze situatie benadeeld bovendien in Nederland ontwikkelde methodieken, die hun werkzaamheid dus vrijwel nooit kunnen aantonen.

tot andere methodieken. Door het niet randomiseren van de toewijzing van jongeren aan condities zijn vergelijkende uitspraken nu eenmaal niet toegestaan.

2.9 Toetsingskader: theoretische onderbouwing

In deze afsluitende paragraaf wordt het onderdeel 'theoretische onderbouwing' uit het toetsingskader behandeld.

Toetsingsvragen: theoretische onderbouwing (programma-ontwerp)
<ul style="list-style-type: none">
• Is er een heldere afbakening van de doelgroep?
• Zijn er (concrete, meetbare) doelstellingen en resultaten geformuleerd in eindtermen (als de mate en soort recidive)?
• Zijn de werkzame bestanddelen van de aanpak theoretisch onderbouwd?
• Is er sprake van een uitgewerkte (gedragswetenschappelijk onderbouwde en aangetoonde) werkwijze?
• Is de gekozen combinatie van doelen en behandeling voor de specifieke doelgroep (op schrift) geëxpliceerd?

Is er een heldere afbakening van de doelgroep?

Nee.

De doelgroep afbakening is voor de trajecten T/L en Maritiem¹⁷ duidelijk, maar niet erg specifiek. Het gaat om op zwakbegaafd niveau functionerende jongeren in een bepaalde leeftijdscategorie met een aan hechting verwante stoornis (of hechtinggerelateerde problematiek). Dit laatste wordt als afbakening van de doelgroep gehanteerd, terwijl in principe in de ogen van Den Engh het programma voor elke jongere geschikt gemaakt kan worden. Een aan hechting gerelateerde problematiek is onvoldoende onderscheidend; de meeste delinquente jongeren hebben een dergelijke problematiek.

Zijn er (concrete, meetbare) doelstellingen en resultaten geformuleerd in eindtermen (als de mate en soort recidive)?

Nee.

De eindtermen van de aanpak op Den Engh worden niet concreet benoemd. Den Engh stelt als doel de jongeren her op te voeden en hanteert een instrument om een attitudeverandering te meten. Hiervoor zijn geen normscores beschikbaar van jongeren uit een vergelijkbare situatie. De scores worden afgezet tegen de scores van 'normale' jongeren die niet met politie in aanraking zijn gekomen

Zijn de werkzame bestanddelen van de aanpak theoretisch onderbouwd?

Redelijk.

De aanpak is doordacht en gestructureerd. De theorieën en ordeningskaders zijn echter niet gebaseerd op de omvangrijke literatuur over ontwikkelingspsychopathologie van de afgelopen jaren. Daarin worden belangrijke eigentijdse begrippen en inzichten in de onderbouwing gemist. Dit leidt er toe dat er zowel sterke als zwakke punten zijn aan te wenden voor de verdedigbaarheid van de methodische aanpak van Den Engh. De onder paragraaf 2.5 beschreven negen bestanddelen zouden ook zonder de achterliggende theoretische motivering wel eens werkzaam kunnen zijn. De

Noot 17 Voor de veelplegers geldt het criterium 'delictgedrag' in plaats van het cognitieve vermogen.

methodiek dient daarom op zijn eigen merites beoordeeld te worden

Is er sprake van een uitgewerkte (gedragwetenschappelijk onderbouwde en aangetoonde) werkwijze?

Nee.

Geconstateerd is dat de theoretische basis van Den Engh geen overtuigende basis kan zijn voor een werkzame methodiek. In hoofdstuk 10 gaan we in op de 'What Works' beginselen (Lipsey & Wilson, 1998) en zal de methodiek daaraan getoetst worden.

Is de gekozen combinatie van doelen en behandeling voor de specifieke doelgroep (op schrift) geëxpliceerd?

Ja.

De theorie achter de methodiek van Den Engh is uitvoerig beschreven. Op basis hiervan is een redelijke unieke handelingstheorie ontstaan, waarin concepten en processen in termen beschreven worden die elders niet of nauwelijks (meer) voorkomen.

De aanpak van Den Engh is specifiek ontwikkeld voor licht verstandelijk gehandicapten met een hechtingsstoornis en antisociale gedragsstoornissen, zoals delinquentie.

3 Instroom en plaatsing

In dit hoofdstuk wordt de instroom en de plaatsing in Den Engh beschreven, aan de hand van de volgende onderzoeksvragen:

- Voor welke jongens is Den Engh in de optiek van deze jeugdinrichting bedoeld en welke toelatingscriteria gelden er?
- Welke jongens heeft Justitie op het oog voor de Den Engh-aanpak en welke criteria hanteert Justitie bij de selectie van deze jongens?
- Welke criteria worden gehanteerd bij de selectie van veelplegers en welke juridische constructies worden toegepast?
- Welke en hoeveel jongens komen feitelijk bij Den Engh terecht?
- Zijn er verschillen tussen de beoogde jongens en de feitelijk bereikte jongens? Zo ja: wat zijn de redenen of oorzaken voor deze verschillen?

Ook komt in dit hoofdstuk het toetsingselement 'selectie en indicatie' aan bod. De toetsingsvragen met betrekking tot selectie en indicatie én de toetsingsvraag over heterogene groepssamenstelling worden respectievelijk in paragraaf 3.8 en 3.9 beantwoord.

Voor de beantwoording van deze vragen heeft DSP-groep interviews gehouden met vertegenwoordigers van Den Engh en de DJI (Ministerie van Justitie)¹⁸. Ook zijn er bij Den Engh en Justitie gegevens opgevraagd over de in 2003 geplaatste jongens.

3.1 Beoogde doelgroep

In deze paragraaf wordt de doelgroep vanuit het perspectief van Justitie en van Den Engh beschreven.

Beoogde doelgroep volgens Justitie

De door Justitie beoogde doelgroep bestaat uit zwakbegaafde jongens die een rechterlijke uitspraak hebben opgelegd gekregen met als juridische titel een (voorwaardelijke) PIJ-maatregel¹⁹ of een OTS²⁰ (met uithuisplaatsing). Naast deze oorspronkelijke doelgroep beoogt Justitie ook veelplegers door Den Engh te laten opvangen en begeleiden.

Beoogde doelgroep volgens Den Engh

De beoogde doelgroep van Den Engh bestaat uit op zwakbegaafd niveau functionerende jongeren en veelplegers. Deze jongeren zijn naar de mening

Noot 18 Zie bijlage 1 voor een overzicht van de geïnterviewden.

Noot 19 PIJ-maatregel staat voor plaatsing in een inrichting voor jeugdigen.

Noot 20 OTS staat voor de maatregel van ondertoezichtstelling van de jeugdige. Deze maatregel wordt uitgesproken door de rechter. De ouderlijke macht wordt gedeeltelijk of geheel door een instelling voor (gezins-)voogdij c.q. een bureau jeugdzorg overgenomen.

van Den Engh geschikt voor de SGS-methode²¹.

Volgens Den Engh komen de veelplegers grotendeels overeen met de zwakbegaafde jongens wat betreft problematiek en behoeften, met uitzondering van het IQ. Ook de veelplegers kennen een grote behoefte aan veiligheid. Daardoor is men van mening dat uiteindelijk met de groep veelplegers dezelfde resultaten mogelijk zijn, in het geval zij twee jaar in Den Engh zouden verblijven.

3.2 Toelatingscriteria

In deze paragraaf worden de toelatingscriteria benoemd voor de twee doelgroepen die in de voorgaande paragraaf zijn onderscheiden door Justitie en Den Engh, te weten zwakbegaafde jongens en veelplegers.

Regulier: zwakbegaafde jongens

Voor Justitie is Den Engh naast Rentray dé justitiële jeugdinstelling waar zwakbegaafde jongens geplaatst kunnen worden. Den Engh is een rijksinstelling met een landelijke bestemming voor de specifieke doelgroep van licht verstandelijk gehandicapte jongens. Daarmee vormt voor Justitie het IQ van de jongens het belangrijkste toelatingscriterium. De jongens die door Justitie geplaatst worden hebben een IQ tussen de 55 en 80. Justitie toetst de zwakbegaafdheid van de jongens op basis van de aangeleverde rapportages. Meestal is een IQ-test bijgevoegd. Soms wordt ook volstaan met een schoolindicatie in combinatie met een gedragsrapportage. Naast de zwakbegaafdheid kijkt Justitie bij plaatsing in Den Engh ook naar de geschiktheid van de betreffende jongen voor de groepsaanpak. Hiervoor hanteert Justitie geen criteria, maar bepaalt dit vrij globaal op basis van de aangeleverde stukken. Dit kunnen zijn bevindingen van de gezinsvoogd, de beschrijving van het gedrag door de gedragswetenschapper, het gepleegde delict of een combinatie van deze factoren. Als uit deze gegevens blijkt dat een jongere moeite heeft om in een groep te functioneren dan kan voor een alternatief gekozen worden.

Den Engh zelf hanteert geen lijst met toelatingscriteria. Op basis van de gehouden interviews is de volgende lijst met impliciet aanwezige toelatingscriteria samengesteld:

- tussen 12 en 23 jaar;
- op zwakbegaafd functionerend niveau²²;
- afkomstig uit geheel Nederland;
- van alle nationaliteiten;

Noot 21 Uit de interviews met medewerkers van Den Engh komt naar voren dat zij denken dat de SGS-aanpak in principe voor iedereen met een primaire of secundaire hechtingsstoornis geschikt is. Met een primaire hechtingsstoornis worden die jongeren bedoeld, die onvoldoende aansluiting hebben gevonden in de lichamelijke of de affectieve ontwikkeling. Op het moment dat de aansluiting wordt gemist in het verstandelijke of sociale ontwikkeling wordt van een secundaire hechtingsstoornis gesproken. Zo noemt men als voorbeeld dat ook meisjes baat zouden kunnen hebben bij de SGS-methode. De programmering zou daarop wel aangepast moeten worden, in de vorm van andere activiteiten.

Noot 22 Den Engh hanteert als criterium dat de jongeren op zwakbegaafd niveau moeten functioneren. Dit betekent een IQ van onder de 85. Het functioneren op zwakbegaafd niveau is iets anders dan zwakbegaafd zijn. Den Engh verklaart dit bij sommige jongeren met een secundaire hechtingsstoornis doordat de cognitieve ontwikkeling gestagneerd is. Den Engh gaat er vanuit dat op het moment dat deze ontwikkeling is hersteld, het IQ van zo'n jongere kan toenemen.

- gedurende langere tijd in een problematische opvoedingssituatie hebben geleefd;
- ernstige gedragsproblemen vertonen en die niet beschikken over vaardigheden om met maatschappelijke grenzen om te gaan;
- hechtingsgestoord (primair of secundair) zijn, dat wil vrij vertaald zeggen geen positieve betrokkenheid (meer) ervaren richting volwassenen en niet meer aanspreekbaar zijn door volwassenen;
- het vertrouwen in de maatschappij in zijn geheel zijn verloren.

Opvallend verschil tussen de toelatingscriteria van het Ministerie van Justitie en Den Engh is de definitie van zwakbegaafdheid. Door Justitie wordt een IQ marge gehanteerd, waarmee de cognitieve zwakbegaafdheid van de jongen bepalend is voor plaatsing. Den Engh daarentegen stelt dat het sociaal emotioneel functioneren van de jongen bij het bepalen van zwakbegaafdheid bekeken moet worden. Dit kan betekenen dat een jongen een hoger IQ heeft dan 80, maar een zeer zwak sociaal emotionele ontwikkeling kent. Den Engh is van mening dat deze jongen beschouwd zou moeten worden als behorend bij de doelgroep van Den Engh.

Ook verschillen de toelatingscriteria tussen Justitie en Den Engh op het punt van aan hechting gerelateerde problematiek. Justitie benoemt dit niet als toelatingscriterium omdat deze problematiek naar hun mening bij bijna alle jongeren die in justitiële jeugdinstellingen verblijven aan de orde is. Dit criterium is naar de mening van Justitie dus niet specifiek; de doelgroep van Den Engh wordt met het criterium van hechtingsproblematiek onvoldoende onderscheiden van de populatie in andere JJI's.

Veelplegers

Voor de doelgroep van veelplegers hanteert Justitie als toelatingscriterium dat de jongere tussen de 12 en 18 jaar is en tegen hem in totaal meer dan vijf keer proces-verbaal is opgemaakt, waarvan 1 proces-verbaal in het laatste jaar. In het traject Veelplegers worden alleen jongens met een civielrechtelijke maatregel opgenomen. Via de strafrechtelijke weg zouden deze jongeren, vanwege de 'geringe' ernst van de overtredingen niet voor de duur van het programma van Den Engh kunnen worden veroordeeld. Via een civielrechtelijke maatregel is dit wel mogelijk. Er zijn geen andere criteria voor de veelplegers.

Den Engh heeft voor de doelgroep van veelplegers geen specifieke eigen toelatingscriteria opgesteld. Ten aanzien van deze doelgroep stellen zij zich volgend op. De vier grote steden hanteren deelcriteria voor veelplegers, die afwijken van de landelijke definitie. De door de samenwerkingspartners uit de vier grote steden aangedragen jongens worden geaccepteerd²³.

Contra-indicaties

Voor Justitie zijn ernstige psychische problemen en de leeftijd (jonger dan 13 en ouder dan 16 jaar voor OTS'ers) een contra-indicatie voor plaatsing in Den Engh. De jongens met ernstige psychische problemen worden geplaatst

Noot 23 De aanleiding voor plaatsing in Den Engh bleek voor een jongen die het traject Veelplegers heeft doorlopen volgens de begeleidster Nazorg Harde Kern en de jongen zelf dubieus. Deze jongen is veroordeeld voor één delict en heeft daarvoor twee weken in het Nieuw Loyd gezeten. Op de laatste dag in het Nieuwe Loyd kwam zijn voogd met de mededeling dat hij was aangemeld bij Den Engh. De volgende dag heeft een busje van Justitie hem opgehaald en naar Den Engh gebracht.

in de specifiek hiervoor bestemde landelijke justitiële jeugdinrichtingen, zoals Harreveld.

Den Engh stelt zelf in beperkte mate contra-indicaties. Zware psychiatrische problematiek en ernstige autistische of aan autisme verwante stoornissen worden als contra-indicaties gehanteerd. Voor deze jongens heeft de aanpak volgens Den Engh niet veel zin. Bij hen sluit de Socio Groeps Strategie niet aan, omdat zij (vanwege hun stoornis) onvoldoende mee kunnen komen met de groep en het groepsproces.

3.3 Capaciteit en bezetting

Den Engh heeft een totale capaciteit van 196 plaatsen. Daarvan zijn er 96 normaal beveiligd en 100 beperkt beveiligd²⁴. Van de 196 plaatsen zijn 160 plaatsen voor de groep zwakbegaafde jongens.

Naast de landelijke bestemming voor zwakbegaafde jongens heeft Justitie in 2002 extra plaatsen beschikbaar gesteld bij Den Engh voor de opvang en begeleiding van jeugdige veelplegers. Binnen Den Engh werd al enige tijd gewerkt met een speciale aanpak van jeugdige veelplegers uit Amsterdam. In 2004 zijn in totaal 36 plaatsen gerealiseerd ten behoeve van deze doelgroep. Daarbij heeft Justitie aangegeven dat deze capaciteit voor veelplegers met voorrang ingezet moet worden ten behoeve van de vier grote steden. In het midden van 2004 is de capaciteit voor veelplegers tijdelijk (voor drie maanden) 48 plaatsen geweest.

Over de bezetting bestaat onduidelijkheid bij Justitie. Het registratiesysteem Tulp is in de afgelopen jaren door Den Engh onvoldoende bijgehouden, waardoor er onvoldoende zicht bestaat op de bezetting. Dit geldt voor zowel de zwakbegaafde groep als de veelplegers.

3.4 Selectie- en plaatsingsprocedure

In deze paragraaf wordt beschreven hoe de selectie door Justitie en de plaatsing verlopen. Onder het kopje 'plaatsing' wordt ingegaan op de activiteiten van Den Engh na aanmelding van de geselecteerde jongen door Justitie. Bij plaatsing ligt de focus op Den Engh. Tot slot worden de knelpunten ten aanzien van de selectie en de plaatsing weergegeven.

Selectie door Justitie

Het bureau Individuele Jeugdzaken (IJZ) van DJI is verantwoordelijk voor de selectie van alle jongens in Den Engh, ongeacht de plaatsingstitel of doelgroep. Het bureau beoordeelt de aanvragen voor plaatsing in Den Engh, welke door de (gezins)voogden of de rechtbank worden ingediend.

Bij aanmelding van een jongen met een PIJ-maatregel krijgt IJZ altijd een volledig dossier van het Openbaar Ministerie. Dit dossier bevat vaak een Multi Disciplinair Onderzoek (MDO). Bij een civielrechtelijke plaatsing dient een (gezins)voogd altijd een aantal documenten op te sturen. In ieder geval

Noot 24 Normaal beveiligd is een gesloten afdeling en beperkt beveiligd is een open afdeling. De mate van beveiliging is afhankelijk van de problematiek van de jeugdige. Jongens worden in groepen geplaatst in combinatie met hun behoefte aan de mate van beveiliging. In de praktijk is het zo dat een PIJ-er veelal start in een normaal beveiligde groep.

de volgende:

- een aanmeldingsformulier Selectie & Plaatsing (een soort van quick scan van de jeugdige),
- een machtiging (gesloten) uithuisplaatsing,
- een gezinsvoogdijplan of raadsrapportage en
- een rapportage waarin een behandeladvies wordt geschreven waaruit blijkt dat de jongen justitie-geïndiceerd is (dit kan zijn op basis van gedrag en/of door middel van afwijzingen door VWS).

Na toetsing van de stukken wordt op basis van de toelatingscriteria besloten over plaatsing in Den Engh. Daarbij is een P.O. (persoonlijkheidsonderzoek) geen vereiste voor het selectiebureau om tot een besluit te komen.

De justitiële jeugdinrichtingen kennen een opnameplicht, dat wil zeggen dat zij verplicht zijn om alle jongeren die door Justitie worden geselecteerd voor plaatsing te accepteren. Na selectie door Justitie wordt het dossier van de jongen aan de inrichting aangeleverd. De jeugdinrichtingen hebben vervolgens 14 dagen de tijd om eventuele grove fouten in de selectie te signaleren en bij Justitie kenbaar te maken. Binnen deze periode verwacht Justitie van de jeugdinrichting dat zij de wachttijd tot opname van de betreffende jongere kenbaar maakt, zodat gezien de duur van de wachttijd Justitie zo mogelijk nog tot een andere plaatsing kan besluiten.

Het is in de afgelopen jaren echter met enige regelmaat voorgekomen dat Den Engh de door Justitie geselecteerde jongens niet accepteerde voor opname. Het precieze aantal van afwijzingen door Den Engh is niet bekend bij Justitie, omdat dit niet wordt geregistreerd. Deze afwijzingen vinden op diverse manieren plaats: formele schriftelijke afwijzing, retournering van dossiers, telefonische afwijzingen of niet formele afwijzing door plaatsing op een wachtlijst in afwachting van een geschikte groep (de wachttijd kan in deze gevallen oplopen tot 1 jaar). Justitie schat in dat het totaal aantal afwijzingen ongeveer 15 jeugdigen per jaar omvat. Door Den Engh worden 2 afwijzingen in 2003 benoemd²⁵.

Den Engh vormt een uitzondering op de andere justitiële jeugdinrichtingen in de mate waarin zij door Justitie geselecteerde jongeren afwijst. Justitie voert met Den Engh 1 maand voorafgaand aan de start van een nieuwe groep bij Den Engh overleg over de selectie van jongens. In dit overleg wordt onder meer besproken welke jongens wel en niet geschikt zijn voor plaatsing. Dit overleg vindt plaats voorafgaand aan de formele beslissing van Justitie tot selectie, en daarmee toezending van het betreffende dossier aan Den Engh. Den Engh is de enige jeugdinrichting waarmee Justitie een dergelijk overleg voert²⁶.

Noot 25 De afwijzingsreden is meestal gelegen in de leeftijd van de jongen (te oud of te jong) of een te zware problematiek. Den Engh is van mening dat een jongen de mogelijkheid moet hebben om het programma van twee jaar volledig te kunnen volgen. Om resultaat te kunnen behalen met de jongens heeft Den Engh de periode van twee jaar nodig voor de opvoeding. Op het moment dat een geselecteerde jongen ouder is dan 16,5 jaar (zeker in het geval van een OTS aangezien deze maatregel tot 18 jaar geldt) maakt Den Engh hun bezwaar kenbaar bij Justitie. Naar de mening van Justitie was de afwijzingsreden van Den Engh in 2003 voornamelijk de leeftijd en in 2004 de problematiek en de leeftijd.

Noot 26 Justitie is voornemens deze gegroeide werkwijze te veranderen, zodat de werkrelatie met Den Engh gelijk is aan die met andere jeugdinrichtingen.

Ten aanzien van de veelplegers loopt de selectie in de praktijk anders dan op papier. De selectieprocedure van veelplegers zou op een zelfde wijze als de procedure van de zwakbegaafde jongens moeten verlopen. De gezins(voogd) dient de jongen aan te melden bij Justitie, na overleg met alle betrokken instellingen binnen het samenwerkingsverband van veelplegers in de vier grote steden. Vervolgens toetst het selectiebureau van Justitie de voordracht. Op deze wijze heeft Justitie zicht en invloed op de groep van jongens die in Den Engh geplaatst wordt.

In de praktijk van de afgelopen jaren heeft de selectie en plaatsing van veelplegers rechtstreeks vanuit de vier grote steden naar Den Engh plaatsgevonden.

Den Engh stelt Justitie ná plaatsing op de hoogte door de gegevens van de jongen door te sturen. Justitie kan daarmee alleen achteraf de plaatsing toetsen en daarvoor toestemming geven²⁷.

Plaatsing door Den Engh

Screening

De geselecteerde jongens worden door Justitie bij Den Engh aangemeld. Den Engh checkt via de beschikbare documentatie of de jongere binnen de toelatingscriteria valt. Den Engh stelt als eis dat er bij de gegevens van de jongere een P.O. (Persoonlijkheidsonderzoek) is gevoegd. Dit P.O dient recent te zijn (niet ouder dan een jaar). Is dit P.O. niet voorhanden dan kan Den Engh contacten leggen met een adviesbureau voor afname van een P.O. op korte termijn. Op basis van de informatie uit het P.O. wordt vastgesteld in welke mate de jongere een hechtingsstoornis heeft.

Naast de toelatingscriteria speelt voor Den Engh ook de verwachte duur van de plaatsing een rol bij acceptatie van de door Justitie geplaatste jongens. Den Engh is van mening dat de geplaatste jongens minimaal 24 maanden zouden moeten kunnen deelnemen aan het programma. In het geval van een civielrechtelijke plaatsing vervalt de maatregel met het bereiken van de leeftijd van 18 jaar. Dit betekent dat Den Engh bij voorkeur jongens die niet ouder zijn dan 16 jaar accepteert. In het geval van een strafrechtelijke plaatsing is dit niet aan de orde.

Huisbezoek

Bij plaatsing van een jongen in Den Engh wordt meestal aan de ouders voorafgaand aan de opname een bezoek gebracht door een maatschappelijk werker van Den Engh. Dit huisbezoek heeft een tweeledig doel. Enerzijds het informeren van ouders en de jongen over Den Engh. Anderzijds heeft het huisbezoek als doel om actuele en ontbrekende informatie over de jongen en over het gezin te achterhalen. Er wordt door de maatschappelijk werker geïnformeerd naar de vroegontwikkeling van de jongen.

Noot 27 Aangezien er meerdere jeugdinstellingen mogelijkheden zijn gaan bieden voor de opvang en de begeleiding van veelplegers is Justitie van plan om de gehele selectie- en plaatsingsprocedure met de samenwerkingspartners in de vier grote steden en de jeugdinstellingen te evalueren en bij te stellen, opdat Justitie beter zicht en invloed heeft op de plaatsing van veelplegers.

Groepssamenstelling

De groepssamenstelling is van belang voor de totstandkoming van het groepsproces en de –samenwerking. Den Engh hecht grote waarde aan een zorgvuldige groepssamenstelling. Bij deze samenstelling zijn het hoofd orthopedagogie, het hoofd intake en de procesbegeleiders betrokken. Bij de samenstelling wordt gelet op:

- *Leeftijd*: De leeftijd wordt zo veel mogelijk afgestemd binnen de leefgroepen omdat ontwikkeling en motivatie tussen een 14-jarige en een 17-jarige te sterk kan verschillen;
- *Intelligentieniveau*: Het intelligentieniveau moet enigszins overeenkomen, omdat jongens met verschillend intelligentieniveau andere behoeften hebben, en dus andere activiteiten nodig hebben;
- *Culturele achtergrond*: Jongens met diverse culturele achtergronden worden idealiter in een groep geplaatst. De insteek is om een verdeling van 60% autochtoon en 40% allochtoon te realiseren; dit lukt steeds slechter, omdat Den Engh meer allochtonen aangemeld krijgt;
- *Thuisituatie*: Welk perspectief heeft de jongere? Weer naar huis of niet? Jongens met een zelfde toekomstperspectief ten aanzien van ouders en wonen worden zo veel mogelijk bij elkaar geplaatst.
- *Rol in de groep*: Er wordt ook gekeken naar de verwachte plek die een jongen in een groep zal innemen. Het is de inzet om bijvoorbeeld leidersrollen te verspreiden over de groepen.

Het gepleegde delict speelt in zeer beperkte mate een rol bij de groepssamenstelling. Dit is met uitzondering van de specifieke leefgroep voor zedendelinquenten (hierover meer in paragraaf 4.2). Den Engh gaat ervan uit dat alle delicten voortkomen uit gedragsproblemen van de jongeren. De delicten zijn een uiting van onmacht. De jongens plegen delicten omdat zij over onvoldoende positieve beheersingspatronen beschikken. Naar de mening van Den Engh is het dan ook niet relevant bij de heropvoeding welk type delict is gepleegd, omdat het delict slechts symptoom is van de achterliggende opvoedings- of gedragsproblematiek.

Knelpunten selectie en plaatsing

Justitie en Den Engh ervaren de volgende diverse knelpunten in de selectie- en plaatsingsprocedure.

- *Hantering van de IQ-grens*
Justitie hanteert bij selectie redelijk strikt het IQ als toelatingscriterium, aangezien zij van mening is dat dit het onderscheidend criterium (en daarmee de bestemming) is van Den Engh ten opzichte van regionale justitiële jeugdinrichtingen. Den Engh pleit er bij Justitie voor om minder strikt met deze IQ-grens om te gaan, en vooral te kijken naar de sociaal emotionele ontwikkeling van de jongen bij de selectie (en daarmee naar het zwakbegaafd functioneren).
De lange wachttijden voor plaatsing van licht verstandelijk gehandicapte jongens spelen ook een rol bij de terughoudendheid van Justitie om af te wijken van de IQ-grens. Justitie is van mening dat de jongeren zelf geen baat hebben bij het vergroten van de toestroom naar de landelijke jeugdinrichtingen voor licht verstandelijk gehandicapten door naar boven van de IQ-grens af te wijken. Op het moment dat Justitie jongens met een IQ boven 80 ook gaat selecteren voor Den Engh wordt de druk op de justitiële jeugdinrichtingen voor licht verstandelijk gehandicapten nog groter.

Het is onbekend in hoeveel gevallen per jaar Justitie wel afwijkt van de IQ-grens.

- *Intrekken van aanmelding voor Den Engh door de (gezins)voogd.*
Justitie en Den Engh constateren dat het voorkomt dat gezinsvoogden die jongens hebben aangemeld deze aanmelding op het laatste moment intrekken. Volgens Den Engh komt dit vaker voor bij de veelplegers. Als verklaring hiervoor worden onder meer genoemd:
  - neiging van voogden om jongens nog een lichtere laatste kans te geven;
  - aanmelding als stok achter de deur richting de jongens te gebruiken om verbetering te forceren;
  - de druk op en/of bedreiging van de gezinsvoogden door de jongens zelf om de melding in te trekken;
  - meerdere aanmeldingen door de gezinsvoogd bij diverse jeugdinstellingen, zowel bij Justitie als door VWS gefinancierde jeugdzorg.

Door Den Engh wordt dit als probleem ervaren bij de samenstelling van groepen in de fase van plaatsing.

Dit knelpunt geldt niet specifiek voor Den Engh. Justitie geeft aan dat zij dit als algemeen verschijnsel zien. De omvang van het probleem is beperkt, maar wel vervelend omdat zij in dergelijke gevallen onnodig tijd hebben geïnvesteerd in de selectie. Met enige regelmaat komt het voor dat gezinsvoogden de aanmelding intrekken. Justitie schat in dat zo'n twee aanmeldingen per maand worden ingetrokken voor in totaal alle 15 jeugdinrichtingen.

- *Groepsgewijze instroom van jongens.*
De instroom van jongens in Den Engh vindt groepsgewijs plaats. Het is voor Den Engh methodisch van belang dat de jongens gelijktijdig starten. Zo komt het groepsproces gemakkelijker tot stand. De selectie bij Justitie vindt echter niet groepsgewijs plaats, waardoor jongens doorgaans moeten wachten op de start van een nieuwe groep. Justitie ervaart de (wacht)periode die overbrugd moet worden als knelpunt.
- *Op korte termijn starten van extra groepen door Den Engh.*
Den Engh kent vaste momenten in het jaar waarop nieuwe groepen starten. Deze momenten zijn bij Justitie en plaatsers bekend. Op deze wijze kan Justitie bij de plaatsing van jongens anticiperen op de startdatum van nieuwe groepen. Echter het is ook voorgekomen dat Den Engh op korte termijn met extra nieuwe groepen is gestart. Het is dan voor Justitie lastig om voldoende plaatsingen gereed te hebben voor de startdatum.
- *Aanhouding van jongens ten behoeve van de groepssamenstelling.*
De groepssamenstelling is voor Den Engh van groot belang voor het slagen van de SGS-methode. Bij voorkeur beschikt Den Engh over minimaal 15 jongens om een 'goede' groep van 12 jongens samen te kunnen stellen. Dit betekent dat er jongens niet geplaatst worden in de eerst komende groep. Deze jongens komen op een wachtlijst te staan, die meestal in de volgende groep kunnen starten (2-3 maanden later). Justitie heeft begrip voor het feit dat de groepssamenstelling een belangrijk onderdeel is van de SGS-methode. Echter Justitie hecht ook grote waarde aan het zo snel mogelijk kunnen plaatsen van jongens. Justitie neemt daarmee de ruimte om jongens, die voor Den Engh geselecteerd zijn maar niet direct

in de eerste groep starten, elders in een JJI te plaatsen.

- *Groepsaankpak met vaste duur is inflexibel.*
De SGS-methode van Den Engh kent een vaste programmaduur. Voor Justitie staat dit op gespannen voet met de aanpak van wachtlijsten. Om de wachtlijsten te voorkomen of te beperken is een meer flexibele en individuele opnameduur gewenst.
- *Recent PO nodig voor plaatsing.*
Voor Justitie is een recent persoonlijkheidsonderzoek (PO) geen vereiste voor plaatsing van een jongen in Den Engh (of in een andere JJI). Den Engh geeft daarentegen aan dat zij menen dat een recent PO wel vereist is voor plaatsing. Het PO mag zelfs niet ouder zijn dan 1 jaar. Op het moment dat er geen recent PO beschikbaar is, biedt Den Engh de plaatsers de mogelijkheid om via hen een PO uit te laten voeren. Het niet beschikbaar zijn van een PO wordt door Den Engh als knelpunt benoemd bij de plaatsing.
- *Onvoldoende instroom*
Den Engh geeft aan dat er sprake is van onvoldoende instroom. Dit heeft een negatief effect op de groepssamenstelling en het groepsproces. Er kan niet altijd gestart worden met een complete groep van 12 jongens. Als extreem voorbeeld kan genoemd worden de start van een SGS-groep van 4 jongens in september 2004. De beperkte instroom komt naar de mening van Den Engh doordat er te weinig jongens zijn aangemeld bij Justitie of doordat Justitie nog geen toestemming voor plaatsing heeft gegeven. De groepssamenstelling komt hierdoor in gedrang omdat men 'gedwongen' wordt de door Justitie geselecteerde jongens te accepteren. Den Engh heeft dan ook geen mogelijkheid om de groep zelf samen te stellen, aangezien er te weinig jongens worden geselecteerd om keuzes voor de groepssamenstelling te kunnen maken.
Ook heeft de beperkte instroom negatief effect op het groepsproces, doordat er niet altijd met complete of optimaal samengestelde groepen gestart kan worden. In het geval van incomplete groepen komen er jongens later bij. Hierdoor komt de groepsvorming slecht op gang; de kans bestaat dat er een strijd blijft bestaan tussen de starters en de laatkomers. Op deze wijze wordt het groepsproces vertraagd en bemoeilijkt, terwijl dit een essentieel onderdeel is van de SGS-methode.
- *Onvoldoende objectieve informatie.*
Den Engh ervaart het feit dat zij over onvoldoende objectieve informatie over de geselecteerde jongen kan beschikken als een probleem, met name om tot een goede groepssamenstelling te komen. Den Engh vindt dat de aangeleverde dossiers over het algemeen vol staan met subjectieve aannames en veronderstellingen. Den Engh wil haar selectie niet baseren op deze gegevens alleen. Regelmatig komt het voor dat de orthopedagoog nog in aanvulling op het dossier navraag doet om de subjectiviteit te checken of uit te sluiten. Ook vult men de aangeleverde dossiers aan met verkregen informatie vanuit de huisbezoeken door de maatschappelijk werkers.

3.5 Aantal en kenmerken geplaatste jongens

In deze paragraaf wordt een aantal kerngegevens over de geplaatste jon-

gens gepresenteerd. Alle gegevens hebben betrekking op het jaar 2003.

Instream: aantal, doelgroep en plaatsingstitels

Volgens de gegevens van Den Engh zijn er in totaal van de 107 aangemelde jongens in 2003 105 jongens gestart. Er zijn slechts 2 jongens afgewezen. Deze afwijzingen hadden beide te maken met de te hoge leeftijd van de jongens waardoor zij het tweejarige programma van Den Engh niet af zouden kunnen ronden.

Tabel 3.1 Aanmeldingen, opnames (2003)

Aantal opnames	105
Aantal afwijzingen	2
Aantal zaken nog in behandeling	0
Totaal aantal aanmeldingen	107

Uit informatie van Justitie blijkt dat er in 2003 110 jeugdigen in Den Engh zijn geplaatst.

Dit zijn plaatsingen vanuit 'de vrije maatschappij', een opvanginrichting of een andere behandelinrichting. Er bestaat dus een verschil van 5 geplaatste jongens bij vergelijking van de gegevens van Justitie met de gegevens van Den Engh. Om dit verschil te kunnen verklaren²⁸, is dossieronderzoek nodig. Dit valt buiten dit onderzoek. In deze paragraaf worden de gegevens van Den Engh gepresenteerd. Daar waar de gegevens van Justitie een ander beeld laten zien van de kenmerken van de jongens, wordt dit expliciet benoemd.

Van de instroom van 105 jongens in 2003 behoren 59 jongens tot de zwakbegaafde groep en 46 jongens tot de groep van veelplegers. De instroom van zwakbegaafden is laag (59) uitgaande van een verblijfsduur van twee jaar met een capaciteit van 160 plaatsen. De instroom van veelplegers is hoog (46) uitgaande van 36 plaatsen en verblijfsduur van 1 jaar²⁹.

Tabel 3.2 Doelgroep geplaatste jongens in 2003

Doelgroep	Aantal
Zwakbegaafde jongens	59
Veelplegers	46
Totaal	105

In onderstaande tabel zijn de plaatsingstitels van de jongens die in 2003 zijn geplaatst weergegeven.

Tabel 3.3 Plaatsingstitels van de in 2003 geplaatste jongens³⁰

Titel	Aantal	Percentage
--------------	---------------	-------------------

Noot 28 Mogelijke verklaring kan zijn het verschil in registratie van heraanmeldingen. Den Engh registreert per jeugdige en Justitie (IJZ) per aanmelding. Het kan voorkomen dat een jeugdige zicht onttrekt van behandeling (en wordt uitgeschreven) weer opnieuw wordt aangemeld. Den Engh beschouwt deze jeugdige niet als extra plaatsing, terwijl Justitie dit wel doet.

Noot 29 Den Engh geeft aan dat deze cijfers niet structureel zijn en verklaart deze verschillen in aantal vanwege grote pieken in in- en uitstroom.

Noot 30 Deze tabel is gebaseerd op gegevens die verstrekt zijn door Justitie.

Civielrechtelijke OTS met Uithuisplaatsing	68	62
Maatregel Plaatsing in een Justitiële Jeuginrichting (PIJ-maatregel)	26	23,6
Preventieve hechtenis ³¹	12	10,9
Civielrechtelijke Voogdij met Uithuisplaatsing	4	3,6
Totaal	110	100

De veelplegers worden altijd geplaatst op basis van een civielrechtelijke maatregel. De zwakbegaafde jongens kunnen op verschillende titels geplaatst worden (PIJ, OTS of voogdij).

In 2003 waren de civielrechtelijke en strafrechtelijke plaatsingen voor de doelgroep van zwakbegaafde jongens ongeveer gelijk (54% tegenover 46%). Dit ligt duidelijk anders voor de totale groep van geplaatste jongens. De verhouding civielrechtelijke en strafrechtelijke plaatsingen is dan ongeveer 8:3. In 2003 kende 73% van de jongens een civielrechtelijke plaatsingstitel.

Algemene kenmerken geplaatste jongens

Uit de door Den Engh verstrekte gegevens blijkt dat bijna de helft (45,7%) van het totaal aantal geplaatste jongens 16 jaar is op moment van plaatsing. De meeste jongens (70,5%) zijn 15 of 16 jaar op moment van plaatsing.

Tabel 3.4 Leeftijd totale populatie, inclusief veelplegers (2003, n=105)

Leeftijd	Aantal	Percentage
12 jaar	1	0,9
13 jaar	3	2,8
14 jaar	4	3,8
15 jaar	26	24,8
16 jaar	48	45,7
17 jaar	9	8,6
18 jaar	10	9,5
19 jaar	4	3,8

Bij uitsplitsing van de reguliere plaatsingen en de veelplegers valt op dat in 2003 de spreiding van de leeftijd bij de veelplegers nog beperkter is. De geplaatste veelplegers zijn in de leeftijd van 15, 16 en 17 jaar (respectievelijk 16 jongens, 23 jongens en 7 jongens).

In 2003 was de meerderheid (72%) van de geplaatste jongens van allochtone afkomst, waarvan de Marokkaanse jongens (35%) veruit de grootste groep uitmaakte. De Nederlandse jongens vormen met 28% de tweede groep. De Surinaamse jongens zijn in 2003 met 16% de derde groep.

Tabel 3.5 Etniciteit totale populatie, inclusief veelplegers (2003, n=105)

Etniciteit	Aantal	Percentage
Nederlands	28	26,7
Marokkaans	35	33,3

Noot 31 De voorlopige hechtenis van deze jeugdigen is in alle gevallen omgezet in een machtiging gesloten plaatsing in het kader van een OTS.

Surinaams	16	15,2
Antilliaans	9	8,6
Turks	6	5,7
Niet-westers	6	5,7
Overig	5	4,8

In de tabel 3.6 worden, op basis van de registratiegegevens van Den Engh, de gepleegde delicten weergegeven van de jongens die in Den Engh verblijven. Daarbij moet worden opgemerkt dat het aantal geplaatste jongens (n=105) niet correspondeert met het totaal aantal delicten, aangezien een jongen delicten uit verschillende categorieën kan hebben gepleegd. Bijna alle jongens die in 2003 op Den Engh zijn geplaatst hebben criminele delicten gepleegd, met uitzondering van 7 jongens. Binnen de reguliere groep jongens zijn er ongeveer evenveel jongens die een geweldsdelict (36 jongens) als een vermogensdelict (39 jongens) hebben gepleegd. Er zijn 8 jongens die een zedendelict hebben gepleegd. Zij vormen een aparte behandelgroep binnen Den Engh.

Van de 46 ingestroomde veelplegers hebben 43 jongens één of meerdere vermogensdelicten gepleegd.

Tabel 3.6 Voorkomen van ernstige vormen van crimineel gedrag onder de totale populatie, uitgesplitst naar regulier en veelplegers

Delictcategorie	Regulier (n=59)	Veelplegers (n=46)
Vermogensdelicten	39	43
Geweldsdelicten	36	34
Zedendelicten	8	-
Geen delicten	7	-

Onder de groep van 59 zwakbegaafde jongens die in 2003 in Den Engh zijn geplaatst, komen problemen voortvloeiend uit onmachtige ouders (48x), softdruggebruik (30x) en afbreken van gezinsrelaties (30x) het meest voor. Bij de 46 geplaatste veelplegers komen problemen gerelateerd aan onmachtige ouders (31x) en een conflict in het gezin (20x) verreweg het meest voor. Deze gegevens zijn tevens afkomstig van de registratie van Den Engh.

Tabel 3.7 Voorkomen van specifieke psychosociale problemen onder de totale populatie, uitgesplitst naar regulier en veelplegers

Psychosociale problematiek	Regulier (n=59)	Veelplegers (n=46)
Onmachtige ouders	48	31
Softdruggebruik	30	16
Afbreken gezinsrelaties	30	17
Conflict in gezin	19	20
Alcoholmisbruik	18	2
Onredelijke opstandigheid	12	14
Cultuurkloofproblemen	11	5
Lichte mishandeling	11	9
Regelmatig weglopen	8	5
Zwervend gedrag	6	2
Harddruggebruik	4	2
Verslaving ouders	3	7
Incest	2	-
Psychosomatische klachten	2	6
Neurologische klachten	1	1
Andere problemen:		
- trauma	8	3
- psychiatrie ouder	5	4
- detentie ouder	3	-

Aantal uitgestroomde jongens

Volgens de gegevens van Den Engh hebben 91 jongens in 2003 het programma verlaten waarvan:

- 52 zwakbegaafde jongens en 24 veelplegers het programma positief hebben afgerond;
- 10 zwakbegaafde jongens en 5 veelplegers het programma niet hebben afgerond, vanwege het bereiken van de leeftijd van 18 jaar of het niet verlengen van de maatregel door de rechter.

Uit de gegevens van Justitie blijkt dat er in 2003 80 jongens uit Den Engh zijn uitgestroomd na afronding van het programma. Zeven jongens zijn uitgeschreven na een onttrekking. Daarnaast zijn 22 jongens overgeplaatst naar een opvanginrichting en 1 jongen naar een open behandelinrichting (Rentray). Deze overplaatsingen betreffen afgebroken trajecten.

3.6 Bereikte versus beoogde doelgroep

Uit de gesprekken met Justitie en Den Engh blijkt dat er met betrekking tot de zwakbegaafde jongens geen verschil bestaat in de beoogde doelgroep en de daadwerkelijk bereikte doelgroep. Men is van mening dat de 'juiste' jongens in Den Engh terechtkomen.

Met betrekking tot de groep veelplegers constateert Justitie dat zij onvoldoende zicht heeft op de instroom van jongens om te kunnen beoordelen of de bereikte jongens tot de groep veelplegers behoren. Dit wordt door Justitie als een knelpunt ervaren.

3.7 Conclusies

Het onderzoek heeft de volgende antwoorden op de geformuleerde onderzoeksvragen opgeleverd:

Voor welke jongens is Den Engh in de optiek van deze jeugdinrichting bedoeld en welke toelatingscriteria gelden er?

Den Engh richt zich op zwakbegaafd niveau functionerende jongeren en veelplegers. Deze jongeren zijn naar de mening van Den Engh geschikt voor de SGS-methode³². Volgens Den Engh komen de veelplegers grotendeels overeen met de zwakbegaafde jongens wat betreft problematiek en behoeften, met uitzondering van het IQ. Den Engh hanteert zelf geen specifieke toelatingscriteria.

Welke jongens heeft Justitie op het oog voor de Den Engh-aanpak en welke criteria hanteert Justitie bij de selectie van deze jongens?

De door Justitie beoogde doelgroep bestaat uit zwakbegaafde jongens die een rechterlijke uitspraak hebben opgelegd gekregen met als juridische titel een (voorwaardelijke) PIJ-maatregel of een OTS (met uithuisplaatsing). Naast deze beoogt Justitie ook veelplegers door Den Engh te laten opvangen en begeleiden.

Voor Justitie vormt het IQ van de jongens het belangrijkste toelatingscriterium. De jongens die door Justitie geplaatst worden hebben een IQ tussen de 55 en 80. Naast de zwakbegaafdheid kijkt Justitie bij plaatsing in Den Engh ook naar de geschiktheid van de betreffende jongen voor de groepsaanpak.

Welke criteria worden gehanteerd bij de selectie van veelplegers en welke juridische constructies worden toegepast?

Justitie hanteert de landelijke definitie van veelplegers als criterium. Dit betekent dat de jongen tussen de 12 en 18 jaar is en tegen hem in totaal meer dan vijf keer proces-verbaal is opgemaakt, waarvan 1 proces-verbaal in het laatste jaar. Justitie hanteert verder geen criteria voor de veelplegers. De jongens die behoren tot de groep van veelplegers worden geplaatst met een Ondertoezichtstelling met machtiging gesloten uithuisplaatsing.

Welke en hoeveel jongens komen feitelijk bij Den Engh terecht?

In 2003 zijn er (volgens Den Engh) 105 jongens ingestroomd. Hiervan behoren 59 jongens tot de zwakbegaafde groep en 46 jongens tot de groep van veelplegers. In 2003 waren de civielrechtelijke en strafrechtelijke plaatsingen voor de doelgroep van zwakbegaafde jongens ongeveer gelijk (54% tegenover 46%). Dit lag anders voor de totale groep van geplaatste jongens. De verhouding civielrechtelijke en strafrechtelijke plaatsingen was in 2003 ongeveer 8:3 (73% van de jongens had een civielrechtelijke plaatsingstitel). De meeste jongens (70,5%) zijn 15 of 16 jaar op moment van instroom. In

Noot 32 Uit de interviews met medewerkers van Den Engh komt naar voren dat zij denken dat de SGS-aanpak in principe voor iedereen met een primaire of secundaire hechtingsstoornis geschikt is. Zo noemt men als voorbeeld dat ook meisjes baat zouden kunnen hebben bij de SGS-methode. De programmering zou daarop wel aangepast moeten worden, in de vorm van andere activiteiten.

2003 was de meerderheid (72%) van de geplaatste jongens van allochtone afkomst, waarvan de Marokkaanse jongens (35%) veruit de grootste groep uitmaakte. De Nederlandse jongens vormen met 28% de tweede groep. Bijna alle jongens die in 2003 op Den Engh zijn geplaatst hebben criminele delicten gepleegd, met uitzondering van 7 jongens. Binnen de reguliere groep jongens zijn er ongeveer evenveel jongens die een geweldsdelict (36 jongens) als een vermogensdelict (39 jongens) hebben gepleegd. Er zijn 8 jongens die een zedendelict hebben gepleegd. Zij vormen een aparte behandelgroep binnen Den Engh.

Zijn er verschillen tussen de beoogde jongens en de feitelijk bereikte jongens? Zo ja: wat zijn de redenen of oorzaken voor deze verschillen?

Met betrekking tot de zwakbegaafde jongens bestaat er geen verschil in de beoogde doelgroep en de daadwerkelijk bereikte doelgroep. Justitie en Den Engh zijn van mening dat de 'juiste' jongens in Den Engh terecht komen.

Ten aanzien van de groep veelplegers is geconstateerd dat er onvoldoende zicht bestaat op de instroom van jongens om te kunnen beoordelen of de bereikte jongens tot de groep veelplegers behoren. Dit vormt een knelpunt voor Justitie. Den Engh stelt zich hierin volgend op. De vier grote steden hanteren criteria die afwijken van de landelijke definitie van veelplegers.

3.8 Toetsingskader: selectie en indicatie

In deze paragraaf worden twee vragen uit het onderdeel 'selectie en indicatie' van het toetsingskader behandeld, voor wat betreft het reguliere programma voor de groep van zwakbegaafde jongens. De andere twee vragen (met betrekking tot vaststelling criminogene tekorten en indicatiestelling) van dit onderdeel komen aan bod in de hoofdstukken 6 en 9.

Toetsingsvragen: selectie en indicatie
<ul style="list-style-type: none"> • Zijn er selectiecriteria/ criteria voor deelname (bijvoorbeeld aard van het delict, leerstijl van de doelgroep, motivatie, persoonlijke kenmerken (geslacht en etnische achtergrond) en eventuele exclusiecriteria? • Is er sprake van een heldere selectieprocedure, waarin bepaald wordt of een cliënt voldoet aan de selectiecriteria? • <i>Zijn bij de indicatiestelling criminogene tekorten vastgesteld en de kans op recidive? Beantwoording in hoofdstuk 9</i> • <i>Is er sprake van een indicatiestelling en individuele behandelplannen? Beantwoording in hoofdstuk 6</i>

Zijn er selectiecriteria/ criteria voor deelname (bijvoorbeeld aard van het delict, leerstijl van de doelgroep, motivatie, persoonlijke kenmerken geslacht en etnische achtergrond) en eventuele exclusiecriteria?

Redelijk.

Er zijn selectie- en exclusiecriteria. Deze zijn wel beperkt. De criteria hebben betrekking op kenmerken van de individuele jongen, zoals leeftijd en intelligentie. Echter de selectie- en exclusiecriteria hebben geen betrekking op aard van het delict, leerstijl of motivatie. De groep zedendelinquenten is op het punt van selectie op basis van aard van het delict uitzondering. Er bestaat een verschil in opvatting over het selectie criterium van zwakbegaafdheid tussen Justitie en Den Engh. Door Justitie wordt een IQ marge

gehanteerd, waarmee de cognitieve zwakbegaafdheid van de jongen bepalend is voor plaatsing. Den Engh daarentegen stelt dat het sociaal emotioneel functioneren van de jongen bij het bepalen van zwakbegaafdheid bekeken moet worden.

Is er sprake van een heldere selectieprocedure, waarin bepaald wordt of een cliënt voldoet aan de selectiecriteria?

Redelijk.

De selectieprocedure is helder; deze loopt via Justitie. De toetsing aan de selectiecriteria door Justitie betreft echter een 'lichte' check op basis van door de verwijzer verstrekte informatie. Voor Justitie zijn daarbij zwakbegaafdheid en groeps geschiktheid de twee selectiecriteria die getoetst worden aan de hand van het aangeleverde schriftelijke materiaal, waarbij een persoonlijkheidsonderzoek geen vereiste is.

3.9 Toetsingskader: heterogene groepssamenstelling

In deze paragraaf wordt de toetsingsvraag over de heterogene groepssamenstelling van het onderdeel 'effectieve methoden' behandeld. Voor de andere vragen van dit onderdeel wordt verwezen naar hoofdstuk 9.

Toetsingsvraag: effectieve methoden

- *Wordt bij het programma gebruik gemaakt van een (cognitief) gedragstherapeutische aanpak? Zie hoofdstuk 9.*
- *Is het programma mede gericht op het leren van vaardigheden? Zie hoofdstuk 9.*
- *Kunnen de aangeleerde vaardigheden in de praktijk geoefend worden? Zie hoofdstuk 9.*
- *Is het programma mede gericht op praktisch onderwijs (afgestemd op het niveau van delinquent)? Zie hoofdstuk 9.*
- *Richt het programma zich op protectieve (situationeel, persoonlijk, systeem) factoren?*
- *Worden deze factoren versterkt? Zie hoofdstuk 9.*
- *Wordt bij het programma gebruik gemaakt van het (gezins)systeem? Zie hoofdstuk 9.*
- *Is er sprake van een heterogene (t.a.v. gedragsproblemen, delinquent gedrag of bepaalde delicten) samenstelling?*

Is er sprake van een heterogene (t.a.v. gedragsproblemen, delinquent gedrag of bepaalde delicten) samenstelling?

Nee.

De samenstelling van de groepen is grotendeels homogeen. Den Engh ziet de groepssamenstelling als een belangrijk onderdeel van de SGS-methode. Getracht wordt om de groepen zodanig samen te stellen dat het groepsproces voorspoedig kan verlopen. Daarbij wordt expliciet gelet op leeftijd, culturele achtergrond, intelligentieniveau en thuissituatie. Met uitzondering van de culturele achtergrond wordt op deze kenmerken homogeniteit binnen de groepen bevorderd. Ten aanzien van gedragsproblemen en delinquent gedrag bestaat diversiteit (met uitzondering van de groep zedendelinquenten). Zie voor een beschrijving van de groepssamenstelling hoofdstuk 3.4. Door de geringe instroom zijn de mogelijkheden voor Den Engh om tot een optimale groepssamenstelling te komen beperkt. Den Engh ziet zich gedwongen de jongens te accepteren die door Justitie op dat moment zijn geselecteerd.

4 Programma-aanpak

In dit hoofdstuk wordt de programma-aanpak van Den Engh beschreven. Dit hoofdstuk is voornamelijk gebaseerd op door Den Engh (mondeling en schriftelijk) verstrekte informatie. Ingegaan wordt achtereenvolgens op: de fasering van het programma, de trajecten en duur van het programma, de activiteiten, scholing en ouders. Tevens gaat dit hoofdstuk in op de beginselenwet (paragraaf 4.7). In hoofdstuk 9 wordt nader ingegaan op de dagelijkse praktijk: in hoeverre wordt het programma ook uitgevoerd, zoals bedoeld. Ter afsluiting van dat hoofdstuk worden tevens de bijbehorende toetsingsvragen beantwoord.

In dit hoofdstuk worden de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

- Hoe ziet het programma van Den Engh eruit?
- Is de bejegening in de Den Engh-aanpak in overeenstemming met de Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen?

4.1 Fasering programma

Het programma wordt onderverdeeld in de volgende fasen:

- Fase van omsluiting
- Leidercentered fase
- Groepcentered fase
- Individuele fase

Fase van omsluiting

In de eerste periode na de opname ligt de nadruk op omsluiting. Deze fase duurt maximaal twee weken. De jongens komen binnen in een primitief ingerichte omgeving (leefkooi/patio) en verblijven hier enkele dagen. Hiermee wordt getracht zo goed mogelijk aan te sluiten bij de affectieve fase, door de jongeren als het ware alles in de box aan te reiken. Afhankelijk van het thema komen jongens terecht op een onbewoond eiland, gaan terug naar de oertijd of de middeleeuwen, leven in de piratentijd of gaan als ridder door het leven etc. Er wordt een intensief taak- en groepsgericht activiteitenprogramma aangeboden. Verondersteld wordt dat de jongeren, omdat in de omgeving niets vanzelfsprekend is, zich richten op de groep en het groepsproces. En dat de onderlinge betrokkenheid en afhankelijkheid in de groep zo ook wordt bevorderd. Op deze manier beoogt Den Engh een breuk te creëren met hun oude levensstijl, waarbij zij zich zullen moeten richten op de door de groepsopvoeders gestelde normen en activiteiten. De aanpak is er op gericht 'oud' (negatief) gedrag om te buigen naar positief gedrag. Uitgegaan wordt van het idee dat 'oud' gedrag pas wordt ingeleverd op het moment dat er niet aan te ontkomen valt en dit nieuwe gedrag bovendien aantoonbaar voordeel oplevert.

De fase kenmerkt zich door de volgende aspecten:

- Het (letterlijk) klein maken van de (leef)wereld.
- Werken met subgroepen.
- Nadrukkelijk richten op het hier-en-nu.
- Activiteiten aanbieden met een snel, concreet en zichtbaar resultaat.
- Beperken van de beïnvloeding door derden (zoals ouders, familie, (gezins)voogden, etc).

- De groepsopvoeder kent de rol van leider, waarbij de sociale fase (De Lange) centraal staat.

Leidercentered fase

De leidercentered fase duurt ongeveer een jaar. Den Engh stelt tijdens deze fase het bieden van veiligheid en optimale structuur centraal. De ruimte waar de jongens deze fase doorbrengen moet eerst schoongemaakt en opgeknapt worden. Ze gaan de ruimte verven en inrichten naar hun eigen ideeën om een voor hen woonbare situatie te creëren. Het idee is dat wanneer de jongens zelf hun eigen leefruimte moeten opknappen, hun verantwoordelijkheid ten opzichte van de ruimte toeneemt. Bovendien stimuleert deze inbreng dat de jongens zich kunnen gaan hechten aan hun omgeving. Den Engh beschouwt het van belang dat zij een 'thuis' ervaren in de groep en zij binding gaan krijgen met hun woonsituatie. Vanuit deze vertrouwdheid en veiligheid kunnen zij zich gaan richten op elkaar en hun eigen ontwikkeling.

De jongens verwerven meubilair, comfort en meer vrijheden door zich als groep goed te gedragen en te bewijzen dat zij het gebruik ervan kunnen hanteren. Gesteld wordt dat jongeren zo gezamenlijk het tempo bepalen, waarin ze zich ontwikkelen. De jongens waarderen hun nieuwe privileges en spullen, zoals een klok, bestek, bed, meubilair en een eigen slaapkamer en beschouwen dit als successen van de groep. Niets van deze verworvenheden is echter vanzelfsprekend of blijvend. Indien blijkt dat de groep niet op verantwoorde wijze om kan gaan met de nieuwe spullen of verantwoordelijkheden, worden deze weer ingeperkt, totdat zij daar wel aan toe zijn. Uitgangspunt is dat de groepsopvoeders niet de juiste activiteiten hebben aangeboden als blijkt dat de groep weer een stapje terug zal moeten doen. De 'schuld' wordt door de groepsleiding op zich genomen, omdat Den Engh stelt dat de groepsleiding ervoor moet zorgen dat de groep pas nieuwe stappen zet op het moment dat de groep er klaar voor is. De groepsleiding heeft de taak om faalmomenten voor de groep zoveel mogelijk te voorkomen.

De taken en activiteiten in de leidercentered fase zijn gericht op cognitieve en sociale uitdagingen. Belangrijk is volgens Den Engh dat de activiteiten uitnodigend zijn, elkaar in een hoog tempo opvolgen en een groot positief verrassingselement bevatten. De programmering dient spectaculair en aantrekkelijk aangeboden te worden, om zo veel mogelijk aan te sluiten bij de behoefte van de jongens. De activiteiten zijn daarbij divers en afwisselend om zoveel mogelijk tegemoet te komen aan de uiteenlopende behoeften van de individuele jongere. Het gaat in deze fase vaak om het verrichten van functionele taken. Voorbeelden van projecten zijn het opknappen van een oude truck, het opknappen van karts etc.

De leidercentered fase kenmerkt zich door de volgende aspecten:

- De duur van de projecten wordt verlengd; het eindresultaat blijkt pas na enige tijd.
- Bieden van structuur en veiligheid in de groep.
- Er wordt meer nadruk gelegd op het daar-en-dan en minder op het hier-en-nu.
- Het aandeel van het onderwijs in de programmering wordt groter.
- Het contact met ouders wordt verruimd.
- De eigen verantwoordelijkheid van de groep en die van de individuele jongens neemt toe.
- De groepsopvoeder kent de rol van leider, waarbij de sociale fase (De Lange) centraal staat.

Groepscentered fase

De groepscentered fase neemt het volgende halfjaar in beslag. De vrijheden van de groep nemen langzaam toe en de groep krijgt steeds meer ruimte om te onderhandelen met de groepsopvoeders. Elke groep belegt na verloop van tijd periodiek een vergadering. Deze vergadering is er voor bedoeld om de groep vragen (verzoeken) te laten stellen aan de groepsopvoeders. In het begin vragen ze privileges en materialen die niet realistisch zijn. Later leren ze daarin te onderhandelen; ze leren als het ware zelf grenzen te stellen. Het doel van de vergadering is dat de jongeren leren om realistische vragen te stellen, zodat uiteindelijk alle vragen bevestigend beantwoord kunnen worden.

Binnen de groep wordt de taak van 'dagverantwoordelijke' ingesteld. Per dag is één jongen het aanspreekpunt voor de jongens en de groepsopvoeders. Hij is als eerste verantwoordelijk voor de werkuitvoering en de omgang met materialen. De jongens moeten aanvankelijk wennen aan deze rol en verantwoordelijkheid, maar met enige ondersteuning krijgt deze 'functie' steeds meer de gewenste inhoud. Het vormt een eerste stap in het proces van toenemende verantwoordelijkheid.

Kenmerken van de groepscentered fase:

- De taken en activiteiten richten zich in het bijzonder op cognitieve en sociale uitdagingen.
- Door het zich verantwoordelijk stellen voor het behalen van de vooraf gestelde program-madoelen veranderen de negatieve normkeuzen van de jongens zich in een positieve instelling en keuze.
- De groepsopvoeder kent in deze fase de rol van begeleider, waarbij neutrale relaties centraal staan.
- Ruimte voor onderhandeling en overleg over de activiteiten en de gewenste resultaten.

Individuele fase

Voor de individuele fase is het laatste halfjaar van het verblijf in Den Engh gereserveerd. Tijdens deze fase wordt de terugkeer naar de samenleving voorbereid. De aandacht gaat uit naar de invulling van de dagbesteding en de verblijfplaats na Den Engh. Een deel van de jongeren loopt stage bij externe werkgevers, zoals aannemers, schildersbedrijven, ziekenhuizen, tuincentra, horeca-instellingen, stratenmakers etc. Anderen volgen opleidingen buiten de instelling. Bij de keuze van opleiding en werk staan de wensen en de vaardigheden van de jongeren zelf centraal.

In de laatste fase houdt de maatschappelijk werker van Den Engh zich actief bezig met het herstellen en versterken van de gezagsrelatie tussen ouders en jongere. Het contact is gericht op het bevorderen van een positieve betrokkenheid van de ouders. Het verloop van het verlof (dat na een half jaar (tijdens de leidercentered fase) wordt ingezet), wordt in het laatste halfjaar beschouwd als een goede indicatie om te bepalen of zij in staat zijn om de jongere weer thuis op te vangen.

Kenmerken van de individuele fase:

- De taakbehoefte van de jongens naar de samenleving wordt gestimuleerd.
- De jeugdigen maken zich geleidelijk los van de socio-groep.
- Hun positieve wij-gerichtheid wijzigt zich in een positieve ik-gerichte instelling.
- Bij het begeleiden van dit individuatieproces kan het noodzakelijk zijn om deskundigen in te schakelen, zoals een maatschappelijk werker of behandeling door een (psycho)therapeut. Het vertrouwen in volwassenen is toegenomen.
- De groepsopvoeder kent in deze fase de rol van coach, waarbij individuele relaties centraal staan.

Fase 5

Voor jongeren die niet terug kunnen keren naar de thuissituatie, nog niet klaar zijn om zelfstandig te wonen of die nog geen invulling hebben kunnen vinden voor hun dagbesteding, biedt Den Engh de mogelijkheid van een vijfde periode: fase vijf. Deze fase vijf bestaat uit intensieve individuele vervolfbegeleiding gericht op het realiseren van een adequate woon- en werksituatie. Jongeren worden soms geplaatst in een KTC-project (Kamer Training Centrum) in samenwerking met het Leger des Heils in Rotterdam. Het komt ook voor dat jongeren de stageperiode verlengen op het schip waarbij zij zijn aangesloten.

Nazorg

Den Engh erkent dat ondanks de aandacht in de programmering voor het leven buiten Den Engh, de overgang van de veiligheid van de instelling naar de samenleving groot is. Vanuit dit oogpunt start de voorbereiding voor een verantwoorde terugkeer van de jongeren naar de samenleving al tijdens het verblijf op Den Engh. De nazorg vanuit Den Engh wordt niet gefinancierd, maar Den Engh voelt zich tot op zekere hoogte hier wel verantwoordelijk voor. De verantwoordelijkheid voor de nazorg verschilt voor jongeren met een OTS en een PIJ-maatregel. Bij jongeren met een OTS heeft Den Engh een adviserende rol richting de gezinsvoogd. Voor jongeren met een PIJ-maatregel is Den Engh zelf verantwoordelijk voor een goed vervolg. De inzet van Den Engh bestaat er uit om een groep in zijn geheel te laten uitstromen. De dagbesteding wordt gezien als een cruciale factor bij het voorkomen van recidive. Indien de jongere niet beschikt over een dagbesteding (opleiding/werk) kan hij volgens Den Engh nog niet vertrekken uit de instelling.

De nazorg wordt door Den Engh beschouwd als cruciale factor voor de effectiviteit van de aanpak. Den Engh is bereid om tot vijf jaar na vertrek te investeren in nazorg. Hiervoor is één medewerker volledig en één medewerker in deeltijd aangesteld. Nazorg vindt plaats op vrijwillige basis. Daarbij is geen sprake van een fasering binnen de nazorg. Het is wel zo dat het contact in het begin intensiever is dan na verloop van tijd. Het contact verschuift van wekelijks bellen naar tweewekelijks, naar maandelijks etc. Aan de jongeren wordt gevraagd hoe het gaat en of zij nog ergens ondersteuning bij nodig hebben of wensen. Het initiatief voor nazorg ligt, naast deze contacten voornamelijk bij de jongeren zelf, de ouders of de gezinsvoogden. De mogelijkheid om extra ondersteuning te ontvangen wordt vanuit Den Engh opengehouden. Kortom, de aard van het contact verschuift van ongevraagd naar gevraagd.

Jaarlijks wordt een terugkomdag georganiseerd voor de groep, die gemiddeld over de jaren heen door drie tot vier jongens uit de groep wordt bezocht. Tijdens deze dag worden leuke, aantrekkelijke activiteiten ondernomen door de groepsopvoeders met de teamleiders van de betreffende groep. De jongeren wordt ook gevraagd om mee te werken aan het onder-

zoek van de Stichting JSL (Stichting 'Jongeren en Sociale Limieten'). Daartoe dienen de jongeren een tweetal vragenlijsten in te vullen. Hier wordt in hoofdstuk 6 dieper op in gegaan.

4.2 Trajecten en duur

Den Engh kent drie sectoren: Transport & Logistiek, Maritiem en Projecten. Alle trajecten worden volgens de SGS gedachten uitgevoerd.

Echter binnen de Sector Transport en Logistiek komt de SGS in de meest pure vorm tot uiting. De overige sectoren zijn van de SGS afgeleid, waarbij het traject voor de veelplegers binnen de sector Projecten nog sterk in ontwikkeling is.

Sector Transport en Logistiek (24 maanden)

Het traject van de Sector Transport & Logistiek wordt geheel uitgevoerd op de locatie van Den Dolder of Ossendrecht en kent een duur van 24 maanden. De jongeren doorlopen een opvoedings- en scholingsprogramma, waarin de fasen zoals die omschreven zijn in de vorige paragraaf worden doorlopen. Voor een aantal groepen is het mogelijk om na een bepaalde periode in de gesloten inrichting met de leefgroep te verhuizen naar het buitenverblijf.

De jongens worden waar mogelijk opgeleid tot een basisniveau dat aansluit op vervolgonderwijs. Het kan variëren van metaal- en houtbewerking tot groenvoorziening, horeca, transport en logistiek. De jongeren kunnen tevens een maritiem gericht opvoedings- en opleidingstraject volgen dat hen onder andere opleidt tot leerling-matros. Voor wat oudere jongens is het ook mogelijk om zich meer te oriënteren op passend werk.

De groep zedendelinquenten valt ook onder deze sector. In bepaalde aspecten wijkt deze groep af van de reguliere groep:

- De groep start niet als geheel, met als gevolg dat jongeren individueel in en uitstromen.
- Er wordt veel gewerkt in subgroepen.
- In de programmering staat het thema gezag en macht centraal.
- De groep volgt gezamenlijk therapie, waarin specifiek op de aspecten rond het delict wordt ingegaan.

De Sector Maritiem (24 maanden)

Het traject van de Sector Maritiem bestaat uit twee onderdelen. Een onderdeel opvoeding en een functioneel vormingsdeel. Het opvoedingsgedeelte vindt plaats op het land, gericht op de groepsvorming, waarbij acht maanden wordt besteed aan de opvoeding. De overige vier maanden is bestemd voor het maken van de overstap naar het vormingswerk. Dit vindt plaats op het werkeiland de Neeltje Jans. De jongeren volgen daar onder andere de Basic Safety Training en leren vaardigheden zoals reddend zwemmen en sloepvaren. Het enthousiasmeren, het prikkelen van de behoefte staat tijdens dit onderdeel centraal.

Het tweede jaar is onderverdeeld in drie termijnen. De eerste termijn bestaat uit vier maanden op een opleidingsschip in de binnenvaart. Vervolgens wordt overgegaan op de buitenvaart, waar tevens een opleiding volgt van vier maanden en de jongens opgeleid worden tot leerling-matros. Zij doen tijdens de opleiding onder meer de volgende vaardigheden op: booglassen,

MOB-varen, schiemanwerk, kokswerkzaamheden etc. De jongeren krijgen instructie in de machinekamer, nemen deel aan een cursus onderhoud dieselmotoren en leren navigatiebasisvaardigheden. Ook leren zij duiken (minimaal 1-ster duiker). De periode wordt afgesloten met een stageperiode van vier maanden waarin de jongens economisch varen. Zij kunnen daarbij kiezen voor de binnen- of de buitenvaart. Jongeren die niet kiezen voor een Maritieme toekomst kunnen ook vanuit Den Engh op geheel andere werkterreinen stagelopen. Alle stages vinden plaats onder toezicht en begeleiding van de groepsopvoeders.

Projecten: de veelplegers (18 maanden)

Het traject met de groepen veelplegers is verlengd van 12 naar 18 maanden en Den Engh wil de termijn het liefste oprekken tot 24 maanden. Het programma is in ontwikkeling. Tot op heden brengen deze jongeren in het begin een periode door binnen de instelling, om vervolgens een periode buiten de instelling, op bijvoorbeeld een binnenvaartschip te verblijven. Vervolgens keren de jongeren na de periode op de schepen weer terug naar de instelling. De eerste periode bedraagt zes maanden, waarin de jongeren een intensief opvoedingsprogramma doorlopen. Daarna verblijven de jongeren zes maanden aan boord van het opleidingsschip, waarbij het ontwikkelen van beheersingspatronen centraal staat. Daarbij doen de jongeren verschillende vaardigheden op, zoals een lasopleiding, Basic Safety Training, vaartechnieken, elektrotechnieken, schilderwerkzaamheden, motortechneik en het werken in de horeca etc. In de laatste periode, die tevens 6 maanden bedraagt verblijven de jongeren bij de afdeling Vervolgbegeleiding van Den Engh. Vanuit deze open setting integreren de jongens waar mogelijk in hun eigen leefomgeving, lopen stage bij externe werkgevers en/of volgen een opleiding. Zij worden geholpen met budgettering en wegwijs gemaakt ten aanzien van maatschappelijke voorzieningen. Aangezien het leven op een boot de meeste (allochtone) veelplegers helemaal niet aanstaat, wordt nagedacht over een andere programmering waarin horeca veel centraler komt te staan.

4.3 Activiteiten

Voorafgaand aan de start van een nieuwe groep komt het nieuwe team (teamleider en groepsopvoeders) bijeen om de programmering voor te bereiden. Vaak wordt gezamenlijk een thema bedacht, waaraan de activiteiten gekoppeld worden. Het is volgens groepsopvoeders van groot belang dat er een rode draad door alle activiteiten loopt om de jongens in het spel en de spanning te kunnen betrekken.

De activiteiten worden van tevoren in grote lijn uitgewerkt en opgenomen in een draaiboek. Per dag ligt er vervolgens een uitgewerkt programma, waarin per activiteit doel, gebruikte reactie- en motivatietypen, benodigdheden, eventuele uitleg en het verloop zijn beschreven. Deze activiteiten zijn omschreven van het moment van ontstaan tot het moment van naar bed gaan en omvatten zeven dagen per week.

De activiteiten symboliseren het begin van de opvoeding, waarin het spel als natuurlijke communicatievorm met anderen en de wereld, bewust wordt ingezet om de sociogroepsvorming te stimuleren. De taakgerichte activiteiten kenmerken zich onder andere door veel sport- en spelactiviteiten (zeker in begin), vanuit de gedachte dat deze activiteit op een speelse, maar bindende wijze, normen en waarden overdragen aan de jongeren. Den Engh stelt

dat competitie in deze sportactiviteiten dient te worden vermeden en via het fysieke aspect de jongeren te vermoeien en daarmee de 'psyche-momenten' te beperken. Daarnaast worden veel creatieve- en vormingsactiviteiten georganiseerd, waar het volgens Den Engh van belang is aan te sluiten bij de emotionele leeftijd van de jongeren. Zij voelen zich aangesproken op hun werkelijke mogelijkheden (geen hoge verwachtingen waaraan ze niet kunnen voldoen). Door haalbare activiteiten uit te zetten versterkt het groepsgevoel en worden positieve ervaringen opgedaan.

Dit betekent tevens dat aangesloten wordt bij de spanningsbehoefte van de jongeren; de activiteiten dienen zich te kenmerken door een groot uitdagend en enthousiasmerend karakter.

In de loop van de tijd is veel materiaal ontwikkeld, dat vaker gebruikt wordt. Het is de intentie om de activiteiten altijd aan te passen aan de betreffende behoeften vanuit de groep. Het programma van activiteiten ligt doorgaans voor een week vast. Echter op het moment dat blijkt dat de groep andere behoeften heeft wordt er van dit programma afgeweken. Om op een juiste manier op de behoefte van de groep in te kunnen springen, is een continue wisselwerking tussen de groep en de groepsopvoeders gewenst. Dit vraagt om een flexibele inzet van de programmering. De groepsopvoeders dienen gemakkelijk en creatief om te kunnen gaan met de activiteiten.

Veelplegers

De programmering voor de groep veelplegers wordt op een andere manier ingericht dan voor de SGS groepen. Over het algemeen zijn veelplegers cognitief sterker ontwikkeld. Zij hebben minder verbeeldingsvermogen en zijn meer zakelijk en functioneel georiënteerd. Ook zijn zij sterker geneigd de discussie met de groepsleiding en met elkaar aan te gaan. Doordat de jongeren cognitief sterker zijn houden zij het aangeleerde afweermechanisme (afweergedrag) langer vast. Zij zijn ook meer geneigd te manipuleren. Dit betekent voor de programmering dat deze een sterker educatief karakter moet hebben om de aandacht van de jongens vast te houden. Zwakbegaafde jongeren krijgen bijvoorbeeld als opdracht om een themaschilderij te maken voor hun zusje of broertje, terwijl veelplegers liever een fotolijstje maken voor zichzelf. Het groepsgevoel is bij de meeste jongens groot, waardoor de activiteiten sterk gericht zijn op samenwerking. De activiteiten worden in een sneller tempo aangeboden, zodat de jongeren uitgedaagd blijven worden.

4.4 Individu binnen de aanpak

De sociogroepsstrategie heeft als doel de ontwikkeling van de individuele jongere positief te beïnvloeden. Jongeren worden door de groep beïnvloed en gestimuleerd om via positieve ervaringen het negatieve gedrag om te buigen naar positief gedrag. De jongeren worden echter zo min mogelijk (zeker in het begin) individueel benaderd. Gevolg is dat geen enkele jongen als individu wordt aangesproken, maar steeds als onderdeel van de gehele groep. Op een moment dat een activiteit wordt stilgelegd door de groepsopvoeders wordt niet de 'individuele veroorzaker' aangesproken, maar de groep als geheel. Dit met als doel dat op den duur de groep het individu gaat aanspreken op zijn gedrag en de jongere zich gaat aanpassen aan de groepswensen.

4.5 Scholing

In de opvoeding op Den Engh wordt veel aandacht besteed aan scholing. Niet op de vertrouwde manier in een klaslokaal met een vastomlijnd lesprogramma, maar veel meer geïntegreerd in de opvoeding en de dagelijkse activiteiten. Volgens de visie van Den Engh hebben de meeste jongens, doordat zij de aansluiting hebben gemist met hun leeftijdsgenootjes, negatieve ervaringen opgedaan met leren tijdens de schoolperiode. Op het moment dat de jongeren zich weer in een klaslokaal bevinden met een autoriteit in de vorm van een leerkracht, komen de negatieve ervaringen weer naar boven en wordt het leerproces belemmerd. Door de jongeren te prikkelen en de juiste programmering aan te bieden, komen zij uit zichzelf met leervragen. Deze vragen worden op een pedagogische manier uitgelegd, zodanig dat zij in de praktijk het antwoord kunnen ervaren.

In toenemende mate vormt het onderwijs aan jongeren een onderdeel van het dagelijkse programma, waarbij het onderwijsaanbod een duidelijke opbouw kent.

- Vooral in de eerste periode staat het oefenen in een pedagogische setting centraal. Jongeren leren spelenderwijs door 'trial en error', waarbij sociale uitdagingen centraal staan. De activiteiten zijn gericht om jongeren het eigen lijf in brede zin te laten beleven en ontdekken. Zij oefenen in het leren opzoeken en beheersen van de eigen grenzen. Verschillende materialen, mensen en ruimtes leveren de uitdaging tot groei. Belangrijk is dat de jongeren de activiteiten beleven als vanzelfsprekend en niet als vreemd of dwingend.
- Vervolgens wordt hen de basis aangereikt voor het leren en wordt geoefend in het opdoen van cognitieve vaardigheden. Voor groepsopvoeders is het van belang het laagste niveau en het hoogste niveau in de groep te kennen. Dit in verband met de mogelijkheden tot samenwerking. Samenwerken wordt sterk gestimuleerd.
- Daarna begint het vormend onderwijs, waarin de jongens leren omgaan met verschillende materialen (onder meer hout - en metaalbewerking). Zij krijgen ook een eerste kennismaking met lasvaardigheden, zodat de basis gelegd wordt voor het beroepsonderwijs.
- Vanuit vormend onderwijs gaat de groep geleidelijk over naar aanlerend onderwijs. Hierbij wordt onder meer les gegeven in vakken als Nederlands, rekenen, aardrijkskunde etc.
- Ten slotte wordt aandacht besteed aan het verbeteren van sociale interactie, wereldoriëntatie, het omgaan met maatschappijnormen, zelfstandig reizen, omgaan met geld, goederen en verantwoordelijkheden.

De onderwerpen die in de onderwijsprogrammering aan bod komen worden gekoppeld aan de dagelijkse programmering. Dit betekent dat wanneer het thema bijvoorbeeld de piratentijd is, onderwerpen als het weer, de woestijn, de vorming van eilanden, hoe te overleven, kleding en voeding, omgangsvormen en culturele verschillen aan de orde kunnen komen.

Dit geldt ook voor het beroepsonderwijs, dat geïntegreerd is in het pedagogisch klimaat. In dit kader is na overleg met het ministerie van OCenW, Den Engh en het REC (Regionaal Expertise Centrum 4-4, 't Gooi, Utrecht, West Veluwe) besloten tot een apart traject. Getracht wordt om op experimentele basis een uitwerking te geven aan een gezamenlijke verantwoordelijkheid van het REC en Den Engh voor het onderwijs binnen de inrichting. Dit heeft ertoe geleid dat het mogelijk is voor de jongens om (intern) de opleiding te

volgen van Den Engh met mogelijkheden voor civiel erkende certificering/diplomerings. Dit gaat om de volgende onderwijsrichtingen:

- Transport en Logistiek
- Maritiem
- Horeca
- Metaal
- Hout

4.6 Ouders

Zoals in de werkzame bestanddelen duidelijk is geworden, beschouwt Den Engh de betrokkenheid van de ouders als essentieel onderdeel voor het succes van de aanpak op Den Engh. Deze betrokkenheid geldt zowel tijdens het traject van Den Engh, als ook na de periode op Den Engh op het moment dat de jongere weer terugkeert in de thuissituatie. Ondersteuning van Den Engh is gericht op het herstellen van de gezagsrelatie tussen de ouders en het kind, mede met het oog op eventuele terugkeer in de thuissituatie.

Nadat het eerste contact tussen de ouders en Den Engh via een huisbezoek heeft plaatsgevonden, worden zij vervolgens (net zoals de jongeren) als groep benaderd. Later gaat dit langzaam over tot een individuele aanpak. Per groep wordt een maatschappelijk werker aangewezen, die de hele periode meeloopt en beschikbaar is voor de ouders. Den Engh is van mening dat ook de ouders als het ware *heropgevoed* moeten worden. Zij dienen hun gedrag en houding ten opzichte van hun kind te veranderen. Dit betekent volgens Den Engh dat ouders gebracht moeten worden tot een meer affect-vrije houding, waarbij zij hun kind benaderen vanuit hun gezagspositie in plaats van macht gaan uitoefenen.

De groep ouders worden het eerste half jaar 1 keer per drie weken uitgenodigd op Den Engh. Zij krijgen groepsgewijs voorlichting door de procesbegeleiders en teamleiders van de leefgroep. Met de groep ouders worden de bedoelingen, het verloop en de resultaten van het opvoedingsprogramma en het groepsproces doorgesproken. Vervolgens wordt de leefgroep door de oudergroep bezocht. Er zijn specifieke ouderdagen, waar de jongens activiteiten organiseren en soms voor de ouders koken. Daarnaast onderhoudt de maatschappelijk werker contacten met ouders via huisbezoeken en de telefoon.

Na het eerste half jaar van het verblijf vindt het eerste verlot van de groep plaats³³. Indien dit verlot goed verloopt wordt met de oudergroep een bepaalde verloffrequentie afgesproken. Het verlot geeft een duidelijke indicatie of ouders klaar zijn om hun kind weer thuis in het gezin op te nemen. Het verloop van het verlot wordt doorgesproken tijdens de begeleidingsbezoeken of telefonische contacten van het maatschappelijk werk.

In de laatste fase gaat Den Engh actief met de ouders aan de slag om de terugkeer van de jongere voor te bereiden. De maatschappelijk werker, waar nodig ondersteund door de orthopedagoog, probeert onder meer in ge-

Noot 33 In de halfjaarlijkse multidisciplinaire opvoedingsplanbespreking wordt per individu de mogelijkheid tot, cq. het verloop van het verlot besproken. Bij de start van het verlot wordt voor de PIJ-ers het recidive risico ingeschat onder andere door de gedragsdeskundigen.

sprekken de gezagsrelatie tussen ouders en kind te versterken. In sommige gevallen adviseert Den Engh de ouders dat een jongen beter niet meer thuis kan komen wonen. Voor hem wordt dan zelfstandige woonruimte gezocht of wordt de jongen naar een Kamer Trainings Centrum (KTC) verwezen. Den Engh heeft aangegeven dat in de meeste gevallen de ouders zich kunnen vinden in het perspectief van Den Engh.

4.7 Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen

Den Engh heeft als justitiële jeugdinrichting te maken met de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen (Bjj). In bijlage 6 wordt kort uitleg gegeven over de Bjj en de evaluatie van deze wet in 2003. Naar de mening van Den Engh belemmert deze wet de uitvoering van de opvoedingstaken en daarmee de SGS-methode. De volgende citaten uit het Jaarplan 2004 geven inzicht in de opvatting van Den Engh over de Bjj: *"Niet langer staat in de Beginselenwet de opvoeding centraal. In plaats daarvan spelen rechten en plichten van de instelling en de jeugdige de hoofdrol."*

"Niet alleen zijn in de Beginselenwet zo goed als alle opvoedingstermen uit de wet weggelaten. De hele wet ademt een geest van wantrouwen jegens justitiemedewerkers. ... In de Beginselenwet zijn opvoedingsinterventies verschoven naar machts- en beheersinterventies. De geest van de wet is ongetwijfeld een andere, maar instellingen die het van de ouders gedelegeerd opvoedingsgezag serieus invulling willen geven, worden in de praktijk door de letter van de wet ernstig belemmerd in hun functioneren, in plaats van ondersteund bij hun opvoedingstaken."

Wij merken op dat het in de evaluatie van de Bjj geconstateerde spanningsveld tussen regels en ruimte voor pedagogisch optreden duidelijk naar voren komt in de visie op en de naleving van de Bjj door Den Engh. Naar de opvatting van Den Engh zou de evaluatie van de Bjj vertrekpunt moeten zijn voor een discussie die aandacht schenkt aan de maatschappelijke opvoedingstaak van een justitiële jeugdinrichting. Daarbij is het van groot belang dat maatschappelijk wordt aanvaard dat de aan een inrichting toevertrouwde jongeren niet als volwassenen moeten worden benaderd en derhalve worden opgesloten, maar moeten worden opgevoed omdat zij minderjarig zijn.

Knelpunten in de naleving van de Bjj door Den Engh

Er zijn diverse aspecten te benoemen waar sprake is van een discrepantie tussen de Bjj en de wijze waarop deze in de praktijk door Den Engh wordt toegepast. Deze aspecten zijn (in willekeurige volgorde):

- afhandeling ontvluchtingen en onttrekkingen
- (orde)maatregel van uitsluiting van het verblijf in de groep
- groepsstraffen
- bezoekenregeling
- telefoneren door pupillen
- postontvangst
- verlofregeling
- kleding
- klachten

Hieronder wordt een korte beschrijving³⁴ van deze aspecten gegeven.

Afhandeling ontvluchtingen en onttrekkingen

In het recent uitgekomen Inspectierapport staat dat Den Engh in haar beleid niet eenduidig voorschriften heeft vastgelegd ten aanzien van de uitvoering van het handelen bij ontvluchtingen en onttrekkingen. De uitvoeringspraktijk is zeer gevarieerd en op maat gesneden, waarbij medewerkers van Den Engh vaak zelf de jongens terughalen.

Ten aanzien van het melden van bijzondere voorvallen bij DJI hanteert Den Engh eigen gedragsregels die afwijken van de wettelijke voorschriften. De leiding van Den Engh geeft veel ruimte voor interpretatie van de wettelijke regels, waardoor medewerkers vanuit betrokkenheid met Den Engh en haar jongens, naar hun oordeel zonedig grensoverschrijdend handelen en bloot staan aan mogelijk geweld bij het terughalen van jongens. De inspectie schat dit risico hoog in omdat ontvluchtingen en onttrekkingen regelmatig voorkomen en de gevolgen van grensoverschrijdend gedrag groot zijn voor:

- het personeel (bijvoorbeeld huisvredebreuk, opsporen zonder bevoegdheid, creëren van onnodig risicovolle situaties);
- de jongens (bijvoorbeeld onnodig geweld);
- de omgeving (loslopende jongens met gevaarrisico, uit de hand gelopen aanhouding).

De inspectie beoordeelt de handelswijze van Den Engh met betrekking tot het terughalen van jongens als een niet acceptabel risico voor personeel, jongens en omgeving. Uit ons onderzoek blijkt dat Den Engh van mening is dat deze handelwijze wel past binnen hun methodiek waarin opvoeden centraal staat (met als argument dat je als opvoeder eerst zelf naar 'je eigen kind' gaat zoeken alvorens de politie te bellen). Den Engh geeft pas een jongere als weggelopen door aan Justitie op het moment dat men deze niet kan vinden. Daarmee houdt Den Engh zich niet aan de hiervoor geldende wettelijke termijn van directe melding.

Artikel 40 Bjj geeft het personeel van een JJI, ook bij begeleid verlof, bevoegdheden om geweld toe te passen. Waar aan getwijfeld kan worden is of deze bepaling ook geweld kan legitimeren als de jeugdige is vertrokken en nadien wordt opgespoord en weer wordt teruggehaald. Anderzijds, als de jeugdige vrijwillig meegaat, is er geen juridisch probleem.

Maatregel van uitsluiting van het verblijf in de groep

De maatregel van uitsluiting van het verblijf in de groep (artikel 24 Bjj) wordt doorgaans binnen Den Engh toegepast in de vorm van een korte time-out, dat wil zeggen het voor enkele minuten of enkele uren naar de kamer sturen van één of meer jongens. Daarbij ziet Den Engh deze time-out meer als pedagogische interventie dan als ordemaatregel. De Bjj bepaalt dat de di-

Noot 34 Deze beschrijving is grotendeels gebaseerd op:

- Inspectierapport: De grenzen van Den Engh, januari 2005.
- De notitie 'Knelpunten in de Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen' geschreven door mr. Van Beurden en mr. Tiems in opdracht van Den Engh (september 2004);
- Een rapportage van de Raad voor de Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming naar aanleiding van een toezichtbezoek aan Den Engh op 10 oktober 2002;
- De afstudeeropdracht 'Jeugdbeginselenwet in Den Engh' geschreven door mw. Weijman en mw. Kasbergen (juni 2004).

recteur de jongen in de gelegenheid dient te stellen te worden gehoord alvorens deze beslist omtrent de uitsluiting van het verblijf van de groep of achteraf (indien de uitsluiting langer dan 15 uur duurt). Ook moet volgens de Bjj een schriftelijke mededeling aan de jongen worden gegeven.

Dit wordt door Den Engh niet gedaan. Den Engh wijst daarbij ook op onduidelijkheid in de wetgeving. Den Engh stelt dat de huisregels zoals deze zijn voorgeschreven bij ministeriële regeling in tegenspraak zijn met de Bjj. Bij het uitsluiten van het verblijf in de groep of deelname aan activiteiten, waarbij uitsluiting onmiddellijk noodzakelijk was en korter heeft geduurd dan 15 uur, is het niet wettelijk vereist om een mededeling te geven of de jongen (achteraf) te horen. In dat geval geldt toepassing van artikel 24, derde lid, Bjj (ordemaatregel door medewerker in spoedgevallen). Er geldt geen verplichting de jeugdige voorafgaande aan de maatregel te horen. De schriftelijke mededeling is pas aan de orde als de directeur (in vervolg op de maatregel van de medewerker) heeft besloten een ordemaatregel te nemen. Van overtreding van de wet is dus geen sprake. De time-out wordt in veel JJI's gebruikt en is als zodanig niet in de Bjj geregeld.

Het is ons niet bekend hoe vaak Den Engh uitsluiting van verblijf in de groep langer dan 15 uur toepast, en dus in welke mate Den Engh de Bjj hiermee overtreedt.

Groepsstraffen

In Den Engh kunnen jongens tijdens hun verblijf in het kader van de SGS-methodiek gezamenlijk verantwoordelijk worden gesteld voor incidenten die in de groep plaatsvinden. Een dergelijke collectieve strafmaatregel staat altijd in verband met het gedrag. Zo kunnen er bij ongewenst gedrag binnen de groep onvoorspelbare sancties worden opgelegd, zoals na nachtelijk kabaal de bedden van alle kamers weghalen, extra sport, een collectieve time-out, een afmattend nachtprogramma of actief negeren.

De Bjj kent geen strafmogelijkheden om een hele groep aan te spreken op de collectieve verantwoordelijkheid voor de misdrijvingen van individuele groepsleden. De Bjj kent daarentegen wel ordemaatregelen die ook jeugdigen kunnen treffen die voor een bepaald incident niet verantwoordelijk zijn. Als het rommelt in een groep kan dat zeer wel aanleiding zijn om ordemaatregelen te nemen die ook de 'onschuldigen' treffen.

Bezoekregeling

Artikel 43 van de Bjj bepaalt dat een jeugdige recht heeft om gedurende tenminste één uur per week op in de huisregels vastgestelde tijden en plaatsen bezoek te ontvangen. Den Engh wijkt daarvan af door in samenspraak met de ouders deze wekelijkse uren samen te voegen in een groepsgewijze bezoekenmiddag. Deze afwijkende bezoekenregeling kent een praktische achtergrond (lange reistijd voor ouders). Daarnaast acht Den Engh wekelijkse bezoeken niet haalbaar in verband met het activiteitenprogramma. Inmiddels is een klacht over de bezoekenregeling door een jongen gegrond verklaard door de beklagcommissie. Den Engh beperkt met de bezoekenmiddag de rechten die de jeugdige heeft op grond van artikel 43 van de Bjj.

Hoewel de wet voorschrijft dat de jeugdige het recht heeft om ten minste één uur per week bezoeken te ontvangen, staat niets echter in de weg om in onderling overleg af te spreken dat er niet wekelijks bezoeken plaatsvinden, maar dat het bezoeken wordt geconcentreerd in een bezoekenmiddag. Op grond van de wet zal de jeugdige het recht op wekelijks bezoeken niet ontzegd kunnen worden, maar het is dan aan Den Engh de ouders erop te wijzen dat

bezoek op dat moment zeer ongewenst is.

In de eerste drie weken (omsluitingsfase) wordt er geen bezoek van ouders toegelaten. Den Engh heeft hiervoor wel de wettelijke mogelijkheid. Zij acht bezoek in die periode niet wenselijk gezien het belang van de groepsvorming en de gewenste 'breuk' met het verleden in de omsluitingsfase. Den Engh beschikt over de wettelijke mogelijkheid om een bezoeker voor een periode van ten hoogste vier weken te weigeren, op basis van diverse gronden zoals in het belang van de uitvoering van het verblijfs- of behandelplan. Echter de reden van weigering moet dan wel terug te vinden zijn in de individuele behandelplannen. De directeur kan steeds per individu de beslissing nemen om in de eerste drie weken geen bezoek van ouders te ontvangen. Den Engh maakt geen gebruik van deze mogelijkheid. De toepassing van de individuele uitzonderingsmogelijkheid wordt door Den Engh als onpraktisch beschouwd, aangezien het feitelijk om een generieke maatregel gaat. Daarmee bestaat er ook ten aanzien van het niet toestaan van bezoek in de eerste drie weken een discrepantie met de Bjj. Maar ook wat betreft het uitsluiten van bezoek gedurende de eerste weken van verblijf geldt dat het aan Den Engh is om aan ouders uit te leggen dat het beter voor de jeugdige is als hij geen bezoek ontvangt. Opvallend is dat Den Engh kennelijk vindt dat de regelgeving knelt, terwijl van de mogelijkheden die de regelgeving biedt geen gebruik wordt gemaakt.

Telefoneren door pupillen

In artikel 44 van de Bjj is bepaald dat de jongere het recht heeft tenminste tweemaal per week op in de huisregels vastgestelde tijden en plaats met behulp van een daartoe aangewezen toestel gedurende tien minuten één of meer telefoongesprekken te voeren met personen buiten de inrichting. De directeur kan op grond van diverse in de wet omschreven belangen bepalen dat op de door of met de jongere gevoerde telefoongesprekken toezicht wordt uitgeoefend.

Over het algemeen is er één vaste belavond per week en wordt de tweede belavond in overleg met de groep vastgesteld. Doorgaans wordt er door een groepsofvoeder toezicht gehouden op de telefoongesprekken. Dit past binnen de kaders van de Bjj.

Ook geldt binnen Den Engh dat een jongen die telefonisch contact wil hebben met zijn advocaat eerst een schriftelijke aankondiging moet sturen aan de advocaat met het moment van contact. Op deze wijze probeert Den Engh het telefoneren met de advocaat enigszins te reguleren om te voorkomen dat de jongens om 'ieder wissewasje' overleg willen hebben met hun advocaat. In de notitie 'Knelpunten in de Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen' wordt hierover het volgende gesteld:

"Volgens artikel 7.4 van de huisregels mag de jeugdige telefoneren met geprivilegieerde personen als het noodzakelijk en mogelijk is...

Om het telefoneren met de advocaat toch enigszins te reguleren zou in artikel 7.4. kunnen worden opgenomen wie bepaalt of het door de jeugdige gewenste gesprek noodzakelijk en mogelijk is... Een groepsleider lijkt in staat te zijn om te kunnen beoordelen of een dergelijk gesprek mogelijk is. Is het niet mogelijk, dan kan het op dat moment niet gevoerd worden."

Postontvangst

In artikel 41 van de Bjj is bepaald dat de jongere het recht heeft post te ontvangen. Daarnaast is de directeur bevoegd enveloppen of andere poststuk-

ken bestemd voor de jongere op aanwezigheid van bijgesloten voorwerpen te onderzoeken in aanwezigheid van de betrokken jongere. Ook is de directeur in nader omschreven situaties bevoegd toezicht uit te oefenen op de inhoud van brieven of andere poststukken, met uitzondering van een lijst van nader omschreven geprivilegieerde contacten (waaronder justitiële autoriteiten).

Binnen Den Engh geldt als regel dat post van officiële instanties in het bijzijn van een medewerker door de jongen wordt geopend. In het geval er afspraken en vervolgacties uit de brief volgen, maakt de medewerker een kopie. Vervolgens worden de afspraken en/of vervolgacties in de agenda gezet en wordt door de instelling bewaakt dat de jongen deze nakomt. Deze regel is ingevoerd omdat het veelvuldig is gebeurd dat een jongen niet op afspraken, zoals een zitting, verscheen.

Verlofregeling

Binnen Den Engh wordt het verlof langzaam opgebouwd. In de eerste weken wordt geen verlof toegestaan. Over het algemeen vindt het eerste verlof plaats vanaf het moment dat een groep daaraan toe is, gemiddeld genomen na een half jaar. Daarna wordt het verlof op basis van de individuele ervaringen verder uitgebreid. Bij de beoordeling van het te verlenen verlof wordt door Den Engh geen onderscheid gemaakt tussen civiel- of strafrechtelijk geplaatste jongens.

De Bjj maakt wel onderscheid tussen een jongere die in een inrichting verblijft op grond van een civiele plaatsing en een jongere met een strafrechtelijke plaatsing. Voor de civiel geplaatste jongere geldt op basis van de Bjj dat deze in de gelegenheid moet worden gesteld tenminste één maal per 6 weken voor een periode van tenminste 12 uur de inrichting te verlaten. Hier- van kan door de directeur van de inrichting worden afgeweken, indien:

- De mogelijkheid voor de jongere ontbreekt om het verlof op verantwoorde wijze door te brengen.
- De jongere een gevaar voor zichzelf of de omgeving oplevert.

Ten aanzien van de strafrechtelijk geplaatste jongeren is in de Bjj bepaald dat de directeur de jongere in gelegenheid kan stellen de inrichting te verlaten bij wijze van verlof. Als voorwaarde voor een dergelijk verlof geldt dat de jongere zich tijdens het verlof niet aan enig misdrijf schuldig zal maken. De beoordeling voor het verlof ligt bij de directeur. Bij de beoordeling dient het belang van de jongere te worden afgewogen tegen de risico's voor de continuïteit van de tenuitvoerlegging en voor de maatschappelijke orde en veiligheid.

Geconstateerd kan worden dat Den Engh bij de toepassing van de verlofregeling standaard afwijkt van de termijn van zes weken voor civiel geplaatste jongens in de beginperiode van de verblijf. De ervaring van Den Engh is dat in de eerste periode het risico van weglopen tijdens verlof en betrokkenheid bij delicten tijdens verlof te groot zijn om het verlof op een verantwoorde wijze door de jongen te laten doorbrengen. Daarmee lijkt Den Engh te handelen binnen de uitzonderingsbepalingen om te kunnen afwijken van het zeswekelijkse verlof van civielrechtelijk geplaatste jongeren. Deze beoordeling dient echter wel per jongere gemaakt te worden, en niet per groep. Ook dient de directeur de jongere in de gelegenheid te stellen om te worden gehoord en een schriftelijke mededeling te geven.

Kleding

In de Bjj is bepaald dat de jongere recht heeft op het dragen van eigen kleding en schoeisel, tenzij die een gevaar kunnen opleveren voor de orde of de veiligheid in de inrichting. Hij kan worden verplicht tijdens de deelname aan activiteiten of sport aangepaste kleding of schoeisel te dragen. In de huisregels kunnen regels worden gesteld omtrent de wijze van gebruik en onderhoud van kleding en schoeisel.

De jongens binnen Den Engh dragen per leefgroep uniforme kleding. De kleding is geïndividualiseerd door in de kleding aangebrachte namen. De achtergrond voor het dragen van uniforme door Den Engh uitgereikte kleding is driedelig:

- de kleding slijt snel door de activiteiten die de jongeren ondernemen;
- de uniforme kleding onderstreept het groepsgevoel;
- de uniforme kleding voorkomt chantage en hiërarchie onder de jongens.

Uit de notitie 'Knelpunten in de Beginselenwet Justitiële Jeugdinstellingen' komt naar voren dat in de wetgeving geen nadere definities worden gegeven van de begrippen 'eigen' kleding en 'activiteit'. Dit lijkt Den Engh de ruimte te bieden om in de eigen huisregels op te nemen dat de jongen verplicht is om gedurende het hele dagprogramma bepaalde voorgeschreven kleding en schoeisel te dragen. Daarmee zou het gebruik van uniforme inrichtingskleding door Den Engh niet strijdig zijn met de Bjj.

Klachten

Klachten worden door Den Engh zo veel mogelijk intern opgelost, zowel door de groepsopvoeders als door de maandcommissaris die eens per maand alle jongens spreekt over het reilen en zeilen binnen Den Engh. De jongeren kunnen altijd een officiële klacht indienen. In Den Engh is sinds de inwerkingtreding van de Bjj een explosieve stijging van het aantal klachten door jongeren zichtbaar. In 2003 zijn er in totaal 903 klachten ontvangen, waarvan er 600 zijn afgehandeld en 10 gegrond zijn verklaard. In 2002 waren er in totaal 120 klachten, waarvan er 31 zijn afgehandeld en 3 gegrond zijn verklaard.

Den Engh benoemt diverse oorzaken voor deze klachtentoeename, waaronder capaciteitsuitbreiding, de invoering van de Bjj én de begeleiding van de veelplegers. (In 2003 waren 30 jongens verantwoordelijk voor de klachten, waarvan tweederde afkomstig van de groep veelplegers.) Den Engh ervaart het veelvuldig gebruik van de klachtmogelijkheden op grond van de Bjj als knelpunt, gezien de gevraagde tijdsinvestering bij de behandeling van klachten.

4.8 Toetsingskader: continuïteit van het programma

In de 'What Works' literatuur worden ten aanzien van de continuïteit van het programma twee elementen onderscheiden, namelijk het terugvalpercentage en nazorg. Belangrijk bij terugvalpreventie is dat er aandacht besteedt wordt aan het jongeren leren onderkennen van kenmerken die leiden tot het plegen van een delict en het leren doorbreken van die kenmerken.

Toetsingsvragen: Continuïteit van het programma
--

- Wordt er aandacht besteed om de delinquent bij zichzelf de kenmerken te leren onderkennen die leiden tot het plegen van een delict?
- En om de delinquent te leren deze te doorbreken?
- Wordt de cliënt begeleid bij maatschappelijke reïntegratie?

Wordt er aandacht besteed om de delinquent bij zichzelf de kenmerken te leren onderkennen die leiden tot het plegen van een delict?

Nee.

Den Engh besteedt, zoals al eerder naar voren is gebracht ten aanzien van de individuele jongeren geen specifieke aandacht aan het delict. Impliciet zijn zij bezig met het herstellen van de opvoeding, zodanig dat zij daarmee recidive trachten te voorkomen. De individuele kenmerken die ten grondslag hebben gelegen aan het delict, krijgen in de methodiek geen aandacht. Uitzondering hierbij vormen de zedendelinquenten, hoewel daar meer wordt ingegaan op het omgaan met aspecten rond gezag en macht, dan met het ontwikkelen van empathie voor het slachtoffer. Door het lage niveau van deze jongeren acht Den Engh dat niet haalbaar. De verlopen worden wel geëvalueerd en besproken. Indien er iets misgaat (toch weer foute vrienden opgezocht, wegloopgedrag) wordt dit besproken met de betreffende jongere.

En om de delinquent te leren deze te doorbreken?

Nee. (Zie hierboven)

Wordt de cliënt begeleid bij maatschappelijke reïntegratie?

Nee.

Den Engh stelt dat jongeren langzaam worden voorbereid op het leven buiten Den Engh en dat het programma gericht is van een gesloten naar een open setting. In het laatste half jaar van het verblijf staat het zoeken van een zinvolle dagbesteding centraal. De jongeren lopen stage veelal buiten de instelling, dit met het doel om de maatschappelijke reïntegratie positief te beïnvloeden. In de praktijk blijkt deze individuele fase echter vaak te kort of te beperkt.

Voor sommige jongeren bestaat dan de mogelijkheid om Fase vijf in te zetten. Den Engh heeft geen duidelijke eindtermen benoemd. Niet helder is wat een jongere geleerd moet hebben bij afronding van het programma. Er wordt bovendien niet systematisch aandacht besteed aan het aanleren van praktische vaardigheden (zoals gebruik maken van openbaar vervoer, bank/giro, leren koken, budgetteren etc.). Alleen als een onderdeel logisch aan de orde komt wordt er aandacht aan besteed, bijvoorbeeld bij het plannen van de reis van de inrichting naar huis. Door de specifieke cultuur en omgangsvormen (geen psyche-klimaat) is de overgang naar de maatschappij bovendien erg groot. Ook is de nazorg die in een vrijwillig kader wordt uitgevoerd door Den Engh, beperkt te noemen.

4.9 Conclusie

Dit hoofdstuk heeft geleid tot de volgende beantwoording van de volgende onderzoeksvragen:

Hoe ziet het programma van Den Engh eruit?

De aanpak van Den Engh is gericht op het zodanig stimuleren van de groep dat zij zich na twee jaar als gezonde mensen kunnen beheersen. De aanpak

is onderverdeeld in een viertal fasen die gedurende twee jaar doorlopen worden, waarbij de ontwikkeling van de groep bepalend is voor het tempo. De activiteiten zijn heel belangrijk voor de sociogroepsvorming en zijn avontuurlijk, uitdagend en afwisselend, maar taak en functie gericht. Op deze manier doen de jongeren positieve leerervaringen op, waardoor hun zelfbeeld en motivatie groeit. Bovendien wordt door de activiteiten het onderwijs geïntegreerd in de aanpak. Dat betekent dat de jongeren vooral in het begin spelenderwijs leerervaringen opdoen. Het belang van de ondersteuning van de ouders wordt erkend, maar zij spelen op dit moment nog een bescheiden rol in de aanpak.

In hoeverre is de bejegening in de Den Engh aanpak strijdig met de Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen?

Geconcludeerd kan worden dat op een aantal punten Den Engh in strijd handelt met de Bjj. Hierbij wordt, volgens Den Engh de methodiek en het belang van het kind als uitgangspunt genomen, ongeacht de strijdigheden met de wet. In het onderzoek verricht door de Inspectie Jeugdzorg³⁵ is geconcludeerd dat Den Engh een eigenstandige positie claimt ten opzichte van bestaande wetgeving op het gebied van opleiding, selectie en plaatsing. Het belang van de jeugdigen en het personeel is bij Den Engh goed gediend met uitzondering van onder meer een niet acceptabel risico ten aanzien van veiligheid bij het terughalen van jongeren. Dit laatste aspect geldt alleen als de jongere niet vrijwillig mee teruggaat.

Noot 35 De grenzen van Den Engh. De gevolgen van de werkwijze van Den Engh voor jeugdigen, personeel en omgeving. Inspectie Jeugdzorg, Utrecht, 2005.

5 Kwaliteitsvoorwaarden

In dit hoofdstuk wordt een element uit het toetsingskader beschreven, namelijk de personele en materiële randvoorwaarden.

5.1 Personeel

Binnen Den Engh werken zo'n 250 medewerkers. De groepsopvoeders vormen de grootste groep medewerkers binnen de personeelsformatie. Zij geven uitvoering aan de SGS-methodiek in de leefgroepen. Daarmee vormen zij de groep medewerkers die primair verantwoordelijk is voor de uitvoering van de aanpak in de praktijk. De aandacht in deze paragraaf gaat dan ook vooral uit naar deze groep medewerkers.

Naast de groepsopvoeders zijn de drie procesbegeleiders van belang bij de uitvoering van de aanpak in de praktijk. Zij zijn de kwaliteitsbewakers van de methodiek op de werkvloer en lopen gevraagd en ongevraagd dagelijks langs de groepen. Ook spelen de heren Koning en dr. G. de Lange (ontwikkelaars van de SGS-methodiek) een centrale rol ten aanzien van de opleiding en intervisie van de groepsopvoeders. Beide houden zich bezig met de (door)ontwikkeling van de SGS-methodiek, waarbij de heer De Lange veel zaken bedenkt en de heer Koning de gedachten vertaalt naar praktisch handelen. Koning neemt ook de interne opleiding en de supervisie voor zijn rekening. Dit heeft als consequentie dat de interne opleiding sterk afhankelijk is van twee personen.

De groepsopvoeders zijn gedurende de periode van verblijf van een groep jongens in Den Engh verbonden aan één leefgroep. Zij gaan als het ware een moreel contract aan met de geplaatste jongens: met elkaar beginnen en met elkaar eindigen. Dit wordt zo benoemd door de groepsopvoeders zelf. In de praktijk lukt dit niet altijd omdat bepaalde vaardigheden van een groepsopvoeder in een ander team gewenst zijn, waardoor een overstap naar een ander team tussentijds wordt gemaakt. De groepsopvoeders geven aan dit jammer en soms moeilijk te vinden, omdat zij dan hun verplichting tot de jongens niet nakomen.

In deze paragraaf zoomen we in op het personeel. Daarover valt veel te zeggen. We gaan achtereenvolgens in op:

- samenstelling van de teams (groepsleiding);
- functie-eisen en achtergrond groepsopvoeder;
- personeelsaanneem en –beoordeling;
- opleiding;
- personeelsverloop.

Samenstelling van de teams

De groepsopvoeders (gemiddeld 8 per groep) en de teamleiders (2 per groep die meewerkend voorman zijn: een leidinggevend teamleider en een inhoudelijk teamleider) vormen met elkaar de groepsleiding. Er wordt nadrukkelijk aandacht besteed aan de samenstelling van de groepsleiding. Dit vindt plaats door de procesbegeleiders in overleg met het sectorhoofd. De inzet bij de samenstelling van de groepsleiding is om een zo divers en breed mogelijk team van groepsopvoeders neer te zetten waarbinnen alle beno-

digde vaardigheden en expertise gebundeld is.

De groepsopvoeders verschillen in expertisegebieden (zoals sport, auto-techniek en rijvaardigheid, techniek en logistiek of horeca). Ook verschillen de groepsopvoeders in benaderingswijzen richting de jongens; de ene groepsopvoeder beschikt over meer empathie en sociaal-emotionele vaardigheden, de andere groepsopvoeder is meer disciplinerend en beschikt over meer natuurlijk gezag. Deze verschillen tussen groepsopvoeders worden door Den Engh als functioneel beschouwd. Bij de samenstelling van de teams van groepsleiding wordt juist rekening gehouden met deze verschillen.

Er zijn binnen Den Engh een beperkt aantal vrouwen (ongeveer 5-8) als groepsopvoeders werkzaam. De vrouwen die starten, redden het vaak niet. Dit wordt geweten aan het feit dat de hechtingsgestoorde jongens de ervaring met hun moeder projecteren op de vrouwelijke groepsopvoeders, die het daardoor extra zwaar krijgen. Verder geeft Den Engh aan dat Marokkaanse jongens niet altijd vrouwelijke begeleiders accepteren. Door de geïnterviewde groepsopvoeders wordt aangegeven dat zij de inbreng van hun vrouwelijke collega's zeer op prijs stellen, omdat zij ervaren dat deze over het algemeen sterker zijn in het 'invoelen' van de jongens en daarover kunnen communiceren. Ook voor het evenwicht binnen de groepsleiding worden de vrouwelijke groepsopvoeders door hun mannelijke collega's gewaardeerd.

De teams worden eveneens beschouwd als SGS-groepen, dat wil zeggen dat van hen wordt verwacht dat zij op een zelfde manier functioneren en communiceren als de leefgroepen. Daarmee worden onder meer een functionele relatie tussen collega's, inzicht in ieders sterke en zwakke punten, samenwerking, feedback en open communicatie als belangrijke ingrediënten voor een succesvol team beschouwd. Voor de uitvoering van de SGS-methodiek achten de groepsopvoeders het van belang dat zij elkaar aanvullen en aanspreken op bijvoorbeeld consequente hantering van een zelfde opvoedingsstijl vanuit de groepsleiding. Ook moeten zij elkaar scherp houden ten aanzien van de programmering (activiteiten). Aangezien de SGS-methodiek geen volledig uitgeschreven handboek is, maar juist een aanpak waarbij continue dient te worden ingespeeld op de groepsontwikkeling en -behoefte, is onderlinge feedback tussen de groepsopvoeders voor de kwaliteit van de uitvoering van groot belang.

De teams worden na ongeveer twee jaar door elkaar gemengd, zodat ook de samenwerking tussen de groepsopvoeders steeds om investering vraagt. Den Engh is van mening dat ook de teams van de groepsleiding verandering en verfrissing nodig hebben om scherp en kritisch te blijven en niet in vaste patronen, sociale werkrelaties en routines te vervallen.

Functie-eisen en achtergrond groepsopvoeder

De groepsopvoeder geeft direct vorm aan het primaire opvoedingsproces van de leefgroep. Daarmee is de kwaliteit van de groepsopvoeder cruciaal voor de 'juiste' uitvoering van de SGS-methodiek. De groepsopvoeder wordt door Den Engh beschouwd als het kapitaal van de instelling.

Op basis van de interviews moet de groepsopvoeder aan de volgende eisen voldoen (in willekeurige volgorde):

- groepsmens, teamspeler;
- dynamisch, actief;
- flexibel;
- gestructureerd, gedisciplineerd;
- groot inlevingsvermogen;
- ouder dan 25 jaar en jonger dan 40 jaar;
- programmering meebrengen, dat wil zeggen concrete activiteiten vanuit een bepaald werkveld kunnen verzorgen of specifieke vaardigheden in een team kunnen inbrengen (dit wordt benoemd als: zorg, handjes, veiligheid of structuur);
- 'stevig in je schoenen staan';
- geen denker, maar een doener.

De gewenste achtergrond van de groepsopvoeders is met de introductie van de SGS-methodiek binnen Den Engh (1996/1997) veranderd. Den Engh zoekt met name mensen die ervaring hebben in het leiding geven aan en het participeren in groepen. Volgens de geïnterviewden bij Den Engh is gebleken dat medewerkers met ervaring in de marine of het leger vaak beschikken over de combinatie van de benodigde functie-eisen van gestructureerd, dynamisch en samenwerkingsgericht. De meeste geïnterviewde groepsopvoeders zijn eerder werkzaam geweest bij de marine. Zij vertelden dat zij via-via op de hoogte kwamen van Den Engh. Door de enthousiaste verhalen van ex-collega's bij de marine zijn zij ook geïnteresseerd geraakt.

Uit de interviews is een beeld ontstaan van de groepsopvoeders als zeer actieve en betrokken jonge mensen die een grote loyaliteit en verantwoordelijkheid jegens de jongens ervaren, maar met geringe pedagogische kennis.

Personeelsaanname en -beoordeling

De selectie van mensen die solliciteren bij Den Engh vindt in eerste instantie plaats op basis van de ingestuurde sollicitatiebrief. Vervolgens worden de geselecteerde mensen uitgenodigd voor een groepssollicitatiedag. Dit vindt plaats op het terrein van het opleidingsinstituut in Ossendrecht. Deze groepssollicitatie gebeurt in groepen van 14 tot 16 man. Zij gaan activiteiten uitvoeren die ook worden gebruikt in de programmering binnen de SGS-methodiek, en worden beoordeeld op hun deelname en rol in het samenwerkingsproces. Daarbij zijn de procesbegeleiders, het hoofd van het opleidingsinstituut en de heer Koning betrokken. Uit deze groepssollicitatie worden zo'n 4-8 mensen geselecteerd. De sectorhoofden die verantwoordelijk zijn voor de aanname van nieuw personeel bekijken en beoordelen vervolgens deze geselecteerde mensen en voeren het arbeidsvoorwaardengesprek. De groepsopvoeder krijgt over het algemeen een proeftijd van 6 maanden aangeboden. Bij tevredenheid van beide partijen ontvangt de groepsopvoeder vervolgens meestal een contract van 2 jaar. Maximaal wordt een contract geboden voor 6 jaar.

Voor de groepsopvoeders is de teamleider hun direct leidinggevende. De teamleider voert ongeveer twee keer per jaar een functioneringsgesprek met de groepsopvoeder. De sectorhoofden beoordelen de groepsopvoeders. Dit gebeurt op het moment dat iemand in aanmerking komt voor een hogere schaal of een nieuwe aanstelling.

Daarbij ontvangen zij informatie over het functioneren van de betreffende groepsopvoeder van de teamleider én de procesbegeleider. De sectorhoofden verzorgen de functionerings- en beoordelingsgesprekken van de teamleiders. Het hoofd van het opleidingsinstituut verzorgt dit voor de procesbegeleiders, aangezien zij daar organisatorisch zijn ondergebracht om hun onafhankelijkheid van de sectoren te waarborgen.

Opleiding

Het opleidingsbeleid van Den Engh is vrij uniek. Den Engh is van mening dat er eigenlijk geen enkele sociale beroepsopleiding in Nederland bestaat die kennis en visie op het gebied van groepsopvoeding, groepsprocessen en de daarbij passende methodische aanpak in huis heeft. De meeste beroepsopleidingen zijn gericht op scholing op het gebied van individuele hulpverleningscontacten met jongeren en niet op groepsgewijze heropvoeding zoals Den Engh die voorstaat. Vanuit de behoefte van Den Engh tot het neerzetten van de eigen methodiek worden alle medewerkers intern geschoold, waarmee men gekwalificeerd wordt als groepsopvoeder. In het instellingsblad Zenith (nummer 5, december 2002) staat hierover:

"Binnen de bestaande Hogescholen worden studenten sterk gericht op het aangaan van individuele contacten met cliënten. Het uitgangspunt is een vertrouwensrelatie te ontwikkelen die leidt tot veranderingen in opvattingen, belevingen en houding. Dit staat echter haaks op de groepsgerichte benadering en het activiteitenprogramma die kenmerkend zijn voor de Socio-GroepsStrategie van Den Engh....Nergens wordt studenten geleerd om groepsopvoeder te worden, een hele groep jongeren te brengen tot maatschappelijk gangbaar gedrag. Daarom is het steeds noodzakelijker geworden dat Den Engh zélf haar personeel opleidt en gerichte scholing aanbiedt."

De afdeling Begeleiding, Vorming en Opleiding (BVO) is verantwoordelijk voor het opleidingsbeleid binnen Den Engh. De opleiding vindt plaats in een voormalige abdij in Ossendrecht. Deze opleiding kan uitmonden in een HBO-diploma (diploma SPH Inholland Hogeschool). Tevens worden groepsopvoeders in de gelegenheid gesteld de PABO te volgen. Inmiddels hebben bijna 50 groepsopvoeders dit traject succesvol doorlopen.

Een nieuwe medewerker begint met de status assistent groepsopvoeder en kan in een tweejarig traject doorgroeien naar gekwalificeerd groepsopvoeder. Gedurende de eerste vijf maanden wordt gestart met de junioropleiding, die bestaat uit 3 maal 3 dagen interne opleiding, waarin naast kennismaking met de methode, vertaling van de methode naar handelen op de werkvloer (handelingsbekwaamheid) en nadere kennismaking met de organisatie aandacht besteed wordt aan zelfverdediging en veiligheid. Naast deze cursus is er 'training on the job' door de inhoudelijk teamleider. Het programma is afgestemd op de behoefte van het team. Na de eerste twee jaar vindt er een verdiepingsslag plaats in de vorm van een senioropleiding (3 maal 3 dagen) in groepen van 13 medewerkers. Iedere 4 maanden wordt een tweedaagse 'revisie'bijeenkomst in teamverband in Ossendrecht gehouden, begeleid door de heer Koning. Hij geeft ook supervisie aan de drie procesbegeleiders. Intervisie per team wordt gecoördineerd door de inhoudelijk teamleider.

In de opleiding doorloopt een groepsopvoeder een zelfde soort van ontwikkelingsproces als de jongens in Den Engh. Vanuit de wens tot symmetrie van het personeelsbeleid met de methodiek wordt ook gesproken over de

opzet van groepsfunctioneringsgesprekken, dus bespreking van het individuele functioneren van een groepsopvoeder met het gehele team. Ook de ondersteunende diensten krijgen een basiscursus SGS, die anderhalve dag duurt.

Personeelsverloop

Door Den Engh wordt aangegeven dat het personeelsverloop in de afgelopen jaren vrij groot is geweest³⁶. Opvallend is dat dit door de meeste geïnterviewden bij Den Engh niet als een probleem wordt gezien. Zo wordt door een geïnterviewde gezegd: "*De grootste belemmering in het vak is ervaring. Ervaring kan tot routinematig werken leiden, terwijl de SGS-methodiek juist baat heeft bij continue ontwikkeling, vernieuwing en inspelen op de groepsbehoeften.*"

Den Engh vindt continue doorstroom van personeel van belang voor de kwaliteit van de uitvoering van de SGS-methodiek (scherp blijven en geen routines ontwikkelen) en de verdere ontwikkeling daarvan. Nieuw personeel brengt vernieuwing. Tegelijkertijd wordt ook gesignaleerd dat men zuinig moet zijn op behoud van voldoende ervaring met de SGS-methode binnen de teams, zeker in de afgelopen periode van forse uitbreiding van personeel. Het risico bij het ontbreken van ervaring is dat de groepsdynamiek binnen de leefgroepen verslechterd en de normen en waarden wegvallen. De mogelijkheid tot het volgen van een Hbo-opleiding wordt door Den Engh geboden om medewerkers een ontwikkelingsperspectief te geven en daarmee deze medewerkers enige tijd voor Den Engh te behouden. Dit kan een te snelle doorstroom (en daarmee verlies van ervaring) remmen. Tevens ziet Den Engh de opleidingen als instrument om doorstroming van groepsopvoeders naar andere functies (intern en extern) te vergroten.

Ook is Den Engh van mening dat de functie van groepsopvoeder om diverse redenen eigenlijk maximaal 6 jaar is vol te houden. De praktijk is dat medewerkers soms moeilijk overstappen en liever bij Den Engh blijven. Dit wordt volgens één van de sectorhoofden bij Den Engh wel als een probleem ervaren, omdat dit doorstroom belemmert. Er is volgens Den Engh wel vraag naar hun medewerkers vanuit de Raad voor de Kinderbescherming en de Bureaus Jeugdzorg (afdeling jeugdbescherming en reclassering).

Den Engh staat positief tegenover doorstroom van 'hun' medewerkers naar andere jeugdzorginstellingen. Daarmee wordt de gedachtegoed van de SGS-methode verspreid en wordt de functionele relatie binnen de jeugdzorg met de jongeren uitgevent.

5.2 Materiële voorzieningen

Huisvesting

Den Engh is sinds 2003 gehuisvest in een nieuw gebouw. Voorheen werd gebruik gemaakt van vrijstaande paviljoens op het open instellingsterrein. Er is nog steeds sprake van enkele nieuwe paviljoens buiten de hekken van het nieuwe gebouw, die ook gebruikt worden voor de leefgroepen. Echter de

Noot 36 Uit het Bevindingendocument, behorende bij het Inspectierapport, blijkt dat in 2003 in totaal 24 medewerkers zijn uitgestroomd; 17 zijn doorgestroomd naar een andere functie. De instroom aan nieuwe medewerkers bedroeg 64 (25% van totaal aantal medewerkers).

meeste leefgroepen zijn gehuisvest in het nieuwe gebouw welke voldoet aan eisen die door het ministerie van Justitie gesteld zijn aan een justitiële jeugdinstelling met gesloten plaatsen.

Deze nieuwe huisvesting wordt door Den Engh als ongeschikt voor de uitvoering van de SGS-methode beschouwd. Lange tijd heeft Den Engh zich verzet tegen de komst van de nieuwbouw. De bezwaren richten zich vooral tegen de nieuwe huisvesting met hekken, tralies en hoge muren. Den Engh is een opvoedingsinternaat, geen gevangenis, zo is de mening van de medewerkers bij Den Engh. De huisvesting past niet bij de methodiek. De gesloten setting met tralies voor de ramen past niet bij de visie van opvoeden in plaats van opsluiten. De huisvesting kent de volgende nadelen voor de uitvoering van de SGS-methode:

- De leefgroepen van jongens zitten te dicht op elkaar, waardoor de groepen elkaar in de gaten gaan houden en daardoor impulsen van buiten de eigen leefgroep sterker van invloed zijn op het groepsproces binnen de leefgroep.
- Te veel faciliteiten zoals een sportveld, waardoor de groepsopvoeders eerder de neiging hebben om daar (te) snel en (te) gemakkelijk gebruik van te maken, terwijl deze activiteiten doorgaans de samenwerking binnen de groep niet optimaal aanspreken en te weinig verrassing en afwisseling binnen de programmering brengen.
- Ouders schrikken van de huisvesting (vooral bij jongens met civielrechtelijke plaatsing), waardoor zij in sommige gevallen meer weerstand krijgen tegen plaatsing van hun jongen in Den Engh en dit niet bevorderlijk is voor het effect van de heropvoeding van de jongens.
- Drempel voor de jongens om na een buitenactiviteit (d.w.z. buiten de nieuwe huisvesting) weer terug te keren naar de leefgroep; dit heeft negatieve weerslag op de jongens in de groep.
- Behoeft tot uitbreken lijkt groter bij tralies dan bij open deur, want tralies benadrukken de geslotenheid en roepen daarmee weerstand op; zodra mensen worden opgesloten ontstaat de wil om te ontsnappen.

Tevens beschouwt Den Engh de hekken en tralies als een uiting van macht, terwijl zij juist vooral vanuit gezag richting de jongens wil handelen. De insteek van Den Engh is om alleen in de eerste fase van omsluiting vanuit macht te opereren, en zo snel mogelijk naar een gezagsrelatie met de jongens toe te werken. Het nieuwe gebouw straalt geen vertrouwen uit naar jongens en ouders.

Door groepsopvoeders worden de volgende opmerkingen ten aanzien van de nieuwe huisvesting gemaakt:

"De huisvesting brengt met zich mee dat we nog bewuster moeten omgaan met de impact van deze kunstmatige omgeving. De zware deuren moeten heel rustig worden dicht gedaan, om alle opbrengsten van een goede dag in de groep niet teniet te doen door een zware dreun."

"Het gaat bij de SGS-methode om beheersingspatronen te versterken. Jammer dat de hekken dat voor een deel op zich nemen."

Financiële middelen

Uit de interviews met de medewerkers van Den Engh komt een beeld van voldoende financiële middelen naar voren om de SGS-methode en daarmee de programmering uit te kunnen voeren. Wel wordt door alle medewerkers van Den Engh (uitvoerend en management) opgemerkt dat de middelen

krapper zijn geworden. Dit vraagt om een meer bewuste omgang met de beschikbare middelen door de sectorhoofden en teamleiders.

Een sectorhoofd zegt hierover: *"Er komen bezuinigingen aan. Dit betekent dat er op een andere manier met de middelen moet worden omgegaan. Er is een periode te gemakkelijk geld uitgegeven, dat moet nu weer op een andere manier. Dit kan de creativiteit van de groepsopvoeders opnieuw stimuleren."*

Dit wordt door een procesbegeleider als volgt weergegeven: *"Gevolg is dat wanneer je als groepsopvoeder het plan hebt om iets te gaan verven je dat niet meer meteen kunt starten. Nu moet je een bonnetje inleveren en heb je de verf 1 tot 2 weken later. Dat vraagt een andere manier van werken. Nu was het daarvoor ook wel enorm luxe, je kon eigenlijk alles wat je verzor ook uitvoeren. Nu wordt er beter naar het geld gekeken."*

5.3 Organisatie

De insteek van Den Engh is om de organisatie zodanig in te richten dat deze de opvoedingsvisie c.q. de SGS-methode ten goede komt. Den Engh beschouwt dit als het *Total Treatment Design*, waarin het belang van de jongeren voorop staat. Naast de inrichting van het opvoedingsklimaat volgens de SGS methode, is ook de personeelsontwikkeling, zoals het opleidingsbeleid en de personele inzet op consequente en consistente wijze orthopedagogisch ingekaderd. Dit betekent dat vorming van het team van belang wordt geacht, zodat het team van binnenuit kan groeien.

De rol van de orthopedagoog en de psychiater is tevens aangepast aan de SGS methodiek. De behandeling van de psychiater is bijvoorbeeld gericht op het afbouwen van medicatie, waarbij de medicatie de jongeren slechts ondersteunt om het programma te kunnen volgen binnen de groep.

Alle geïnterviewde medewerkers geven een zelfde beeld van de huidige organisatie van Den Engh. Iedereen ziet dat de organisatie in de afgelopen jaren enorm gegroeid is en ervaart daarvan nadelige gevolgen. De organisatie wordt als te log benoemd. Zo kennen de groepsopvoeders elkaar onderling niet altijd meer. Door de groei van de organisatie is de afstand tussen de sectoren (die grotendeels bestaan uit de uitvoerende medewerkers) en de ondersteunende diensten (te) groot geworden. De sectoren hebben niet meer het gevoel dat ook de ondersteunende diensten even betrokken zijn bij de jongens en loyaal zijn aan de SGS-methode.

Een groepsopvoeder zegt: *"Zij hebben geen 'feeling' met de aanpak. Zo begrijpen zij niet dat het enorm belangrijk kan zijn dat er voor iedere jongen een eigen shampoofles is, en als dat niet zo is, dat dat direct geregeld moet worden. Ook het eten kan beter. De kwaliteit van het eten is goed, maar het gaat de jongens vooral om kwantiteit. Grote borden met pasta."*

De medewerkers van de ondersteunende diensten hebben naar de mening van de uitvoerende medewerkers een 'negen tot vijf uur'-mentaliteit. Dit botst soms met het werk in de groepen. Er zijn wel mensen bij de ondersteunende dienst die vroeger op de groepen hebben gestaan. Zij hebben over het algemeen meer begrip voor de werkwijze en daarmee de wensen

van de groepsleiding³⁷.

5.4 Toetsingskader: randvoorwaarden

In deze paragraaf wordt ingegaan op de vragen uit het toetsingskader op het onderdeel van de randvoorwaarden (vraag 8).

Toetsingsvragen: Randvoorwaarden (materieel en personeel)
<ul style="list-style-type: none">
• Voldoen de materiële voorzieningen (huisvesting en financiële middelen)?
• Staan er duidelijke eisen beschreven die gesteld worden aan de (verschillende typen) uitvoerders van het programma?
• Wordt goed opgeleid en gemotiveerd personeel geselecteerd?
• Wordt verzekerd dat het personeel bekwaam wordt en blijft?
• Zijn de uitvoerders toegerust om professioneel om te gaan met verschillen in leerstijlen, capaciteiten, motivatie, et cetera?
• Wordt het personeel beoordeeld?

Voldoen de materiële voorzieningen (huisvesting en financiële middelen)?
Nee.

Hoewel de huisvesting in principe geschikt is voor delinquente jongeren, zijn de medewerkers van Den Engh erg ontevreden over de huisvesting. De nieuwe huisvesting is te veel een jeugdgevangenis, in plaats van een opvoedingsinternaat (opvoeden-straffen). De huisvesting met de tralies en hekken is niet ondersteunend aan de uitvoering van de SGS-methode. Sterker nog, de huisvesting heeft een negatieve invloed op de jongens zelf, het groepsproces en de ouders.

Over de financiële middelen bestaat redelijke tevredenheid. De medewerkers van Den Engh signaleren wel dat de middelen krapper zijn geworden.

Staan er duidelijke eisen beschreven die gesteld worden aan de (verschillende typen) uitvoerders van het programma?

Ja.

De belangrijkste medewerker in het dagelijkse contact met de jongens is de groepsopvoeder. De eisen die aan de groepsopvoeder worden gesteld zijn hoog. De lijst van eisen is lang. De eisen richten zich met name op persoonlijke eigenschappen en niet op opleiding of ervaring. De eisen aan de groepsopvoeder roepen een beeld op van de medewerker als duizendpoot.

Wordt goed opgeleid en gemotiveerd personeel geselecteerd?

Redelijk.

Den Engh selecteert wel op motivatie, maar niet op opleiding en heeft geen problemen met het krijgen van nieuw personeel. Over het algemeen is de respons op vacatures groot en de geschiktheid van de mensen die solliciteren, volgens Den Engh, behoorlijk. Er zitten voldoende geschikte mensen tussen om de vacatures bij Den Engh in te vullen. Opleiding maakt voor Den Engh geen deel uit van de functie-eisen voor een groepsopvoeder. Wel is iedere nieuwe medewerker verplicht om deel te nemen aan de interne oplei-

Noot 37 Den Engh heeft deze afstand tussen uitvoering en ondersteuning onderkend. In de komende periode worden er veranderingen in de organisatie doorgevoerd om de ondersteuning en de staf dichter bij de groepen te brengen. Er komt op korte termijn een reorganisatie waarbij gewerkt gaat worden met meer zelfstandige units. Per unit wordt dan de staf en de ondersteunende diensten toegevoegd zodat de binding met de groepen versterkt wordt. Op die manier is het ondersteunend personeel en de staf (zoals orthopedagogen) directer aan het primaire werkproces gekoppeld. De verwachting is dat deze nieuwe werkorganisatie de betrokkenheid van alle medewerkers vergroot.

ding voor groepsopvoeder. Doordat de medewerkers geen pedagogische ervaring hebben genoten, beschikken ze niet over een referentiekader om de werkwijze van Den Engh tegen af te zetten. Naar motivatie wordt wel gekeken bij de selectie van nieuw personeel. Daarbij is binding met de doelgroep vanuit herkenning, ervaring of betrokkenheid een eis.

Wordt verzekerd dat het personeel bekwaam wordt en blijft (bijvoorbeeld door middel van training)?

Ja.

Alle nieuwe medewerkers volgen de interne opleiding voor groepsopvoeders. Daarnaast wordt groepsintervisie en supervisie door de procesbegeleiders ingezet om de professionaliteit van het personeel te behouden en te vergroten. De Inspectie signaleert ten aanzien van dit aspect wel dat door het intern georganiseerde opleidingstraject de inrichting de kans loopt dat een verkokering optreedt in het uitdragen en uitvoeren van de SGS methode.

Zijn de uitvoerders toegerust om professioneel om te gaan met verschillen in leerstijlen, capaciteiten, motivatie, et cetera?

Redelijk.

Bij de selectie van nieuw personeel en in de basisopleiding wordt niet specifiek aandacht besteed aan de (ontwikkeling van de) vaardigheden van de (toekomstige) uitvoerders om met verschillen in leerstijlen e.d. om te gaan. Den Engh rekent deze vaardigheid niet tot een van de competenties waarover een nieuwe groepsopvoeder dient te beschikken c.q. dient te ontwikkelen. In de praktijk is het wel zo dat de groepsopvoeders aan de hand van de flexibele programmering inspelen op de individuele capaciteiten van de jongeren. De groepsopvoeders doorbreken de hiërarchie binnen de groep door de activiteiten aan te passen aan de mogelijkheden en capaciteiten van de 'zwakke' jongens in de groep, zodat zij ook op onderdelen de 'sterkere' zijn. Op deze manier wordt in de praktijk ingespeeld op de verschillen in capaciteiten van de jongens. Dit is wel altijd ten dienste van de ontwikkeling en de vorming van de groep, en niet gericht op de ontwikkeling van het individu alleen. Met 'training on the job' worden de groepsopvoeders bij het omgaan met verschillen in de groep ondersteund.

Wordt het personeel beoordeeld?

Ja.

De sectorhoofden beoordelen de groepsopvoeders. Dit vindt plaats op het moment dat de groepsopvoeder in aanmerking komt voor een hogere schaal of een nieuwe aanstelling.

6 Monitoring en effect

In dit hoofdstuk komt het laatste element uit het toetsingskader aan de orde, namelijk de doorlopende evaluatie. Allereerst wordt kort in gegaan op het rapportageproces gevolgd door een paragraaf over kwaliteitsbewaking door de procesbegeleiders. Daarna volgt een paragraaf over monitoring en effectmeting. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een paragraaf waarin de toetsingsvragen over doorlopende evaluatie worden beantwoord.

6.1 Rapportageproces

Het rapportageproces is zodanig ingericht dat dit nauw aansluit bij de theoretische achtergrond van de methodiek van De Lange. Uitgangspunt bij de opzet van het rapportageproces was dat de jongeren in de praktijk worden begeleid door de groepsopvoeders. Zij dienen zo min mogelijk tijd 'kwijt' te zijn met het schrijven van rapportages. Den Engh heeft echter in de loop van de tijd erkend niet te kunnen ontkomen aan het opstellen van rapportages.

Er zijn kortweg drie soorten rapportages te onderscheiden:

- Externe rapportages
- Interne rapportages
- Dagelijkse overdrachtsrapportages

Externe rapportages

Er zijn vijf soorten externe rapportages:

1 *Het Opvoedingsplan*

Zes weken na binnenkomst van de jongere wordt allereerst een 'individueel' opvoedingsplan opgemaakt. In dit opvoedingsplan zijn de volgende onderdelen opgenomen:

- Het opvoedingsproces; beschrijving van de ontwikkelingstheorie van dr. De Lange, het opvoedingsprogramma, de gebruikte observatiemethode en de gehanteerde evaluaties.
- De indicatie voor de plaatsing en de diagnose; beschrijving van redenen van opname, ontwikkelingsgeschiedenis en de diagnose.
- Het entreeverslag; beschrijving van medische gegevens bij binnenkomst en het functioneren van de jongere op verschillende ontwikkelingsgebieden tijdens de eerste zes weken van zijn verblijf.
- Conclusie en advies; de conclusie bevat een korte karakterisering van de jongere, een samenvatting van het functioneren van de jongere, de aandachtspunten waaraan gewerkt zal worden en de verwachting ten aanzien van de ontwikkeling van de jongere. Het advies heeft betrekking op de (eventuele) verlenging van de betreffende maatregel of op het aanhouden van een strafzaak, het (eventueel) opleggen van een voorwaardelijke straf met een proeftijd of het ten uitvoer leggen van een straf.

2 *Verlengingsrapport PIJ-maatregel*

Een PIJ-maatregel wordt voor minimaal twee en maximaal zes jaar opgelegd. Er zijn twee soorten rapporten voor een PIJ-maatregel.

- Voortgangsrapport

Dit rapport wordt na een jaar na het opleggen van de maatregel opgesteld en gaat in op de ontwikkeling van de jongeren gedurende het afgelopen jaar. Dit betreft de conclusie uit het opvoedingsplan en de groepsprocesontwikkeling (beschrijving van de samenstelling en ontwikkeling van de groep, de programmering, het groepsproces, de contacten met de thuissituatie en het perspectief). In dit tweede deel is alleen informatie over de groep opgenomen en niet over het individu. Het functioneren van de jongere in de groep, de medische zorg en het milieu van herkomst en perspectief komen ook aan de orde (deze worden gehaald uit het interne verslag van de opvoedingsplanbespreking).

- **Verlengingsrapport**

Dit rapport wordt drie maanden voor verlenging van de PIJ-maatregel opgemaakt. Het bevat dezelfde onderdelen als de voortgangsrapportage, aangevuld met de onderdelen inschatting recidive-risico, behandel noodzaak en een advies geschreven door de orthopedagoog. Geadviseerd kan worden de maatregel met een bepaalde termijn te verlengen of de maatregel op te heffen.

3 *Verlengingsrapport OTS/UHP-maatregel*³⁸

Dit rapport wordt drie maanden voor verlening van de OTS-maatregel opgemaakt. Het bevat dezelfde onderdelen als een voortgangsrapport, aangevuld met de onderdelen inschatting recidive-risico, behandel noodzaak en een advies, geschreven door de orthopedagoog. Geadviseerd kan worden de maatregel met een bepaalde termijn te verlengen of de maatregel op te heffen.

4 *Strafzitting*

Het rapport voor de strafzitting wordt kort voor de zitting opgesteld en kent een zelfde opzet als de andere externe rapportages. Het advies wordt opgesteld door de orthopedagoog. Geadviseerd kan worden een strafzitting aan te houden, een transactie op te leggen, een voorwaardelijke straf met proeftijd op te leggen of een onvoorwaardelijke straf ten uitvoer te leggen.

5 *Eindrapport/rapport ten behoeven van aanmelding extern*

Het eindrapport bevat de indicatie voor de plaatsing en de diagnose uit het opvoedingsplan en wordt opgesteld door de orthopedagoog. Aan de hand van de conclusies van het opvoedingsplan en de opvoedingsplanbesprekingen wordt de ontwikkeling van de jongere beschreven. Eventueel kan dit nog aangevuld worden met een eindconclusie en/of advies in verband met vervolgsplaatsing of vervolgsbegeleiding na afloop van het traject bij Den Engh. De jongere dient toestemming te verlenen voor het doorsturen van het eindrapport naar de (eventuele) vervolgsbegeleiding.

De externe rapportages zijn bestemd voor de rechtbank, de (gezins)voogdijinstellingen, de Dienst Justitiële Inrichtingen en andere externe instanties.

Interne rapportages: verslag opvoedingsplan bespreking

Naast de externe rapportages zijn er ook interne rapportages. Halfjaarlijks wordt over iedere jongere een opvoedingsplanbespreking gehouden, waarin de vooruitgang besproken wordt.

Noot 38 Uithuisplaatsingsmaatregel

De interne rapportage bestaat uit het verslag van de opvoedingsplan-bespreking en is bestemd voor de betrokken interne afdelingen en de (ge-zins)voogdij-instellingen.

De rapportage bevat de volgende onderdelen:

- *Het functioneren van de jongere in de SGS-groep*
Beschrijving van de ontwikkeling van de jongere op de verschillende ontwikkelingsgebieden gedurende de afgelopen periode. De groepsopvoeders vullen ten behoeve van de individuele rapportage de scoringslijst voor beheersingspatronen (SVB) in (zie paragraaf 6.2). Deze lijst wordt door een orthopedagoog omgewerkt in een geschreven verslag.
- *De medische zorg*
- *Milieu van herkomst en perspectief*
- *Conclusie vanuit de opvoedingsplan-bespreking*
- *Actiepunten*
Het betreft een overzicht van de gemaakte afspraken en wie welke actie onderneemt.
- *Onderwijs en arbeid*
Als dit relevant blijkt wordt ten aanzien van onderwijs beschreven op welk niveau een jongen aan de verschillende vakken werkt, hoe zijn inzet en concentratievermogen zijn, hoe hij zich in de groep gedraagt en ontwikkelt en wat zijn perspectief is. Met betrekking tot arbeid wordt beschreven waar een jongen stage loopt, welke werkzaamheden hij verricht en hoe hij daar functioneert. Het gaat hierbij om zaken als op tijd komen, inzet, contact met de werkgever en collega's etc.
- *Individuele behandeling*
De orthopedagoog vermeldt in dit onderdeel of een jongere individuele behandeling heeft. Het gaat hierbij om consulten bij de psychiater, de voortgang van een jongen bij logopedie, individuele gesprekken van een jongen met een orthopedagoog, het volgen van een behandelgroep.

Dagelijkse overdrachtsrapportages

Tenslotte zijn er de dagrapportages, bedoeld voor een soepele overdracht tussen de groepsopvoeders, die voornamelijk gericht zijn op het groepsproces. In deze rapportages besteden de groepsopvoeders aandacht aan:

- de sfeer op de groep;
- de uitgevoerde activiteiten en het verloop daarvan;
- de rol van individuele jongens binnen in de groep.

De rapportage gaat niet specifiek in op elk individueel lid, maar de jongeren komen in het verslag voor als zij of op positieve of negatieve wijze aandacht hebben gevraagd. Door de nachtwaker worden de nachtrapportages opgesteld.

Naast deze rapportages wordt eenmaal per 1 tot 2 maanden een kwadrant-model-bespreking gehouden met de orthopedagoog. De plek en de ontwikkeling van iedere jongen in de groep wordt doorgenomen, waarbij de ontwikkelingen van de groep het uitgangspunt is. Specifiek wordt gekeken naar jongeren die in hun ontwikkeling voor of achterlopen en in hoeverre de programmering aangepast kan worden zodat zij elkaar positief beïnvloeden.

6.2 Kwaliteitsbewaking door procesbegeleiders

In Den Engh zijn drie procesbegeleiders werkzaam; één specifiek gericht op de SGS groepen, één gericht op de Maritieme groepen en één gericht op de groepen veelplegers. De procesbegeleiders hebben bij uitstek de rol van kwaliteitsbewaker in de praktijk. Zij bieden ondersteuning, begeleiding aan de groepen en geven waar nodig feedback. Dagelijks lezen zij de dagrapportages van de groepen door, zodat zij weten wat er zich in de groepen afspeelt. Zij houden bovendien intensief contact met de groepsopvoeders en teamleiders. Dit contact wordt niet structureel gepland, maar het contact vindt plaats via het zogenaamde 'by walking around'. Op het moment dat er ondersteuning nodig is zijn de procesbegeleiders in principe 24 uur per dag beschikbaar.

In de praktijk blijken de volgende aspecten voortdurend aandacht te vragen:

- *Kennis doelgroep*
Het is heel belangrijk dat groepsopvoeders en teamleiders weten waar de jongeren vandaan komen. Of beter gezegd wat de achtergrond van de doelgroep is. Eigenlijk gaat het ook om het vertalen van signalen en gedrag. Wat zit er achter die signalen, wat betekent dat en wat kun je er mee doen. Vanuit Den Engh wordt daar veel aandacht aan besteed. Procesbegeleiders geven aan in te grijpen op het moment dat groepsopvoeders de jongens de schuld geven van het mislukken van de activiteiten. Vanuit de SGS gedachte ligt het mislukken van een activiteit altijd bij de groepsopvoeders. Zij hebben dan bijvoorbeeld een te moeilijk programma voorgesteld.
- *Kennis methodiek*
De procesbegeleiders kijken voortdurend of de groepsopvoeders vanuit de juiste bedoelingen hun werk doen. Als zij bijvoorbeeld in subgroepen werken vanuit de verkeerde bedoelingen wordt er ingegrepen. Het werken met subgroepen is alleen toegestaan op het moment dat sterke personen in de groep uit elkaar moeten worden gehaald om de invloed op de groepsontwikkeling in te perken.
- *Attitude*
Voor jongens is het belangrijk om met de juiste attitude bejegend te worden. De groepsopvoeders hebben daarbij als het ware een moreel contract naar de jongeren. Zij moeten bereidheid zijn om door te vechten voor de groep jongens. Op het moment dat groepsopvoeders een persoonlijke relatie opbouwen met één van de jongens of de betrokkenheid van de groepsopvoeder wordt te groot, dan grijpen de procesbegeleiders in.
- *Programmering*
De procesbegeleiders bewaken tevens het programma. Zij letten erop dat er voldoende afwisseling en uitdaging voor de jongens aanwezig is in de programmering, om verslapping en routine bij de groepsopvoeders te voorkomen.

De procesbegeleiders zijn de kwaliteitsbewakers ('consulenten normalisatie') en zijn verantwoordelijk voor de kwaliteit van de binnengrens. Het sectorhoofd is verantwoordelijk voor de buitengrens. Als de procesbegeleiders er niet uitkomen, kan het sectorhoofd ingrijpen. Op het moment dat de veiligheid en zorg aangetast wordt van de groep via bijvoorbeeld abnormaal gedrag van de groep, escalaties, vernielingen etc. dan wordt het sectorhoofd erbij betrokken.

Regelmatig vindt overleg plaats met de heer Koning, de procesbegeleiders en de sectorhoofden. Tijdens deze bijeenkomsten wordt de SGS methodiek en de praktijk doorgesproken. Voor zowel junior als senior groepsopvoeders is begeleiding mogelijk. Deze begeleiding dient er tevens toe om de methodiek te bewaken. Bovendien is er ruimte om de actuele ontwikkelingen zowel binnen als buiten Den Engh te bespreken. Eens per vier maanden vindt revisie plaats door de heer Koning. Informatie vanuit de praktijk wordt ook teruggekoppeld naar de opleiding. Zij werken met casuïstiek die vers uit de praktijk komt.

6.3 Monitoring en effectmeting

De resultaten van de SGS-opvoeding worden binnen Den Engh in kaart gebracht via twee meetinstrumenten, de ASL (Attitude Sociale Limieten) en de SvB (Scorelijst voor Beheersingspatronen). Met deze testen wordt getracht om na een verblijf op Den Engh verschillen aan te tonen in het gedrag van de jongeren. Daarbij wordt ook specifiek gekeken naar verschillen tussen jongeren die niet met justitie in aanraking zijn gekomen en jongeren die op Den Engh verblijven.

- *ASL, attitude sociale limieten*

De ASL is ontwikkeld om de attitude, de houding te meten van individuele jongeren (12-21 jaar) ten opzicht van sociale limieten (normen en waarden wetten en regels)³⁹. Onder attitude wordt verstaan een gedrags-tendens die ontstaat als men geconfronteerd wordt met bepaalde situaties. Dit wordt vertaald naar gekende reacties (kennis die jongere heeft van reactiemogelijkheden), gewilde reacties (reactiemogelijkheden die de jongeren zou willen uitvoeren) en motivaties (motivaties voor de gewenste reactiemogelijkheid). De ASL bestaat uit 28 situatiebeschrijvingen, waarin per beschrijving een sociale limiet is verweven. Vervolgens worden de jongeren de volgende drie vragen voorgelegd:

- Wat zou men allemaal kunnen doen in zo'n situatie? (gekende reactie, vijf schalen)
- Wat zou jij doen in zo'n situatie? (gewilde reactie, vier schalen)
- Waarom zou jij dat doen? (motivaties, 3 schalen)

De antwoorden worden gecodeerd in van tevoren vastomlijnde categorieën (schalen), zodat de ASL in totaal 12 schalen omvat.

De ASL wordt door de jongeren zelf ingevuld en wordt bij de SGS groepen afgenomen bij binnenkomst. Vervolgens wordt na één jaar de ASL afgenomen en dit wordt herhaald één maand voor uitstroom. De veelplegers krijgen de test tijdens het verblijf twee keer voorgelegd, aan het begin en aan het eind van het verblijf. De overige jongeren ook nog na 1 jaar. Als jongeren Den Engh verlaten hebben worden zij nog driemaal uitgenodigd voor een terugkomdag, waarbij ze de test (tegen een vergoeding) nogmaals dienen in te vullen. De meeste jongens vonden het wel leuk om de test in te vullen. *'Het bleek dat ik altijd vooruit ging. Vragen over verkrachting heb ik altijd doorgekrast. Daar wil ik niks mee te maken hebben.'*

Noot 39 De ASL is gebaseerd op een deel van een eerder verschenen instrument, het Standaard Reactie Instrument (SRI), dat geschikt is om de houding van groepen jongeren ten opzichte van sociale limieten te vergelijken.

De Stichting Jongeren en Sociale Limieten (Stichting JSL) is een stichting die zich met dit onderzoek bezig houdt en de gegevens uit de ASL verwerkt.

- *SvB, Scorelijst voor Beheersingspatronen*
Om te bepalen in hoeverre de jongeren op Den Engh over beheersingspatronen beschikken wordt de SvB gebruikt. De SvB gaat in op de verschillende fasen die de Lange onderscheid. Zo wordt in de vragenlijst onder andere ingegaan op motoriek, verzorging, seksualiteit, wisselvalligheid, conflictsituaties, inlevingsvermogen, emoties uiten, omgang met thuissituatie, zelfvertrouwen, agressie, verstandelijk gebied, zelfstandigheid, positie in de groep en ethisch, esthetisch en religieus gebied. Voor elke jongeren wordt per drie maanden door twee groepsopvoeders een SvB ingevuld. Een uitwerking van de ingevulde SvB's dienen ter onderbouwing van de opvoedingsplanbesprekingen.

Tijdens de afname van bovenstaande testen wordt tevens het onderwijsniveau van de jongeren vastgesteld. Hierbij wordt onder meer De Schiedamse Reken Test (SRT) en de Woordenschattest van het CITO afgenomen.

Follow-up onderzoek door Stichting JSL

Stichting JSL is verantwoordelijk voor het follow-up onderzoek (tot vijf jaar na het verlaten van Den Engh). Tijdens de terugkomdagen neemt zij naast de ASL nog de volgende testen af: de YSR (Youth Self Report) en de CBSA (Competentie Belevingsschaal voor Adolescenten)).

- *YSR (Youth Self Report)*
In deze test, die afgenomen wordt bij uitstroom, wordt gekeken hoe de jongeren tegen zichzelf aankijken. Het doel van deze test is om meer inzicht te krijgen in de individuele achtergronden van de jongeren. Op de terugkomdagen wordt ook deze test nogmaals herhaald, aangevuld met een interview (Delict Self Report). Deze test geeft meer inzicht in de criminele activiteiten van de jongere: is er sprake van recidive en wat zijn de achtergronden hiervan.
- *CBSA (Competentie Belevingsschaal voor Adolescenten)*
Met de CBSA wordt op een gestandaardiseerde wijze een indruk verkregen van de competenties op een zestal specifieke gebieden: schoolvaardigheden, sociale acceptatie, sportieve vaardigheden, fysieke verschijning, gedragshouding en gevoel van eigenwaarde.

6.4 Toetsingskader: doorlopende evaluatie

Toetsingsvragen: Doorlopende evaluatie
<ul style="list-style-type: none">
• Worden gegevens geregistreerd, bijvoorbeeld over aantal deelnemers, afhakers en afmakers?
• Wordt er effectiviteitonderzoek gehouden?
• Wordt de recidive na verloop van een jaar na aanvang van het programma onderzocht?
• Wordt gebruik gemaakt van controlegroepen?

Worden gegevens geregistreerd, bijvoorbeeld over aantal deelnemers, afhakers en afmakers?

Redelijk.

Den Engh houdt een registratie bij met informatie over aantal ingestroomde jongeren, aantal tussentijdse over of -uitplaatsingen en aantal jongeren die het volledige programma hebben doorlopen. Gezien het feit dat gegevens soms handmatig moeten worden verzameld, stellen we wel enige twijfels bij

de betrouwbaarheid en de kwaliteit van de gegevens. Ook is het gebleken dat de gegevens van Justitie en Den Engh niet corresponderen. Zo is het aantal afhakers onbekend.

Wordt er effectiviteitonderzoek gehouden?

Nee.

Stichting JSL voert via het meetinstrument ASL een longitudinale effectstudie uit. Ten aanzien van de ASL is er wellicht sprake van zogenaamd criteriumgeleerd trainen (een jongere wordt specifiek voorbereid om goed te scoren op punten die in een vragenlijst terugkomen). Bovendien is het niet duidelijk in hoeverre de jongeren in justitiële instellingen sociaal wenselijke antwoorden geven met name bij de gewilde reacties. De relatie tussen feitelijke gedrag en de attitude is in het algemeen erg zwak. Het kunnen toepassen van het geleerde in de eigen leefomgeving is in ieder geval nog een volgende intensief te begeleiden stap. Het belangrijkste is echter dat de ASL geen effecten van het programma meet in de zin van vermindering van de kans op recidive.

Wordt de recidive na verloop van een jaar na aanvang van het programma onderzocht?

Nee.

Er wordt door Stichting JSL een Delict Self Report afgenomen bij de jongeren die vrijwillig verschijnen op de terugkomdag (ongeveer een kwart tot één derde van de jongens) en slechts een deel van de jongeren vult deze vragenlijst in. Hierin wordt ingegaan op de criminele activiteiten van de jongere, recidive en de achtergrond ervan. Deze test is afhankelijk van de eerlijkheid van de jongere zelf. Stichting JSL zet deze gegevens niet af tegen de cijfers die bekend zijn bij de politie.

Wordt gebruik gemaakt van controlegroepen?

Nee.

Stichting JSL vergelijkt de uitkomsten van de ASL van de jongeren uit Den Engh met 'normale' jongeren. Hiermee worden jongeren bedoeld die geen contact hebben met de politie. We kunnen daarom niet spreken van een controle groep, omdat dat vergelijkbare jongeren zouden moeten zijn die in plaats van het traject op Den Engh een ander of geen interventie zou hebben ontvangen.

Toetsingsvragen: selectie en indicatie
<ul style="list-style-type: none">
• Zijn er selectiecriteria/ criteria voor deelname (bijvoorbeeld aard van het delict, leerstijl van de doelgroep, motivatie, persoonlijke kenmerken (geslacht en etnische achtergrond) en eventuele exclusiecriteria? Beantwoord in hoofdstuk 3.
• Is er sprake van een heldere selectieprocedure, waarin bepaald wordt of een cliënt voldoet aan de selectiecriteria? Beantwoord in hoofdstuk 3.
• Zijn er bij de indicatiestelling criminogene tekorten vastgesteld en de kans op recidive? Beantwoord hoofdstuk 3.
• Is er sprake van een indicatiestelling en individuele behandelplannen?

Is er sprake van een indicatiestelling en individuele behandelplannen?

Nee.

Den Engh werkt niet met een individuele doelgerichte behandelingsplannen. Er wordt wel een opvoedingsplan gemaakt per jongere dat halfjaarlijks wordt besproken in het team. Dit opvoedingsplan betreft voornamelijk de voortgang van de jongeren in de groep. Daarnaast biedt Den Engh indien nodig de mogelijkheid om individuele behandeling in te zetten. Hier wordt zelden gebruik van gemaakt.

7 Imago en samenwerking

In dit hoofdstuk wordt de volgende onderzoeksvraag beantwoord:
Hoe staat het met de bekendheid en het imago van Den Engh bij personen/instanties die de plaatsing verzorgen en de samenwerking tussen de inrichting en deze personen/instanties?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is gesproken met betrokkenen vanuit William Schrikker Groep, bureaus jeugdzorg, Raad voor de Kinderbescherming, politie en justitie⁴⁰. Aan hen is gevraagd hoe zij de samenwerking met Den Engh ervaren en wat het imago is van Den Engh binnen hun organisatie.

In dit hoofdstuk wordt expliciet onderscheid gemaakt tussen het imago van en de samenwerking met Den Engh met betrekking tot de zwakbegaafde jongens en de veelplegers.

7.1 Imago algemeen

Zwakbegaafde jongens

Den Engh heeft over het algemeen een positief imago als het gaat om het programma voor de zwakbegaafde jongens. Dit positieve imago heeft Den Engh te danken aan de snelle plaatsingsmogelijkheden en de (verbeterde) samenwerking. Ook bestaat er veel waardering voor de werkwijze en de inhoud van het programma. De ervaring is dat de activiteiten in het dagprogramma aansluiten bij de behoeften van deze doelgroep.

Een medewerker van het Openbaar Ministerie zegt hierover: *"Den Engh geeft de oorspronkelijke doelgroep ruimte om zichzelf te zijn. Deze jongens moeten in de normale maatschappij enorm op hun tenen lopen. In Den Engh hoeven zij zich niet zo te bewijzen"*.

Een medewerker van de William Schrikker Groep geeft aan: *"Het is een heel leuk programma voor deze jongeren, met veel buitenactiviteiten. Ik merkte bijvoorbeeld aan een jongen dat hij het heel fijn vond om te klimmen, nat te worden en in stoere kleren te lopen"*.

Ook de werkbezoeken van de geïnterviewden aan de reguliere groepen leveren een positief beeld op. Zij spreken van een goede sfeer op de groepen en prettige ruimten.

Veelplegers

Het veld was aanvankelijk zeer enthousiast over het feit dat Den Engh startte met de groep veelplegers. Men was van mening dat de vernieuwende aanpak van Den Engh zeker een kans verdient. Ook al vanwege het feit dat er bij deze doelgroep al veel was geprobeerd en weinig echt leek aan te slaan. De instanties die bij de veelplegers betrokken zijn hebben een redelijk helder beeld van het programma. Den Engh heeft naar de buitenwereld voldoende gecommuniceerd over het programma.

Noot 40 Zie bijlage 1.

Hoewel het plaatsen van veelplegers in Den Engh bij de start kon rekenen op brede ondersteuning in het veld, is dit draagvlak in de loop van de tijd sterk afgenomen. Geïnterviewden menen dat Den Engh te hoge verwachtingen heeft geschapen met betrekking tot de effectiviteit van het programma voor deze doelgroep.

De algemene indruk van de geïnterviewden is dat met name directeur Jonker Den Engh te vaak heeft neergezet 'als dé oplossing voor alle veelplegers'. Inmiddels zijn er signalen dat de recidive tegenvalt en dat er meerdere incidenten hebben plaatsgevonden in de groepen veelplegers. Nog steeds zijn er plaatsers die groot voorstander zijn van Den Engh, maar er zijn ook plaatsers die zeer kritisch zijn geworden. Plaatsers en OM-medewerkers menen dat deze tweedeling zich ook voordoet bij de zittende magistratuur. Zij kunnen goed aangeven welke rechters kritisch zijn en welke rechters in principe voorstander zijn van plaatsing op Den Engh⁴¹. Geïnterviewden van politie in Amsterdam en Den Haag staan in verhouding minder kritisch tegenover Den Engh. De politie benadrukt het voordeel van de snelle plaatsingsmogelijkheden op Den Engh en het feit dat plaatsing in Den Engh betekent dat bepaalde jongeren voor een langere periode van de straat zijn. Vanuit de zijde van de Amsterdamse politie wordt ook gewezen op de afschrikkende werking van Den Engh en Glen Mills. Sinds de mogelijkheid bestaat om op deze instellingen te plaatsen zou het aantal jongens dat behoort tot de zogenaamde Harde Kern, zijn afgenomen.

7.2 Imago specifiek

In deze paragraaf gaan we kort in op de beeldvorming die er over een weer tussen Justitie (in het bijzonder DJI) en Den Engh bestaat.

Justitie heeft respect voor de actieve wijze waarop Den Engh de SGS-methodiek uitdraagt. Den Engh steekt volgens Justitie 'echt de nek uit' om de SGS-methodiek over te brengen en te verdedigen. Dit getuigt van een grote betrokkenheid op het werk en de jongeren. Vanuit de sterke overtuiging van de effectiviteit van de eigen methodiek 'manoeuvreert' Den Engh zich in een bijzondere positie ten opzichte van Justitie en de andere justitiële jeugdinstellingen (JJI's). Dit komt onder meer tot uitdrukking in het overleg van Justitie en Den Engh 1 maand voorafgaand aan de start van een nieuwe groep bij Den Engh over de plaatsing van jongens (zie hoofdstuk 3.4). Ook vormt Den Engh een uitzondering in hun afwezigheid van het periodieke overleg van Justitie met alle directeuren van de JJI's gezamenlijk. Naar de mening van Justitie zoekt Den Engh weinig de uitwisseling en/of samenwerking met andere JJI's op. Den Engh opereert solitair en staat weinig open voor afstemming en overleg met andere JJI's. Daarnaast vindt Justitie dat Den Engh (in de persoon van de directeur) soms weinig oog heeft voor de positie en belangen van Justitie, bijvoorbeeld ten aanzien van wachtlijstbestrijding. Voor Justitie heeft de bestrijding van wachtlijsten prioriteit. De inflexibele aanpak van Den Engh (vaste doorlooptijd en vaste groepsgewijze instroom) brengt op het punt van wachtlijsten spanning voor Justitie met zich mee.

Noot 41 Als gevolg van deze constatering is besloten dat het weinig zinvol zou zijn om alleen één rechter te interviewen. In de eerste opzet van de interviewlijst stond de naam van rechter Bartels. Deze rechter staat bij de plaatsers en OM bekend als groot voorstander van Den Engh.

Ook verwacht Justitie van Den Engh meer transparantie en een open communicatie. Naar de mening van Justitie is Den Engh zich niet altijd voldoende bewust van de politieke consequenties van hun acties (en bewuste afwijkingen van de Bjj) en de noodzaak om gezamenlijk politieke dekking te realiseren. Justitie wordt te vaak achteraf geconfronteerd met zaken die men graag eerder had geweten (bijvoorbeeld ten aanzien van het weglopen van jongeren of het plaatsen van jongeren met een maatregel 'jeugd detentie').

Den Engh geeft aan dat zij vaak van mening verschillen met Justitie omdat het uitgangspunt van denken sterk verschilt. Den Engh is 'wij-gericht', waarbij het pedagogisch handelen en daarmee het opvoeden van de jongeren centraal staat. Terwijl Justitie naar de mening van Den Engh 'ik-gericht' is, waardoor het juridisch geïndividualiseerd denken vertrekpunt is. Deze twee verschillende uitgangspunten ten aanzien van begeleiding van jongeren botsen. Den Engh verklaart vanuit deze visiebotsing het onbegrip dat er vaak bestaat tussen Justitie en Den Engh. Op basis van de pedagogische visie onderbouwt Den Engh waarom zij op diverse punten bewust afwijken van wettelijke voorschriften (voor voorbeelden hiervan wordt verwezen naar hoofdstuk 4.7). Zo geeft Den Engh aan dat zij jongeren zelf proberen terug te halen op het moment dat zij niet terugkeren van verlof omdat zij van mening zijn dat dit tot hun verantwoordelijkheid hoort als (tijdelijke) opvoeder. Het is beter voor de jongere zelf en uiteindelijk ook de maatschappij als een jongere weer gaat deelnemen aan het programma in plaats van na 14 dagen ondergedoken te zijn, uitgeschreven te worden uit de inrichting.

Bovenstaande kritische beeldvorming tussen Justitie en Den Engh wordt bevestigd door de Inspectie Jeugdzorg in het onlangs verschenen rapport over Den Engh⁴². De Inspectie signaleert het verschil van inzicht tussen Justitie en Den Engh over de legitimatie van de uitzonderingspositie van Den Engh ten aanzien van wettelijke voorschriften of beleid vanuit Justitie. Ook constateert de Inspectie dat Justitie kans loopt dat zij onbetrouwbare informatie over bijvoorbeeld ontvluchtingen aan de Minister van Justitie levert met als gevolg onvolledige informatie aan de Tweede Kamer. Dit risico wordt hoog ingeschat.

7.3 Samenwerking

Zwakbegaafde jongens

Naar de mening van de plaatsers verloopt de samenwerking op hoofdlijnen goed. Verschillende onderdelen van de samenwerking zijn de laatste jaren sterk verbeterd; andere onderdelen verdienen nog een verbeteringsslag.

De praktische samenwerking tussen Den Engh en de William Schrikker Groep (WSG) is de laatste jaren verstevigd. Er wordt met name vaker samen opgetrokken bij de contacten met het gezin. Zo bezoeken de gezinsvoogd van de WSG en de begeleider van Den Engh samen de ouders om uitleg te geven over het programma en de ontwikkeling van het kind, een werkwijze die positieve resultaten heeft omdat het vertrouwen van ouders toeneemt.

Noot 42 "De grenzen van Den Engh: De gevolgen van de werkwijze van Den Engh voor jeugdigen, personeel en omgeving." door de Inspectie Jeugdzorg, januari 2005

Verder is er veel waardering voor de wijze waarop de plaatsers schriftelijk op de hoogte worden gehouden. De rapportages, behandelplannen en methodiekbeschrijvingen zijn helder en worden over het algemeen tijdig aangeleverd.

Overigens is de planning van Den Engh een veel genoemd onderwerp. De planning van Den Engh is opvallend duidelijk, maar volgens verschillende plaatsers ook zeer star. Een voorbeeld: de gezinsvoogden zien hun cliënten op de voogdendagen, waarvoor de planning en dus het uur dat de voogd moet verschijnen op alfabetische volgorde door Den Engh wordt bepaald. Het is onmogelijk om de planning of de inhoud van het bezoek te wijzigen. Zelfs het onderling wisselen tussen voogden is niet mogelijk. Een ander voorbeeld: de voogden krijgen een half uur voor de behandelbespreking de conceptrapportage over hun cliënt te lezen. De behandelbespreking start vervolgens met het voorlezen van de conceptrapportage, iets wat als overbodig en inflexibel wordt ervaren door de gezinsvoogden die graag een open gesprek willen met de medewerkers. Deze formele gang van zaken heeft ook voordelen volgens andere voogden die juist de duidelijkheid ervan prijzen: *"De functionele omgangsvormen sluiten uit dat je in een machtsstrijd terecht komt, alles is heel duidelijk afgebakend. De voogd regelt de papieren en Den Engh doet de rest, zelfs zaken als het regelen van een identificatiekaart nemen ze van je over."*

Minder waardering is er voor de communicatie met Den Engh over de zaken die volgens de plaatsende instellingen niet goed lopen. De communicatie verloopt te star en is te weinig open. Een coördinator van de WSG: *"Over het algemeen hebben wij goede ervaringen. Maar bij incidenten is het wel moeilijk om tot gezamenlijkheid te komen. Het lijkt alsof Den Engh zich dan sluit, zo van wij doen het goed, jullie hebben kritiek en wij kunnen daar niets mee. Dat merk je ook op werkbezoeken. Ze houden niet van kritische vragen. Het zou beter zijn als ze ook laten zien dat er een andere kant is aan een zaak. Er gaat namelijk heel veel goed en een deel niet, waarom is dat niet bespreekbaar?"*

Een andere plaatser:

"Ook de rapportages zijn heel erg gebaseerd op hun eigen programma. Ik zou ook graag mijn eigen doelen teruglezen. Eén van mijn jongens heeft, voordat hij in Den Engh kwam, twee zelfmoordpogingen gedaan. Hij heeft gedragsproblemen, hij was crimineel bezig en er bestaan vermoedens van ADHD. Ik lees die dingen alleen indirect terug in de rapportage en ik kan niet open praten hoe ze deze problemen aanpakken. Het is me zelfs opgevallen dat problemen van jongeren die ik duidelijk aangeef niet in de rapportage staan. Er wordt geïrriteerd gereageerd als ik dat ter sprake breng."

Nog een andere medewerker van WSG: *"Het eigen programma van Den Engh staat voorop. Er zijn nauwelijks uitzonderingen op mogelijk. Een gesprek is daarover niet mogelijk..... Ook de maatschappelijk werker is niet soepel, het is een gebrek aan flexibiliteit."*

Veelplegers

De ervaringen met de samenwerking met betrekking tot de veelplegers komen in grote lijnen overeen. Waardering voor de schriftelijke communicatie, de planning en minder lof voor de communicatie over zaken die minder goed verlopen.

Zowel in de schriftelijke als in mondelinge overdracht naar plaatsers mist nog al eens de toedracht van negatieve ontwikkelingen.

Hieronder citaten van plaatsers uit verschillende instellingen:

“De rapportages zijn soms te rooskleurig. Het is soms ook goed om eerlijk te zijn en te zeggen bij deze jongen of deze groep is er niet uitgekomen wat we verwachten. Ze hebben de neiging de fouten niet te erkennen”.

“We horen van jongens uit verschillende groepen te veel negatieve dingen over het proces op de groep om het te negeren. Ik snap dat het een zwaar programma is, maar soms gaan de berichten echt heel erg ver. En toch horen we daar niets over van Den Engh. De reguliere rapportages komen altijd op tijd, alleen de tussenliggende informatie hoor je vaak pas achteraf. Toen een van mijn jongens was weggelopen hoorde ik dat pas dagen later”.

7.4 Aansluiting op behoefte en problematiek jongens

Zwakbegaafde jongens

Belangrijkste positieve indruk van plaatsers is dat de activiteiten, de aanpak en de praktische opleidingsmogelijkheden (zoals lassen) in Den Engh aansluiten bij jongens die op een zwakbegaafd niveau functioneren. Twijfel bestaat er over de mate waarin er aandacht besteed wordt aan individuele problematiek van jongens en over de effectiviteit van het programma voor jongens die volgens jeugdzorg en kindbescherming wel een individuele behandeling nodig hebben.

Zo is de zorg uitgesproken over jongens die pleger of slachtoffer zijn van een zedendelict. Plaatsers vragen zich af of het programma van Den Engh voldoende aansluit op de problematiek en de behoeften van deze jongeren. Zij menen dat de resultaten met deze jongens beduidend minder positief zijn (jongeren die bij terugkomst in de maatschappij direct een zedendelict plegen), omdat er ook hier onvoldoende individuele begeleiding zou zijn geweest.

“Bijvoorbeeld met slachtoffers of daders van incest wordt niets gedaan, toch spelen dit soort problemen bij 20% van onze doelgroep”, zegt een gezinsvoogd van WSG.

De vraag of Den Engh voldoende aandacht heeft voor de individuele problematiek, wordt overigens door veel plaatsers gesteld:

“Het komt voor dat jongens nog onvoldoende klaar zijn na Den Engh. Ze hebben dan twee jaar op Den Engh gezeten, zitten een maand thuis en worden weer teruggeplaatst omdat het thuis of met begeleidkamer wonen niet goed gaat. Den Engh zegt dan 'we gaan het traject verstevigen'. De jongens werken dan bijvoorbeeld buiten Den Engh en worden binnen nog begeleid. Bij WSG bestaat dan de indruk dat Den Engh bij deze jongens te veel aandacht heeft besteed aan SGS en te weinig aan de individuele problematiek.

Veelplegers

Veelplegers worden minder aangesproken door de buitenactiviteiten en hebben meer behoefte aan scholing waarmee ze buiten Den Engh echt verder kunnen, dus zaken als rijbewijs en schooldiploma's.

Bij plaatsers bestaat de indruk dat er op dit gebied nog veel verbeterd moet worden, omdat de jongens die Den Engh verlaten meestal geen diploma's hebben behaald.

Dan de vraag of veelplegers baat hebben bij plaatsing in Den Engh. Dit wordt bevestigd met als motivering dat het noodzakelijk kan zijn om jongens een tijd uit de criminele vriendenkring en instabiele gezinssituatie te halen. Maar het wordt ook sterk ontkend, omdat álle geïnterviewde gezinsvoogden zich afvragen of veelplegers op langere termijn baat hebben bij Den Engh. Voornamelijk omdat men zich afvraagt in hoeverre het programma aansluit bij de problematiek van de veelplegers.

Vrijwel alle plaatsers zeggen aanvankelijk zeer opgelucht te zijn geweest over de mogelijkheid van Den Engh voor jongens. Achteraf gezien, zeggen zij, er met zijn allen te weinig kritisch op te zijn geweest welke jongens er écht baat bij zouden hebben. Vanuit de politie, met name in Amsterdam, is behoorlijk druk uitgeoefend op de jeugdbescherming om de plaatsing op Den Engh te bespoedigen. Plaatsers menen dat deze 'te enthousiaste' plaatsingen in de beginperiode er mede toe hebben geleid dat de groepen veelplegers in Den Engh slecht zijn verlopen. In deze groepen zouden te veel jongens hebben gezeten die niet geschikt zijn voor de groepsaanpak, vanwege gedrags- en psychische problemen.

Een hulpverlener meent:

"De selectie moet veel beter. Veelplegers hebben op dit moment niets aan Den Engh. Het plegen van feiten heeft een belang voor de jongere, zolang je daar niet achter komt en er niets aan doet, verandert er niets...OTS'ers zouden wel iets aan Den Engh kunnen hebben. En dan is er ook een groep jongens die bijna verloren is, die zijn over de grens, die moet vastzitten en een echte behandeling krijgen. Die worden nog harder door Den Engh".

Verschillende hulpverleners vinden de selectie in Amsterdam onzorgvuldig. In Amsterdam wordt gewerkt met een lijst Harde Kern jongens. Deze is echter volgens de plaatsers vervuild. Het aantal jongens dat echt thuishoort op de lijst zou de laatste jaren zijn afgenomen. Sindsdien staan er steeds vaker jongens op de lijst die er niet op thuis horen, jongens met vermoedelijke psychische/psychosomatische problematiek waar niet naar is gekeken. Een gezinsvoogd:

"Er staan jongens op die nog nooit zijn voorgeleid aan de rechter-commissaris, die gaan na één zwaar delict meteen naar Den Engh. De plaatsing op Den Engh vanuit Amsterdam is volkomen willekeurig. Het gebeurt op basis van de Harde Kernlijst, er is geen indicatiestelling nodig. Dat vind ik als voogd wel handig, hoef ik geen rapport te schrijven. Bij een normale plaatsing in een justitiële inrichting is er eerst crisisplaatsing en in afwachting van het PO wordt de jongen definitief geplaatst. De stap van het PO wordt nu vaak overgeslagen. Ik denk dat, helaas, een kwart van de jongens die op Den Engh zit, waarschijnlijk meer baat zou hebben bij een aanpak die gericht is op de psychische problematiek, FST of bijvoorbeeld Derde Oever". (plaatser noemt als voorbeeld een eigen cliënt die antidepressiva slikte, een justitieel PO had waarin Den Engh werd afgeraden en die tóch daar is geplaatst).

Bureau Jeugdzorg Amsterdam en Amstellanden en de Raad voor de Kinderbescherming zijn er inmiddels van overtuigd dat het PO of beschermingsonderzoek noodzakelijk is. Politie en OM zijn daar niet blij mee omdat zij veelal haast hebben bij een plaatsing. Politie is juist van mening dat door de wachtlijst bij de Raad voor de Kinderbescherming voor een beschermingsonderzoek, de plaatsing onnodig wordt vertraagd.

Medewerkers van Bureau Jeugdzorg zeggen:

"De laatste tijd voeren we veel meer discussie of een jongen wel geschikt is voor een groepsaanpak. Dat is een nieuwe ontwikkeling. Problemen als autoriteitsconflicten, agressie en acting out gedrag zitten in het programma, die worden aangepakt. Maar geïnternaliseerde problematiek is veel moeilijker. Deze jongens lopen mee met de groep, maar je komt er nooit achter wat ze echt denken, zeker als ze al lang gewend zijn om sociaal wenselijk gedrag te vertonen. We zien jongens die op Den Engh sociaal wenselijk gedrag laten zien en dat buiten en of in het gezin niet doen. Den Engh staat niet open voor die signalen."

"Als er op een PO staat plaatsing en behandeling in Den Engh dan zet ik steeds vaker vraagtekens. Want wat is de behandeling? Er is geen individuele aanpak, alleen SGS heeft geen zin, jongens zullen altijd buiten de groep om dingen proberen als je ze niet behandelt. Zeker jongens die seksuele delicten plegen."

"Bij mijn laatste cliënt ben ik echt onder druk gezet via het PO en door de politie met het pleidooi we willen van hem af in de Rivierenbuurt.... In het PO staat 'narcistische persoon in wording, antisociale stoornis 5/6 DSM en slechte gewetensontwikkeling'. Ik heb spijt dat ik het heb laten gebeuren. Bij zo'n jongen past een individuele behandeling, die moet naar een therapeut en naar school. Geen rechtgeaarde psychiater of psycholoog stuurt zo'n jongen naar Den Engh, maar het gebeurt wel want Amsterdam heeft een probleem....Zo'n jongen met een persoonlijkheidsstoornis in wording, die is nu aan het knakken in Den Engh, ik heb geen enkel contact meer met hem, hij is er als zachte jongen in gegaan en nu kan ik geen contact meer met hem krijgen, een totaal koude blik...die jongen wil helemaal niets meer, hij wordt steeds religieuzer en hij niet alleen. Je kweekt eigenlijk hele hatelijke jongens...Die jongen is een vijand geworden, hij is als hummeltje vrijwillig meegegaan naar Den Engh, hij had wat bekeurinkjes en een zwembadverbod, hij had het zich qua veiligheid op straat onmogelijk gemaakt, zei de politie, het zou beter zijn om hem zo te beschermen. Ik heb spijt dat ik daarin heb geloofd. Onderweg naar Den Engh hebben we nog een broodje gegeten en een sigaretje gerookt, hij trillend. Nu ziet hij mij als vijand en kan ik niet meer met hem praten. Hij zit er op civielrechtelijke gronden en toch zit hij ook in de isoleer. Ik had graag vooraf geïnformeerd willen worden over maatregelen als de isoleer, hoe ziet die cel er uit, hoe gebruiken ze de isoleer".

Gezinsvoogden menen dat de groepsaanpak bij de eerste drie Amsterdamse groepen en de zogenaamde Sirocco groep niet heeft gewerkt. De sfeer tussen de groep en groepsleiding zou bij deze groepen gedurende de eerste twee fasen bijna constant negatief zijn geweest. Jongens lopen weg en er is sprake van incidenten van bedreigingen en geweld tussen leiding en jongens. Verder zou er met regelmaat gebruik worden gemaakt van de isoleercel en spenderen jongens hele dagen op hun kamer. Dat jongens niet meewerken in de groepsaanpak verklaart een begeleider van het Amsterdamse project Nazorg Harde Kern als volgt:

"Bij Den Engh mist de betrokkenheid van het gezin én het sociaal-emotionele gedeelte. De boosheid en angsten van deze jongens komen ergens vandaan, maar daar wordt niet naar gekeken, er wordt weinig gedaan met denkpatronen."

Je kan een eind komen in een groepsproces, maar niet zonder dat te combineren met individuele begeleiding. Dan kun je dingen die je ontdekt via de individuele begeleiding inzetten in het groepsproces".

Over de plaatsing van Marokkaanse jongens zegt een gezinsvoogd:
"Het is de überhaupt de vraag of de plaatsing op Den Engh voor Marokkaanse jongens verstandig is, misschien is een internaat in Marokko beter. Er is zo veel trots bij deze jongens en ze worden zo erg gekrenkt. In de folder van Den Engh staat dat 'jongeren hebben een verstoorde emotionele relatie met thuis'. Bij de Marokkaanse jongens is er een verstoorde gezagsverhouding, het zijn rommelige gezinnen, weinig toezicht, veel kinderen, klein huis, afwezige vader, maar tussendoor is er wel warmte. Dat is er niet bij Den Engh."

7.5 Betrokkenheid ouders

Zwakbegaafde jongens

De WSG heeft de ervaring dat er vanuit Den Engh veel meer dan vroeger moeite en inzet is om het gezin te betrekken. De WSG is erg tevreden over deze ontwikkeling, medewerkers merken dat ook ouders meer tevreden zijn over de plaatsing van hun kind op Den Engh.

"De ouders zijn erg blij met een bezoek van de maatschappelijk werker van Den Engh. Je merkt dat de uitleg van de maatschappelijk werker helpt, ouders kunnen beter omgaan met de plaatsing, ze begrijpen dan ook beter waarom de hele groep wordt gestraft. En ouders voelen zich nu meer gehoord. Er is natuurlijk een groep ouders die boos blijft en die het echt niet snapt. Dat staat buiten Den Engh, daar kunnen ze niets aan doen....Soms verwacht Den Engh ook veel van ouders die het echt niet kunnen, zeker voor de verstandelijk gehandicapte ouders is het veel gevraagd om de plaatsing te ondersteunen"

Enige kritiekpunt is - opnieuw - de starre planning en bezoeksregelingen. Ouders moeten zich altijd voegen naar de planning van Den Engh.

Veelplegers

Verschillende plaatsers menen dat Den Engh meer moet inspelen op de achtergrond, zo ook de culturele achtergrond van de ouders. Op dit moment heeft de meerderheid van de geplaatste veelplegers een islamitische achtergrond. Bij de ouders van deze jongens is veel onbegrip voor de methode van Den Engh en het feit dat hun kind voor een lange periode weg is. De voorlichting over Den Engh zou meer moeten aansluiten bij deze ouders, zodat zij de plaatsing kunnen ondersteunen⁴³. Zonder de ondersteuning is de kans groot dat jongens niet meegaan in de aanpak van Den Engh en dat de plaatsing negatief uitwerkt.

"De voorlichting sluit niet aan bij de wensen van deze islamitische ouders. Zij begrijpen de methode niet, zij kunnen niet begrijpen dat je zo kil met kinderen omgaat. Er is langdurige aansluitende voorlichting nodig, niet zo Haags als Den Engh het aanpakt. Meer in emotionele taal, je moet werken met voorbeelden, je moet spreken over liefde en niet op je horloge kijken".

Noot 43 Den Engh stelt ze een goede aansluiting bij de islamitische cultuur onderkend hebben en een Marokkaanse vader uit de eerste projectgroep inzetten bij contacten bij andere ouders.

7.6 Nazorg

Zwakbegaafde jongens

De WSG constateert dat Den Engh veel doet om de jongeren te begeleiden en te stimuleren richting zelfstandigheid. De wijze waarop dat gebeurt, is goed volgens plaatsers. Wel vinden zij dat Den Engh soms te hoge verwachtingen heeft van deze doelgroep en hun ouders. Typerend is bijvoorbeeld dat de jongens "zich moeilijk losmaken van het gezin". Den Engh houdt daar nog onvoldoende rekening mee, menen plaatsers. Den Engh plaatst regelmatig jongeren in begeleid-kamertrajecten, die ver van het ouderlijk huis zijn. Binnen een aantal weken of maanden zitten die jongens weer thuis, is de ervaring van de WSG.

Veelplegers

Naar de mening van de geïnterviewden deed Den Engh in het begin heel weinig aan nazorg voor de groep veelplegers. Er is korte tijd gesproken over uitvoering van de nazorg door justitiële jeugdinrichting JOC. Hiervoor zijn plannen in voorbereiding geweest. Volgens een geïnterviewde was het JOC ontevreden over de samenwerking met Den Engh ten aanzien van de voorbereiding van de nazorg en besloot Den Engh vervolgens de nazorg toch zelf te organiseren en uit te voeren. De geïnterviewden waren niet tevreden met de nazorg van Den Engh, en waren gelukkig met de komst van het project Nazorg Harde Kern door Spirit⁴⁴ (voorheen Sac Amstelslad). De plaatsers, OM en politie in Amsterdam zijn nu veel meer te spreken over de nazorg. In Amsterdam is er veel lof voor het project met name vanwege de intensiteit van de begeleiding en de eerste positieve resultaten bij het begeleiden naar school en werk.

De nazorgmedewerkers constateren een groot gat tussen de wereld binnen Den Engh en de buitenwereld. De jongeren zijn daar onvoldoende op voorbereid. Een groot probleem is de dagbesteding; het in Den Engh geregelde werk of opleiding loopt vaak binnen twee weken op niets uit.

7.7 Conclusies

Het onderzoek heeft het volgende antwoord op de geformuleerde onderzoeksvraag opgeleverd:

Hoe staat het met de bekendheid en het imago van Den Engh bij personen/instanties die de plaatsing verzorgen en de samenwerking tussen de inrichting en deze personen/instanties?

Het imago en de bekendheid onder de plaatsers van de zwakbegaafde doelgroep van Den Engh is doorgaans positief. Vooral omdat gemeend wordt dat het programma en de werkwijze goed aansluit bij deze doelgroep. Duidelijk verbeterd is de samenwerking en ook worden ouders beter betrokken. Genoemde minpunten zijn starre planning en het afwijzen van communicatie over zaken die niet goed lopen. Opvallend is verder dat sommige kinderrechtvaarders sterk voor en andere sterk tegen plaatsing op Den Engh zijn. Het beeld voor wat betreft de veelplegers wijkt hier van af. Een kritiekpunt is dat voor de start erg hoge verwachtingen zijn geschapen.

Noot 44 Nazorg Harde Kern is een door de gemeente Amsterdam gefinancierd project voor jongens uit Den Engh en Glen Mills School.

De tegenvallende recidive en de hoeveelheid incidenten én de vraag of het programma wel aansluit bij deze doelgroep maakt dat er nog wel voorstanders zijn, maar dat er ook plaatsers zijn die grote vraagtekens zetten bij plaatsing in Den Engh. Verder wordt gesteld dat de wijze waarop ouders worden betrokken niet aansluit bij de overwegend Islamitische doelgroep. Ook ten aanzien van deze doelgroep worden de beperkte mogelijkheden van open communicatie en het star dicteren van afspraken als kritiek genoemd. Verder worden er vragen gesteld over de selectie van jongeren (in Amsterdam) voor Den Engh.

8 Interviews jongens

8.1 Vooraf

In dit hoofdstuk worden de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

- Hoe waarden de uitgestroomde jongens het programma van Den Engh?
- Hoe waarden de jongeren de fasering van het programma?
- Wat vinden de uitgestroomde jongens van de effectiviteit van het programma? Wat hebben de jongens geleerd op Den Engh?

Dit hoofdstuk is geschreven op basis van interviews met zes jongeren die het hele programma op Den Engh hebben doorlopen. Over de selectie van deze jongeren wordt in bijlage 1 verantwoording afgelegd. Er is sprake van een geselecteerde groep: de voortijdige afhakers zitten er niet bij. Dit betekent dat wat betreft het verhaal van de zwakbegaafde jongens er enige vertekening (naar het positieve) kan zitten.

Met de interviewvragen is nauw aangesloten bij het programma van Den Engh. Op het moment van het interview waren de jongeren langer dan een half jaar uit Den Engh. Zij waren tussen de 14 en 16 jaar oud toen zij op Den Engh geplaatst werden. De vier jongens uit de trajecten T&L en Maritiem hebben twee jaar op Den Engh gezeten, waarvan twee jongens gebruik hebben gemaakt van fase vijf. Dit waren jongens waarbij de PIJ maatregel nog gold. De jongens uit het traject Veelplegers hebben respectievelijk 12 en 16 maanden op Den Engh doorgebracht.

Vier jongens zijn weer thuis gaan wonen, de twee andere jongens wonen zelfstandig. Bij de jongens die thuis geïnterviewd zijn zaten de moeders af en toe bij het gesprek. Twee jongens hebben een vaste baan, terwijl drie andere jongens wel hebben gewerkt na hun periode op Den Engh, maar op dit moment weer werk zoeken. Een andere jongen zit op het ROC.

8.2 Essentiële onderdelen van het programma

In het toetsingskader wordt uitgebreid aandacht besteed aan de werkzame bestanddelen (zie hoofdstuk 2). Ook van de jongeren wilden we graag weten waar zij het meeste van geleerd hebben (waar ze op dit moment nog profijt van hebben) en van de onderdelen die naar hun mening minder sterk zijn. In deze paragraaf worden de door de jongens genoemde positieve en minder positief gewaardeerde onderdelen van het programma weergegeven.

De onderdelen van de SGS

Opvallend is dat er een groot verschil bestaat tussen de waardering en kritiek van de jongens die de trajecten T&L en Maritiem hebben doorlopen en de jongens uit het traject Veelplegers. Deze verhalen komen niet overeen. De jongens uit de trajecten T&L en Maritiem zijn overwegend positief, laten trots hun plakboek en certificaten zien en raden Den Engh zeker aan voor andere jongens. Daarbij geven ze als belangrijkste kritiek dat ze het programma op Den Engh vrij zwaar vonden en ook lang vonden duren.

De twee jongens uit het traject Veelplegers hebben Den Engh verbitterd en gefrustreerd verlaten. In een geval zelfs heel erg verhard met een enorme woede tegen de Nederlandse maatschappij. Beide jongens hebben in een Amsterdamse groep gezeten. Met deze groep heeft het nooit willen lukken. Den Engh heeft (ook naar eigen zeggen) onderschat wat het betekent om een hele groep Marokkaanse jongens op te vangen afkomstig uit Amsterdam.

Activiteiten

De jongens (met uitzondering van de jongens uit het traject Veelplegers) noemen in eerste instantie allemaal de activiteiten als leukste en meest specifieke onderdeel van Den Engh. Het fysieke aspect en de spanning en avontuur van de activiteiten wordt sterk gewaardeerd. De survival wordt door meerdere jongens genoemd als hoogtepunt. *'We werden midden in de nacht wakker gemaakt, kregen bekpakking en kleding en werden in busjes geladen. We hebben een heel stuk moeten lopen met bekpakking. Fysiek was het heel zwaar. Op dat moment waren we eigenlijk voor het eerst een groep. We moesten een broekje knopen en dan met een touw van een brug naar beneden. Daar lag een bootje te wachten waar we in moesten. Op het eind moesten we een hele zware legertruck met z'n allen trekken en er een touw om heen krijgen. Het was ontzettend zwaar, maar wel heel tof!'*

De jongens vinden het sporten heel leuk en zijn trots op hun afgetrainde lichaam als ze weer naar huis gaan. *'We hebben heel veel gesport. Op het laatst kon ik me makkelijk 100 keer opdrukken.'* Ook de thema's hebben de jongens positief gewaardeerd. De jongens brengen ook allemaal naar voren dat het wel een fysiek zwaar programma was. Dit werd wel opgebouwd. Een jongen vertelt: *'We hebben ook wel idiote dingen moeten doen en zijn ook wel afgemat. Een keer moesten we ons opdrukken op ijs, dat was vrij heftig.'* Een andere jongen geeft aan: *'Den Engh ging af en toe wel over de grens. Soms ging de activiteit gewoon veel te lang door.'*

Voetballen was de enige activiteit die de jongens uit het traject Veelplegers een beetje konden waarderen. De rest was *'allemaal troep'*. Ook zij noemen de survival als positieve activiteit. Dit was echter van korte duur omdat de jongens probeerden te ontsnappen.

Onderwijs

Ook op het gebied van het onderwijs is een groot verschil tussen de jongens uit het traject Veelplegers en de andere trajecten. De jongens uit Transport en Logistiek en Maritiem zijn allemaal erg trots op hun certificaten die zij gehaald hebben op Den Engh.

- *'Ik heb veel diploma's gehaald. Ik heb nooit geleerd, ik ben nooit geslaagd voor iets en nu wist ik opeens bijna alles. Ik had bijna allemaal negens!'*

- Een moeder die op het eind even bij het gesprek kwam zitten vertelde het volgende over haar zoon. *'Voordat hij naar Den Engh ging kon hij niet lezen, niet rekenen en niet klokkijken. Nu kan hij alles!'*
- *'Ik weet dat ik nu certificaten heb. Die had ik nooit gekregen als ik niet op Den Engh had gezeten.'*
- *'Zonder de certificaten van Den Engh had ik nooit deze baan gekregen.'*

Toch hebben de jongens niet alle certificaten gehaald, waarvoor zij op Den Engh geleerd hebben. *'Onze hele groep was gezakt voor het diploma van vaarbewijs. Ik heb zelf jammer genoeg mijn lasdiploma niet gehaald.'*

De jongens uit het traject Veelplegers kijken heel anders aan tegen het onderwijs op Den Engh. Zij hebben geen enkele waardering voor wat zij op Den Engh hebben geleerd. Vooraf hebben zij van hun voogden te horen gekregen dat zij diploma's zouden kunnen halen. Een schooldiploma is voor deze jongens belangrijk – geven ze nadrukkelijk aan - en het verkrijgen ervan verloopt in het gewone leven zeer moeizaam. Het halen van een diploma zagen zij als enige lichtpuntje van hun plaatsing. De jongens uit de Amsterdamse groep hebben op Den Engh geen regulier onderwijs gevolgd. De certificaten die ze wel hebben gehaald (brandveiligheid, EHBO, lassen) beschouwen ze als volstrekt nutteloos. *'Het zijn certificaten die niemand kent, je kan er niets mee'*. *'Op de GMS haal je schooldiploma's, op Den Engh leer je niets, alleen nutteloze dingen.'*

Leefgroep

Over het leven in de leefgroep wordt door alle jongens heel verschillend gedacht. Ze zijn enthousiast over de paviljoens, de vrije natuur en zijn over het algemeen blij dat ze niet in het nieuwe gebouw (echte gevangenis) hoefden te zitten. Sommige jongens geven aan het heel gezellig te hebben gehad en dat nu ook wel te missen. Andere jongens, waarbij de groep minder leuk was vonden het soms erg moeilijk om altijd in een groep te zijn. Alles ging groepsgewijs en dat was voor sommige jongens (zeker jongens die thuis alleen waren) best moeilijk, aldus een moeder over haar zoon. Voor groepen die de veiligheid van de groep voelden was het leven in de leefgroep gezellig, maar ook druk. *'Je mocht nooit uitslapen. Ik wist echt niet welke dag het was. We hadden geen weekend, maar we hadden ook geen klok.'* Een andere jongen zegt: *'Ik vond het best lastig om altijd in een groep te zijn. Na 21.00 uur ging je op kamer en overdag kreeg je 1 uurtje om brieven te schrijven of iets voor jezelf te doen. Ik had wel meer tijd gewild.'*

Er waren ook groepen waarbij de groepsvorming veel moeizamer verliep, of in het geheel niet tot stand kwam. *'Wij waren niet echt een groep geworden. Als een iemand zijn mond opendeed, kwam er onderling strijd. Wij hebben het elkaar wel moeilijk gemaakt. Wat dat betreft waren wij een slechte groep.'*

Ouders

De meeste jongens zeggen dat hun relatie met hun ouders niet echt is veranderd. Ze zijn voornamelijk ouder geworden, zoals ze zelf zeggen. De beginperiode van ongeveer drie weken waarin ze geen contact hebben met de buitenwereld en ook niet met hun ouders ervaren de jongens als een zeer lange tijd. Een jongen dacht dat die tijd ongeveer vier maanden duurde, terwijl zijn moeder het over drie weken had. Dit geeft in ieder geval wel aan dat de overgang groot is en het contact met ouders van groot belang. Het contact met de ouders neemt geleidelijk toe en de jongens hebben deze

contacten altijd als zeer positief ervaren. *'We zijn een keer met z'n allen naar een pretpark geweest, hebben samen gebarbecued, echt heel leuk.'* Een moeder licht toe, Den Engh is wel menselijk, heel anders dan andere jeugdgevangenen.

De jongens uit het traject Veelplegers geven aan behoefte te hebben aan wekelijks contact met ouders, terwijl dat volgens hen maandelijks plaats vond. Ze benadrukken daarbij wel: *'De ouders worden wel met respect behandeld als ze komen.'* Toch is er een spanningsveld te constateren. Enerzijds willen deze jongens die afkomstig zijn uit zeer instabiele gezinssituaties intensiever contact met hun ouders. Anderzijds willen ze hun ouders niet belasten met hun problemen. *'Het gaat toch om mij, daar hoeft je mijn moeder toch niet mee lastig te vallen.'*

RMT training

De jongens uit de trajecten Transport en Logistiek en Maritiem zeggen nooit gehoord te hebben van een RMT training. Zij hebben dit in ieder geval niet ervaren als een losstaande training. De jongens uit het traject Veelplegers reageren als volgt op de RMT training: *'RMT dat is niks voor mij. Dan leer je zogenaamd hoe je op dingen reageert. Dat wist ik allemaal al. De groepsleiding denkt dat je er iets van leert, maar je leert er echt niets van.'*

Norm ontwikkeling

Het grootste probleem dat de meeste jongens naar voren brengen is als iemand uit de groep iets doet wat niet getolereerd wordt door de groepsopvoeders. De groep wordt daar vervolgens op aangesproken en is vervolgens de dupe van het gedrag van een enkeling. De jongens ervaren dit als een groot onrecht en kunnen dit moeilijk accepteren. Zeker als de hele groep als gevolg van een enkeling op kamer of in de isoleercel belandt. *'Als een iemand wat deed werd de hele groep gestraft. Soms moesten we met z'n allen op kamer zitten. Dan moest je daar dus eigenlijk voor niets naar toe.'*

Vanuit de SGS gedachte zou de groep zich uiteindelijk moeten gaan richten op degene die de straf veroorzaakt heeft. Een jongen licht toe: *'Voor groepsopvoeders is verlof een machtsmiddel. Jongens willen heel graag op verlof en als de groepsopvoeders dreigen dat je niet mag, dan ga je de boel verraden. Dat willen de groepsopvoeders, maar omdat wij geen echte groep waren werkte dat niet en werd het oorlog. Als een jongen wat fout doet, moet je hem niet verraden. Dat moeten ze niet willen op Den Engh, dat werkt niet. Onderling geeft dat veel problemen. Zeker in een groep, wat eigenlijk los zand is en geen echte groep.'*

De jongens uit het traject Veelplegers geven aan dat het corrigeren van elkaar een spel was geworden. *'We meenden er geen moer van. Ging je expres eten met volle mond en elkaar dan aankijken, werd je naar boven gestuurd dan kon je tenminste lekker rustig eten.'* *'Alle jongens hebben toneel gespeeld. Eerst dacht ik dat ik de enige was, nu weet dat ze het allemaal deden.'*

Ondanks dat vanuit de SGS-gedachte niet gesproken wordt in woorden van bestraffen en belonen hebben de jongens hierbij een andere ervaring.

- *'Als we gingen vechten dan moest er een naar de ISO⁴⁵. Ik had echt het record gebroken en ben er veel heen gestuurd. Er was een ISO per paviljoen. Daar was het altijd ijskoud. Je lag op een betonnen vloer. Nu in het nieuwe gebouw hebben ze linoleum op de grond. Dat is veel beter te doen. Wij kregen van die papieren scheurpakken aan. Die pakken zijn nu ook veel beter. Meestal zat je ongeveer 24 uur in de ISO, maar ik heb er ook wel eens 4 dagen gezeten. Dan mocht je drie keer per dag een uurtje luchten om te roken ofzo.'*
- *'De groep heeft een keer twee weken op kamer gezeten. Het waren vooral de Marokkaanse jongens die toen ruzie hadden met de groepsopvoeders. Ze pakten alles af. Mijn dagboek, mijn foto's, ramen werden dicht geschilderd. Ik had alleen een po, geen kleren en had het ontzettend koud.'*
- *'Heel vaak werden onze rookmomentjes afgepakt.'*

De jongens uit het traject Veelplegers hebben voor de SGS geen enkele waardering. *'Doordat de groep zo vaak gestraft werd is het hele programma mislukt. SGS moet weg. Het verpestte alles. Zonder dat was het goed! De groep werd zeker tien keer per dag gestraft. Er waren dagen dat je de hele dag het alarm hoorde en iedereen in de isoleer zat.'* *'We werden ook gechanteerd als een gek, moest je iets doen voor een sigaret of een snack.'*

Socio klimaat

Ondanks dat de SGS het socio klimaat tracht te bevorderen hebben de jongens aangegeven daarnaast ook behoefte te hebben aan andere zaken. Dit komt het best tot uiting in de relatie die zij beschrijven met de groepsopvoeders. De jongens (met uitzondering van de jongens uit het traject Veelplegers) laten zich op positieve wijze uit over de groepsopvoeders. Een jongen noemt ze: *mensen met een stalen hart*. Hiermee bedoeld hij dat ze wel een hart hebben, maar tegelijkertijd heel taai zijn. Een andere jongen verwoordt het als volgt: *'We hadden erg leuke groepsleiding. Zij wisten en konden echt alles! Ze wisten alles van de marine en het leger. Ze waren wel streng, maar dat was wel goed. Ze waren niet te streng, gewoon strak, zodat iedereen dat ook overnam.'*

Op de vraag of ze ook een favoriete groepsopvoeder hadden vertelden ze het volgende:

- *'In het begin had ik problemen met iedereen. Met een groepsopvoeder had ik goed contact. Dat was persoonlijk contact. Op een gegeven moment zat ik er helemaal doorheen. Hij is toen met mij naar mijn vriendin gegaan. Als hij er niet was geweest en ik dat toen niet had gedaan, was er veel meer mis gegaan. Vanaf toen, pas na zo'n 16 maanden ging het beter met mij. Ik ging inzien wat ik moest doen. Later is die groepsopvoeder ontslagen.'*
- *'Een groepsopvoeder vond ik tof. Met hem kon ik goed praten over wat er buiten Den Engh gebeurde. We hadden helemaal geen tv of radio. Hij vertelde welke nieuwe liedjes er hip waren of dingen die op het nieuws waren. Dat heb ik wel heel erg gemist.'*
- *'Met één groepsopvoeder kon ik goed praten en die dacht ook met me mee. Als ik in de problemen zat kon ik ook een keer extra naar huis bel-*

Noot 45 Afzondering volgens de groepsopvoeders.

len. Andere groepsopvoeders waren meer echt leiding en hielden zich strak aan de regels'.

De jongens uit het Veelplegers traject geven aan als gevolg van de eerste fase vooral wantrouwend te staan tegenover de groepsleiders en maatschappelijk werkers van Den Engh. De jongens voelen zich constant gemanipuleerd door de groepsleiders.

8.3 Fasering van het programma

Omsluitingsfase

De meeste jongens keken er niet naar uit om naar Den Engh te gaan. Sommige van hen hadden al verhalen gehoord, andere lieten het gewoon over zich heen komen. Twee jongens (beide met een PIJ maatregel en beide vanuit de Sector Maritiem) hebben zelf gekozen voor Den Engh. Toch kunnen alle jongens zich de eerste dagen in Den Engh nog goed herinneren. *'Ik was de eerste jongen die binnenkwam en moest meteen al mijn kleren uitdoen; ook mijn onderbroek. Daarna kreeg ik kleren van hun. Een overal met vlekken erop, alles was veel te groot. Schoenen maat 44 terwijl ik toen maat 40 had. Een veel te grote onderbroek.'*

Meerdere jongens gaven aan dat ze het vervelend vonden om in gebruikte kleding te moeten rondlopen. Vanuit het traject Veelplegers kwam er kritiek op de 'zogenaamde marine en legerkleding'. Dit vonden zij volstrekt onzin. Andere jongens zien ook wel weer het gemak van het dragen van kleding van Den Engh en hebben er geen moeite mee.

De meeste jongens ervaren de eerste tijd echt als een nachtmerrie; als een grote ongeorganiseerde rotzooi.

- *'Toen kwam ik in de luchtkooi en daar stond een hele grote tent met zand erin. Wij moesten toen met baby-schepjes die zandhoop verplaatsen. Pas als dat klaar was kregen we te eten.'*
- *'We moesten echt stoelen zagen uit een boomstam. Een kokosnoot uitlepelen om uit te drinken. Ik kreeg er blaren van. Ik vond dat echt verschrikkelijk.'*
- *'We moesten ook een keer een paviljoen helemaal besmeuren met modder. Dat lieten de groepsopvoeders ons mooi opknappen. Dat was voor de nieuwe groep, die dat allemaal weer moesten opruimen.'*
- *'Toen ik binnenkwam was het er een grote klerenzooi. Dat moesten we toen opruimen.'*

Vanuit het traject Veelplegers is het volgende beeld naar voren gekomen. De omsluitingsfase nam lange tijd in beslag. Het had ruim twee maanden geduurd voordat de complete groep bij elkaar was, waardoor de eerste maanden de meeste tijd op de kamer was doorgebracht. Er werd gestart met twee a drie jongens. Als zij zich positief konden gedragen mochten ze 'een mannetje verdienen'. Dat betekende dat nummer vier uit zijn kamer werd gehaald. De ene groep kwam steeds niet verder dan zes jongens, dan ging het mis en moesten ze opnieuw beginnen. Een jongen licht toe: *'Het was moeilijk, ik wist niets over de groepsstraf, de sfeer was slecht, je begrijpt het niet, niemand begrijpt het, iedereen schrikt en je moet het zelf oplossen.'*

Leidercentered fase

Over de verschillende thema's die tijdens het programma zijn doorlopen zijn de jongens enthousiast. Ze hebben het over de oertijd, de piratentijd, de Romeinse tijd etc gehad. Dit werd ook doorgetrokken naar de leefgroep waarbij ze schilden op de muren gingen maken, of grotten, afhankelijk van het thema. De jongens geven aan het moeilijk te vinden dat ze echt alles moesten verdienen. *'In het begin had je helemaal niets. Gewoon een matras op de grond. Later kreeg je pas een bed.'*

Groepscentered fase

Tijdens de groepscentered fase komt er meer ruimte voor onderhandelingen. *'We mochten maar 1 minuut douchen. Ik was altijd de laatste op de gang en had altijd koud water. Later toen we het zelf mochten bepalen hebben we dat gerouleerd.'* In Den Engh mochten de jongens tien minuten bellen per week. *'Door onze groep is de tweede belronde (van tien minuten) er gekomen.'*

De verantwoordelijkheden van de groepsleden nemen tevens toe, bijvoorbeeld in de vorm van groepsoudste. *'Je moest dan voorop lopen en de groep rustig houden. Dat was best moeilijk. Bij de ene jongen ging het beter dan bij de ander. Soms wilde ze gewoon niet luisteren en moest de groepsopvoeder erbij komen om de groep rustig te houden.'*

Tijdens deze fase krijgt het verlov ook een steeds meer prominente plaats in het programma. Dit gaat heel geleidelijk. Voor jongens die vastzitten is verlov alles. *'Het verlov sleept je er echt doorheen, aldus een jongen. 'Zaterdagavond kreeg ik alweer buikpijn als ik er aan dacht dat ik de volgende dag weer terug moest naar Den Engh.'*

Sommige jongens merkten tijdens deze fase dat het beter ging met de groep. *'In het begin was de groep heel negatief. Op het eind was de groep veel positiever. Groepsopvoeders zaten ook niet meer zo te vitten.'* Ook de jongens uit het traject Veelplegers herinneren zich op het eind van het traject meer leuke dingen dan aan het begin. Het contact met de groepsleider werd beter en zagen ze hen niet meer als vijanden. *'We zijn met de hele groep naar de bioscoop geweest, toen was de sfeer goed en dat was erg leuk.'*

Individuele fase

De laatste fase staat in het teken van werk, toekomst en naar buiten. *'De laatste twee maanden mochten we onze eigen kleren weer aan, zijn naar Six Flags geweest, erg tof allemaal.'* Ook is het vinden van een stageplek of werk heel belangrijk en voorwaarden voor het vertrek uit Den Engh. *'Het laatste half jaar liep ik stage. Dat was echt fantastisch. Ze kennen me daar nog steeds.'*

De jongens uit het traject Veelplegers lijken de laatste fase niet serieus te nemen. Alles is erop gericht om weer vrij te komen. Ze weten dat ze voordat uit Den Engh mogen, een stageplek of werk moeten regelen. Dat doen ze dan ook, totaal berekend. *'De maatschappelijk werker doet wel haar best...maar Den Engh wordt gewoon opgelicht met nepsollicitatiegesprekken en nepwerk. Jongens nemen gewoon een baantje voor een week. Ze weten dat je anders niet vrij komt. Maar er waren ook jongens die wel gewoon echt werkten....'*

Een jongen uit een groep van het traject Transport en Logistiek heeft de laatste fase (de individuele fase) als groep doorgebracht in het Kamer Training Centrum (KTC) in Rotterdam. Dit werd afgeraden door de groepsopvoeders van de groep, maar werd als onderdeel van het programma van Den Engh ingezet. *'Dit was een grote fout van Den Engh. Het was een uitprobeersel van Den Engh en dat was duidelijk mislukt. We zaten boven een AZC en midden tussen de junks.'* De groep kreeg te maken met nieuwe groepsopvoeders die zij niet kenden. Zij waren afkomstig van de Maritieme afdeling. Zij begonnen weer vrij streng op te treden, terwijl de groep net in een fase zat waarin zij vrijheden konden verwerven. Er werd ook heel erg tegen ze geschreeuwd op een manier die ze helemaal niet gewend waren. Vanuit het KTC was voor de jongens een werkplek geregeld. *'We hebben toen als groep een brief geschreven naar de directeur van Den Engh en zijn uit protest als groep (1 iemand deed niet mee) weggelopen. Later zijn we ook allemaal weer teruggegaan. We wilden alleen maar dat ze naar ons luisterden, maar dat gebeurde niet. Uiteindelijk zijn we allemaal (behalve die jongen die niet mee ging) gestraft en is die de jongen die niet mee ging beloond.'* Eigenlijk heeft de groep volgens de principes van de SGS gehandeld om gehoord te worden. Deze gang van zaken heeft bij de jongens tot veel onbegrip geleid.

Fase 5

Een jongen heeft na het traject Den Engh gebruik gemaakt van het KTC. Hij vond dat eigenlijk niet nodig, maar dat werd vanuit Den Engh geadviseerd. *'Ik ging na Den Engh naar het KTC in Rotterdam. Daar heb ik 7 maanden gezeten. Ik vond eigenlijk dat het helemaal niet nodig was. Ik was er al klaar voor. Het was wel een goeie tijd, maar ik vond het KTC een ongeorganiseerd zootje.'*

Nazorg

De meeste jongens zijn heel blij als ze Den Engh verlaten. Toch is de overgang van Den Engh naar huis vrij groot. Een jongen vertelt dat hij de overgang vanuit Den Engh naar buiten heel slecht georganiseerd vindt. *'Mijn PIJ liep nog door, dus werd ik naar het KTC gestuurd. Dat was geen succes! Het KTC is niet wat je denkt dat het is. Ik zat daar in een groep, waar elke avond de deur weer op slot ging. Ook daar ging het weer om discipline. Zonder mijn PIJ was afgelopen kon ik het zelf uitzoeken...'*

Een jongen geeft tijdens het gesprek aan dat hij achteraf toch wel naar het KTC had gewild. Het was voor hem best moeilijk om zelfstandig zijn leven weer op te pakken. Er is nog contact met Den Engh en van hen ervaart hij steun bij het vinden van een nieuwe baan. Een andere jongen verwoordt het als volgt: *'Ik was blij dat ik weg ging uit Den Engh. Ik heb lang in een zwart gat geleefd. Doordat ik er zo lang uit was heb ik ook een beetje straatvrees ontwikkeld. In het begin had ik het idee dat iedereen naar me keek. Ik moest ook heel erg wennen aan grote ruimten. In het begin voelde ik me het fijnst in kleine kamertjes.'*

Een jongen uit het traject Veelplegers zegt het volgende: *'Eigenlijk heb ik sinds ik thuis ben nergens meer zin. Ik heb er weinig vertrouwen in dat ik nog een baan vind. Ik wilde 'iets met veiligheid of de politie' maar daar kom ik door mijn Den Engh-verleden niet voor in aanmerking. Ik ben zwaar gedemotiveerd. Ik weet dat ik buiten de verkeerde jongens tegenkom, dus blijf ik maar binnen.'* Een andere jongen zegt: *'Ik ben woedend uit Den Engh gekomen. Na Den Engh heb je zo veel haat dat je 'eerst schoon moet wor-*

den.' Hiermee doelt hij op zijn religie.

Er is een groot verschil tussen hoe de jongens zich in Den Engh gedragen en daarbuiten. De SGS methode stimuleert het idee dat jongens van binnen uit gemotiveerd raken om zich te beheersen. Dit gaat niet bij elke jongen op. Een jongen licht toe: *'Bij Den Engh is discipline en gedraagt iedereen zich vrij netjes. In het echt is dat veel moeilijker. Ik heb die discipline van mezelf niet.'*

Terugkomdag

De jongens waarmee gesproken is (met uitzondering van de veelplegers) hebben zin in de terugkomdag. Ze zijn benieuwd hoe het nieuwe gebouw eruit ziet. Een jongen is al een keer geweest en vertelt enthousiast dat ze toen zijn gaan karten. Toch zijn de terugkomdagen niet door alle jongens bezocht. Een jongen uit de Sector Maritiem, zat tijdens de terugkomdag op zee, een andere jongen vertelde op dat moment geen geld te hebben voor de reis naar Den Engh.

8.4 Effectiviteit van het programma

De vraag naar wat de jongens hebben geleerd op Den Engh is voor sommigen lastig te beantwoorden. Een paar jongens geven aan veel te danken hebben gehad aan Den Engh. *'Zonder Den Engh was dat allemaal niet gelukt.'* Anderen kunnen daarbij duidelijke voorbeelden geven.

- Zelfbeheersing
'Ik was wel een vrij agressief jongetje. Ik kan me nu veel beter in houden. Doe je dat niet, dan kom je heel veel in de problemen.'
'Ik kan beter mijn woede onderdrukken en eerst nadenken voor ik wat doe.'
- Belang inzien van thuis
'Thuis is de beste plek die er is.'
- Leren luisteren
'Ik ben rustiger geworden en ik hoef niet meer te liegen.'
- Certificaten
'Door dat wat ik geleerd heb op Den Engh heb ik nu werk.'
'Ik heb van Den Engh een toekomst gekregen.'
- Sportief geworden
'Ik heb geleerd om door te zetten'.
- Met groepen werken
'Ik vind het wel leuk om later in een buurthuis of zo te werken met kinderen. Ik heb toch geleerd hoe ik met een groep moet omgaan.'
- Praktische kennis
'Ik weet nu hoe ik specifiek knopen moet maken.'
'We hebben geleerd hoe te overleven op een onbewoond eiland.'

De jongens uit het traject Veelplegers zijn veel minder positief. Zij vinden dat zichzelf en ook de andere jongens niet positief zijn veranderd in hun gedrag. Al tijdens de verlofperiode én tijdens de nachtelijke ontsnappingen plegen jongens weer strafbare feiten.

De jongens uit de trajecten Transport en Logistiek en Maritiem zijn overwegend positief over Den Engh. Volgens sommigen is Den Engh voor iedereen goed, ook voor sommige volwassenen. Er is ook gezegd Den Engh is een goede keuze voor jongens die gered kunnen worden, die fysiek zijn inge-

steld. Voor hen is het goed als zij flink gedruild worden. Anderen zeggen dat veel jongens baat hebben bij Den Engh. *'Als je Den Engh vergelijkt met een jeugdgevangenis, dan is Den Engh echt tien keer beter.'* Den Engh is echter niet geschikt voor iedereen. Dit geldt voornamelijk voor meisjes en jongens die psychische hulp nodig hebben.

- *'Eigenlijk zou in heel Nederland een Den Engh moeten zijn. Alleen niet voor meisjes. Die willen zich verzorgen, warm douchen; dan is Den Engh niks.'*
- *'Een jongen verpestte veel voor de hele groep. Dat was zwaar irritant. De groep werd steeds bozer op hem. Die jongen is een paar keer naar het ziekenhuis geslagen. Eigenlijk hoorde hij ook niet op Den Engh. Hij had hulp nodig (psychische hulp). Hij wilde ook graag op kamer zitten om een beetje rustig te worden. De groepsopvoeders deden dat expres niet, waardoor hij in de groep helemaal doordraaide.'*
- *'De zogenaamde slechte jongens begrepen niet hoe Den Engh in elkaar zat. Die jongens kunnen niet luisteren, die willen dat niet. Die kunnen eigenlijk niet mee doen, die moet je in een cel stoppen. Het is te moeilijk om het aan ze uit te leggen, ze zijn boos, ze hebben woede door al de regels van Den Engh, dat je niet mag liggen, dat ze je matras afpakken dat soort dingen.'*
- *'Jongens die agressief zijn en niet willen, horen niet op Den Engh. Er is veel discipline op Den Engh, maar voor sommigen is dit nog niet genoeg.'*

Een jongen uit het traject Veelplegers geeft in eerste instantie aan dat niemand baat heeft bij Den Engh. Later zegt hij dat jongens die opgevoed moeten worden er wel heen kunnen. Voor je ontwikkeling hoef je in ieder geval niet naar Den Engh. Ook jongens die willen veranderen zouden baat kunnen hebben bij het programma van Den Engh. Zolang er maar geen jongens opzitten met negatieve bedoelingen, want dat blokkeert het groepsproces. *'Den Engh is goed voor jongens die weten wat het inhoudt, jongens die willen veranderen. Maar ze sturen er ook jongens heen die helemaal niet willen veranderen. Daar zitten slangen en vossen bij. Ik wilde zelf ook niet veranderen, ik wilde wel een diploma in Den Engh halen.'*

Tijdens het gesprek is ook gevraagd naar aspecten die Den Engh zou moeten veranderen om de aanpak te verbeteren. Daaruit is het volgende gekomen.

- Den Engh moet beter naar de jongens luisteren. Meer aandacht hebben voor de behoeften van de jongens.
- Ouders moeten beter betrokken worden bij de aanpak.
- Den Engh zou zorgvuldiger moeten kijken naar de verlofsituatie. Hiermee wordt bedoeld dat er wat flexibeler mee wordt omgegaan. Verlof is heel belangrijk en voorkomen moet worden dat jongens niet op verlof kunnen. Soms is een alcoholist als vader minder risicovol dan op het eerste gezicht lijkt.
- Den Engh zou zorgvuldiger moeten kijken naar de leeftijdsafbakening. Jongens van 23 jaar die nog op Den Engh zitten horen daar niet. Jongens moeten maximaal met 20 tot 21, echt niet ouder. Bovendien is de duur van twee jaar ook echt maximaal.
- Een groep jongens start met een team van groepsopvoeders. Eigenlijk zou elke jongen 1 groepsopvoeder aangewezen moeten krijgen als aanspreekpunt. Na een half jaar zouden de jongens moeten kunnen kiezen welke groepsopvoeder ze voor de rest van de periode zou willen hebben. Als blijkt dat veel jongens voor dezelfde groepsopvoeder kiezen is dat jammer voor die groepsopvoeder. Het is tenslotte zijn werk.

- Nazorg vraagt om verbetering. Bij veel jongens gaat het thuis slecht, terwijl ze in Den Engh soms een grote ontwikkeling doormaken. Op het moment dat ze na Den Engh weer naar huis gaan, komen ze gemakkelijk weer in de problemen. Op dat moment krijgen die jongens geen tweede kans meer en zijn er geen voorzieningen meer zoals Den Engh.

8.4 Conclusie

Opmerkelijk is het grote verschil tussen de waardering en kritiek van de jongens die de trajecten T&L en Maritiem hebben doorlopen en de jongens uit het traject Veelplegers. Deze verhalen komen niet overeen.

Transport en Logistiek en Maritiem

De jongens uit de trajecten T&L en Maritiem zijn overwegend positief. Ze zien allen de activiteiten als leukste en meest specifieke onderdeel van Den Engh. Het fysieke aspect en de spanning en avontuur van de activiteiten spreekt hen zeer aan. Daarbij was voor de twee jongens uit de Sector Maritime het toekomstperspectief van groot belang. Zij zagen via Den Engh de mogelijkheid om een vak te leren. Alle jongens bleken zeer trots op hun behaalde diploma's en certificaten.

De belangrijkste kritiek ten aanzien van het programma van Den Engh heeft volgens de jongens te maken met de duur en zwaarte van het programma. Zij vinden het programma vrij zwaar en lang duren. Tevens merkten zij allemaal op dat zij veel moeite hadden met het feit dat de groep altijd gecorrigeerd werd voor gedrag van een individueel groepslid.

De fasering die binnen de SGS methodiek wordt aangebracht wordt door de jongens niet sterk ervaren. Achteraf bemerken zij dat zij meer privileges krijgen en dat de groep zich ontwikkelt. Op Fase 5 (o.a. het KTC) en de Nazorg wordt wisselend gereageerd. Alle jongens zijn van mening dat de stap naar buiten vrij groot is, maar dat de behoefte aan ondersteuning per individu en situatie verschilt. Reacties liepen uiteen van het geheel aan je lot overgelaten voelen tot het wel gehad hebben met Den Engh.

Veelplegers

De twee jongens uit het traject Veelplegers hebben aangegeven Den Engh verbitterd en gefrustreerd te hebben verlaten. Zij hebben weinig waardering voor de SGS. Dit had voornamelijk te maken met het straffen van de groep voor het gedrag van een individu, maar ook het moeten corrigeren van de groepsgenoten. Ook kijken deze jongens heel anders aan tegen het onderwijs en beschouwen het niveau van het onderwijs als veel te laag en de relevantie van de certificaten ver te zoeken.

Den Engh lijkt te hebben onderschat dat de jongens die in het traject Veelplegers zijn opgenomen uit zeer verschillende type jongeren bestaan. Van jongens die relatief lichte delicten plegen en die door een interventie kunnen veranderen tot jongens die al te ver zijn. Die laatste groep willen en kunnen wellicht niet meer veranderen, maar frustreren het groepsproces volledig. Daarbij heeft Den Engh onderschat hoe Marokkaanse jongens opereren in een groep – zeker als ze elkaar kennen en hoe moeilijk of onmogelijk het is om deze jongens elkaar te laten corrigeren. Loyaliteit aan elkaar is een zo grote waarde dat je elkaar nooit zult afvallen. Uit de verhalen blijkt dat de

jongens op een gegeven moment elkaar zijn gaan corrigeren, maar dat dit een grote façade is geweest. De jongens spraken vooraf af om elkaar waar en wanneer te corrigeren. Verder lijkt Den Engh de frustratie en boosheid die deze jongens meedragen en hebben opgedaan voor Den Engh te onderschatten. Voor jongens met deze frustraties lijkt de aanpak op Den Engh niet geschikt, maar zou een intensief en individueel traject, in combinatie met een druk en actief programma beter aansluiten.

9 Aanpak in de praktijk

Een programma kan nog zo goed doordacht zijn en gedegen in elkaar zitten, het gaat erom hoe dat programma in de praktijk wordt uitgevoerd. In dit hoofdstuk gaan we in op de vraag of de theorie zoals bedoeld ook daadwerkelijk in de praktijk wordt teruggevonden. Dit wordt besproken aan de hand van de werkzame bestanddelen (hoofdstuk 2) en de programma-aanpak (hoofdstuk 4). Verder wordt ingegaan op de kwaliteitsbewaking op Den Engh. Vanaf paragraaf 9.4 worden de vragen uit het toetsingskader besproken.

Met de bespreking van dit hoofdstuk wordt de volgende onderzoeksvraag beantwoord:

- Hoe verloopt de uitvoering van het programma?

De beschrijving van de praktijk is gebaseerd op interviews met medewerkers van Den Engh en de geïnterviewde jongeren die het programma op Den Engh hebben doorlopen.

9.1 Werkzame bestanddelen in de praktijk

In deze paragraaf bekijken we in hoeverre de werkzaam veronderstelde bestanddelen, zoals die al in hoofdstuk twee naar voren zijn gekomen in de praktijk uitgevoerd worden.

Fasegewijs aansluiten bij de groei die van binnenuit komt

De groepsaanpak is er in de praktijk niet op gericht om aan te sluiten bij de betreffende fase waarin ieder individu afzonderlijk zich bevindt. We mogen verwachten dat de startpositie van de individuele leden van de groep zal verschillen. Jongeren met een primaire hechtingsstoornis, zullen volgens de door Den Engh gehanteerde theorie terug moeten naar de affectieve en lichamelijke fase. Jongeren waarbij secundaire hechtingsstoornissen zijn geconstateerd hebben meer belang bij het teruggaan naar de sociale en cognitieve fase. Doordat de jongeren bij elkaar in de groep zitten, is het moeilijk om met deze groepsaanpak in de praktijk goed aan te sluiten bij de behoeften van het individu. Groepsopvoeders bevestigen bovenstaande en geven aan het lastig te vinden om binnen de groepsaanpak vorm te geven aan het fasegewijs aansluiten bij de ontwikkeling van de individuele jongere. Als blijkt dat de groep zich lichamelijk moeilijk kan beheersen, bouwen de groepsopvoeders bijvoorbeeld veel judoactiviteiten in. Op die manier wordt er gekeken naar de behoefte van de groep en worden de activiteiten daarop aangepast. Dit kan ook plaats vinden als voor een enkel individu (dat in de ontwikkeling achter blijft) bijsturing nodig blijkt.

Leefgroep als middel bij de opvoeding

De leefgroep blijkt in de praktijk volgens de medewerkers van Den Engh een goed middel bij de opvoeding. In deze groep wordt aangesloten bij de ervaringen die dagelijks zijn opgedaan, zodat in de opvoeding op het geleerde kan worden teruggekomen. De leefgroep biedt ook de mogelijkheid om toe te zien op de naleving van de regels die zijn afgesproken.

Deze regels gelden bijvoorbeeld bij de dagelijks terugkerende activiteiten, zoals het gezamenlijk eten. De veiligheid van de leefgroep biedt daarbij de mogelijkheid voor jongeren om te oefenen met het corrigeren van groepsgenoten. Groepsopvoeders geven aan dat op het moment dat de leefgroep niet uit een heterogene groep bestaat, dit in gevaar komt. Voorbeelden daarvan zijn te veel leiderstypes in de groep, teveel allochtonen in de groep of als de groepsleden elkaar kennen vanuit de eigen omgeving.

Bevorderen van socio-klimaat

Den Engh stelt dat de programmering zodanig wordt ingezet dat dit het 'socio-klimaat' bevordert. Dit is in de dagelijkse praktijk duidelijk terug te zien. Op het moment dat jongeren voor hun rust-uur naar hun kamer gaan, krijgen ze een opdracht mee, zodat hun gedachten ook tijdens hun privé moment gestuurd worden. Tijdens de rookpauzes wordt hen bijvoorbeeld een raadseltje meegegeven, om te voorkomen dat ze in psyche momenten vervallen door bijvoorbeeld gezamenlijk te klagen over de tijd op Den Engh.

Een ander aspect is het werken in subgroepen. Vanuit de theorie van de SGS wordt er zo min mogelijk met subgroepen gewerkt. Het werken in subgroepen zou het psyche klimaat bevorderen. In de beginfase wordt het werken in subgroepen vanuit de theorie toegestaan als dit wordt ingezet om de groep te veranderen. De keuze van de samenstelling van de subgroepjes is bijvoorbeeld gebaseerd op het plaatsen van negatief ingestelde jongens bij positief ingestelde jongens. In de praktijk blijken groepsopvoeders vrij regelmatig en heel verschillend om te gaan met het werken in subgroepen. Soms wordt vanuit praktische overwegingen gekozen voor subgroepjes; de aard van de opdracht of de beschikbare ruimten maken dat het werken in subgroepjes efficiënter is. In de praktijk worden niet altijd de juiste beweegredenen aangewend om in subgroepjes te werken. Meermalen hebben groepsopvoeders gesproken over de carrouselmethoden, waarbij verschillende groepjes veelvuldig rouleren zodat de steeds wijzigende activiteiten spannend blijven.

Normontwikkeling

Den Engh stelt dat normontwikkeling zich voltrekt vanuit de veiligheid van de groep. Het basisuitgangspunt daarbij is dat de jongeren de wens hebben om te zijn zoals de anderen. Het idee daarbij is dat het normerend beïnvloeden door volwassenen zoveel mogelijk beperkt wordt. Groepsopvoeders geven aan dat in de praktijk blijkt dat de inzet van de programmering de ontwikkeling van nieuwe waarden en normen in de groep ondersteunt en stimuleert. Echter de bepalende en sturende rol van de groepsopvoeders is zeker in het begin (omsluitingsfase en leidercentered fase) vrij fors. Een voorbeeld betreft het opmaken van de bedden. Aan de hand van een spel, 'wie het beste zijn bed op kan maken', wordt samen met de groep bepaald welk bed er het netst uitziet. Door de groepsopvoeders wordt vervolgens vastgesteld dat de bedden dagelijks netjes opgemaakt moeten worden. Daarmee is gelijk een norm gesteld en dienen de jongens voortaan het bed op te maken volgens de standaard die zij zelf hebben gesteld. De jongeren worden op deze manier wel betrokken bij het vaststellen van groepsnormen, maar kunnen deze norm niet naast zich neerleggen. De groep kan in zijn geheel niet besluiten, dat zij afzien van het opmaken van de bedden. Elke ochtend wordt vervolgens gecontroleerd of de kamers er netjes uitzien. Op het moment dat een jongere dat niet heeft gedaan wordt de hele groep teruggefloten en kan de programmering niet starten.

Dit met het doel dat individuele groepsleden, door de groep worden aangesproken op hun gedrag als dat buiten de norm valt. Pas op het moment dat alles netjes is begint het dagprogramma. Uit de interviews met veelplegers blijkt dat dit niet altijd zo verloopt. Gesteld wordt dat een groep Marokkanen die elkaar van de straat kennen elkaar niet bij groepsopvoeders gaan verlinken.

Gefaseerd opvoedingsprogramma (kwadrantenmodel)

Uit de gesprekken met de medewerkers van Den Engh valt op te maken dat de verschillende fasen van het opvoedingsprogramma achtereenvolgens worden gehanteerd. In de praktijk wordt vanuit het idee van het kwadrantenmodel naar de groep jongens gekeken, waarbij alles in het werk wordt gesteld om de groep van 'ik negatieve' naar een 'ik positieve' jongens te ontwikkelen. Het merendeel van de groep blijkt zich te ontwikkelen conform de doelen die gesteld zijn per fase. In de praktijk wordt de programmering afgestemd op een enkele jongere die achterblijft bij de groep. Getracht wordt om deze jongens die bijvoorbeeld in het 'ik negatieve' zijn blijven hangen er bij te betrekken (soms via jongens die de overgang hebben gemaakt naar het 'wij-negatieve'), zodat ook zij zich gaan gedragen volgens het juiste kwadrant met bijbehorende eigenschappen, maar dit lukt niet altijd, voordat de groep naar de nieuwe fase overgaat. Sommige jongeren hebben daar in de praktijk veel meer tijd voor nodig, aldus een groepsopvoeder.

Aansluiten bij de jongeren via taak en functie gerichte activiteiten.

Over het algemeen kan gesteld worden dat de groepsopvoeders de programmering zo inrichten dat de jongeren veel taak en functiegerichte activiteiten aangereikt krijgen. Daarbij zijn duidelijke verschillen aan te geven tussen de jongeren van de SGS groepen en de veelplegers. Leeftijd speelt hierbij ook een belangrijke rol. De activiteiten moeten voor de veelplegers, die vaak iets ouder zijn niet te kinderachtig zijn en sneller rouleren. De groep kan dus als geheel sneller overstappen naar meer functionele opdrachten. Het gaat om spanning en avontuur en daarbinnen het samenwerken, zodat de jongeren afhankelijk van elkaar worden. Kortom, hoe ouder en begaafder de groep, hoe meer het van belang lijkt om functionele en educatieve opdrachten te geven.

Stimuleren van gewenste reactietypes en motivatietypes (RMT)

In het laatste jaar van het verblijf op Den Engh nemen de jongeren deel aan de reactie- en motivatietraining (RMT). De RMT is deels geïntegreerd in de SGS. Er is bewust gekozen om de groepsopvoeders zelf de training te laten geven. Op deze manier kunnen voorbeelden uit het dagelijkse leven worden meegenomen in de training, maar kunnen de jongeren in de leefgroep ook oefenen met de opbrengsten ervan. Dit wijkt echter af van het verder gehanteerde theoretische model van Kok die juist stelt dat het goed is om op een onderscheidend niveau aandacht te besteden aan trainingen en therapie.

Praktisch leren geïntegreerd in de opvoeding

De groei van de groep is bepalend voor het tempo waarmee de stof doorlopen kan worden. De SGS gedachte stimuleert de jongeren die sneller door de stof gaan om zich te richten op de zwakkere. Daarmee stijgen zij boven de stof uit en werken aan hun eigen ontwikkeling.

In de praktijk blijkt het onderscheid tussen de cognitief sterke en zwakke jongens soms vrij groot met als gevolg dat de zwakke jongens de groep aardig ophouden. Groepsopvoeders proberen de sterke jongens extra materiaal aan te bieden, maar voorkomen moet worden dat deze jongens uitstijgen boven de groep. Tegelijkertijd moeten zij voorkomen dat de jongens die meer tijd nodig hebben negatief afsteken bij de groep. Het blijkt dat sommige jongens een zeer geringe leercapaciteit bezitten, terwijl andere jongens een grote groei kunnen doormaken. Hieruit kun je concluderen dat de screening op zwakbegaafd niveau aanscherping verdient.

Ouders (netwerk van de jongeren) betrekken bij de aanpak

Meestal zijn de ouders in het begin van de plaatsingsperiode erg negatief in de richting van Den Engh en vertonen zij grote weerstand. Sommige ouders bieden hun kind negatieve hulp. Als voorbeeld is genoemd dat zij hun kinderen ondersteunen bij het uitbreken uit Den Engh of wiet meebrengen naar Den Engh. Op het moment dat ouders merken dat het beter gaat met hun kind worden ze, volgens Den Engh enthousiast. Zeker als blijkt dat tijdens het verlof hun kind opeens gezellig deelneemt aan het gezinsleven.

Den Engh gaat er vanuit dat ouders een positieve invloed hebben op de ontwikkeling van de jongens. Voor de jongens zijn de ouders vaak de enige houvast. Zij hebben enorme behoefte aan bevestiging van hun ouders. Medewerkers van Den Engh geven aan dat het veel tijd in beslag neemt om ouders te betrekken bij de aanpak. Doordat zij het belang hiervan onderschrijven is dit onderdeel in ontwikkeling. Een groepsopvoeder vertelt: *'Jongens vinden het heel belangrijk hoe hun ouders over hen denken. Er zijn ook jongens die zich in het begin schamen tijdens de bijeenkomsten met de ouders waarin zij een activiteit moeten uitvoeren. Zij hebben dan het gevoel af te gaan voor hun ouders. Op het moment dat ze die schaamte overwonnen hebben, of de goedkeuring van hun ouders hebben zie je dat de groep hechter wordt en ze het avontuur weer opzoeken'*.

9.2 Programma-aanpak in de praktijk

Deze paragraaf gaat in op de programma-aanpak in de praktijk. In hoofdstuk vier zijn de onderdelen van de aanpak al uitgebreid beschreven. In deze paragraaf wordt van de belangrijkste aspecten beschreven hoe deze in de praktijk uitgewerkt worden.

Fasering programma

Opbouw programma

In de praktijk worden de fasen van het opvoedingsprogramma achtereenvolgend gevolgd. De termijn van de fasen verschilt tussen de leefgroepen, wat betekent dat sommige groepen vrij snel en andere wat langzamer door het programma heen gaan. Logischerwijs heeft dit invloed op de vierde en laatste fase: de individuele fase. Door de groepsopvoeders wordt echter aangegeven dat de groepscentered fase (de derde fase) een fase is die gemakkelijk tot het eind van het programma door kan lopen. De individuele fase bevindt zich volgens hen parallel aan de groepscentered fase, terwijl vanuit de theorie de individuele fase een losstaande nieuwe fase is, waarin de jongeren op een meer individuele wijze benaderd worden.

De inzet van Den Engh bestaat eruit om een groep in zijn geheel te laten uitstromen. In de praktijk is dit vaak lastig vanwege het verschil in de individuele ontwikkeling van de jongere, de beschikbaarheid van een vervolgplek, of de activiteiten van de gezinsvoogd.

Den Engh investeert bijvoorbeeld veel energie in het tijdig aansporen van de gezinsvoogden om een vervolgplek te organiseren voor de jongeren met een OTS. Den Engh stelt dat als gevolg van de hoge caseload van gezinsvoogden, zij tijdens de periode dat de jongeren op Den Engh verblijven zo min mogelijk tijd in deze jongeren investeren. Het organiseren van een vervolgplek kost veel tijd en voorbereiding. Volgens Den Engh komt het in de praktijk te vaak voor dat gezinsvoogden deze voorbereiding te laat starten. In deze periode verloopt het contact tussen gezinsvoogd en ouders volgens Den Engh soms stroef. Den Engh bemiddelt dan om de onderlinge relatie te herstellen. Op deze manier kan de begeleiding weer door de gezinsvoogd worden opgepakt. Voor de jongeren met een PIJ-maatregel voelt Den Engh zich verantwoordelijk om het vervolg te organiseren. Aangezien plaatsing uit Den Engh soms lastig is te organiseren, vanwege de toegenomen werkloosheid en de krapte op de arbeidsmarkt is Fase vijf ingevoerd.

Omsluiting

Het programma start met het onderdeel omsluiting. Deze periode is sterk afgebakend en heeft duidelijke kenmerken. Op basis van de gesprekken met de medewerkers lijkt deze fase in de praktijk uitgevoerd te worden zoals bedoeld. Er wordt een aparte afgebakende ruimte (leefkooi/patio) aan de hand van een thema ingericht. Het team is enthousiast bij de start van een nieuwe groep en bereidt zich naar eigen zeggen goed voor op een spectaculair begin. Zeker in deze eerste fase ontbreekt het niet aan materiaal. Groepsopvoeders geven aan dat juist door deze bijzondere start jongeren sneller geneigd zijn om mee te doen. Van de jongeren horen de groepsopvoeders terug dat zij zeker in het begin sterk een vergelijking maken tussen de door hen reeds bezochte instellingen en de activiteiten zeer positief ervaren. De jongens geven de volgende benamingen aan de eerste periode op Den Engh: een nachtmerrie, verschrikkelijk, een puinhoop. Pas na de eerste fase krijgen ze weer wat grip op hun leven.

Leidercentered fase

Tijdens de leidercentered fase verschuift het perspectief steeds meer naar de toekomst. Er wordt geoefend met activiteiten waarbij het eindresultaat pas na enige tijd blijkt en de activiteiten verschuiven van spelenderwijs leren naar vormend onderwijs. De kenmerken zoals die omschreven zijn komen ook in de praktijk duidelijk tot uiting.

Een aspect dat in de praktijk niet altijd goed uit de verf komt is het uitgangspunt dat wanneer de groepsopvoeders een activiteit stil leggen dit in principe een inschattingfout is van de groepsopvoeders. Als de groep nog niet toe is aan nieuw verworven vrijheden of activiteiten en deze activiteiten niet goed lopen, ligt in principe de schuld bij de groepsopvoeders, maar deze wordt niet altijd door hen op zich genomen. Het blijkt dat de groepsopvoeders niet eenduidig denken over de mate waarin zij verantwoordelijk zijn voor het stagneren van de activiteiten. Aangegeven wordt dat in de praktijk gedurende het traject deze verantwoordelijkheid van de groepsopvoeders als het ware afneemt. Zodra de jongeren langere tijd op Den Engh verblijven, groeit de verantwoordelijkheid van de groep. De groep heeft zich gevormd, maar door de individuele capaciteiten ontstaan er onderling soms

grote verschillen.

Het spanningsveld tussen de verantwoordelijkheid van groepsopvoeders, de groepsverantwoordelijkheid en individuen die niet mee willen doen is in de praktijk wel degelijk aanwezig. Er zijn in een groep altijd wel jongens die geen zin hebben en niet mee willen doen. *'Een individueel groepslid kan, door tegendraads gedrag behoorlijk wat invloed uitoefenen op het groepsgebeuren en daarmee de ontwikkeling van de groep stagneren'*, aldus een groepsopvoeder.

Op het moment dat een jongere een gevaar vormt voor zichzelf of voor zijn omgeving kan een afkoelingsperiode worden ingebouwd. Ook bij negatief gedrag gericht op de groep kan deze periode gebruikt worden om de groep sterker te maken. De individuele afkoelingsperiode kan ook aan de gehele groep opgelegd worden. Volgens de medewerkers van Den Engh komt het weinig voor dat gebruik wordt gemaakt van een kamerplaatsing of een correctieplaatsing in de opvang (isoleercel). Opgemerkt kan worden dat in het begin van het traject de afkoelingsperiode vaker wordt ingezet, voornamelijk om een nieuwe start te maken. Volgens de geïnterviewde jongens en voogden (van veelplegers) moeten jongens wel vaak (langdurig) op hun kamer verblijven.

Groepscentered fase

In de praktijk duurt de groepscentered fase eigenlijk tot het einde van het verblijf op Den Engh, waarbij in het laatste half jaar meer aandacht is voor het individu. Binnen de groep wordt de taak van 'dagverantwoordelijke' ingesteld. Per dag is één jongen het aanspreekpunt voor de jongens en de groepsopvoeders. In praktijk blijkt dat deze functie op verschillende wijze wordt ingevuld, afhankelijk van de groep en de groepsopvoeders. Sommige jongens vervullen deze functie uitstekend, maar er zijn ook jongens die meer moeite hebben met deze taak. Dit kan deels liggen aan de vaardigheden van de dagverantwoordelijke, maar ook aan de houding van de groep ten opzichte van deze jongere. Een groepsopvoeder geeft aan dit op te lossen door twee personen samen dagverantwoordelijke te maken. Andere groepsopvoeders kiezen ervoor deze taken vervolgens uit te stellen tot het moment dat iedereen deze functie op zich kan nemen.

Individuele fase

Het laatste halfjaar van het verblijf in Den Engh is vanuit de theorie gereserveerd voor de individuele fase. In de praktijk blijkt deze fase het laatste half jaar parallel te lopen aan de groepscentered fase. Jongeren zijn wel meer individueel gericht, verrichten zelfstandig buiten de groep activiteiten, zoals stagelopen, werken of een opleiding volgen. De periode van een half jaar wordt door sommige medewerkers van Den Engh als gering beschouwd. Veel jongens, voornamelijk uit de T/L blijken toch nog niet klaar voor de stap naar buiten. Sommige van hen zijn erg nerveus. Hierbij dient aangetekend dat deze jongens al jaren niet zelfstandig deel hebben uitgemaakt van de samenleving. Den Engh probeert in deze fase de terugkeer naar de samenleving zo goed mogelijk voor te bereiden. Zij leven nog wel in de leefgroep, waarbij naast de individuele activiteiten het groepsleven nog centraal staat.

Opmerkelijk is dat in de gesprekken met de groepsopvoeders door hen de nadruk werd gelegd op de eerste drie fases. De laatste fase, één die wel heel belangrijk is voor het slagen van de aanpak in Den Engh, krijgt in onze ogen te weinig nadruk.

Kenmerk van de individuele fase is dat bij de jongeren het vertrouwen in volwassenen moet zijn toegenomen en zij klaar zijn om individuele therapie te ontvangen. In praktijk blijkt dat hier heel weinig gebruik van wordt gemaakt. De inzet van therapie binnen de aanpak van Den Engh is eerder uitzondering dan regel en wordt vanuit de instelling ook niet gestimuleerd. Den Engh gaat er vanuit dat de problemen van de jongens op de achtergrond raken, afnemen of geheel verdwijnen op het moment dat de jongeren met de SGS methode werken, zij een ander doel voor ogen krijgen en een nieuw perspectief zien. Jongeren hebben in de groep geleerd om hun emoties te uiten en hebben geleerd om te gaan met hun ouders. Het in aanmerking komen voor therapie is dan ook afhankelijk van de jongere zelf en zijn achtergrond. Therapie wordt ingezet bij traumaverwerking (uit de vroege jeugd), bij middelengebruik of op het moment dat het zichtbaar slecht gaat met een jongere (gemiddeld één of twee jongens uit een groep). Den Engh biedt ook de mogelijkheid van therapie op het moment dat de jongen zelf met een hulpvraag komt. De orthopedagoog voert ondersteunende gesprekken met de jongeren; soms blijken twee gesprekken al voldoende. Zo nodig wordt de expertise ingeschakeld van een kinderpsycholoog, een mental coach of de CAD (Consultatiebureau voor Alcohol en Drugs).

Aan de instelling is tevens een psychiater verbonden voor de ondersteuning bij medicatie. Het uitgangspunt is de medicatie zoveel mogelijk af te bouwen. Medicatie wordt geboden met als doel dat de jongeren het aangeboden programma kan volgen. Het is de vraag of afbouw van medicatie wel altijd wenselijk is. Op het moment dat jongeren (bijvoorbeeld jongeren met ADHD) Den Engh verlaten en in een nieuwe omgeving terecht komen kan medicatie wederom noodzakelijk zijn.

Een uitzondering vormt de groep zedendelinquenten. Bij hen maakt therapie standaard onderdeel uit van de aanpak. Na een jaar vindt er in subgroepjes van zes tot zeven jongeren een groepsbehandeling plaats gericht op delictpreventie. Tijdens de behandeling wordt ingegaan op risicofactoren en risicosituaties en het aanleren van alternatief gedrag.

Nazorg

Na vertrek uit Den Engh onderhoudt de maatschappelijk werker via telefoon of via huisbezoek contact. Dit vindt plaats met een frequentie van 1 keer per week afbouwend naar 1 keer per drie maanden. De invulling van de nazorg verschilt per jongere. In sommige gevallen blijft het contact tussen Den Engh en de jongere lang voortbestaan. In andere gevallen heeft de jongen na vertrek geen enkele behoefte aan ondersteuning vanuit Den Engh. De nazorg kan zich beperken tot telefonische korte contacten, maar het kan ook voorkomen dat de maatschappelijk werker gesprekken met ouders en/of instellingen voert. De woonplaats van de jongen is niet van invloed op de nazorg. Wel is het zo dat op het moment de jongen ver weg woont Den Engh eerder de hulp en begeleiding van andere instellingen probeert in te schakelen. Grofweg kan aangegeven worden dat met alle jongens en ouders na uitstroom telefonisch contact wordt opgenomen. Soms volgt daaruit een huisbezoek. Na zes maanden is de groep ongeveer gehalveerd en na een jaar is de groep waarmee nazorgcontact wordt gehouden ongeveer een kwart.

In algemene zin kan opgemerkt worden dat de motivatie van de jongens een groot probleem is bij doorverwijzing. Bij de meeste instellingen is motivatie een indicatiecriterium voor begeleiding. Deze jongens zijn niet zonder meer gemotiveerd, waardoor de instellingen vaak de deur dicht houden voor jongeren afkomstig uit Den Engh.

De groep *veelplegers* vraagt om extra aandacht voor het opbouwen van het sociale netwerk. Den Engh vindt daarom een vervolg via een traject als Nazorg Harde Kern (Amsterdam) hard nodig. Een groot knelpunt hierbij is dat de benadering en aanpak van de jongens niet op elkaar aansluit. Binnen de aanpak van Den Engh wordt functioneel en directief met elkaar om gegaan met aandacht voor de gezagsrelatie. Den Engh is van mening dat binnen het project Nazorg Harde Kern direct sterk op het gevoel van de jongens wordt ingespeeld. Ook volgen er volgens hen geen sancties als jongens hun afspraken niet nakomen. Vanuit Den Engh wordt de wens geuit om de functionele directieve aanpak binnen het nazorgtraject voort te zetten. Deze wens staat echter haaks op de gedachte dat de jongeren na het verblijf van twee jaar op Den Engh weer een persoonlijke relatie aan moeten kunnen gaan met volwassenen. Uit het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat de aanpak bij de veelplegers er niet in is geslaagd om deze jongeren zo te heropvoeden dat zij als 'normale' jongeren benaderd kunnen worden. Binnen Den Engh is men van mening dat de overdracht vanuit Den Engh naar een nazorgproject verbeterd kan worden en wil daar zeker in investeren.

De vrijblijvendheid van het nazorgaanbod van Den Engh, gekoppeld aan de geringe intensiteit (zeker de eerste vier maanden is dit veel te mager) én de beperkte aansluiting tussen de instelling en de maatschappij (beperkte invulling laatste fase en het ontbreken van eindtermen) maakt dat dit aanbod als onvoldoende bestempeld wordt.

Trajecten en duur

Uit de gesprekken met de medewerkers van Den Engh blijkt het traject Transport en Logistiek het best uitgewerkt en uitgedacht. Er komt een gelijkluidend verhaal naar voren. Het traject Maritiem geeft een ietwat diffuser beeld. Onlangs is overgestapt op een nieuwe indeling van het traject, waarbij de opvoedingsperiode is opgerekt. De onderdelen die in het traject worden aangeboden zijn wel uitgekristalliseerd, maar Den Engh is nog aan het zoeken naar de meest optimale fasering en opbouw.

Het traject rond de veelplegers is vanaf 2002 sterk in ontwikkeling en heeft zich nog niet definitief uitgekristalliseerd. Dit betreft onder meer de duur van het programma. Het programma voor de veelplegers is gestart als een eenjarig traject en vervolgens uitgebreid naar 18 maanden. Op dit moment is Den Engh van mening dat het programma voor de veelplegers ook minstens 24 maanden zou moeten bedragen om effectief te kunnen zijn. Naast de duur is ook de inhoud van het programma sterk in ontwikkeling. De eerste 11 groepen veelplegers bestonden uit groepen voornamelijk Marokkaanse jongeren uit Amsterdam. Gebleken is dat een ruim aantal van deze jongeren geen affiniteit had met de zeevaart, terwijl een groot deel van het programma op zee werd uitgevoerd. Den Engh is van mening dat hierdoor het programma negatief is beïnvloed. Op dit moment kijkt Den Engh kritisch naar de invulling van het traject.

De mogelijkheid wordt bestudeerd om naast de maritieme opleiding ook een opleiding te bieden op het gebied van horeca en autotechniek. Tenslotte is de samenstelling van de groep aangepast. De eerste groepen bestonden uit jongeren geheel afkomstig uit Amsterdam. Nu worden er groepen samengesteld met jongeren uit de steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht (de laatste groep met alleen jongeren uit Amsterdam stroomt in februari 2005 uit).

Activiteiten

De teamleider ziet er in de praktijk op toe dat het draaiboek per week wordt opgesteld. De groepsopvoeders zijn ook overtuigd van dit belang, want op het moment dat de aandacht verslapt en de jongens moeten wachten gaat de bereidheid van de groep verloren. Het is een vereiste om het tempo vast te houden en continu activiteiten aan te kunnen bieden. Deze activiteiten dienen uitnodigend te zijn, elkaar in een hoog tempo op te volgen en een groot positief verrassingselement te bevatten. Tijdens de bezoeken aan Den Engh hebben we verschillende groepsopvoeders verkleed (bijvoorbeeld als piraat) door het gebouw zien lopen. Het enthousiasme waarmee zij hun verhalen vertelden, de manier waarop zij omgaan met de jongeren, komt tegemoet aan het hoge tempo dat van hen verlangd wordt.

Gesteld wordt dat het van groot belang is om niet te vervallen in routine. De kracht van de aanpak is om goed aan te sluiten bij de behoeften van de jongeren. Wanneer er een standaard programma ligt, is de valkuil groot om het programma even af te draaien. Een groepsopvoeder vertelde het volgende: *'Soms komt er wel eens een neefje van een jongen die al eerder op Den Engh heeft gezeten. Zo'n jongen is dan geheel in de veronderstelling dat hij weet hoe het er bij Den Engh aan toegaat. Dat valt dan soms vies tegen.'* Dit is voor Den Engh reden te meer om telkens met een nieuw programma te komen. Tijdens de samenstelling van het team wordt bewust gekeken naar een goede combinatie van ervaren groepsopvoeders en minder ervaren groepsopvoeders om elkaar scherp te kunnen houden. Onervaren groepsopvoeders kunnen veel meer het onderbuikgevoel benoemen, terwijl de ervaren groepsopvoeders nodig zijn om het proces goed te kunnen leiden. In het werk zijn voldoende leeraspecten en evaluatiemomenten ingebouwd om van de fouten en ervaringen te leren, zonder telkens het wiel te blijven uitvinden. Bovendien zijn de groepsopvoeders alert op het risico van het gebruik van uitgewerkte activiteitenprogramma's. Voorkomen moet worden dat dit afbreuk doet aan het enthousiasme en de spanning van de groepsopvoeders. De groepsopvoeders signaleren wel dat het niet altijd gemakkelijk is om te reflecteren en feedback te geven of te ontvangen.

Onze indruk is dat het activiteitenprogramma goed aansluit bij de reguliere doelgroep: de zwakbegaafde jongens. Bij de veelplegers sluit het huidige programma minder goed aan (ze hebben minder verbeeldingskracht en zijn meer zakelijk en functioneel georiënteerd). Medewerkers van Den Engh lichten toe dat de afweer bij veelplegers groter is. De jongeren gaan er vanuit dat ze snel vrijkomen, waardoor zij zich niet snel aanpassen aan de groep. Bovendien bevinden zich meer leiderstypen in de groep en laten de meeste jongens kenmerken van faalangst zien. Veel jongens zijn echter zeer gevoelig voor de groepsdruk en willen er graag bij horen. Van de groepsopvoeders wordt daarom een ietwat andere benadering verwacht.

Aangegeven is door de groepsopvoeders dat communicatie van groot belang is, waarbij hele duidelijke grenzen getrokken moeten worden. Een ander voorbeeld geldt bijvoorbeeld binnen de RMT, waar andere onderwerpen worden besproken (iets hoger niveau), zoals discriminatie.

Scholing

Den Engh heeft speciale afspraken gemaakt met het ROC om praktijkgericht onderwijs te geven waarvoor certificaten behaald kunnen worden (tot niveau 1). Voor de doelgroep die zich in de SGS groepen bevindt en de maritieme groepen, wordt dit als heel positief ervaren. De jongeren worden zodanig aangesproken dat de leerstof hen boeit en zij in de praktijk de vaardigheden eigen kunnen maken. Dit sluit, zoals de jongeren zelf aangeven goed aan. De jongens zijn zeer trots op de behaalde certificaten.

De geïnterviewde veelplegers geven echter aan dat het niveau van het onderwijs niet goed aansluit. Zij klagen over het niveau van het onderwijs en onbruikbaarheid van de certificaten.

Ouders

Zie paragraaf 9.1.

Individu binnen de aanpak

Voor de groepsopvoeders zijn alle jongens gelijk. Dit betekent dat zij in de praktijk de bestaande hiërarchie zoveel mogelijk negeren. De groepsopvoeders zijn erop gericht de onderlinge verschillen juist zo veel mogelijk in te perken. Hierbij maken zij gebruik van de activiteiten (programmering). Jongeren die fysiek goed ontwikkeld zijn worden in activiteiten specifiek gekoppeld aan jongeren die cognitief sneller zijn. *'Bij het duiken hebben jongeren die heel licht en klein zijn bijvoorbeeld voordeel ten opzichte van de grote zware jongens. Op deze manier proberen we zoveel mogelijk rekening te houden met de individuele jongere en krijgt diegene de kans om zich positief te ontwikkelen'*, aldus een groepsopvoeder. Dit aspect wordt echter niet expliciet gemaakt naar de jongen zelf of de groep.

Volgens de SGS gedachte wordt binnen de leefgroep in Den Engh vrijwel geen aandacht besteed aan de zogenaamde sociaal emotionele gebeurtenissen (psyche-momenten), zoals verjaardagen, sinterklaas etc. De leefgroep is niet te vergelijken met de thuissituatie, waardoor aandacht voor deze aspecten frustratie en heimwee oproept. De groepsopvoeders blijken in de praktijk verschillend om te gaan met deze speciale gebeurtenissen. Binnen sommige leefgroepen is wel degelijk ruimte voor verjaardagen, terwijl andere leefgroepen daar geen aandacht aan besteden.

De aandacht voor het individu botst soms met het groepsbelang. Om hier meer zicht op te krijgen hebben we de groepsopvoeders gevraagd hoe zij omgaan met een jongere, die veel verdriet heeft van het onlangs overlijden van zijn moeder.

Vanuit de SGS gedachte wordt door de groepsopvoeders de steun vanuit de groep gestimuleerd, maar krijgt de jongere van hen geen individuele aandacht. Afhankelijk van het probleem maken de groepsopvoeders het probleem bespreekbaar in de groep, zodat zij de individuele jongen kan steunen. Wel kan de jongere doorverwezen worden naar het maatschappelijk werk om over zijn verdriet te praten. In de gesprekken hebben de groepsopvoeders verschillend gereageerd op dit voorbeeld. Sommige van hen antwoorden zoals hierboven staat omschreven, andere groepsopvoeders geven aan wel specifieke aandacht te schenken aan deze jongere als dat nodig is. Het komt in de praktijk voor dat met sommige jongens speciale afspraken worden gemaakt en zij individuele privileges (extra verlof) krijgen. Deze redenen worden afhankelijk van de inhoud aan de groep verteld, zodat zij achter deze afspraken kunnen staan (en het niet leidt tot afgunst). Ondanks de groepsaanpak is er in de twee jaar dat de jongeren op Den Engh verblijven ook ruimte voor individuele accenten en interesses. Het eerste half jaar is deze vrije tijd echter niet aanwezig, maar worden activiteiten geprikkeld door op het hoogtepunt van de activiteit te stoppen. Langzaam wordt overgegaan naar groepsvrije tijd. Daarin maken de jongeren onder meer kennis met het organiseren van activiteiten. Uiteindelijk leidt dit tot een individuele invulling van de vrije tijd (voornamelijk tijdens de individuele fase).

9.3 Conclusie

In deze paragraaf wordt de vraag naar het verloop van het programma beantwoord. Door de (uniforme) groepsaanpak wordt er weinig aangesloten bij de behoeften van individuele jongeren. De leefgroep wordt gebruikt als middel bij de opvoeding, maar als de groep erg homogeen is (veel allochtonen, leiderstypes) biedt dat minder kans op leren. Normerend optreden door volwassenen dient volgens de visie van Den Engh zoveel mogelijk beperkt te worden. Maar de groepsopvoeders hebben zeker de eerste fasen een sturende rol. In de praktijk blijkt verder dat niet alle jongeren in hetzelfde tempo hetzelfde leerproces doormaken, terwijl wel de hele groep geacht wordt tegelijkertijd een nieuwe fase in te gaan. De zwakkere jongens houden de groep op.

Binnen het programma worden voor de zwakbegaafde doelgroep aantrekkelijke taak- en functiegerichte activiteiten uitgevoerd. Bij de veelplegers sluiten de activiteiten minder goed aan. In de praktijk is duidelijk een spanningsveld aanwezig tussen de verantwoordelijkheid van de groepsopvoeders, de groepsverantwoordelijkheid en individuen die niet meedoen. De ongemotiveerde jongeren stagneren de groep. De indruk bestaat dat dit met name speelt bij de groepen met veelplegers. De individuele fase is gering; jongens ervaren de stap terug in de maatschappij als aanzienlijk. De nazorg is vrijblijvend en naar ons inzicht te beperkt wat betreft intensiteit. De conclusie is dan ook dat zeker voor de veelplegers de aanpak onvoldoende aanslaat. Het programmaverloop voor de groep zwakbegaafden achten we positiever, zij het dat er wel meer aandacht besteed dient te worden aan maatschappelijke integratie.

9.4 Toetsingskader: fasering

Uit de literatuur blijkt dat de intensiteit van het programma afgestemd moet

worden op de kans op recidive (het risicobeginsel). De kans op herhaling moet bij de intake worden ingeschat en de intensiteit van het programma moet op het risico worden afgestemd. Een juiste matching van reactie op recidiverisico is cruciaal. Het toetsingselement fasering bestaat uit de volgende vragen.

Toetsingsvragen: Fasering, intensiteit en duur van het programma
<ul style="list-style-type: none">
• Is de duur van (elke fase van) het programma alsmede de intensiteit/frequentie onderbouwd?
• Hangt de intensiteit van het programma samen met het recidiverisico?
• Worden er fases onderscheiden van indicatiestelling bij detentie via een toenemend aantal vrijheidsgraden naar nazorg en begeleiding in de vrije samenleving?
• Is er sprake van een heldere behandelingsplanning?

Is de duur van (elke fase van) het programma evenals de intensiteit/frequentie onderbouwd?

Redelijk.

De methodiek van Den Engh is zodanig opgebouwd dat grofweg van vier fasen kan worden gesproken. Deze fasen zijn gekoppeld aan het kwadrantenmodel, waarbij de jongeren als '*negatief wij gerichte jongeren*' binnen komen en als '*positief ik gerichte jongeren*' Den Engh dienen te verlaten. Er zijn richtlijnen opgesteld voor de duur van deze vier fasen, maar de groep bepaalt de uiteindelijke duur in de praktijk. De vorderingen van de groep zijn bepalend voor de voortgang naar de volgende fasen. Zo zijn er snelle en minder snelle groepen te onderscheiden. De mogelijkheden van de groep zijn afhankelijk van het niveau en de capaciteiten van de individuele jongeren.

Hangt de intensiteit van het programma samen met het recidiverisico (intensieve toepassing van programma bij hoge risicodelinquenten)?

Nee.

De termijn en de intensiteit van de interventie wordt niet afgestemd op het recidiverisico. Het programma bedraagt voor elke jongeren 24 maanden (SGS); de intensiteit is voor de hele groep gelijk. Bovendien verklaart Den Engh het delictgedrag door de aanwezigheid van de hechtingsstoornis, waarbij de methodiek erop gericht is deze hechtingsstoornis op te heffen en daarmee het delictgedrag verdwijnt. Om dit te realiseren is twee jaar vereist waarbij de ernst van het delict en het recidiverisico niet relevant is. Dit verklaart waarom Den Engh bij aanvang geen inschatting maakt van de kans op recidive van een individuele jongere (risicotaxatie).

Bovendien staat binnen de aanpak van Den Engh de kans op recidive niet centraal. Het recidivegevaar wordt niet standaard in de rapportages opgenomen. Toch richt men zich in de rapportages voor jongeren met een PIJ-maatregel wel specifiek op een onderbouwing van het recidiverisico. De rechtbank vraagt hier in toenemende mate om. Een ander moment, waarin nauwkeurig wordt gekeken naar het gedrag van de jongeren ten aanzien van recidive is tijdens de verlofperioden. In de praktijk blijkt er volgens respondenten een sterke invloed uit te gaan van de oude vriendenkring, die beschouwd wordt als belangrijk recidiverisico. Doordat de aanpak zich langzaam richt op het weer naar buiten gaan (via activiteiten buiten de instelling, het toenemen van verlopen, stageplekken buiten de instelling) wordt getracht het netwerk rond de jongeren weer op te bouwen.

Het zorgen voor een dagbesteding wordt vanuit Den Engh beschouwd als essentiële factor die de kans op recidive doet afnemen. Onderling tussen de jongens is het delict vaak snel bekend, maar daarna is dat geen onderwerp meer van gesprek. Door de groepsopvoeders wordt volgens de jongens niet over het delict gesproken. Ze zijn gericht op de toekomst.

Worden er fases onderscheiden van indicatiestelling bij detentie via een toenemend aantal vrijheidsgraden naar nazorg en begeleiding in de vrije samenleving?

Redelijk.

Het programma van Den Engh is zodanig opgebouwd dat de overgang van 'binnen naar buiten' in principe zo geleidelijk mogelijk plaatsvindt. De vrijheden en privileges worden door de groep als geheel verdiend, als blijkt dat zij daar op verantwoorde wijze mee om kunnen gaan. Vanaf een half jaar gaan de jongens zo nu en dan in het weekend op verlof, waarbij de frequentie geleidelijk toeneemt. Vanaf die periode wordt soms tijdens de activiteiten het terrein van de instelling verlaten. Er wordt bijvoorbeeld meegedaan aan de Nijmeegse Vierdaagse, soms wordt een strandje in de buurt bezocht etc. Sommige SGS groepen verhuizen na een half jaar tot een jaar naar de buiten verblijven. Andere groepen (zoals Maritiem, zetten het traject voort op een schip). Hoewel gesteld wordt dat in het laatste half jaar van het verblijf op Den Engh toekomstgericht gewerkt wordt en een groot deel van de jongeren stagelopen of werk uitoefenen buiten de instelling, hebben wij sterk de indruk dat het leven in Den Engh zodanig geconstrueerd is dat de overgang terug in de maatschappij erg groot is. Dit beeld wordt bevestigd door de inrichting van Fase vijf, waarin de jongeren zoveel mogelijk begeleid worden op een leven buiten Den Engh. Bovendien is de nazorg erg summier. Deze is afhankelijk van vrijwilligheid en vindt voornamelijk telefonisch plaats.

Is er sprake van een heldere behandelingsplanning?

Nee.

Zoals in hoofdstuk zes duidelijk is geworden werkt Den Engh niet met een individuele doelgerichte behandelingsplanning. Er wordt wel een opvoedingsplan gemaakt per jongere dat halfjaarlijks wordt besproken in het team. Dit opvoedingsplan betreft voornamelijk de voortgang van de jongeren in de groep. Daarnaast biedt Den Engh indien nodig de mogelijkheid om individuele behandeling in te zetten. Hier wordt summier gebruik van gemaakt.

9.5 Toetsingskader: motivatie

Uit de literatuur blijkt dat als een jongere negatief staat ten opzichte van het programma, de aanpak minder effectief is. Dit betekent dat de motivatie voor deelname moet worden bevorderd. Tevens leert onderzoek naar de effectiviteit van strafrechtelijke interventies dat de mate van succes van een programma verhoogd wordt door aan te sluiten bij de belevingswereld en individuele leerstijl van een jongere (responsiviteitbeginsel).

Toetsingsvragen: Motivatie

• Worden ontvankelijkheid en motivatie van de delinquent gemeten bij aanvang?   • Wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling van ontvankelijkheid en motivatie?   • Wordt aangesloten bij de belevingswereld van de delinquent en op de behoefte om zich op een bepaalde wijze te gedragen?   • Biedt het programma ruimte om aan te sluiten op individuele leerstijlen van de jongere? en op de capaciteiten?

Worden ontvankelijkheid en motivatie van de delinquent gemeten bij aanvang?

Nee.

De motivatie van de jongeren wordt noch bij aanvang noch gedurende het traject binnen Den Engh gemeten. Den Engh gaat er vanuit dat jongeren die naar de instelling gestuurd worden niet gemotiveerd zijn. Zij worden voor een periode van circa twee jaar uit hun vertrouwde omgeving gehaald en zijn niet in staat om het lange termijn perspectief voor ogen te houden.

Wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling van ontvankelijkheid en motivatie?

Ja.

De groepsopvoeders besteden ruim aandacht aan het bevorderen van de motivatie bij de jongeren door hen een lange en korte termijn perspectief te bieden. Het creëren van veiligheid is daarbij volgens Den Engh van groot belang. *'We proberen in het begin vooral veiligheid in de groep te bieden door voor de jongens alles te regelen en spanning en avontuur te bieden. Dat lukt aardig, maar om de jongens te blijven motiveren is meer nodig.'* De opbouw van het bieden van perspectief en motivatie vindt plaats door vier elementen in de aanpak:

- consequent gedrag;
- eerlijkheid;
- spanning in activiteiten (voldoen aan en aansluiten bij de behoefte);
- bieden van structuur.

Medewerkers van Den Engh geven aan dat de motivatie en het vertrouwen van de jongeren heel langzaam groeit als aan deze elementen voldaan wordt. Door de nadruk te leggen op wat de jongens wél kunnen en hen als gehele groep uitdagende, maar haalbare opdrachten te geven tonen zij, wanneer zij bemerken succesvol te zijn steeds grotere inzet en motivatie. Voortdurend dienen de groepsopvoeders de jongens te stimuleren en bekrachtigen zij hun inzet bij de uitvoering van de activiteiten. De groepsopvoeders hebben daarin een voorbeeldfunctie. Zij kunnen de inzet en motivatie van de jongens hooghouden door zelf enthousiast te blijven en de bereikte deelresultaten goed te markeren en te belonen.

Het enthousiasme van de jongens wordt bekrachtigd als ze een duidelijk perspectief zien dat leidt tot concrete eindproducten. Dit vraagt om een subtiele benadering van de jongens. Zij moeten er van overtuigd zijn dat zij zelf de ideeën of oplossingen naar voren hebben gebracht. Dit impliceert dat initiatieven van de jongeren niet de kop ingedrukt worden, maar juist gestimuleerd worden.

Groepsopvoeders geven aan dat in de praktijk blijkt dat vooral de thuissituatie, de leeftijd en de mate van cognitie van invloed is op de motivatie van de jongeren. *'Als het thuisfront positief is, zijn de jongens meer gemotiveerd. Ze hebben dan toch meer het gevoel het ergens voor te doen en werken ge-*

makkelijker aan hun toekomstperspectief', aldus een groepsopvoeder. Een andere respondent brengt naar voren 'Hoe ouder de jongens zijn, hoe belangrijker voor hen het lange termijn perspectief wordt. Dit toekomstperspectief is bepalend voor de houding van de jongens ten aanzien van het programma op Den Engh.' Ten slotte is door een respondent opgemerkt 'Jongens die cognitief wat sterker zijn, blijken in de praktijk gemakkelijker door de programmering heen te kijken en het nut van Den Engh te begrijpen.'

Wordt aangesloten bij de belevingswereld van de delinquent en op de behoefte om zich op een bepaalde wijze te gedragen?

Ja.

De programmering wordt speciaal op maat aangeboden aan de leefgroep. De jongeren worden geprikkeld en in de activiteiten uitgedaagd, waarbij veel aandacht wordt besteed aan het element van spanning en avontuur, sport en spel. Door het avontuurlijke, onvoorspelbare en spannende karakter van de programmering en het enthousiasme waarmee de activiteiten worden aangeboden worden de jongeren meegezogen in het spel. De programmering wordt vaak gegoten in een bepaald thema, zodat dit past bij de fantasiewereld van de jongeren. Afhankelijk van de onderwerpen die in de groep leven wordt daar waar mogelijk de programmering op afgestemd. De methodiek is zo ingericht dat juist op vragen en behoeften vanuit de groep kan worden ingesprongen. Deze wensen moeten wel gezamenlijk door de groep gedeeld worden.

Biedt het programma ruimte om aan te sluiten op individuele leerstijlen van de jongere? en op de capaciteiten?

Redelijk.

De programmering is zodanig opgezet dat dit goed aansluit bij de doelgroep van de zwakbegaafde jongeren. Door de groepsaanpak van Den Engh is het echter moeilijk om aan te sluiten op de individuele leerstijl. Vooral in het begin zijn de activiteiten gericht op sociale aspecten met een vormend karakter om aan te sluiten bij het niveau van de groep. Het programma biedt wel de mogelijkheid om individuen die minder snel meekomen, zodanig te activeren zodat zij mee kunnen doen met de activiteiten van de groep. Per activiteit, gericht op bijvoorbeeld cognitieve, sociale en fysieke vaardigheden, wordt gekeken welke jongere daar het sterkst en het minst sterk uit naar voren komt. In een later stadium vormt het aanlerend onderwijs steeds een belangrijker onderdeel van de activiteiten. Hierbij wordt het niveau van de zwakste en de sterkste in de groep goed in de gaten gehouden. Het onderwijs wordt zodanig ingericht dat de snellere jongeren, de minder snellen kunnen helpen. In de praktijk blijkt, zeker in het onderwijs dat het niveau van de zwakste het tempo van de groep negatief kunnen beïnvloeden.

9.6 Toetsingskader: dynamische criminogene risicofactoren

In de literatuur wordt nadrukkelijk gesteld dat als een interventie het doel heeft om de kans op recidive te verminderen, het programma gericht dient te zijn op het verminderen van de dynamische criminogene factoren (het zogenaamde behoeftebeginsel). Met andere woorden, een interventie moet gericht zijn op de (veranderbare) problemen en kenmerken van een jongere die samenhangen met zijn criminele gedrag. Bij de intake moeten deze kenmerken, risicofactoren en problemen van de jongere, die direct samenhangen met het criminele gedrag worden vastgesteld. Dynamische crimino-

gene factoren zijn bijvoorbeeld antisociaal gedrag, antisociale persoonlijkheid, criminele voorbeelden, gevoelens van angst en vijandigheid en drugs/alcoholmisbruik⁴⁶ (niet veranderbare risicofactoren zijn bijvoorbeeld familiegeschiedenis).

Toetsingsvragen: Dynamische criminogene risicofactoren

• Is het programma gericht op het verminderen van de invloed van de tekorten of dynamische risicofactoren (bij en buiten de delinquent)?   • Afstemming programma op individuele cliënten?

Is het programma gericht op het verminderen van de invloed van de tekorten of dynamische risicofactoren (bij en buiten de delinquent)?

Nee.

Tijdens de intakeprocedure van Den Engh worden de criminogene factoren per individu in kaart gebracht. De aanpak op Den Engh richt zich in de programmering echter niet op deze individuele risicofactoren. Het delict en de achtergrond waarin het delict gepleegd is speelt binnen de aanpak een zeer geringe rol. Uitgangspunt van Den Engh is dat door middel van de SGS de hechtingsstoornis wordt opgeheven. Deze hechtingsstoornis wordt als oorzaak gezien van het delictgedrag. De verklaring die voor het ontstaan van het delictgedrag wordt aangewend wordt volgens Den Engh door middel van de methodiek opgeheven. Kortom, Den Engh beschouwt het criminele gedrag als uiting van een langdurige problematische opvoedingssituatie, waarbij het criminele gedrag symptoom is van onvoldoende beheersingspatronen. Den Engh stelt dat de opvoeding de beheersingspatronen van de jongeren versterkt en dat daarmee de kans op recidive wordt verkleind. Het is dan ook in de visie van Den Engh niet nodig de groepsopvoeders te informeren over het delictgedrag en aanverwante risicofactoren van de jongeren. Groepsopvoeders geven bovendien aan ook geen behoefte te hebben aan deze informatie. Zij hechten grote waarde aan het in de praktijk leren kennen van de jongens en hen onbevooroordeeld (niet op basis van informatie uit dossiers) tegemoet te treden. De aandacht moet gericht zijn op ontwikkeling en het gedrag van de jongeren van vandaag⁴⁷.

Kortom, de aanpak richt zich op de groep waarin gewerkt wordt aan het versterken van de beheersingspatronen. Dit met als doel om daarmee recidive te voorkomen. Op het moment dat de jongeren op verlof gaan wordt wel rekening gehouden met deze individuele risicofactoren. Dit geldt ook bij het bepalen of de jongere in aanmerking komt voor het zelfstandig buiten de instelling vervullen van werkzaamheden. De orthopedagoog die de individuele jongeren volgt tijdens het gehele traject heeft wel aandacht voor de individuele factoren die tot het delict hebben geleid. er is echter geen sprake van een heldere diagnostiek.

Noot 46 Uit: Bonta. Recidivepreventie bij delinquenten, blz. 25.

Noot 47 De groepsopvoeders zijn wel bekend met eventueel aanwezige psychiatrische stoornissen van de jongens (in verband met de medicatie) en feitelijke informatie met betrekking tot de thuissituatie. Groepsopvoeders zien in de praktijk dat jongens vaak ook persoonlijke problemen gebruiken als excuus voor hun criminele daden, terwijl deze problemen daarvan niet de oorzaak zijn. Binnen Den Engh is men van mening dat de jongens en ook de maatschappij te snel geneigd is om deze persoonlijke achtergrond als oorzaak aan te dragen.

Afstemming programma op individuele cliënten?

Nee.

De methodiek die op Den Engh gehanteerd wordt is de Socio Groeps Strategie: een specifieke groepsaanpak. Dit betekent dat de specifieke aandacht voor het individu gering is. De programmering wordt slechts gedeeltelijk aangepast aan de individuele behoeften.

Dit gebeurt voornamelijk om het individu bij de ontwikkelingen van de groep te betrekken. De individuele behoeften tezamen zijn wel van invloed op de invulling van het programma. De leefgroep kan als groep initiatieven inbrengen waarop het programma afgestemd kan worden.

Toetsingsvragen: selectie en indicatie
<ul style="list-style-type: none">
• <i>Zijn er selectiecriteria/ criteria voor deelname (bijvoorbeeld aard van het delict, leerstijl van de doelgroep, motivatie, persoonlijke kenmerken (geslacht en etnische achtergrond) en eventuele exclusiecriteria? Beantwoord in hoofdstuk 3</i>
• <i>Is er sprake van een heldere selectieprocedure, waarin bepaald wordt of een cliënt voldoet aan de selectiecriteria? Beantwoord in hoofdstuk 3</i>
• <i>Zijn bij de indicatiestelling criminogene tekorten vastgesteld en de kans op recidive?</i>
• <i>Is er sprake van een indicatiestelling en individuele behandelplannen? Beantwoord in hoofdstuk 6</i>

Zijn bij de indicatiestelling criminogene tekorten vastgesteld en de kans op recidive?

Redelijk.

Tijdens de intakeprocedure van Den Engh worden de criminogene factoren per individu in kaart gebracht. De intake van Den Engh is gericht op het realiseren van een optimale groepsamenstelling, waarbij de kenmerken en problemen van de jongeren ter sprake komen. Er wordt echter niet gekeken naar de individuele kans op recidive of een risicotaxatie gemaakt.

9.7 Toetsingskader: effectieve methoden

Uit meta-evaluaties die de laatste jaren zijn uitgevoerd blijkt een beperkt aantal methoden effectief te zijn. Het wordt als positief beoordeeld als een instelling die methoden gebruikt. Als een instelling dit niet doet wil het echter nog niet zeggen dat de aanpak niet effectief kan zijn.

Effectieve methoden: methoden die aantoonbaar effectief of veelbelovend zijn.
<ul style="list-style-type: none">
• <i>Wordt bij het programma gebruik gemaakt van een (cognitief) gedragstherapeutische aanpak?</i>
• <i>Is het programma mede gericht op het leren van vaardigheden?</i>
• <i>Kunnen de aangeleerde vaardigheden in de praktijk geoefend worden?</i>
• <i>Is het programma mede gericht op praktisch onderwijs (afgestemd op het niveau van delinquent)?</i>
• <i>Richt het programma zich op protectieve (situationeel, persoonlijk, systeem) factoren?</i>
• <i>Worden deze factoren versterkt?</i>
• <i>Wordt bij het programma gebruik gemaakt van het (gezins)systeem?</i>
• <i>Is er sprake van een heterogene (t.a.v. gedragsproblemen, delinquent gedrag of bepaalde delicten) samenstelling? Beantwoord in hoofdstuk 3</i>

Wordt bij het programma gebruik gemaakt van een (cognitief) gedragstherapeutische aanpak?

Nee.

Den Engh beschouwt haar methoden als een pedagogische methodiek, waarbij het cognitieve aspect wordt benadrukt om de jongeren inzicht te geven in het gedrag. Volgens Den Engh geeft dit de jongeren de mogelijk-

heid om vanuit zichzelf te groeien en te ontwikkelen.

Het gaat dus volgens Den Engh niet om het aanleren van nieuw gedrag of het aanreiken van handelingsalternatieven, maar om het zodanig prikkelen en stimuleren van de jongeren zodat zij op alle vlakken een ontwikkeling laten zien. Wel kan geconstateerd worden dat bijvoorbeeld in de RMT training gebruik maken van technieken als modellering. Dit geldt vanzelfsprekend ook voor de groepsopvoeders. Zij beïnvloeden het gedrag niet zozeer door het belonen of bestraffen van gedrag, maar door positieve bekrachtiging. Het gaat om het opdoen van succeservaringen.

Is het programma mede gericht op het leren van vaardigheden? bijvoorbeeld sociale vaardigheden, omgaan met gevoelens, probleemoplossende vaardigheden, omgaan met normen en waarden?

Redelijk.

Den Engh beschouwt haar aanpak als een alles omvattende existentiële aanpak: opvoeding. Binnen de opvoeding wordt aan alle vaardigheden gewerkt die een jongere op een zeker moment nodig heeft. Den Engh richt zich specifiek op de sociaal emotionele vaardigheden (de gevoelsmatige beheersing). Het leren omgaan met emoties krijgt weinig aandacht. Vanuit de ontwikkeling van de beheersing wordt aan de versterking van de vaardigheden gewerkt. Deze vaardigheden kunnen variëren, afhankelijk van de richting die de groep en de jongeren opgaan.

Kunnen de aangeleerde vaardigheden in de praktijk geoefend worden?

Redelijk.

De aanpak in Den Engh is zodanig opgezet dat de overgang van gesloten naar open zo geleidelijk mogelijk verloopt. Tijdens verlofperioden worden de jongeren voorbereid om bijvoorbeeld zelfstandig naar huis te reizen. De benodigde vaardigheden worden in de groep geoefend, zodat de jongeren deze tijdens het verlof in praktijk kunnen brengen. De oefensituaties blijven echter wel beperkt.

Is het programma mede gericht op praktisch onderwijs (afgestemd op het niveau van delinquent)?

Ja.

Het programma is zodanig opgezet dat het praktijkgerichte onderwijs als een rode draad door de programmering loopt. Vooral in het begin is dit sterk thematisch verweven in de programmering. Bovendien kan de programmering aangepast worden aan de behoeften vanuit de groep. De aanpak is erop gericht om de onderwijsvraag vanuit de groep te laten ontstaan. Door met de programmering allerlei activiteiten te organiseren waar zij bepaalde kennis en vaardigheden voor nodig hebben groeit de motivatie om deze kennis op te doen en de vaardigheden te ontwikkelen. Als de jongeren verder in het traject zijn verandert deze vorm van onderwijs langzaam van vormend onderwijs naar aanlerend onderwijs.

Richt het programma zich op protectieve (situationeel, persoonlijk, systeem) factoren?

Redelijk.

Den Engh richt zich in zekere mate op factoren als ouders, werk en dagbesteding en kijkt naar de thuissituatie. Daarbij is de opvoeding gericht op het versterken van de individuele krachten van de jongeren.

Worden deze factoren versterkt?

Nee.

Ondanks de aandacht voor de protectieve factoren lijkt dit in de praktijk nog erg summier. De overgang van Den Engh naar de samenleving blijkt groot, waarbij het effect van de aandacht voor deze protectieve factoren nog onduidelijk is.

Wordt bij het programma gebruik gemaakt van het (gezins)systeem?

Nee.

Den Engh acht een belangrijke voorwaarde voor het slagen van de aanpak dat ouders achter de opname staan. Affectieve relaties van de jongere met de thuissituatie worden beschouwd als conflictveroorzakende factoren. Ouders worden door Den Engh als groep benaderd. Maandelijks vinden er per leefgroep ouderdagen plaats. Voor jongeren met hechtingsproblemen zijn echter juist de individuele relaties van belang. Het is onvoldoende om de ouders als groep te benaderen.

9.8 Toetsingskader: programma-integriteit

Toetsingsvragen: Programma-integriteit
<ul style="list-style-type: none">
• Wordt het programma geheel uitgevoerd zoals beoogd?
• Wordt dat gewaarborgd en bewaakt? Is er sprake van monitoring, (zelf)evaluatie of audits?

Wordt het programma geheel uitgevoerd zoals beoogd?

Redelijk.

De onderzoekers hebben sterk de indruk dat alle medewerkers binnen Den Engh vanuit de visie van de SGS werken. De meeste medewerkers praten met één mond. Aangezien de methodiek als zodanig niet geheel is uitgeschreven, (dit is bewust niet gedaan om onder meer automatisme te voorkomen) geeft dit de groepsopvoeders ook de ruimte om op onderdelen af te wijken van de SGS methode. Hierin is een onderscheid te maken tussen aspecten die binnen en buiten Den Engh liggen. Het spanningsveld tussen de groepsaanpak en de individuele behoeften, het bevorderen van socio-momenten en het afzwakken van psychemomenten en het aanbieden van de programmering en het invullen van de eigen vrije tijd, zijn aspecten waar de groepsopvoeders verschillend mee omgaan. Een voorbeeld van een aspect dat buiten Den Engh ligt is de groepssamenstelling die vanuit de SGS gedachten van groot belang is. Hier kan in de praktijk niet altijd aan voldaan worden.

Wordt dat gewaarborgd en bewaakt? Is er sprake van monitoring, (zelf) evaluatie of audits?

Ja.

In hoofdstuk zes is beschreven dat de procesbegeleiders zorg dragen voor de kwaliteitsbewaking van de uitvoering van de methodiek. Daarbij komt dat de groep wordt begeleid door een team van gemiddeld tien groepsopvoeders. Hierdoor ontstaat grote onderlinge controle. De onderzoekers hebben de indruk dat de groepsopvoeders open staan voor onderlinge feedback. Dit is ook noodzakelijk om het groepsproces zo optimaal te laten verlopen.

10 Conclusies en aanbevelingen

10.1 Toetsingskader met scores

In het volgende schema staan de elementen van het toetsingskader en de daarbij onderscheiden toetsingsvragen met bijbehorende score opgenomen. Niet alle vragen hebben echter hetzelfde belang. In het schema zijn de vragen vetgedrukt, die het meest van belang zijn bij een effectieve strafrechtelijke interventie. Hierbij is gebruik gemaakt van de weging die in Engeland wordt gebruikt ten aanzien van de *What Works* beginselen.

Zij benoemen zes criteria die (geheel) positief gescoord moeten worden: theoretisch (bewezen) veranderingsmodel (eerder effecten aangetoond met de werkwijze); selectie doelgroep (voor wie is het programma bedoeld); gericht op dynamische criminogene risicofactoren (richten op kenmerken/ eigenschappen van een individu die het risico voor recidive verhogen); continuïteit van het programma (waaronder overdracht, nazorg); monitoring (met het oog op programma-integriteit) en doorlopende evaluatie (om te weten wat het effect van de aanpak is).

Naast deze elementen is het - naar onze mening - voor de effectiviteit van een programma verder van belang dat er gebruik gemaakt wordt van inhoudelijke methoden, die aantoonbaar effectief zijn (en bijdragen aan het terugdringen van recidive). Ook deze elementen zijn vetgedrukt. De toetsing van de vragen is gebaseerd op het reguliere programma van Den Engh: de zwakbegaafde doelgroep en de SGS methode.

Schema 10.1 Toetsingskader

Elementen	Toetsingsvragen	Score
1 Theoretische onderbouwing	• Is er een heldere afbakening van de doelgroep?	-
	• Zijn er (concrete, meetbare) doelstellingen en resultaten geformuleerd in eindtermen (als de mate en soort recidive)?	-
	• Zijn de werkzame bestanddelen van de aanpak theoretisch onderbouwd?	+/-
	• Is er sprake van een uitgewerkte (gedragwetenschappelijk onderbouwde en aangetoonde) werkwijze?	-
	• Is de gekozen combinatie van doelen en behandeling voor de specifieke doelgroep (op schrift) geëxpliciteerd?	+
2 Selectie en indicatie	• Zijn er selectiecriteria/ criteria voor deelname (bijvoorbeeld aard van het delict, leerstijl van de doelgroep, motivatie, persoonlijke kenmerken (geslacht en etnische achtergrond)) en eventuele exclusiecriteria?	+/-
	• Is er sprake van een heldere selectieprocedure, waarin bepaald wordt of een cliënt voldoet aan de selectiecriteria?	+/-
	• Zijn bij de indicatiestelling criminogene tekorten vastgesteld en de kans op recidive?	+/-
	• Is er sprake van een indicatiestelling en individuele behandelplannen?	-
3 Dynamische criminogene risicofactoren	• Is het programma gericht op het verminderen van de invloed van de tekorten of dynamische risicofactoren (bij en buiten de delinquent)?	-
	• Afstemming programma op individuele cliënten	-
4 Motivatie	• Worden ontvankelijkheid en motivatie van de delinquent gemeten bij aanvang?	-
	• Wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling van ontvankelijkheid en motivatie?	+
	• Wordt aangesloten op de belevingswereld van de delinquent en op de behoefte om zich op een bepaalde wijze te gedragen?	+
	• Biedt het programma ruimte om aan te sluiten op individuele leerstijlen van de jongere? en op de capaciteiten?	+/-

5	Effectieve methoden	<i>Het programma gebruikt methoden die aantoonbaar effectief of veelbelovend zijn.</i>	
5a	Cognitieve gedragstherapie	• Wordt bij het programma gebruik gemaakt van een (cognitief) gedragstherapeutische aanpak?	-
5b	Leren van vaardigheden	• Is het programma mede gericht op het leren van vaardigheden? bijvoorbeeld sociale vaardigheden, omgaan met gevoelens, probleemoplossende vaardigheden, omgaan met normen en waarden?	+/-
		• Kunnen de aangeleerde vaardigheden in de praktijk geoefend worden?	+/-
5c	Scholing	• Is het programma mede gericht op praktisch onderwijs (afgestemd op het niveau van delinquent)?	+
5d	Gerichtheid op protectieve factoren	• Richt het programma zich op protectieve (situationeel, persoonlijk, systeem) factoren?	+/-
		• Worden deze factoren versterkt?	-
5e	Systeem aanpak	• Wordt bij het programma gebruik gemaakt van het (gezins)systeem?	-
5f	Heterogene samenstelling (peer) groep	• Is er sprake van een heterogene (t.a.v. gedragsproblemen, delinquent gedrag of bepaalde delicten) samenstelling?	-
6	Fasering, intensiteit en duur van het programma	• Is de duur van (elke fase van) het programma alsmede de intensiteit/frequentie onderbouwd?	+/-
		• Hangt de intensiteit van het programma samen met het recidiverisico (intensieve toepassing van programma bij hoge risicodelinquenten)?	-
		• Worden er fases onderscheiden van indicatiestelling bij detentie via een toenemend aantal vrijheidsgraden naar nazorg en begeleiding in de vrije samenleving?	+/-
		• Is er sprake van een heldere behandelingsplanning?	-
7	Continuïteit van het programma		
7a	Aandacht voor terugvalpreventie	• Wordt er aandacht besteed om de delinquent bij zichzelf de kenmerken te leren onderkennen die leiden tot het plegen van een delict?	-
		• En om de delinquent te leren deze te doorbreken?	-
7b	Nazorg	• Wordt de cliënt begeleid bij maatschappelijke reïntegratie?	-
8	Randvoorwaarden (materieel en personeel)	• Voldoen de materiële voorzieningen (huisvesting en financiële middelen)?	-
		• Staan er duidelijke eisen beschreven die gesteld worden aan de (verschillende typen) uitvoerders van het programma?	+
		• Wordt goed opgeleid en gemotiveerd personeel geselecteerd?	+/-
		• Wordt verzekerd dat het personeel bekwaam wordt en blijft (bijvoorbeeld door middel van training)?	+
		• Zijn de uitvoerders toegerust om professioneel om te gaan met verschillen in leerstijlen, capaciteiten, motivatie, et cetera?	+/-
		• Wordt het personeel beoordeeld?	+
9	Programma-integriteit: het programma wordt uitgevoerd zoals beoogd	• Wordt het programma geheel uitgevoerd zoals beoogd?	+/-
		• Wordt dat gewaarborgd en bewaakt? Is er sprake van monitoring, (zelf) evaluatie of audits?	+
10	Doorlopende evaluatie	• Worden gegevens geregistreerd , (bijvoorbeeld over aantal deelnemers, afhakers en afmakers)?	+/-
		• Wordt er effectiviteitsonderzoek gehouden?	-
		• Wordt de recidive na verloop van een jaar na aanvang van het programma onderzocht?	-
		• Wordt gebruik gemaakt van controlegroepen?	-

Toelichting op de score:

+ =factor in sterke mate aanwezig in programma

± = factor in redelijke mate aanwezig in programma

- = factor in geringe mate of niet aanwezig in programma

De belangrijkste bevindingen uit de programma-evaluatie worden samengevat aan de hand van de 19 factoren die, met het oog op de effectiviteit van het programma, het zwaarst wegen. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt in factoren waaraan het programma in respectievelijk sterke, redelijke en geringe mate voldoet.

Schema 10.2 Score Den Engh op 19 belangrijkste factoren toetsingskader

In sterke mate aanwezig	In redelijke mate aanwezig	In geringe mate aanwezig
<ul style="list-style-type: none"> • Praktisch onderwijs • Beoordeling personeel 	<ul style="list-style-type: none"> • Selectiecriteria (exclusiecriteria) • Leren van vaardigheden • Oefenen vaardigheden in praktijk • Aansluiten individuele leerstijlen en capaciteiten jongeren • Programma uitgevoerd zoals beoogd • Registratie van gegevens • Medewerkers toegerust om in te spelen op verschillen in leerstijl, motivatie en capaciteit van jongeren 	<ul style="list-style-type: none"> • Formuleren van doelstellingen en eindtermen • Uitgewerkte (wetenschappelijk onderbouwde) werkwijze • Afname tekorten/ dynamische risicofactoren • Gebruik maken van gedragstherapeutische aanpak • Gebruik maken van gezinssysteem • Samenhang intensiteit programma en recidive risico • Aandacht bij jongere voor herkenning van kenmerken die leiden tot plegen delict • Doorbreken van deze (bovenbedoelde) kenmerken • Begeleiding bij maatschappelijke reïntegratie • Effectiviteitonderzoek

Op basis van dit overzicht kan worden geconstateerd dat twee wezenlijke factoren in sterke mate in het programma van Den Engh zijn terug te vinden; zeven factoren zijn in redelijke mate aanwezig en tien in geringe mate.

Sterk

De programmering wordt zo ingezet dat **praktisch onderwijs** gestimuleerd wordt. Hiermee wordt onder meer getracht de jongeren de behoefte aan onderwijs te laten ervaren. Vragen die vanuit de groep naar voren komen worden in de praktijk beantwoord en uitgevoerd. Binnen Den Engh wordt verder veel aandacht besteed aan de **kwaliteitsbewaking van het personeel**.

Redelijk

De **selectiecriteria** voor deelname zijn niet eenduidig geformuleerd (én er bestaat een verschil tussen de doelgroepomschrijving van Den Engh en het ministerie van Justitie). Het **leren van vaardigheden** neemt een duidelijke plaats in in het programma maar gebeurt niet systematisch. Binnen de opvoeding wordt gewerkt aan de beheersingpatronen. Op het moment dat die beheersing normaal verloopt worden de jongeren automatisch vaardiger. Indirect wordt er veel aandacht besteed aan het ontwikkelen van vaardigheden. Het **oefenen** van de opgedane ervaringen is (te) beperkt. Den Engh rekent de vaardigheid om met **verschillen in leerstijlen** om te gaan niet tot een van de competenties waarover een nieuwe groepsopvoeder dient te beschikken. Het **programma** wordt in grote lijnen uitgevoerd **zoals beoogd**. Gebleken is echter dat de medewerkers van Den Engh verschillend omgaan met een aantal onderdelen. De **registratie van gegevens** is redelijk op orde, maar heeft nog zeker verbetering.

Gering

De **doelstelling en eindtermen** van Den Engh dienen nader gedefinieerd te worden. Het programma van Den Engh is niet geënt op een **wetenschappelijk onderzocht en onderbouwd** programma. Het programma is gedeeltelijk gebaseerd op ideeën van Aichorn, Redl & Wineman. De groepsaanpak heeft

als consequentie dat de aandacht voor het **individu** mager is. Dit komt onder meer tot uiting in de geringe aandacht voor de individuele criminogene factoren, individuele behandelplannen, individuele leerstijlen, afname van tekorten van dynamische risicofactoren, aansluiten bij de individuele leerstijlen en capaciteiten. Wat betreft de gehanteerde methoden worden binnen Den Engh geen elementen van de **cognitieve gedragstherapie** toegepast. Den Engh gaat er vanuit dat de gedragstherapie gericht is op het aanleren van nieuw gedrag, terwijl Den Engh tracht groei van binnenuit te laten ontstaan. Door de jongeren vervolgens inzicht te geven in situaties streven zij gedragsverandering na. In het programma wordt nog zeer beperkt gebruik gemaakt van het **gezinssysteem**. Wel worden ouders uitgenodigd op Den Engh, organiseren de jongeren per groep activiteiten voor hun ouders en probeert Den Engh de gezagsrelatie tussen ouders en kinderen te herstellen. Dit onderdeel is nog sterk in ontwikkeling. Binnen het programma wordt niet systematisch aandacht besteed aan het jongeren leren onderkennen van **kenmerken die leiden tot het plegen van een delict** en het leren **doorbreken van deze mechanismen**. De aanpak van een jongere wordt niet afgestemd op de individuele kenmerken, noch op de kans op **recidive** (terwijl uit de literatuur blijkt dat dit essentieel is). De intensiteit van het programma is voor jongeren die op Den Engh verblijven gelijk en bedraagt twee jaar. Binnen Den Engh is een **nazorg**medewerker aangesteld om de jongeren na het traject te kunnen begeleiden bij hun **maatschappelijke integratie** en nazorg te bieden.

Deze medewerker onderhoudt contact en bekijkt onder meer hoe de dagbesteding zoals die tijdens het programma is ingezet verloopt. De vraag is of de intensiteit en de vrijblijvendheid van de nazorg voldoende is om jongeren een positieve weg te laten vinden in de maatschappij.

Slotconclusie

Uit het voorgaande overzicht kan worden afgeleid dat het programma van Den Engh vanuit een eigen visie is opgebouwd en ontwikkeld. Het door Den Engh uitgevoerd onderzoek naar de effecten van de SGS-methode biedt onvoldoende zicht op de recidive van de jongens die aan het programma hebben deelgenomen.

De afwezigheid van een groot aantal essentiële onderdelen van de - in het toetsingskader – opgenomen factoren leidt tot de veronderstelling dat het programma in de huidige vorm slechts in zeer beperkte mate zal leiden tot vermindering van crimineel gedrag van jongeren die de Den Engh hebben doorlopen.

10.2 Toetsing aan de hand van What Works

In deze paragraaf wordt het werken in Den Engh getoetst aan de hand van een aantal principes die blijkens internationaal onderzoek bij effectieve interventies horen: 'What Works' (Lipsey & Wilson, 1998). De volgende onderzoeksvragen worden daarbij beantwoord:

In hoeverre zijn de effectiviteitscriteria uit 'What Works' terug te vinden in de werkwijze van Den Engh?

What Works

De 'What Works' principes voor de behandeling van delinquente jongeren zijn de volgende (zoals beschreven door Van der Laan 2001). Per beginsel zal bezien worden of de Den Engh methodiek aansluit bij dit beginsel.

1. *Het risicobeginsel: de intensiteit van de interventie moet aansluiten bij de mate van risico dat de jongere zal recidiveren.*

Eenzijds is de behandeling in Den Engh zeer intensief en langdurig en sluit dus aan bij het risicobeginsel. Anderzijds wordt de termijn en de intensiteit van de interventie niet afgestemd op het recidiverisico per individu. Het programma bedraagt voor elke jongeren 24 maanden (SGS); de intensiteit is voor de hele groep gelijk. Bovendien verklaart Den Engh het delictgedrag door de aanwezigheid van de hechtingsstoornis, waarbij de methodiek er op gericht is deze hechtingsstoornis op te heffen en het delictgedrag te laten verdwijnen. Om dit te realiseren is twee jaar vereist waarbij de ernst van het delict en het recidiverisico niet relevant is. Dit verklaart waarom Den Engh bij aanvang geen inschatting maakt van de kans op recidive van een individuele jongere (risicotaxatie).

2. *Het behoeftebeginsel impliceert dat de interventie gericht moet zijn op criminogene factoren, oftewel tekorten en eigenschappen van de cliënt die in directe relatie staan tot het crimineel gedrag.*

Den Engh biedt min of meer een standaardprogramma. Het programma gaat uit van grotendeels dezelfde tekorten en eigenschappen van alle cliënten. Er wordt pas na een tijd op een meer individuele basis gewerkt. De aanpak van Den Engh richt zich op jongens met een hechtingsstoornis die op zwakbegaafd niveau functioneren. De aanwezigheid van de hechtingsstoornis bij de jongeren blijkt uit de rapportages die zij toegestuurd krijgen via de ketenpartners. Deze jongeren worden echter niet door Den Engh zelf gediagnosticeerd. Het delictgedrag wordt beschouwd als uiting van de hechtingsstoornis; anders gezegd de hechtingsstoornis wordt aangewend als een standaardverklaring voor het delictgedrag. De methodiek is voor een deel dus niet geïndividualiseerd en niet gericht op de individuele criminogene factoren. Bovendien worden de criminogene factoren vooral gezocht in het psychische en sociaal functioneren van de jongeren. Andere factoren die in de literatuur met delinquentie samen hangen zoals factoren in de ruimere sociale context van de jongeren (gezin, school, buurt, vrije tijd) komen naar verhouding minder aan bod.

Den Engh sluit zeer beperkt aan bij het behoeftebeginsel. De mate van individualisering en contextualisering is echter beperkt.

Moeizamer is het behoeftebeginsel toe te passen als het over nieuwe doelgroepen gaat. De werkwijze van Den Engh is gebaseerd op een conceptueel raamwerk voor heropvoeding van zwakbegaafde jongens in een groep. Volgens de theorie van Den Engh is de methode geschikt voor zwakbegaafde jongens met een hechtingsgerelateerde stoornis. Zonder ingrijpende wijzigingen wordt de methodiek echter ook aan nieuwe doelgroepen aangeboden (zoals veelplegers). Het lijkt er op dat de methodiek sneller/langzamer of in een hogere/lagere dosis wordt aangeboden, maar niet structureel anders hoeft te zijn voor normaalbegaafde jongens zonder specifieke hechtingsstoornis. Dat is in strijd met het behoeftebeginsel.

3. *Het responsiviteitsbeginsel stelt dat de behandeling aansluit bij de intellectuele en praktische vaardigheden van de cliënt.*

Voor de 'oorspronkelijke' doelgroep van zwakbegaafde jongens is dit waarschijnlijk het geval. Men mag verwachten dat de instelling zich in de loop der jaren heeft weten aan te sluiten bij het intellectuele niveau van de doelgroep. Bij nieuwe doelgroepen die niet licht verstandelijk gehandicapt zijn, kunnen er echter problemen ontstaan als men ze structureel op dezelfde wijze behandelt als de oorspronkelijke doelgroep. Dat betekent bijvoorbeeld dat het toepassen van de methodiek bij zedendelinquenten of veelplegers problematisch is. Als dezelfde methodiek (met als enige verschil dat 'de dosis' wordt aangepast) voor nogal verschillende doelgroepen wordt toegepast, beantwoordt de aanpak niet meer aan het responsiviteitsbeginsel.

De groepsaanpak van Den Engh bemoeilijkt het aansluiten op de individuele leerstijl. Het programma biedt wel de mogelijkheid om individuen die minder snel meekomen, zodanig te activeren zodat zij mee kunnen doen met de activiteiten van de groep. Hierbij staat echter de ontwikkeling van de groep centraal. Per activiteit, gericht op bijvoorbeeld cognitieve, sociale en fysieke vaardigheden, wordt gekeken welke jongere daar het sterkst en het minst sterk uit naar voren komt.

4. *Het professionaliteitsbeginsel houdt in dat degene die de interventie toepast voldoende professioneel moet zijn*

Over het algemeen beschikt Den Engh over medewerkers die geen pedagogische vooropleiding hebben gevolgd, maar vooral een militaire en ex-marine achtergrond hebben. Opleiding maakt voor Den Engh geen deel uit van de functie-eisen voor een groepsopvoeder. Wel is iedere nieuwe medewerker verplicht om deel te nemen aan de interne opleiding voor groepsopvoeder. Daarnaast wordt groepsintervisie en supervisie door de procesbegeleiders ingezet om de professionaliteit van het personeel te behouden en te vergroten. De medewerkers hebben echter geen kader om de SGS methode aan te spiegelen. De Inspectie wijst op het gevaar van verkokering in het uitdragen en uitvoeren van de SGS methodiek.

5. *Het integriteitsbeginsel stelt dat de aanpak moet aansluiten bij het gestelde doel, maar ook dat de interventie op basis van een weloverwogen theorie geheel volgens plan wordt uitgevoerd.*

De aanpak is doordacht en gestructureerd, maar niet gebaseerd op de omvangrijke literatuur van de afgelopen jaren. Er is een redelijk unieke behandelingstheorie ontstaan, die elders niet of nauwelijks meer voorkomt. Verder kan opgemerkt worden dat de in het algemeen als meest productieve basis voor succesvolle interventies geziene sociale leertheorie, met de cognitieve behavioral therapy als methodische uitwerking (zie bijvoorbeeld de overzichtsstudies van Kazdin⁴⁸) geheel niet terug te vinden is in de theorieën van Den Engh. In hoeverre er dan sprake is van een 'weloverwogen' keuze voor een theorie is dan wel de vraag. Het programma wordt in redelijke mate uitgevoerd zoals beoogd.

Noot 48 Kazdin, A. (1997). Practitioner review: psychosocial treatment for conduct disorder in children. *Journal Child Psychology and Psychiatry*, 38(2), 161-178.

6. *Het community –based principle schrijft voor dat de interventies in de eigen gemeenschap moeten plaatsvinden en niet in een gevangenis of residentiële setting.*

Op dit punt schiet de Den Engh benadering wezenlijk tekort. Maar een klein deel van het programma, namelijk het nazorgtraject vindt in de eigen leefsituatie plaats. Een van de meest krachtige werkzame bestanddelen van moderne en effectieve interventies bij delinquente jeugd is dat deze programma's (eventueel na celstraf) geheel in de eigen leefomgeving van jongeren plaatsvinden. Evidence based gebleken is onlangs voor delinquente jongeren in Nederland geïntroduceerd de Functional Family Therapy. In de lijst van 12 meest effectieve interventies van Centre for the Study and Prevention of Violence van de University of Colorado staat geen enkel programma dat in een residentiële instelling wordt uitgevoerd. Op dit punt lijkt Den Engh een belangrijke ontwikkeling op methodisch gebied aan zich voorbij te laten gaan.

De methodiek kan goed werken binnen de instelling, waar een specifieke structuur wordt geboden, waar bepaalde waarden en normen (regels) gelden en waar mensen op een bepaalde manier met de jongeren omgaan. De essentiële vraag is echter hoe de jongens zich gedragen buiten deze structuur en deze setting. Wat hebben de jongeren daadwerkelijk geleerd, wat nemen zij mee de samenleving in en zijn zij voorbereid op dat wat de ongestructureerde, grillige samenleving van hen vraagt? De begeleiding in Den Engh is specifiek gericht op het functioneren in een specifiek gecreëerde context. De aangeleerde beheerspatronen kunnen niet zomaar in een andere context worden toegepast. Toegevoegd kan nog worden dat de risico's van het werken in groepen jongeren met vergelijkbare problemen die in de internationale literatuur benoemd zijn als 'deviancy training' in de documenten niet genoemd worden.

10.3 Conclusies

In dit rapport is de programmatheorie van Den Engh gelegd op het toetsingskader (ondermeer gebaseerd op 'What Works'). Van de factoren, die volgens breed wetenschappelijk onderzoek bepalend zijn voor de effectiviteit van een programma is een beperkt aantal terug te vinden in de SGS methode van Den Engh. Dit kan geconcludeerd worden aan de hand van de beschreven 'What Works' principes uit de vorige paragraaf en ook uit de scores op het door DSP-groep ontwikkelde toetsingskader.

De SGS methode is een unieke aanpak die niet lijkt op wat elders wordt toegepast (en getoetst is). De door Den Engh als werkzaam bestempelde bestanddelen zijn niet gebaseerd zijn op vigerende theorieën, noch op evidence based programma's. Aangezien de kernelementen van het programma niet eerder onderzocht zijn, betekent dit dat er geen redenen zijn om aan te nemen dat Den Engh leidt tot recidive vermindering, maar ook niet geconcludeerd kan worden dat het niet werkt.

Uit het toetsingskader blijkt dat het programma slechts op twee onderdelen sterk scoort en dat de overige cruciale onderdelen in redelijke of beperkte mate aanwezig zijn. Positief is de onorthodoxe, bevlogen, consistente en actieve rol van de groepsopvoeders en het speelse en afwisselende activiteitenprogramma. Dit laatste past met name bij de groep zwakbegaafde jongens. Er wordt binnen Den Engh met een groot commitment en betrokkenheid gewerkt aan de uitvoering van het programma. Desondanks wegen deze positieve elementen niet op tegen de gesignaleerde kanttekeningen:

- Het theoretisch kader is doordacht en gestructureerd, maar niet gebaseerd op vigerende theorieën.
- Er is sprake van een kloof tussen de instelling en de samenleving. Het is voor jongens niet eenvoudig om deze kloof te slechten: er wordt niet systematisch aandacht besteed aan praktische vaardigheden en jongeren worden niet voorbereid op het aangaan van psychosociale (maar uitsluitend op functionele taakgerichte) relaties.
- De nazorg is beperkt in omvang en vrijblijvend (wordt ook niet door ministerie gefinancierd).
- Het gezin wordt beperkt betrokken bij de begeleiding en voorbereid op de terugkeer van hun zoon in het gezin.
- De groep gaat voor het individu. Er zijn geen individuele behandelplannen; er wordt niet vraaggericht gewerkt en er vindt gedurende het verblijf geen afstemming plaats op de criminogene factoren. De groei wordt collectief bepaald. De geïnterviewde jongens benoemen als knelpunt dat bij verstoringen door individuen of groepjes jongens de activiteiten worden stilgelegd en de welwillende jongens benadeeld worden.
- De groepsopvoeders hebben geen pedagogische opleiding en zijn in de eerste jaren afhankelijk van Den Engh voor het behalen van een certificaat. De interne opleiding van Den Engh kan uitmonden in een MBO certificaat (diploma van SPH In Holland Hogeschool).
- De interne opleiding en doorontwikkeling van de methodiek is te sterk afhankelijk van twee personen.
- Feitelijke gegevens zijn lastig uit de registratie te halen en de gegevens van Den Engh en het ministerie lopen uiteen. Justitie heeft geen volledig beeld over wie er wel en niet daadwerkelijk in Den Engh verblijven. Verder wordt er in de registratie van Justitie geen onderscheid gemaakt tussen veelplegers en zwakbegaafde jongens, zodat zij geen informatie hebben over hoe de bezetting is van de beide subgroepen.
- Er is weinig zichtbaar van externe wetenschappelijke reflectie op de aanpak van Den Engh. De geringe ontvankelijkheid voor reflectie heeft negatieve consequenties voor het imago van de instelling bij plaatsende instanties en de samenwerking.
- De beoogde zorgvuldige groepssamenstelling kan Den Engh in de praktijk niet realiseren door de beperkte instroom van jongens en doordat Justitie volgens hen geen rekening houdt met de SGS-aanpak en hun opnameplanning.
- De twee geïnterviewde veelplegers rapporteren erg negatief over de aanpak. De vier geïnterviewde zwakbegaafde jongens, die deelgenomen hebben aan het traject Transport en Logistiek en Maritiem zijn overwegend positief, met name over de activiteiten en de behaalde diploma's.

10.4 Aanbevelingen

In deze programma-evaluatie is de SGS methodiek van Den Engh nader onderzocht. De belangrijkste conclusie uit dit onderzoek is dat er, vanuit de What Works beginselen geen redenen zijn om aan te nemen dat de SGS methode werkt (en dus leidt tot recidive vermindering). Omgekeerd kan er ook niet geconcludeerd worden dat het niet werkt. Alleen een effectonderzoek kan bepalen of de SGS methodiek werkt. Op basis van de in dit onderzoek toegepaste toetsingskader (op basis van de What Works beginselen) worden weinig elementen in Den Engh gevonden die bij zouden kunnen dragen aan recidivevermindering. Dit betekent dat naar alle waarschijnlijkheid veel effectiviteitverhoging te bereiken is door aanpassing van het programma. Op basis van de onderzoeksbevindingen is een aantal aanbevelingen opgesteld ter verbetering van de SGS methode (in de zin dat de kans op recidive vermindering wordt vergroot). Deze aanbevelingen zijn enerzijds gericht op Den Engh en anderzijds op Justitie.

Den Engh

De onderzoekers plaatsen substantiële kanttekeningen bij de SGS aanpak van Den Engh. Om de behandeling beter te laten aansluiten bij de 'What Works' beginselen, moet aan de volgende condities worden voldaan:

- *Methodiek aanpassen aan huidige ontwikkelingen*
Ondanks dat in deze studie niet bewezen is of de methodiek wel of niet werkt, is wel geconstateerd dat in de door Den Engh gehanteerde methodiek niet recente empirische ontwikkelingen en theoretische inzichten zijn meegenomen. Den Engh heeft daarbij niet onderbouwd waarom binnen de SGS methodiek is afgezien van het aanpassen van de methodiek aan de nieuwe inzichten. Aanbevolen wordt om te bekijken of de SGS methodiek aangepast kan worden aan de recente wetenschappelijke inzichten (uit vigerende theorieën en uit de empirie: evidence based).
- *Ouders ook op individuele wijze sterker betrekken bij het programma*
Momenteel is Den Engh bezig om de ouders steeds meer bij het programma te betrekken. Dit onderdeel is sterk in ontwikkeling. Daarbij is het van belang dat in de benadering van ouders het accent niet ligt in de groep, maar op begeleiding van een individuele jongere en zijn ouders. Van een groepsgewijze aanpak kunnen slechts geringe effecten verwacht worden.
- *Meer systematisch aanleren van vaardigheden*
Vanuit het idee dat de jongens heropgevoed worden, leert Den Engh die vaardigheden aan, die tijdens het proces van (her)opvoeden aan de orde komen. De onderzoekers bevelen aan om naast deze manier van werken ook op een meer systematische wijze vaardigheden aan te leren. Immers de meeste jongens zullen zich na Den Engh zelfstandig in de samenleving moeten zien te redden. Het richten op vaardigheden die een jongen in de maatschappij nodig heeft is daarom van groot belang. Door middel van goede screenings- en diagnose-instrumenten dient individueel te worden vastgesteld aan welke vaardigheden het een jongere ontbreekt. Ten aanzien van het aanleren van vaardigheden moeten er ook duidelijke eindtermen geformuleerd worden. Dan is duidelijker wanneer een jongere gereed is voor vertrek en is het voor instellingen waarnaar doorverwezen wordt duidelijker welke vaardigheden de jongeren al wel en nog niet beheersen.
- *Risicotaxatie bij aanvang*
Bij aanvang van het programma dient een inschatting gemaakt te worden van de kans op recidive van een individuele jongere (risicotaxatie). In de

programmering dient (op individueel niveau) met de uitkomst rekening te worden gehouden. Dit betekent dat de groep als norm niet heilig mag zijn, maar de individuele ontwikkeling van een jongere meer leidend moet worden.

- *Aandacht voor criminogene factoren bij de intake en de begeleiding*
Een programma dat gericht is op het verminderen van de kans op recidive dient gericht te zijn op (veranderbare) problemen en kenmerken van een jongere die samenhangen met zijn criminele gedrag (het verminderen van de dynamische risicofactoren). Binnen Den Engh zal dit aspect ontwikkeld dienen te worden. Dit betekent dat de, bij de intake van Den Engh in kaart gebrachte kenmerken en problemen van jongeren ook een duidelijke plaats moeten krijgen in de aanpak.
- *Vergroten van transparantie en samenwerking*
De geïsoleerde positie van Den Engh als instelling dient doorbroken te worden. Daarnaast gaat het ook om het vergroten van de ontvankelijkheid voor kritiek en bereidheid tot veranderen bij Den Engh. Het gaat dan om het bespreekbaar maken van ervaren knelpunten van plaatsers (gezinsvoogden), samenwerkingspartners (bijv. ten aanzien van nazorg), de uitwisseling met DJI en meer wetenschappelijke vragen over de aanpak (bijvoorbeeld uit dit onderzoek). Dit is een belangrijke randvoorwaarde voor een succesvol vervolg.

De voorgestelde aanpassingen zijn dermate substantieel dat betwijfeld kan worden of een organisatie dat zelf kan. Naar onze mening dient overwogen te worden dit verbeterproces van het programma door een wetenschappelijk comité te laten sturen. Belangrijke onderdelen zijn heroriëntering op theoretische grondslagen en What Works beginselen integreren in de aanpak.

Justitie

- *Recidiveonderzoek*
Op basis van de theoretische onderbouwing is onbekend of de door Den Engh gehanteerde theorie een zinnige basis vormt voor een behandelmethodiek. Daarmee kan niet worden gesteld dat de SGS methode effectief kan zijn, maar evenmin dat dit niet zo is. In samenhang met de eventuele keuze voor een heroriëntatie dient gekozen te worden om een gedegen onderzoek te doen naar de effecten van de SGS voor zwakbegaafden. Pas dan wordt duidelijk of de behandelmethodiek het gewenste effect heeft, dat wil zeggen dat met de SGS methodiek recidive wordt voorkomen. Indien – zoals voorgesteld – gekozen wordt voor een vrij fundamentele aanpassing op het programma komt recidiveonderzoek pas in tweede instantie aan de orde.
- *Registratie*
De registratie moet verbeteren. Het kost nu erg veel moeite om gegevens over aantallen jongeren uit het (Tulp)systeem te halen. Justitie en Den Engh komen daarbij ook uit op andere aantallen.
- *Nazorg*
Een volgend aspect dat evident verbetering behoeft is de nazorg. De kloof tussen het leven in en rondom Den Engh enerzijds en de samenleving anderzijds is erg groot. Dit geldt in het algemeen voor terugkeer in de maatschappij van jongeren die in een justitiële jeugdinstelling zijn geweest. Ten aanzien van zwakbegaafde jongens vraagt dit om nog eens extra aandacht, gezien hun beperktere capaciteiten om zich een plek in de samenleving te verwerven. Zij verdienen intensieve begeleiding op het gebied van wonen, werken en vrije tijd bij de stap van een gesloten, overzichtelijke en 'beschermd' omgeving naar de vrije maatschappij.

Hoewel duidelijk in een Convenant Nazorg is vastgelegd dat de Jeugdreclassering verantwoordelijk is voor de uitvoering van Nazorg is ook bekend dat de huidige aanpak vaak onvoldoende intensief is om een jongere adequaat te kunnen begeleiden terug in de samenleving.

Binnen het ministerie van Justitie wordt gewerkt aan verbetering van de nazorg en (aan het ontwikkelen van verplichte nazorg). Met Den Engh dienen afspraken gemaakt te worden of de invulling van die nazorg.

Waarbij de optie nazorg overlaten aan de jeugdreclassering – naar onze mening - onvoldoende effectief is. Beschikbare financiële middelen spelen hierbij een belangrijke rol.

- *Veelplegers*

Het programma voor veelplegers is in dit onderzoek niet getoetst aan de hand van de vragen uit het toetsingskader, maar slechts in beschrijvende zin besproken. De reden hiervan is dat het programma een experimentele status heeft en nog volop in ontwikkeling is. Geconstateerd is het volgende:

- Het programma voor veelplegers is een afgeleide van de SGS-methodiek. Deze methode scoort slechts op twee van de elementen uit het toetsingskader positief, op zeven redelijk en op tien negatief. Door Den Engh is niet theoretisch onderbouwd dat de SGS methodiek van toepassing is op de doelgroep veelplegers. Het veelplegersprogramma is een 'verdunding' van de SGS-methodiek en niet specifiek aangepast aan veelplegers en voldoet daarmee niet aan het responsiviteitsbeginsel. De groepsaanpak in een homogene groep sluit niet aan bij deze doelgroep.
- Ook de activiteiten (Middeleeuwen, Robinson Crusoe) sluiten niet aan bij deze doelgroep. De groepsopvoeders stellen dat er sprake is van weerstand bij de jongens tegen het programma aanbod.
- De doelgroep van veelplegers is onvoldoende helder afgebakend en de instroom wordt achteraf marginaal door Justitie getoetst. Het is de vraag of op die manier de 'juiste' doelgroep in Den Engh wordt geplaatst.
- Het imago onder plaatsers is overwegend negatief. Dit wordt onder andere veroorzaakt door de onduidelijkheid omtrent programmering en duur (wisselt sterk) en de ervaringen met geplaatste jongens.
- De geïnterviewde jongens zijn negatief.

Op basis van deze constatering is de vraag gerechtvaardigd of de SGS methode voor de veelplegers gecontinueerd zou moeten worden. Ons advies aan het ministerie van Justitie is dan ook om na overleg met de ketenpartners in de vier grote steden en Den Engh zelf serieus en kritisch te kijken naar de levensvatbaarheid van de SGS methode voor deze doelgroep. Een dergelijke herbezinning hoort naar onze mening bij de voortgangsbepaling van een experiment dat een paar jaar geleden van start is gegaan. Op basis van een nadere analyse van de sterke en zwakke punten van de SGS methode voor de veelplegers kan een afweging worden gemaakt tussen hetzij een fundamentele vernieuwing en herstart van de SGS voor veelplegers, hetzij de afbouw van dit onderdeel. Indien gekozen wordt voor een fundamentele vernieuwing is een herbezinning op de theoretische grondslagen en mogelijk werkzame bestanddelen op zijn plaats, evenals - op wat langere termijn – een onderzoek naar de recidivecijfers van oud deelnemers aan het programma. Gezien de politieke belangstelling, de veelheid van betrokken partijen en de 'beschadigde' positie van Den Engh pleiten wij daarbij voor een onafhankelijke externe partij om dit 'bezinningsproces' te leiden.

Bijlagen

Bijlage 1 Onderzoeksverantwoording

In deze bijlage wordt ingegaan op de toegepaste methode bij de beantwoording van de onderzoeksvragen. De gekozen onderzoeksopzet is gelijk aan de opzet die door ons ook in het evaluatieonderzoek naar de Glen Mills School is gehanteerd. De onderzoeksopzet kent vijf onderdelen:

- 1 Literatuuronderzoek
- 2 Analyse plaatsing en instroom
- 3 Imago en samenwerking
- 4 Programma-evaluatie
- 5 Interviews met jongens.

De verantwoording van het onderzoek vindt in deze bijlage per onderdeel plaats.

1 Literatuuronderzoek

In het kader van de programma-evaluatie van Den Engh is gebruik gemaakt van het literatuuronderzoek dat in het kader van de evaluatie van de Glen Mills School reeds is uitgevoerd. In bijlage 2 wordt gerapporteerd over deze literatuurstudie.

Er is tijdens de programma-evaluatie van Den Engh tevens een literatuuronderzoek verricht waarin onder meer de stukken over Den Engh zijn bestudeerd. De literatuurstudie heeft zich vooral gericht op de mogelijke sociaal psychologische verklaringen van de door Den Engh benoemde werkzame bestanddelen van de SGS-methode. Dit literatuuronderzoek heeft prof.dr. Jo Hermanns (op verzoek van de opdrachtgever) voor zijn rekening genomen, gezien zijn brede bekendheid met vigerende theorieën.

2 Analyse plaatsing en instroom

Informatie over plaatsing en instroom is verkregen uit face-to-face interviews met medewerkers van het ministerie van Justitie (DJI en IJZ) en Den Engh. Er is gesproken met:

- Mw. Swartjes (Den Engh – hoofd orthopedagogiek)
- Dhr. Zevenbergen (Den Engh – hoofd intake)
- Dhr. Fornaro (ministerie van Justitie – hoofd uitvoeringsbeleid sector JJI van Dienst Justitiële Jeugdinrichtingen)
- Mw. Brem (ministerie van Justitie – selectiefunctionaris bureau Individuele Jeugdzaken (IJZ) van Dienst Justitiële Jeugdinrichtingen)

Daarnaast zijn er bij Den Engh en Justitie schriftelijk gegevens opgevraagd over de in 2003 geplaatste en uitgestroomde jongens. Aangezien het onderzoek voor het grootste deel is uitgevoerd in 2004 zijn de gegevens van 2003 opgevraagd. Er is nog enkele malen via de mail en de telefoon contact geweest om tot een volledige en juiste weergave en interpretatie van de gegevens te komen.

3 Imago en samenwerking

Om een beeld te krijgen van het imago van Den Engh en de samenwerking is met 12 professionals (telefonisch) gesproken, aan de hand van een vragenlijst met open vragen. Deze professionals kennen Den Engh vanuit de praktijk en zijn afkomstig van onder meer de William Schrikker Groep, bureau jeugdzorg, de Raad voor de Kinderbescherming, het Openbaar Ministerie en de politie.

Leden van de begeleidingscommissie hebben namen van contactpersonen aan de onderzoekers doorgegeven. Met hen is door de onderzoekers afgestemd over de te interviewen sleutelfiguren. De definitieve lijst met te interviewen personen is vervolgens voorgelegd aan de begeleidingscommissie. Voor dit onderzoeksonderdeel is gesproken met⁴⁹:

Politie

- Dhr. Van de Streek, Bureau Jeugdzaken, Politie Amsterdam
- Mw. Van Manen, Bureau Jeugdzaken, Politie Haaglanden

Openbaar Ministerie

- Mw. Miles, coördinatie medewerker Openbaar Ministerie Amsterdam
- Mw. Mijnaerends⁵⁰, officier van Justitie, Openbaar Ministerie Utrecht

William Schrikker Groep

- Mw. Van Dijk, coördinator civiele plaatsingen
- Mw. Schoutens, jeugdbeschermer
- Mw. Coomans, jeugdbeschermer

Raad voor de Kinderbescherming

- Mw. Van Reijden, procesmanager JOT Oost West A'dam

Bureau Jeugdzorg Amsterdam en Amstellanden

- Dhr. Janssen, teamleider jeugdreclassering
- Mw. Fiks, medewerker jeugdreclassering
- Dhr. Boss, medewerker jeugdreclassering

Spirit Amsterdam

- Mw. Playne, begeleider project Nazorg Harde Kern

4 Interviews jongens

Om de reactie van de jongens te kunnen verwoorden is uitgebreid met zes jongens gesproken die Den Engh al hadden verlaten. Insteek is geweest om zowel zwakbegaafde jongens als veelplegers te vragen naar hun ervaringen op Den Engh. Aangezien de programma-evaluatie betrekking heeft op de

Noot 49 Politie Rotterdam-Rijmond (beleidsmedewerker Bram van Alphen) heeft laten weten geen medewerkers te kennen die voldoende zicht hebben op Den Engh om mee te kunnen werken aan een interview.
Politie Utrecht (afdeling jeugd- en zedenzaken, Sjors Rijnen) heeft aangegeven dat zij geen uitspraken wil doen over Den Engh, in afwachting van de resultaten van het onderzoek van de inspectie. "Hoewel Den Engh een goed imago had bij de Utrechtse politie, wil men de signalen over incidenten wel serieus nemen", zo luidt zijn verklaring. Totdat de resultaten van het inspectie-onderzoek bekend zijn, is het OM het aanspreekpunt inzake Den Engh.

Noot 50 Isabeth Mijnaerends was op het moment van het interview officier van Justitie. Op dit moment bekleed zij de functie van kinderrechter.

SGS methode, en niet op het traject veelplegers dat nog sterk in ontwikkeling is, heeft de nadruk komen te liggen op de zwakbegaafde jongens. Dit betekent dat er vier zwakbegaafde jongens en twee veelplegers geïnterviewd zijn.

De selectie van de vier zwakbegaafde jongens is gestart met de vraag aan Den Engh om de namen van alle (zwakbegaafde) jongens die in de periode van medio 2002 tot medio 2004 langer dan een jaar in Den Engh zijn geweest aan te leveren. Den Engh heeft vervolgens een lijst van 56 jongens⁵¹ aangeleverd die zijn uitgestroomd nadat zij het volledige programma van Den Engh doorlopen hadden. De groep jongens die tussentijds zijn uitgestroomd (door bijvoorbeeld beëindiging OTS, aflopen van PIJ-maatregel, doorplaatsing naar andere JJI of onttrekking) zijn derhalve niet in de lijst opgenomen. In deze periode is sprake van 16 onttrekkingen. Dit betekent dat er een geselecteerde groep jongens is benaderd voor een interview.

Van deze lijst met 56 namen is door ons een willekeurige selectie gemaakt van acht jongens (iedere zevende naam op de lijst, dus nummer 7, 14, 21, 28, 35, 42, 49 en 56). Vervolgens zijn deze acht namen doorgegeven aan Den Engh met het verzoek om op volgorde van onze aanlevering na te gaan met welke jongens nog contact bestaat en deze jongens te benaderen. Zij hebben de jongens vervolgens geïnformeerd over het onderzoek en hun medewerking gevraagd. Met vier van de eerste vijf jongens op de lijst had Den Engh contact, te weten nummer 1, 3, 4 en 5. Jongen nummer 1 heeft zich nadat de afspraak was gemaakt alsnog teruggetrokken. Aan hem is telefonisch om een korte reactie gevraagd. Vervolgens heeft de procedure zich herhaald en is de volgende op de lijst benaderd. Uiteindelijk zijn vier jongens door ons geïnterviewd. Deze jongens hebben in de volgende groepen gezeten: SGS12, SGS14, M5 en M8.

Uiteindelijk heeft het gesprek van jongen nummer 2 telefonisch plaats gevonden. Hij werkt aan boord van een schip en zat om de twee weken, twee weken op zee. Op het moment van de afspraak had hij net een nieuwe werkgever en kon de afspraak niet meer verzetten.

Via de contacten van DSP-groep met het project Nazorg Harde Kern Amsterdam (Spirit Amsterdam) zijn twee jongens achterhaald die tot de groep van veelplegers behoren. Deze jongens zijn ook geïnterviewd.

In totaal zijn zes interviews afgenomen (gemiddelde duur van het gesprek 1 tot 1,5 uur) bij jongens die het programma allemaal, minstens een half jaar geleden hebben afgerond.

5 Programma-evaluatie

Noot 51 Het aantal van 56 kwam ons erg laag voor en met Den Engh is uitgespit waarom er slechts 56 jongens op de lijst staan. (terwijl het aantal plaatsen per jaar in deze periode lag tussen de 129 en 160). In de tweede helft van 2002 zijn 12 jongeren uitgestroomd (2 onttrekkingen); in 2003 zijn 91 jongeren uitgestroomd (24 veelplegers, 10 vroegtijdige uitschrijvingen, 10 zedengroep 10 jongens overplaatsing andere instelling) en in de eerste helft 2004 48 uitstromers (24 veelplegers, 10 in fase V, 4 vroegtijdige uitschrijvingen). Dat maakt het aantal jongens op de lijst op 10 (2002), 37 (2003) en 10 (2004).

Om inzicht te krijgen in de uitvoering van de SGS methode zijn veel documenten van Den Engh bestudeerd. Deze documenten zijn opgenomen in de literatuurlijst die is opgenomen als bijlage 3.

In uitgebreide face-to-face interviews met diverse medewerkers van Den Engh is aanvullende informatie verzameld. De geïnterviewde medewerkers zijn geselecteerd vanwege hun functie binnen Den Engh. Er is gesproken met alle geledingen binnen de organisatie van directeur tot groepsopvoeder. Met diverse personen is meerdere malen gesproken, waaronder mw. Lief-ting, mw. Swartjes en dhr. Houthuijzen.

In onderstaande lijst zijn de namen en functies van de geïnterviewde medewerkers opgenomen.

Directie

- Dhr. Jonker – directeur
- Mw. Lief-ting – plaatsvervangend directeur

Afdelingshoofden

- Mw. Swartjes – hoofd afdeling orthopedagogie
- Dhr. Zevenbergen – hoofd intake
- Mw. Tiggelaar – hoofd afdeling nazorg
- Dhr. Dries – hoofd opleidingsinstituut Ossendrecht

Sectorhoofden

- Dhr. Douna – sectorhoofd Transport & Logistiek
- Dhr. Sanders – sectorhoofd Maritiem
- Dhr. Van Vulpen – sectorhoofd Projecten (Veelplegers)

Procesbegeleiders

- Dhr. Santing – procesbegeleider Transport & Logistiek
- Dhr. Houthuijzen – procesbegeleider Veelplegers
- Dhr. Van Tiggelen – procesbegeleider Maritiem

Teamleider en orthopedagoog

- Dhr. Lindeboom – inhoudelijk teamleider groep M14: keuze Den Engh
- Mw. Van de Kuil – orthopedagoog

Groepsopvoeders

- Dhr. Parijs – groepsopvoeder SGS 23: keuze Den Engh
- Dhr. Segerink – groepsopvoeder veelplegers: in dienst tijdens ons bezoek aan opleidingsschip
- Dhr. Pos – groepsopvoeder M14: willekeurige selectie van groep door onderzoekers, in dienst tijdens ons bezoek
- Dhr. Dik – groepsopvoeder SGS 21: willekeurige selectie van groep door onderzoekers, in dienst tijdens ons bezoek

Selectie groepsopvoeders

De selectie van de groepsopvoeders heeft op drie manieren plaats gevonden.

- Het eerste gesprek heeft plaats gevonden met een groepsopvoeder die dienst had tijdens het bezoek van de onderzoekers. Deze groepsopvoeder is voorgedragen door Den Engh.
- Tijdens het bezoek aan het opleidingsschip is de aanwezige groepsopvoeder (die in dienst was tijdens ons bezoek) geïnterviewd.

- Ten slotte is een willekeurige selectie gemaakt, waarbij twee groepsopvoeders zijn geselecteerd door de onderzoekers. Uit de lijst met groepsopvoeders die dienst hadden tijdens ons bezoek zijn aselect twee groepsopvoeders gekozen.

Bijlage 2 Literatuuronderzoek

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van het in het kader van de evaluatie van de Glen Mills School uitgevoerde literatuuronderzoek. Dit onderzoek is in deze bijlage opgenomen.

Doel en opzet

Om het programma van de Glen Mills School op een verantwoorde wijze te evalueren wordt gebruik gemaakt van een toetsingskader. Om te komen tot een dergelijk kader is een literatuurstudie uitgevoerd, waarover in deze bijlage wordt gerapporteerd. Het doel hiervan is om op basis van de beschikbare literatuur een beeld te krijgen van de (in eerdere onderzoeken gevonden) werkzame factoren in de aanpak van problematische/delinquente jeugdigen.

Het door DSP-groep ontwikkelde concept toetsingskader is vervolgens gelegd naast het concept 'Kwaliteitscriteria voor de (ex-ante) beoordeling van interventies' van de werkgroep Interventies van het ministerie van Justitie. Deze kwaliteitscriteria zijn met name gebaseerd op *'Wat Works'*; de Accreditatiecriteria van de Joint Prison/Probation Accreditation Panel 2000 – 2001 uit Engeland⁵².

Met behulp van het verkregen toetsingskader is getoetst in hoeverre de in de literatuur gevonden werkzame factoren in de aanpak van de Glen Mills School zijn terug te vinden. Die toets vindt plaats op basis van analyse van documenten van en over de Glen Mills School in Nederland, en aan de hand van interviews met een aantal sleutelfiguren van de Glen Mills School.

Opmerkelijk is, dat er na 25 jaar Glen Mills USA geen evaluatiestudies beschikbaar blijken te zijn. Wel zijn er twee oudere beschrijvende studies (Grissom & Dubnov 1989; Ottmüller 1988).

Wat Nederland betreft zijn er enkele onderzoeksrapporten en publicaties van GMS zelf. Veel van het GMS materiaal heeft een voorlichtend karakter en de twee onderzoeksrapporten van E&M Syntax die al uit zijn, zijn hier niet relevant omdat ze niet gaan over resultaten en werkzame onderdelen; een derde dat mede over effecten zal gaan is nog niet afgerond.

In een volgend stadium kan dit toetsingskader tevens gebruikt worden bij de doorlichting van andere interventievormen, met het doel te achterhalen welke interventievormen – blijkens wetenschappelijk onderzoek en praktijkervaring – het beste werken.

Noot 52 Aangezien de Engelse kwaliteitscriteria ook gebruikt zijn in de handleiding Effectieve Strafrechtelijke Interventies (Ministerie van Justitie, 2001) en dit voor ons toetsingskader ook een belangrijke bron was, bleken de gevonden elementen grotendeels overeenkomstig. Het door DSP-groep opgestelde concept toetsingskader is op sommige punten aangepast aan de Engelse criteria; op sommige punten is ook vastgehouden aan de eigen indeling, die naar onze mening voor dit doel beter is. Ook zijn de inhoudelijke kenmerken verder uitgewerkt, aan de hand van wetenschappelijke literatuur. Het tweede concept is voorgelegd aan de begeleidingscommissie en goedgekeurd.

Dergelijke richtlijnen bieden ondersteuning bij de selectie van effectieve interventies bij een bepaald probleem van de cliënt (Van Yperen, 2003), waarbij het uiteindelijk gaat om de vermindering van risico op recidive bij jeugdigen die een delict hebben begaan.

Verantwoording gebruikte literatuur

Gezocht is naar meta-evaluatie onderzoek naar de werkzame factoren of onderdelen van programma's, dat bouwstenen kan opleveren voor het toetsingskader.

In *meta-evaluatie onderzoek* worden uitspraken gedaan over *welke* kenmerken van programma's voor problematisch/delinquente jongeren effectief zijn (in de zin van vermindering van de kans op recidive).

Belangrijke literatuur is, in de eerste plaats, het onderzoek dat is uitgevoerd door Menke Bol naar effectieve aanpakken van jeugdcriminaliteit. De resultaten van dit onderzoek komen sterk overeen met de kenmerken van effectieve programma's die in de *'Handleiding effectieve strafrechtelijke interventies' van het ministerie van Justitie* worden genoemd. In deze handleiding worden *tien succesfactoren* benoemd, die vooral betrekking hebben op de *programmastructuur*. Deze succesfactoren hebben we als basis gebruikt voor het toetsingskader dat voor de programma-evaluatie van de GMS opgesteld is. Het biedt naar onze mening nog onvoldoende houvast voor een gedegen toetsing van de methodiek van de Glen Mills School. In recent verschenen literatuur over de effectiviteit⁵³ van verschillende jeugdhulpverleningsprogramma's is daarom verder gezocht naar een aanvulling/bevestiging van de punten uit Bol, en dan met name naar een aanvulling van met name *methodische* aspecten en aspecten die iets zeggen over de preventie van recidive.

Gebruikte publicaties zijn:

- 'Effectieve strafrechtelijke interventies' (ministerie van Justitie 2001).
- Resultaten in de jeugdzorg (Van Yperen, T. 2003).
- Nederlandse studies naar de effecten van jeugdzorg (Boendermaker, L. Van der Veldt, M. en Booy, Y. 2003).
- Internationaal overzicht interventies in de jeugdzorg (Konijn, C. 2003).
- Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie (Loeber e.a., 2001; vgl Loeber & Farrington 1998).
- 'Kansen in de Keten', (Boendermaker, L. en van Yperen T., NIZW Jeugd in opdracht van de DJI, 2003).
- Recidivepreventie bij delinquenten (Bonta, J., 2002).
- Wat werkt? (Van der Laan, P. en Slotboom A.) IN: Het recht van binnen Van Koppen, P. (red.). Deventer: Kluwer (2002).
- Violent juvenile delinquents. Treatment Effectiveness and Implications for Future Action, (Tate, T. e.a., 1995).
- When interventions harm: peer groups and problem behaviour, (Dishion, T. e.a. 1999).
- Ten year boot camps (Ashcroft et al, 2003).

Noot 53 Niet in alle studies wordt geëxpliciteerd wat verstaan wordt onder 'effectiviteit'; het kan slaan op gedragsverandering en/of op recidivevermindering. Gedragsverandering kan uiteindelijk leiden tot recidivevermindering, maar dat hoeft niet. Gezocht is naar studies die effectiviteit definiëren als verminderde kans op recidive.

- Oppositioneel-opstandige en antisociale gedragsstoornis: een overzicht over de laatste tien jaar, deel I en II. (Burke, J., Loeber, R. en Birmaher, B. IN Kind en Adolescent review, mei en september 2003).
- Sociaal psychologische literatuur.

Hoewel er recent veel aandacht is voor effectonderzoek en er heldere publicaties over verschenen zijn, zijn om echt te kunnen vaststellen 'wat werkt' onderzoeken met een (quasi)experimentele opzet nodig.

Voor jongeren met ernstig antisociaal en delinquent gedrag gaat dat in Nederland niet op, evenmin als voor de meeste probleemgroepen (Boendermaker: 67-69)⁵⁴.

Die norm blijkt dus meer een streven, dat overigens is ingegeven door een bepaalde wetenschapsopvatting. De manier waarop Kazdin met dergelijke normen omgaat lijkt ook voor ons doel vruchtbaar: hij gebruikt ze om de meest veelbelovende programma's op het spoor te komen.

Werkzame factoren en onderdelen

In deze paragraaf wordt eerst ingegaan op de gevonden succesfactoren ten aanzien van de programmastructuur en in het tweede deel over de inhoudelijk/methodische aspecten die succesvol blijken te zijn.

Procedurele en organisatorische succesfactoren

In deze paragraaf worden de meest relevante publicaties (over meta-evaluaties) over effectiviteit kort samengevat. De bevindingen uit deze publicaties komen voor een groot deel overeen en bevestigen voornamelijk het beeld uit de andere publicaties, maar voegen ook steeds weer een relevant punt toe. Gestart wordt met een meer algemeen stukje over de wetenschapsopvatting ten aanzien van programma evaluatie.

Algemeen: reconstructie programmatheorie

Over het belang van de reconstructie van een programmatheorie bestaat in de (beleids)wetenschap brede consensus (zie bijvoorbeeld Hoogerwerf, ca 1986 en 1992, of recent Leeuw 2003). Leeuw benadrukt het belang om op een wetenschappelijke manier de (meestal verborgen) beleidstheorieën die ten grondslag liggen aan programma's te achterhalen (in plaats van de 'black box' benadering). Evaluatieonderzoek is – in zijn optiek - dan ook 'theorytesting' (opsporen en toetsen van onderliggende beleidstheorie); veldkennis is belangrijk maar niet zaligmakend. Ook Van Yperen stelt dat de theorie de basis vormt van de behandeling.

De interventie bestaat bij de gratie van de opvatting dat de interventie een middel is om een doel te bereiken (theorie als werkkader in de praktijk). Van Yperen onderscheidt twee typen opvattingen:

Noot 54 Maar slechts 7 van de 54 Nederlandse onderzoeken die Boendermaker e.a. onderzochten hebben voldoende interne en externe validiteit om daaraan te voldoen. De internationale norm is ook, dat er slechts duidelijke conclusies te formuleren zijn over de effectiviteit van interventies.

- Opvattingen over de mechanismen en factoren die bij de oorzaak, instandhouding, verergering of juist verzachting of oplossing van een probleem die in het spel zijn. Waar is de interventie bij een cliënt op gericht en waarom? Het gaat daarbij om de beïnvloedbare mechanismen en factoren (zijn de aangrijpingspunten van de interventie).
- Opvattingen over de werkzame ingrediënten van de interventie. Hoe denkt men de beïnvloeding te plegen? Onderscheid wordt gemaakt tussen ingrediënten met een algemene (non-specifieke) werking, die resultaat hebben ongeacht de soort behandeling en doelgroep (zoals motivatie) en ingrediënten met een specifieke werking, die alleen gelden voor bepaalde typen behandelingen, in de context van bepaalde doelen en voor bepaalde doelgroepen (bijvoorbeeld individuele interventies bij jeugdigen met ernstige gedragsproblemen).

Effectieve Strafrechtelijke Interventies (M. Bol)

In de Handleiding Effectieve Strafrechtelijke Interventies (ministerie van Justitie, 2001) zijn kritische succesfactoren voor deze interventies geïnventariseerd. Effectiviteit wordt daarbij opgevat als *recidivevermindering* en maatschappelijke reïntegratie. Bovendien wordt uitgegaan van de sociaal-cognitieve leertheorie omdat "uit onderzoek in den brede blijkt dat programma's die gebaseerd zijn op deze theorie (veel) effectiever zijn". Dergelijke cognitieve en gedragsgerichte programma's gaan ervan uit dat gedrag is aangeleerd en hebben de strekking delinquenten te confronteren met wat ze gedaan hebben, hun motieven te leren begrijpen en nieuwe manieren te ontwikkelen om hiermee om te gaan en hun gedrag te beheersen.

Op basis van een brede inventarisatie van wetenschappelijk onderzoek (vastgelegd in twee uitgebreide rapporten) zijn er tien succesfactoren naar voren gekomen. Sommige daarvan hebben een meer organisatorisch karakter, andere zijn meer inhoudelijke of procedureel:

- programmaontwerp
- programma-integriteit
- fasering van het programma
- materiële en personele voorzieningen
- indicatiestelling
- gerichtheid op criminogene tekorten (dynamische risicofactoren) van individuele jongens
- intensieve toepassing bij hoge risicodelinquenten
- ontvankelijkheid en motivatie cliënt
- terugvalpreventie
- nazorg

Kansen in de keten (Boendermaker en Van Yperen)

Bij algemeen werkzame factoren beschrijven ze organisatorische voorwaarden, die bij residentiële behandeling extra belangrijk zijn:

- De diverse onderdelen van de behandeling moeten goed op elkaar aansluiten en alle betrokkenen dienen op de hoogte te zijn.
- Er wordt duidelijk getoond op welke dynamische risicofactoren het programma zich richt, wat het verband is tussen deze factoren en het probleemgedrag waar men iets aan wil doen en op welke wijze aan de vermindering van de invloed van die factoren wordt gewerkt.
- Geëxpliciteerd wordt op welke protectieve factoren het programma zich richt en op welke wijze deze factoren worden versterkt (theoretisch concept).

- De methodiek dient goed beschreven te zijn (bijvoorbeeld doelen en subdoelen, heldere behandelingsplanning).
- Er dient ruime aandacht besteed te worden aan kwaliteitsbewaking: uitvoering van het programma zoals beoogd (programma integriteit door o.a. training, monitoring, registratie op individueel niveau en meten cliënttevredenheid).

Beginselen van effectiviteit (Bonta e.a.)

Een andere vruchtbare invalshoek voor ons toetsingskader is het concept van de beginselen van effectiviteit. In 1990 betogen Andrews, Bonta e.a. dat effectieve behandelingsprogramma's voor delinquenten een aantal beginselen gemeen hebben: het risicobeginsel, het behoeftebeginsel en het responsiviteitsbeginsel.

In Nederland is deze lijn een paar jaar geleden opgepakt. De beginselen worden aangeduid als de '*What Works*' beginselen of voorwaarden⁵⁵.

De eerste drie (en dan met name de eerste twee) lijken de belangrijkste indicaties te zijn voor effectieve behandelingsprogramma's:

- *Risicobeginsel*-behandeling is effectiever (minder recidive) in gevallen met hoger risico. Als de kans op herhaling groot is, dan dient de interventie uitgebreid te zijn. Een juiste afstemming van reactie op recidiverisico is cruciaal. Dit betekent dat het aanbod flexibel en variabel (wat betreft intensiteit) dient te zijn.
Het risico van recidive kan voorspeld worden door de aanwezige risicofactoren per delinquent te bekijken.
- Een interventie voldoet aan het risicoprincipe als *bij aanvang* van de interventie voor iedere jongere *een individuele assessment van risicofactoren* plaatsvindt⁵⁶.
- *Behoeftbeginsel* – interventies dienen gericht te zijn op die factoren die ook daadwerkelijk het criminele gedrag veroorzaken: de criminogene behoeften. Dit zijn kenmerken, risicofactoren en problemen van de dader, maar ook zijn bezigheden, sociale omgeving en leefsituatie. Veelbelovende doelen voor interventies zijn bijvoorbeeld het veranderen van antisociale attitudes en gevoelens, vergroten van zelfcontrole, zelfmanagement en probleemoplossingvaardigheden, vervangen van vaardigheden als liegen, stelen en agressie door meer sociale alternatieven, verminderen van verslavingen, bevorderen van communicatie binnen het gezin, bevorderen van controle door familie, verminderen van contacten met antisociale vrienden en het identificeren met antisociale rolmodellen. Net als bij het voorgaande principe is ook hier een individuele assessment van tekorten van essentieel belang. Meestal gaat het om een complex van factoren, waar in de interventie aandacht aan besteed moet worden.
- *Responsiviteitsbeginsel* – de kans op succes van een interventie vergroot door de stijl en de vorm van de interventie zoveel mogelijk te matchen met de leerstijl en vermogen van de jongere.
Ook degenen die verantwoordelijk zijn voor de interventie moeten methoden hanteren die bij ze passen en waar ze goed in zijn. Omdat een interventie kan mislukken als de jongere de vereiste vaardigheden niet heeft, is ook hier een individuele assessment en matching weer van groot

Noot 55 Naast Bonta is gebruik gemaakt van het artikel van Van der Laan, 2002.

Noot 56 Uit het overzichtsartikel van Burke ea. over ODD en CD blijkt dat de behandeling van gedragsstoornissen het meest succesvol is als deze zich toespitst op meerdere typen risicofactoren (multimodale interventie). In plaats van één geïsoleerd optredende risicofactor schijnt een opeenhoping van factoren cruciaal te zijn voor het ontstaan van gedragsstoornissen.

belang. Er dient dan gematcht te worden tussen de leerstijl en persoonlijkheid van de jongere en het programma. Verder moet er een goede match plaatsvinden tussen behandelaar en jeugdige (bij een sterk introverte jongen past geen extraverte behandelaar en andersom).

In 1990 werd een eerste meta-analytisch onderzoek gedaan naar de validiteit van deze drie beginselen (Andrews, Zinger e.a.) en daaruit bleek, dat vermindering van recidive alleen werd gevonden bij programma's die de beginselen van risico, behoeften én responsiviteit onderschreven.

Andere meta-analytische onderzoeken door onafhankelijke onderzoekers hebben die resultaten bevestigd.

Later zijn aan de reeks van drie nog twee nieuwe beginselen toegevoegd (zie ook Gendreau e.a., 1994):

- Het *professionaliteit-* en *integriteitbeginsel* – het behandlungsprogramma moet uitgevoerd worden volgens de afgesproken lijn, gebaseerd op een theoretisch model, met een goed gedocumenteerde werkwijze en deskundige uitvoerders. Uitvoerders moeten de methode in de vingers hebben en tegelijkertijd voldoende flexibel zijn om programma's zonodig op verantwoorde wijze aan te passen aan de individuele omstandigheden en mogelijkheden van de jeugdige.

Methodische succesfactoren

Om meer zicht te krijgen op de inhoudelijke werkzame factoren is gebruik gemaakt van bestaande meta-evaluaties. Recent is een aantal uitgevoerd voor internationale en nationale studies. Daaruit blijkt dat de 'niets werkt voor deze jongeren' hypothese uit de jaren '80 inmiddels verworpen kan worden (Hollin, 1994). De resultaten zijn echter nog bescheiden, zowel internationaal als in Nederland.

Konijn en anderen (2003) vonden voor hun *internationale* overzicht van effectieve interventies in de jeugdzorg in totaal 191 reviews en meta-analyses, overigens van bijna allemaal Amerikaanse studies. Daaruit blijken drie werkzame onderdelen, welke ook in 'Kansen in de keten' worden beschreven⁵⁷:

- *Cognitieve gedragstherapeutische aanpak*
- *Een op het leren van (probleemoplossende) vaardigheden gerichte aanpak*
- *Intensieve multi systeem aanpak*

Noot 57 Deze bevindingen worden bevestigd door Sherman e.a. (2002), die een meta-evaluatie deden van 600 onderzoeken en in hun Evidence-Based Crime Prevention tot dezelfde resultaten komen. Ook de meta-evaluatie van Boendermaker e.a. (2003) van 54 primaire Nederlandse studies naar de effecten van jeugdzorg uit de periode 1990-2002 bevestigen deze drie effectieve kenmerken. Zij concludeert verder dat als deze drie genoemde elementen gecombineerd kunnen worden met *scholing (voor werk; afgestemd op het niveau van de jongere, interventies in het gezin) en intensieve nazorg*, er meer effect bereikt wordt. Uit het overzichtsartikel van Burke ea. over ODD en CD blijkt dat multimodale interventies effectief en economisch efficiënt zijn. Verder stellen zij dat training in probleemoplossingvaardigheden frequent met verbetering in verband is gebracht. Succesvolle interventies maken verder veelal gebruik van een interventievorm die gericht is op factoren in het ouderlijk functioneren.

Hieronder gaan we uitgebreider in op deze drie gevonden effectieve methoden.

Cognitieve gedragstherapeutische aanpak

Jongens met een gedragsstoornis krijgen vaak een behandeling die gebaseerd is op het veranderen van cognities. Vele delinquenten zijn heel concreet in hun denken, relatief impulsief en missen talloze vaardigheden. Cognitief-gedragsgeoriënteerde methoden zijn zeer geschikt om met deze kenmerken om te gaan.

De cognitieve therapieën zijn gebaseerd op de *sociale leertheorie*. De grondgedachte daarbinnen is dat gedrag wordt aangeleerd door voorbeelden in de omgeving: 'alles wat je leert leer je door anderen'.

Het voordoen van gedrag of het naspelen van gedrag is een middel om gedrag te leren. De therapeutische vertaling van de sociale leertheorie is de cognitieve gedragstherapie. Centraal daarbinnen staat het op een consequente manier bekrachtigen van gewenst gedrag, het leren van praktische, sociale en probleemoplossende vaardigheden en het veranderen van irrationele aspecten in het denken die samenhangen met de gedragsproblemen (bijvoorbeeld: 'anderen de schuld geven' of 'uitgaan van het slechtste'). Hoewel de cognitieve gedragstherapie de meest effectieve methode blijkt te zijn, is (nog) niet wetenschappelijk aangetoond wat de werkzame bestanddelen zijn. Als het totaalpakket wordt aangeboden treden er effecten op, maar welke elementen meer/minder bijdragen tot dit effect is nog niet vastgesteld. Bovendien blijkt dat als er sprake is van positieve gedragsveranderingen, de cognities niet noodzakelijkerwijs veranderd zijn. Dit betekent dat het (vooralsnog) belang is dat het hele pakket wordt aangeboden.

De cognitieve gedragstherapie tracht langs twee (hoofd)wegen te komen tot gedragsveranderingen:

- 1 *Het veranderen/vervangen van de denkschema's (cognities) van jongeren zodat de sociale werkelijkheid wordt geïnterpreteerd op een constructieve manier.*

Het gaat om het vervangen van 'foute' gedachten door 'goede' gedachten over gedrag tussen mensen. Waarbij getracht wordt om een jongere zijn/haar foute gedachten te laten herformuleren en de goede gedachten zich eigen te laten maken. Uiteindelijk gaat het om generaliseerbare denkschema's, waarbij het alternatieve cognitieve schema kan worden toegepast in allerlei situaties.

Bijvoorbeeld: Ik loop over straat en kom een jongen tegen, die kwaad is en me dus niet moet (Reactie agressief) - wordt vervangen door: - ik loop over straat en kom een jongen tegen, die kwaad *lijkt*, wat is er aan de hand?

- 2 *Belonen van gewenst en ongewenst gedrag negeren/bestrafen (operante leertheorie)*

De nadruk ligt op het op een consequente manier bekrachtigen/belonen van gewenst gedrag. Belangrijk is om te onderzoeken welke mogelijkheden een jongere (nog) heeft (en niet alleen te focussen op problemen).

Daarnaast dient ongewenst gedrag consequent genegeerd of bestraft te worden.

Nieuw gedrag kan het beste geleerd worden door beloning, waarbij het ook van belang is om te bespreken wat de betekenis is van bepaald gedrag en hoe dit bij een ander overkomt. Bijvoorbeeld: je kan iemand van een writers-block afhelpen door hem in stapjes te belonen voor iedere drie regels.

Je gaat dan "ik kan het niet meer" vervangen door "ik kan het wel".

Volgens deze theorie is de combinatie tussen het veranderen van denkschema's (cognities) en het aanleren van gewenst gedrag van groot belang. Als er alleen ander concreet gedrag wordt aangeleerd, zonder dat dit het denken beïnvloedt is er dus geen sprake van cognitieve gedragstherapie. En als alleen het denken wordt beïnvloed zonder dat met het alternatieve gedrag is geoefend worden ook beperkte (en geen generaliseerbare) effecten gesorteerd.

Een op het leren van (probleemoplossende) vaardigheden gerichte aanpak (*problemsolving theorie*)

Programma's die interpersoonlijke vaardigheden van jongens trainen hebben een positief effect voor jeugdige delinquenten. Bij jeugdigen met een gedragsstoornis is vaak sprake van cognitieve vervormingen die leiden tot beperkingen in het probleemoplossend vermogen. Ook zorgen ze vaak voor woede, agressie en het ten onrechte toeschrijven van vijandelijke bedoelingen aan anderen. In trainingen wordt gekeken naar de denkprocessen van de jeugdige die leiden tot zijn of haar reacties op andere mensen (Kazdin 1997a).

Bij vaardigheden gaat het om sociale vaardigheden, leren omgaan met gevoelens van boosheid en agressie, en het aanleren van in de samenleving geldende normen en waarden (Boendermaker, Van Yperen). Maar de in groepen gegeven trainingen hebben geen effect wanneer de jongens bij leeftijdgenoten worden geplaatst die allen antisociaal gedrag vertonen; qua problematiek gemengde groepen verdienen dus de voorkeur.

De aanpak dient multi-modaal te zijn: niet beperken tot veranderen van cognities en een aantal praktisch sociale vaardigheden, maar ook aanleren van heel praktische oplossingsvaardigheden door het oplossen van concrete problemen. Dus niet alleen maar praten, maar ook heel concrete zaken oefenen.

Bijvoorbeeld: hoe los ik een ruzie op, hoe schrijf ik een sollicitatiebrief.

Intensieve multi systeem aanpak

Ook een multi systeem aanpak blijkt te werken (evidence based). Daarbij is het uitgangspunt dat een gedragsstoornis in stand blijft door factoren in het gezin, de familie, de school, in de omgang met leeftijdgenoten en door de woonomgeving/buurt.

Deze theorie gaat er van uit dat de veranderde cognities getraind moeten worden in alle situaties waarin een persoon verkeert.

Het aanleren van praktische sociale vaardigheden heeft pas zin, als ook getraind wordt hoe deze daadwerkelijk toegepast kunnen worden in de eigen levenscontext (gezin, vrienden, werk).

Voorbeeld: in een gesprek met ouders kunnen onderhandelen (over bijvoorbeeld financiën).

De behandeling dient dus ook gericht te zijn op al die systemen en de wijze waarop deze elkaar beïnvloeden⁵⁸: ingrijpen op diverse terreinen tegelijkertijd, met behulp van verschillende technieken en gebaseerd op een multi-theoretisch kader.

Wat werkt niet?

Evaluatieonderzoek levert '*do's and don'ts*'. Ook kennis over wat níet werkt is van belang voor de keuzes die worden gemaakt bij de behandeling van jeugdige delinquenten.

De lessen die zijn te trekken uit interventies die niet goed blijken te werken zijn⁵⁹:

- Interventies die werken aan niet criminogene behoeften hebben weinig effect op recidive, evenals niet-directieve therapieën (traditionele psychodynamische en Rogeriaanse therapieën) of 'kale' detentie.
- De conceptuele onderbouwing van een behandeling is belangrijk en als er problemen op verschillende gebieden zijn moeten die ook tijdens de behandeling aan bod komen.
- Dat gedragsgestoorde jongeren in jeugdgevangenissen samen moeten werken aan hun problemen, kan de therapeutische werking van hun behandeling ernstig belemmeren. Omgang met deviante leeftijdgenoten houdt deviant gedrag in stand en alleen als leeftijdgenoten zich *normatief* gedragen kan omgang tot verbetering leiden.
- Afschrikking en 'smart punishing' leiden niet tot aantoonbare resultaten. Voorzieningen als de Amerikaanse Boot Camps – op militaire leest geschoeide werkkampen waar veel aandacht is voor discipline, tucht en fysieke inspanning - leiden niet tot minder recidive.

De eerste twee punten zijn al eerder besproken (in hun tegengestelde vorm als werkzaam bestanddeel). Hieronder wordt nader ingegaan op de laatste twee bullets. De groepssamenstelling is relevant voor een instelling als GMS, waar de groep als middel wordt gebruikt. Het laatste punt is interessant, omdat GMS wel eens vergeleken wordt met de Boot Camps.

Homogene groepssamenstelling

Uit de literatuur blijkt dat 'positive peer culture' in leefgroepen niet werkt. Het blijkt bijzonder moeilijk om jongeren met deviant gedrag elkaar positief te laten beïnvloeden; een dergelijke aanpak blijkt alleen te werken wanneer jongeren mét en zónder gedragsproblemen bij elkaar geplaatst worden en de deviante jongeren eerst vaardigheden bijleren (UIT Kansen in de keten). Dishion e.a. (1999) richten zich op 'peer groups and problem behavior'.

Zij noemen een meta-evaluatie van honderden gecontroleerde interventieonderzoeken naar probleemgedrag van adolescenten, waarvan naar schatting 29% negatieve effecten laten zien (Lipsey, 1992). Ook vermelden zij (longitudinaal) onderzoek dat laat zien dat zulk probleemgedrag 'is embedded within the peer group' [gevat is in] (p 755).

Noot 58 Met andere woorden omdat ernstige vormen van gedragsproblemen multicausaal zijn dient de therapie multifocaal te zijn. Bij delinquente jongens vermindert MST de gedragsproblemen, verbetert het gezinsfunctioneren en vermindert de recidive meer dan bij reguliere interventies, terwijl het resultaat lang stand houdt. (Konijn: 55, 57).

Noot 59 Uit Loeber ea, 2001 en Van der Laan, 2002.

Zij spreken in dat verband van een 'deviancy training' in de peer group: een jongere met 'verkeerde vrienden' leert van hen het strafbare gedrag (p 756)⁶⁰.

Factoren die dergelijke negatieve effecten beïnvloeden zijn:

- Leeftijd: hoe homogener, hoe negatiever.
- De samenstelling van de peer-training groups. Een gemengde samenstelling van de groep (pro-sociaal en agressief) remt de negatieve effecten want dan wordt 'mutual bonding' tussen risicjongeren doorbroken (p 762).

Ook Eddy en Chamberlain (2000) bevestigen deze bevindingen wanneer ze laten zien hoe zwaar 'deviant peer association' antisociaal gedrag beïnvloedt.

Bootcamps

Over gebrekkige of negatieve effecten rapporteren ook Ashcroft en anderen (USDOJ/NIJ, 2003), die ruim tien jaar onderzoek naar '*correctional boot camps*' samenvatten in bruikbare lessen. Uit het evaluatieonderzoek blijkt dat er gemengde resultaten worden geboekt. De deelnemers rapporteren positieve veranderingen in houding en gedrag tijdens het kamp, dus op de korte termijn, maar uit het onderzoek blijkt consistent dat recidive er niet door vermindert. In sommige gevallen was er bij jongeren zelfs sprake van hogere recidive. Als redenen voor het niet terugdringen worden gesuggereerd: de te korte *duur* van het kamp (90-120 dagen), onvoldoende *voorbereiding op herintreden in de maatschappij*, conflicterende en onrealistische *doelen* van het kamp en de afwezigheid van een onderliggend sterk en *consistent behandelmodel*. De kernelementen van het kamp (discipline, hard werken en fysieke training) droegen op zichzelf niet bij aan het terugdringen van recidive, hoewel het moeilijk was de bijdrage van ieder element te ontrafelen.

De Glen Mills School wordt wel eens vergeleken met de Amerikaanse Bootcamp's (in Nederland het best vergelijkbaar met de 'kampementen'). Hoewel bij een eerste vergelijking er wel overeenkomsten zijn (strak en duidelijk gestructureerd programma), bij een nadere analyse echter, domineren de verschillen:

Bij de Bootcamps wordt getracht in eerste instantie het huidige gedrag van een jongere te doorbreken. Dit tracht men te realiseren door zware ontberingen, zware fysieke arbeid/activiteiten en door iemand te kleineren/weerstand te breken. In de Glen Mills School wordt gewerkt aan het vergroten van de stevigheid en het doorzettingsvermogen en het verleggen van de eigen fysieke grenzen van een jongen. Het 'afbreken' van een jongen is daarbij geen doel; wel wordt er in de beginperiode door een jongere veel 'afgezien'. Bij Glen Mills School gaat deze periode van 'afzien' vaak vooraf aan de periode dat een jongere positief aan de slag gaat.

Er wordt veel meer - vanuit respect - gekeken naar de mogelijkheden van een jongere.

Het arsenaal bij de Glen Mills School is breder. Op diverse manieren (via scholing, sport, taken, ggi, individuele gesprekken) wordt gewerkt aan het vergroten van de competenties.

Noot 60 Voor hun hypothese dat 'high risk peers will support one another's deviant behaviour' dragen zij twee empirische studies aan: de Adolescent Transitions Program Study en de Cambridge-Summerville Youth Study.

Het toekomstperspectief van een jongere is daarbij richtinggevend. Bij Bootcamps is er veel minder maatwerk mogelijk en het programma is veel minder gericht op het perspectief van een jongere.

Bij Bootcamps zijn er duidelijke, strakke door volwassenen opgelegde regels; er is duidelijke sprake van een 'wij' - 'zij' cultuur. Bij de Glen Mills School beoogt men een dergelijke cultuur te vermijden door te werken met door studenten zelf opgestelde normen.

Bij positief gedrag kan een jongere bij de Glen Mills School (steeds meer) invloed krijgen. De statusopbouw is een belangrijk onderdeel van het programma. Bij Bootcamps is geen sprake van een statusopbouw.

Toetsingskader

De resultaten van het literatuuronderzoek, zoals voorafgaand zijn gepresenteerd leiden tot het toetsingskader (zie Hoofdstuk 6). Dit kader is gebruikt om het programma van de Glen Mills School te evalueren en is gebruikt als leidraad in gesprekken met medewerkers van de GMS en de (ex)studenten.

Bijlage 3 Gebruikte literatuur

In onderstaande lijst wordt alle informatie welke door Den Engh ten behoeve van het evaluatieonderzoek aan DSP-groep is verstrekt weergegeven.

Aichhorn, A. *Verwaarloosde jeugd*. Bijleveld, Utrecht, 1967.

Beurden van, A.J.P. en Tiems, S.F. (2004). *Knelpunten in de Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen (concept)*.

Boersma, C. (2003). *Longitudinaal onderzoek met de Attitudeschaal voor Sociale Limieten (ASL); validiteit en follow-up (eerste jaarverslag)*. Stichting Jongeren en Sociale Limieten, Bedum.

Boersma, C. (2004). *Longitudinaal onderzoek met de Attitudeschaal voor Sociale Limieten (ASL); validiteit en follow-up (tweede jaarverslag)*. Stichting Jongeren en Sociale Limieten, Bedum.

Boersma, C.J. (2004). *Attitudeschaal Sociale Limieten: ontwikkeling en instrumentele utiliteit*. Proefschrift. Rijksuniversiteit Groningen.

Geven, A.W.H. (2004). *Socio Groeps Strategie en Shared Service Center*. Geven Management Consultancy, Gorssel.

Goede de, L. *Een praktijkonderzoek naar de bruikbaarheid van het RUWARD-1 en het MAST 3-testinstrument ten behoeve van de arbeidsmarktgerichte leerweg*.

Hart de Ruyter, Th., Over het ontstaan en behandeling van de zg. ontwikkelingspsychopathie. In: *Capita Selecta uit de Kinder- en Jeugdpsychiatrie*, De Haan, Zeist 1963.

Hart de Ruyter, Th., Psychopathiform gedrag bij kinderen. In: *Hoofdpijnen van de Kinderpsychiatrie*, Van Loghum Slaterus, Deventer 1972.

Hiddinga, M. (augustus 2003). *Den Engh: het behandeltraject en de houding van jongeren; een onderzoek naar de veelbelovendheid van de interventie van Den Engh en de houding van de jongeren ten opzichte van sociale limieten*. Rijksuniversiteit Groningen.

Jonker, A. (2000). *The orthopedagogical approach of den engh state institute in the Netherlands: rearing tasks, rearing norms, rearing programmes and rearing measurements*. Uit: *Youngsters between freedom and social limits*, Universität Oldenburg.

Jonker, A. (2002). *Sociocentrische organisatie, sociocentrisch leiderschap*.
Lange de, G. (2002). *Relatiegestoorde kinderen: twee opvoedingswijze bij hechtingsstoornis*. Koninklijke Van Gorcum, Assen.

Lange, de G. *Relatiegestoorde kinderen. Twee opvoedingswijzen bij hechtingsstoornissen*. Van Gorcum, Assen, 2005

Redl en Wineman, *Kinderen die haten*, Bijleveld, Utrecht, 1985

Redl / Wineman, *De behandeling van het agressieve kind*, Bijleveld, 1972

Rink, K. en Zandberg, T. (1997). *Opvoeden en behandelen op Den Engh, theorie- en programmaboek*. Rijksuniversiteit Groningen.

Rink, J.E. (2000). *Testboekje ASL*. PITS, Leiden.

Zandberg, T. en Rink, K. (1999). *Ontwikkeling en inrichting van opvoedingsprogramma's op Den Engh: een procesbeschrijving*.

Publicaties/stukken van Den Engh zelf:

Den Engh (2003). *Naar een nieuw perspectief: groepen veelplegers binnen rijksinrichtingen Den Engh*.

Jonker, A. (2002). *De verhouding tussen gezag en macht in de justitiële jeugdinstelling Den Engh*.

Handleiding Scorelijst voor Beheersingspatronen (+ vragenlijst).

Reactie Motivatie Training. Draaiboek voor uitvoering van RMT op Den Engh.

Den Engh en REC 't Gooi, Utrecht en West-Veluwe (2004). *Projectplan onderwijsexperiment*.

Zelfevaluatie-rapport INK-SGS.

Leiderschapsvaardigheden in het kader van deskundigheidsbevordering van groepsleider en teamleden.

Bewegen tot opvoeden: notitie kerncompetenties.

Instructeurgedrag in het kader van deskundigheidsbevordering.

Syllabus juniorenopleiding groepsopvoeder. (juni 2004)

Syllabus seniorentraining groepsopvoeder. (juni 2004)

Jaarplan 2004.

Jaarverslag 2003.

Folder Veelplegers: Naar een nieuw perspectief.

Folder Sector Maritiem: van koers veranderen is een kwestie van sturen.

Folder Den Dolder en Ossendracht: niet opsluiten, maar opvoeden.

Den Engh (2003). *Tussentijdse rapportage over het verloop van het project overstag*.

Diverse informatiebladen over ASL-testen op Den Engh

Diverse kopieën over training RMT

Uitleg over hindernisbaan.

Uitleg van diverse activiteiten zoals intro vikingen, hindernisbaan, western week, pijl en boog schieten, burchtbal

Uitleg kwadrantenmodel.

Uitleg over Werk-situatie-gesprek met medewerkers.

Tekst "In SGS geïntegreerd onderwijs" (concept)

Verslag survival training in de Belgische Ardennen

CD-rom Programmering Maritiem

CD-rom 1ste trimester sector maritiem

Artikelen

Artikel in tijdschrift voor sociaal pedagogische hulpverlening (oktober 2001).
Opvoeden via de groep.

Artikel in tijdschrift voor sociaal pedagogische hulpverlening (februari 2000).
Rendement met functionele groepsopvoeding.

"Het meetbaar maken van de resultaten van opvoeding: wetenschap en praktijk stimuleren elkaar". Verslag van toespraak prof. Rink in blad Zenith (2002).

Artikel in magazine Binnenvaart over Maritieme Opleiding (januari 2001)

Interview met dhr. Jonker in NVO-bulletin (juni 2004).

Diversen

- Video: *Niet opsluiten, maar opvoeden*. Rijksinrichting Den Engh (2000)
- Teksten van website www.denengh.nl
- Diverse uitgaven van instellingsblad Zenith.

Bijlage 4 Theoretische onderbouwing Den Engh

Doelstelling

De klinische pedagogische doelstelling en de sociaal pedagogische doelstelling zijn samengebracht in de orthopedagogische doelstelling van Den Engh. Hier worden beide subdoelstellingen nader toegelicht.

Klinische pedagogische doelstelling

Den Engh gaat er vanuit dat hechting nodig is om een geleidelijke groei/ontwikkeling van binnenuit mogelijk te maken. Hechting ontstaat als de omgeving aansluit bij de betreffende behoefte van het kind. Bij gebrekkige of inadequate aansluiting ontwikkelen zich geen beheersingspatronen, maar veelal agressieve zelfhandhavingpatronen. Dit gedrag wordt ook wel geduid als oppositioneel-opstandige gedragsstoornis of antisociale gedragsstoornissen.

De klinische doelstelling in de opvoeding van Den Engh heeft betrekking op de aanpak van jongeren met hechtingsproblemen. De aanpak is gericht op het herstellen van de aansluiting met de wereld door middel van opvoeding, zodat nieuwe persoonlijke normen van binnenuit kunnen groeien. De doelstelling is gericht op het doen laten groeien van nieuwe positieve beheersingspatronen, waardoor zij het negatieve zelfhandhavinggedrag kunnen loslaten.

Sociaal pedagogische doelstelling

De sociaal-pedagogische doelstelling bestaat eruit jongeren te leren omgaan met sociaal (maatschappelijke) grenzen, zodanig dat hun houding ten opzichte van deze grenzen overeenkomt met de gedragsstandaard van jongeren zonder gedragsproblemen en justitiecontacten (standaardbeeld). De opvoeding heeft geen open eind, maar moet zodanig richting geven dat de effecten daarvan kunnen worden vastgesteld.

Uitgangspunten van de aanpak van Den Engh

Op individueel niveau kan dit schema worden ingevuld, waarbij de vraag gesteld wordt wat het kind op welk niveau aan ondersteuning/ vaardigheden nodig heeft. Daarbij wordt tevens gekeken naar de overige opvoedingsvariabelen. Wat heeft de opvoeder nodig om het kind te kunnen ondersteunen en om welke ondersteuning gaat het dan. Op welke wijze dient de St en Sc variabelen ingericht te worden om de opvoeding van het kind zo goed mogelijk te stimuleren. Zijn de randvoorwaarden daarvoor aanwezig? Kortom, welke verwachtingen/ activiteiten/ ondersteuning/ randvoorwaarden worden er aan de vier opvoedingsvariabelen gesteld.

Schema 2.1 Orthopedagogische matrix als referentiekader

	K	O	St	Sc
1 ^e niveau				
2 ^e niveau				
3 ^e niveau				

a: K als objectvariabele

b: de interventievariabelen O, St en Sc

RMT training

De RMT is opgedeeld in een drietal fasen (Lenin); te weten unfreezing (distantie), moving (oriëntatie) en freezing (stimulatie). Om deze gedragsverandering te bewerkstelligen wordt afhankelijk van de fase een van de volgende technieken gebruikt:

- De confrontatiemethode (tijdens unfreezing; besluiten om reactie te veranderen)
- Inversietechniek; (gebruikt tijdens confrontatiemethode: van algemeen gericht (men) via iets specifiek (groep) tot specifiek gericht (individu).
- Gedragstraining; er wordt tijdens de fasen van Lewin gewerkt met discussies en rollenspellen.

Bijlage 5 Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen

Op 1 september 2001 is de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen in werking getreden (Bjj). De Bjj sluit aan bij de Penitentiaire beginselenwet (1999) en de Beginselenwet verpleging ter beschikking gestelden (1997), waarin ook de vrijheidsbeneming en het verblijf in een inrichting centraal staan. In de Bjj staat naast de beveiliging het belang van de opvoeding en de behandeling van jeugd centraal; op grond hiervan kunnen beperkingen worden gemaakt op grondrechten van jeugdigen die in justitiële jeugdinrichtingen verblijven. Bij de opstelling van de Bjj is ervan uitgegaan dat de justitiële jeugdinrichtingen in de eerste plaats bestemd zijn voor jeugdigen die met het strafrecht in aanraking zijn gekomen en te maken krijgen met voorlopige hechtenis, detentie en de maatregel van plaatsing in een inrichting voor jeugdigen (PIJ). Daarnaast worden zij gebruikt voor opname van voogdij- en gezinsvoogdijpupillen in het kader van een civielrechtelijke plaatsing. Jeugdigen op civielrechtelijke en strafrechtelijke titel worden in dezelfde justitiële jeugdinrichtingen geplaatst en vallen onder hetzelfde regime. Een belangrijke doelstelling van de Bjj is om de rechtspositie van jeugdigen in justitiële jeugdinrichtingen te versterken.

Onlangs heeft er een uitgebreid evaluatieonderzoek⁶¹ plaatsgevonden naar de werking en de betekenis van de Bjj. De bevindingen van deze wetsevaluatie zijn neergelegd in het rapport 'Rechten in justitiële jeugdinrichtingen. Evaluatie Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen' (2004). Hoofdconclusie van de evaluatie is dat het algemeen oordeel over de Bjj positief is en dat de Bjj in de praktijk redelijk functioneert.

"Zij wordt in elk geval gezien als een verbetering van de rechtspositie van jeugdigen in justitiële jeugdinrichtingen. Dit neemt niet weg dat op verschillende onderdelen meer of minder grote problemen bestaan bij de uitvoering van de Bjj in de praktijk... Over de wet als werkbaar instrument zijn de inrichtingen positief, maar de tevredenheid over implementatie van de Bjj als geheel is niet erg groot. Er lijkt een spanningsveld te bestaan tussen de wenselijkheid van duidelijke regels enerzijds en de behoefte aan voldoende ruimte voor passend pedagogisch optreden anderzijds. Het hanteren van dit spanningsveld vereist een zekere vaardigheid die van groepsleider tot groepsleider zal verschillen. Dit is voor de dagelijkse praktijk een belangrijk probleem dat nadere aandacht verdient."

In het evaluatierapport worden diverse aanbevelingen gedaan. Eén van deze aanbevelingen heeft betrekking op het bovengenoemde mogelijke spanningsveld. Deze aanbeveling luidt: *"Het spanningsveld tussen enerzijds de noodzaak te voldoen aan de vele regels van de Bjj en anderzijds de behoefte aan een zekere ruimte voor snel en passend pedagogisch optreden verdient bijzondere en voortdurende aandacht."*

Noot 61 'Rechten in justitiële jeugdinrichtingen. Evaluatie Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen' door M.R. Bruning, T. Liefwaard & L.M.Z. Volf, Amsterdam: ACK-VU 2004)

Kennis en vaardigheden ter zake zouden kunnen worden vergroot door het geven van cursussen voor zittend en nieuwe personeel. Verder is nader onderzoek vereist naar de vraag of er met de Bjj in pedagogisch opzicht voldoende kan worden opgetreden of dat met de Bjj pedagogisch optreden (teveel) wordt belemmerd."